

IUU 한국학연구 5

이 학술지는 2022년 대한민국 교육부와
한국학중앙연구원(한국학진흥사업단)의 해외한국학중핵대학육성사업의
지원을 받아 수행된 연구임(AKS-2022-OLU-2250006)

국제울란바타르대학교 한국학연구소
2023

IUU Солонгос судлал сэтгүүл Vol.5
Олон улсын Улаанбаатарын их сургуулийн Солонгос судлалын хүрээлэнгээс
эрхлэн гаргадаг IUU Солонгос судлал сэтгүүл 5 дахь хэвлэл

Эрхэлсэн:

Иё Биён Мү (Олон улсын Улаанбаатарын их сургуулийн
Солонгос судлалын хүрээлэнгийн дарга)

Сэтгүүлийн редакцын зөвлөлийн гишүүд:

Кан Сонь Хуа (ОУУБИС)
Б.Туяа (ОУУБИС)
И Анна (ОУУБИС, Зочин профессор)
И Мёнми (Кёнбүг их сургууль)
Ким Хён-Ү (Жусон их сургууль)
И Сынхүн (ОУУБИС)
И Танми (ОУУБИС)
Ц.Баярмаа(ОУУБИС)

©Энэхүү сэтгүүлийг эрхлэгч, найруулагчдын зөвшөөрөлгүйгээр дахин хэвлэх, цахим хайлтад оруулах, зураг болгох хэвлэх зэргээр олшруулахыг хориглоно. Зохиогч бүтээлийнхээ шинжлэх ухааны үнэнийг батлан хариуцна.

Цаасны хамжээ:176x250
Хэвлэлийн хуудас: 12.3хх

“Мөнхийн үсэг” ХХК-д хэвлэв.

Хэвлэсэн он: 2023.10.

ОУУБИС, Солонгос судлалын хүрээлэн

목차

국제관계

1. 몽골과 대한민국의 전략적 동반자 관계 확대를 위한 희토류
원소 분야 협력 5
데.울람바야르

경제학

2. 한국의 체결한 자유무역협정에 관한 연구 17
게.몽흐나승, 엔.어트경새홍

언어학

3. 몽골어와 한국어의 의성어, 의태어의 언어와 문화 연구..... 37
베.푸릅상
4. 한국어와 영어를 동시에 배우는 다중언어 몽골인 학습자가 겪는
어려움과 개선 방안: 항공서비스학과 학생들을 중심으로 50
체.불강, 엘.어딩치맥

사회, 문화

5. 몽골에서의 한류 수용도 조사: 페이스북 이용자를 중심으로 69
엠.아마르타이반

종교

6. 한국과 몽골의 샤머니즘 신령체계 비교 80
이승훈

특집

7. 몽골과 한국의 교육 분야 협력 현황 98
베.토야
8. 철학·사상 분야의 한·몽 학술 성과 및 전망 - 부록: 한국학 연구
방법에 대하여 - 110
김현우
9. 몽골에서의 한국 문화 교육 현황 및 연구 동향 120
체.바야르마, 엘.바트토야
10. 한국어 문법 연구 현황: 국제울란바타르대학교를 중심으로 135
강선화

ГАРЧИГ

Олон улсын харилцаа

1. Монгол улс, БНСУ-ын стратегийн түншлэлийг газрын ховор элементийн салбарын хамтын ажиллагаагаар өргөжүүлэх нь 5
Д.Уламбаяр

Эдийн засаг

2. БНСУ-ын чөлөөт худалдааны хэлэлцээрийн талаарх судалгаа 17
Г.Мөнхнасан, Н.Отгонсайхан

Хэл шинжлэл

3. Солонгосын яруу найраг дахь авиа дуурайх, дүрслэх үгийн хэрэглээ:
Yun Dong ju зохиолчийн жишээгээр 37
Д.Пүрэвсан
4. Солонгос, англи хэлийг зэрэг сурч буй монгол суралцагчдад тулгарч
буй бэрхшээл ба сайжруулах арга зам: Агаарын тээврийн
үйлчилгээний ангийн оюутнуудын жишээн дээр 50
Ц.Булган, Л.Одончимэг

Нийгэм, соёл

5. Монгол дахь Солонгосын соёлын нөлөөг судлах нь: Фэйсбүүк
хэрэглэгчийн жишээгээр 69
М. Амартайван

Шашин

6. Солонгос болон Монголын бөө мөргөлийн бурхан, онгодын
тогтолцооны харьцуулалт..... 80
И Сынхүн

Тусгай дугаар

7. Монгол Солонгос хоёр орны боловсролын салбар дахь хамтын
ажиллагааны өнөөгийн байдал..... 98
Б.Туяа
8. Гүн ухааны салбарын Монгол-Солонгос судалгааны ололт
амжилт ба хэтийн төлөв 110
Ким Хён-Ү
9. Монгол дахь солонгосын соёлын сургалт, судалгааны чиг хандлага 120
Ц.Баярмаа, Л.Баттуяа
10. Солонгос хэлний хэлзүйн дүрмийн судалгааны өнөөгийн байдал:
ОУУБИС-ийн жишээгээр 135
Кан Сонь Хуа

МОНГОЛ УЛС, БНСУ-ЫН СТРАТЕГИЙН ТҮНШЛЭЛИЙГ ГАЗРЫН ХОВОР ЭЛЕМЕНТИЙН САЛБАРЫН ХАМТЫН АЖИЛЛАГААГААР ӨРГӨЖҮҮЛЭХ НЬ

Др. проф. Д.Уламбаяр

ХИС-ийн Олон улсын харилцаа, нийгэм судлалын сургуулийн захирал

Имэйл : ulambayar@humanities.mn

I. Монгол Улсын “гуравдагч хөрш”-ийн бодлогын зорилго-мөн чанар

Германы геополитикч, профессор Фридрих Ратцелийн “хөршөө сонгодоггүй” гэж хэлсэн нэгэн үг буй. Энэ бол хил залгаа хөршийн тухайд өгүүлсэн хэрэг гэдэг нэн тодорхой билээ. Харин сайн хөршийн харилцааны тухайд бол хил залгаагүй “хөрш”-өө сонгож болох ажгуу.

1990-ээд оны эхнээс Монгол Улсын гадаад бодлогод “гуравдагч хөрш”, “гуравдагч хөрш”-ийн бодлогын үзэл санаа буй болж, эдүгээ тухайлсан төрийн бодлого хийгээд онол-практикийн түвшний судалгааны шинэ чиглэл болов. “Гуравдагч хөрш”-ийн бодлогын утга чанар нь нэгд, хөгжингүй, хоёрт, ардчилсан АНУ, Япон, Европын холбоо (ЕХ), Энэтхэг, БНСУ, Турк зэрэг орнуудтай түншлэлийн харилцаа, хамтын ажиллагааг бүх салбарт хөгжүүлэх явдал гэж, Үндэсний аюулгүй байдал, Гадаад бодлогын үзэл баримтлалд тусгасан¹ билээ. Монгол

Улсын “гуравдагч хөрш”-ийн бодлогын эрхэм зорилго нь тус улсад хүмүүнлэг, иргэний, ардчилсан нийгэм байгуулах, гадаад таатай нөхцөлийг хангах, гадаад харилцаанд нээгдэж буй асар их боломжийг дээд зэргээр ашиглах үүднээс үндэсний хөгжил дэвшилд тус дөхөм үзүүлэх, нийт хүн төрөлхтний хамтын үнэт зүйлсээс хуваалцах, олон улсын тавцанд Монгол Улсын байр суурь, нэр хүндийг бэхжүүлэх явдалд оршино. Монгол Улсад нэгдүгээр хөрш гэж байхгүй, харин хоёр хөрш, “гуравдагч хөрш”, бусад улс орнууд гэж буй.

Монгол Улсын “гуравдагч хөрш”-ийн бодлого нь тус улс үндэсний язгуур эрх ашгийг дээдэлсэн, энхийг эрхэмлэсэн, олон тулгуурт хийгээд олон хэмжээст, нээлттэй, эвсэлд үл нэгдсэн, бие даасан гадаад бодлого явуулж буйн тод илрэл юм.

Монгол Улс өөрийн хүрээлэн буй геополитик, гео-эдийн засгийн орчинд хэрэг дээрээ “гуравдагч хөрш”-тэй болж, түүний эрх зүйн үндсийг баттай тавьжээ. Монгол Улс 1997 онд Японтой “Иж бүрэн түншлэл”, 2010

¹ Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал. УБ., 2010, Монгол Улсын Гадаад бодлогын үзэл баримтлал. УБ., 2011

онд “Стратегийн түншлэл”, 2022 онд “Энхтайван, хөгжил цэцэглэлтийн төлөөх Тусгай Стратегийн түншлэл”, 1999 онд БНСУ-тай “Харилцан нөхсөн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн түншлэл”, 2006 онд “Сайн хөршийн найрамдал, хамтын ажиллагааны түншлэл”, 2011 онд “Иж бүрэн түншлэл”, 2021 онд “Стратегийн түншлэл”, 2004 онд АНУ-тай “Хамтын үнэт зүйлс, стратегийн нийтлэг эрх ашигт тулгуурласан хамтын ажиллагаа, Иж бүрэн түншлэл”, 2018 онд “Хамтын үнэт зүйлс, стратегийн нийтлэг эрх ашигт тулгуурласан хамтын ажиллагаа, Өргөтгөсөн Иж бүрэн түншлэл”, 2019 онд “Стратегийн түншлэл”, 2013 онд ЕХ-той “Түншлэл, хамтын ажиллагааны хэлэлцээр”, 2009 онд Энэтхэгтэй “Иж бүрэн түншлэл”, 2015 онд “Стратегийн түншлэл”, 2004 онд Турк улстай “Иж бүрэн түншлэл”-ийг байгуулж, эдүгээ “Стратегийн түншлэл”-ийн харилцаа тогтооход бэлэн болсон байна.

Гадаад бодлогын үзэл баримтлалд тухайлан нэр заагаагүй боловч хөгжингүй, ардчилсан Канад улстай 2004 онд “Өргөн хүрээтэй түншлэл”, 2021 онд “Иж бүрэн түншлэлийн төлөөх Замын зураглал”, 2007 онд Австралитай “Өргөтгөсөн түншлэл”, 2008 онд ХБНГУ-тай “Иж бүрэн түншлэл”-ийн харилцааны эрх зүйн баримт бичгүүдийг тус тус байгуулжээ.

Хоёр талын хамтын ажиллагааны дунд болон урт хугацааны хөтөлбөр бол стратегийн түншлэлийг хэрэгжүүлэх

Замын зураглал юм.²

Монгол Улсын “гуравдагч хөрш”-ийн бодлого нь үндэсний аюулгүй байдлаа улс төр-дипломатын аргаар хангах бодлогын салшгүй бүрэлдэхүүн хэсэг мөн.

“Туравдагч хөрш”-ийн бодлогын амжилттай хэрэгжих үндэс нь Монгол Улсын хоёр хөрштэй харилцах харилцаа ба “гуравдагч хөрш”-ийн харилцаа, хамтын ажиллагааны зохист тэнцвэр хангагдсан байдал эсвэл хангагдахуйц нөхцөл бүрдсэн байдал гэж хэлж болно.

Гэхдээ өнөөдөр Монгол Улсад дэлхийн нөлөө бүхий их гүрнүүдийн эдийн засгийн бодит ашиг сонирхол буй болсон гэж дүгнэхэд эртэднэ.

Монгол Улсын “гуравдагч хөрш”-ийн бодлого нь монголчуудын эртнээс инагш ахуй амьдрал, ажил үйлдээ баримталсаар ирсэн **“тулгын гурван чулуу”** хэмээх үзэл баримтлал бөгөөд орчин үеийн гурван тулгуурт хөгжлийн онолын баримтлал болно. Өөрөөр хэлбэл “тогоо гурав ба түүнээс дээш тулгууртай байж гэмээ нь сая бат тогтвортой байдаг” хэмээх монголчуудын уламжлалт зарчим ажгуу.

“Туравдагч хөрш”-ийн бодлого нь зөөлөн тэнцвэржүүлэхүй (soft balancing) буюу зөөлөн хүчний бодлого бөгөөд онолын баримтлалын хувьд олон улсын харилцааны идеалист дэг

² Д.Уламбаяр. Монгол Улсын “гуравдагч хөрш”-ийн бодлого: хоёр ба олон талт хамтын ажиллагаа. Дэд боть. УБ., 2022, 44-45 дахь тал

сургуульд хамаарах агаад ухаалаг тэнцвэрийн хүчин (power of smart balance)-д суурилсан ашиг сонирхлын тэнцвэр (balance of interests) юм. Дэлхийд олон туйлт, шинэ дэг журам төлөвших чиг хандлага ажиглагдаж буй шатанд хоёр хөрштэй тэнцвэртэй харьцах, гуравласан хөршийн хамтын ажиллагаа, “гуравдагч хөрш”-ийн бодлогын хооронд эрх ашгийн тэнцвэрийг зохистой түвшинд барих үндсэн дээр ухаалаг тэнцвэрийн хүчийг олох явдал Монгол Улсын гадаад бодлого, дипломат ажиллагаанд шинээр тавигдаж буй асуудал гэж хэлж болохоор байна.

Нөгөө талд өнөөгийн шатанд Монгол Улсын “гуравдагч хөрш”-ийн бодлогын хамгийн том сорилт нь хоёр хөрш, “гуравдагч хөрш” гүрнүүдийн хоорондын геополитик, гео-эдийн засгийн сөргөлдөөн болж байна.

Дэлхийд хамгийн том газар нутагтай, мөн хамгийн олон хүн амтай цөмийн зэвсэгтэй, өөр өөрийн бие даасан онцлог байр суурьтай хоёр том гүрний дунд Монгол Улс оршдог билээ. Энэ нь цор ганц гэж хэлэхээр маш өвөрмөц тал юм. Түүнчлэн манай улс далайд гарцгүй, дэлхийн зах зээлээс алслагдмал; хөгжлийн тусламж горилогч, буурай хөгжилтэй орон байсан бол эдүгээ аварга баавгай, аварга лууны дунд жороолж буй *Asian Galloper* буюу Азийн шандаст хүлэг улс гэж хэлж болохоор, өөрөөр хэлбэл дэлхийн хамгийн хурдан

хөгжиж буй бүс нутагт орших болж, эрдэс баялаг, түүхий эд, эрчим хүчний үлэмж нөөцтэй нь тодорхой болсон нь олон улсын анхаарал, их гүрнүүдийн болон үндэстэн дамнасан бизнес бүлэглэлүүдийн геополитик, гео эдийн засгийн ашиг сонирхлыг эрхгүй татаж, энэ нь томоохон шинэ боломж, түүнчлэн томоохон шинэ эрсдэлийг дагуулж байгааг анхаарах нь зүй.

Монгол Улс геополитик, гео-эдийн засгийн орчинд далайд гарцгүй ч (land-locked) холболтын байршилтай (land-linked), цөмийн зэвсгээр хүрээлэгдсэн ч (nuclear-locked), нутаг дэвсгэрээ цөмийн зэвсэггүй бүс хэмээн зарлаж, НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблей түүнд хоёр жил тутамд үнэлгээ хийж тогтоолын төсөл баталдаг, Аюулгүйн Зөвлөлийн байнгын 5-н гишүүнээс улс төрийн баталгаа гаргагуулсан, нөгөө талд хоёр их гүрний дунд хашигдсан ч (power-locked) монгол угсаатнаар хүрээлэгдсэн (mongol ethno-locked) онцлогтой хийгээд хоёр хөрштэйгөө “иж бүрэн стратегийн түншлэл”-ийн харилцааны эрх зүйн үндсийг баттай тавьж, Зүүн хойд Ази болон Төв Азид газар нутаг, улс төрийн аливаа маргаангүй цорын ганц улс болсон нь Монгол Улсын сүүлийн 30 жилийн түүхэн том ололт даруй мөн.

“Түнш”, “түншлэл” хэмээх нэр томьёо нь 1990-ээд оны эхнээс олон улсын харилцааны үг хэллэгт бодлогын шинжтэй, шинэ агуулга, хэлбэртэйгээр баттай орж ирсэн байдаг. Монгол

Улсын “гуравдагч хөрш”-ийн бодлогын мөн чанар-агуулга нь нийтлэг үнэт зүйлс юм.

II. БНСУ Монгол Улсын “гуравдагч хөрш”, чухаг түнш болох нь

БНСУ-ын ерөнхийлөгч Ким Дэ-Жүн 1999 оны 5 дугаар сард Монгол Улсад анх удаа төрийн айлчлал хийх үеэр нь хоёр орны харилцааг XXI зуунд шинэ шатанд дэвшүүлэн гаргаж, бие биеэ харилцан нөхсөн хамтын ажиллагааг урт хугацаанд тогтвортой өргөтгөн хөгжүүлэх, улмаар энэхүү харилцааг хөгжлийн түншлэлд хүргэхээр тохиролцсон билээ.³

2006 оны 5 дугаар сард Монгол Улс, БНСУ-ын дээд түвшний уулзалтаар гаргасан Улаанбаатарын Хамтарсан Мэдэгдэлд: “...хоёр орон Зүүн хойд Азид орших хөрш орнуудын хувьд (*онцлов Д.У*) цаашид улс төр, эдийн засаг, соёлын бүхий л салбарт хамтын ажиллагаагаа “Сайн хөршийн, найрамдал, хамтын ажиллагааны түншлэл”-ийн зарчмын үндсэн дээр хөгжүүлэхээр тохиролцсон⁴ нь Монгол Улсын “гуравдагч хөрш”-ийн бодлогын тодорхой илрэл болсон юм.

2011 оны 8 дугаар сард БНСУ-ын ерөнхийлөгч Ий Мён-Пак Монгол Улсад төрийн айлчлал хийж хоёр орны харилцааг бүх салбарт өргөжүүлэн **“Иж бүрэн түншлэл”**-ийн зарчмын

үндсэн дээр хөгжүүлэхээр тохиролцсон юм.⁵

2016 оны айлчлалаар “Монгол Улс, БНСУ-ын хооронд Эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээр” (ЭЗТХ) байгуулах боломжийг судлах хамтарсан судалгааны ажлыг эхлүүлэх тохиролцоонд хүрсэн юм. Улмаар 2016 оны 9 дүгээр сард талууд “Хамтарсан судалгаа хийх ажлын даалгавар” (TOR-Terms of Reference)-г гарын үзэг зурж хамтарсан судалгааг эхлүүлжээ. Судалгааг шинэчлэх ажлыг 2021 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс эхлүүлж, Монгол Улс, БНСУ-ын хоорондын эдийн засгийн харилцааны өнөөгийн байдал, Монгол Улс, БНСУ хоорондын хоёр талын худалдаанд хийсэн шинжилгээ, Монгол-Солонгосын ЭЗТХ-ийн эдийн засгийн үр нөлөө, Монгол Улс, БНСУ хоорондын эдийн засгийн цаашдын хамтын ажиллагаатай холбогдох зөвлөмжүүдийг тус тус шинэчилж, 2021 оны 6 дугаар сарын 29-нд Монгол Улс, БНСУ хооронд Эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээр байгуулах боломжийг судлах хамтарсан судалгааг шинэчилж дуусгажээ.⁶

Монгол Улс БНСУ гишүүнчлэлтэй Ази-Номхон далайн худалдааны

⁵ Монгол Улс, БНСУ-ын Хамтарсан Мэдэгдэл. УБ., 2011.08.22

⁶ “Монгол Улс, БНСУ хооронд Эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээр байгуулах боломжийг судлах хамтарсан судалгааны тухай”-ГХЯ. <https://mfa.gov.mn/монгол-бнсу-хооронд-эдийн-засгийн-түншлэлийн-хэлэлцээр-байгуулах-боломжийг-судлах-хамтарсан-судалгааны-тухай>

³ Мөн тэнд

⁴ Монгол Улс, БНСУ-ын Хамтарсан Мэдэгдэл. УБ., 2006.05.09

хэлэлцээрт 2020 оны намар нэгдэж, тус хөнгөлөлттэй худалдааны хэлэлцээр 2021 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа бөгөөд дээрхийг ЭЗТХ-т уялдуулах шаардлагатай болов уу.

1988 онд хоёр орны худалдааны эргэлт дөнгөж 600 мянга, 1990 онд 2.7 сая ам. долларт эргэлдэж байсан бол⁷ COVID-19 цар тахлын өмнө 2019 онд экспорт 27,815 сая ам. доллар, импорт 266,965.2 сая ам. доллар байсан бол COVID-19 цар тахлын үед 2020 онд экспорт 21,421.4 сая ам. доллар, импорт 235,769.1 сая ам. долларын үзүүлэлт үзүүлсэн байна.⁸ Харин 2021 оны эцсийн байдлаар Монголын экспорт 223.4 сая ам. доллар, импорт 308.7 сая ам. доллар болж, БНСУ Монголын нийтийн экспортод 2.4 хувь, импортод 4.5 хувийн эзэлж, БНСУ-д экспортолсон барааны 68.2 хувийг алт эзэлж байгаа нь экспортын бүтцэд гарсан шинэ зүйл болов.⁹ 2022 оны гүйцэтгэлээр 700 гаруй сая долларт хүрч эрс өсөв.

Монгол, БНСУ хоёр Ази-Номхон далайн худалдааны хэлэлцээрийн гишүүн улсууд юм.

2020 оны 9 дүгээр сарын 29-нд Монгол Улс Ази, Номхон Далайн худалдааны Гэрээнд албан ёсоор долоо дахь гишүүн болж нэгдэв. Монгол Улс анх удаагаа бүс нутгийн хөгжиж буй орнуудын худалдааны гэрээнд нэгдсэн нь энэ үйл явц юм. Өмнө нь Бангкокийн Гэрээ гэж нэрлэж байсан АРТА-г анх 1975 онд Бангладеш, Энэтхэг, Лаос, Өмнөд Солонгос, Шри Ланка улсууд байгуулж, 2001 онд БНХАУ шинээр элссэн юм.

АРТА-д элссэнээр Монгол Улс Зүүн Хойд, Зүүн Өмнөд, Өмнөд, Баруун Өмнөд Ази болон Хятадын зах зээлд бараа бүтээгдэхүүнээ бага татвартай нийлүүлэх боломж ийнхүү нээгдэв.

Хэлэлцээр ёсоор БНСУ 2,902 нэр төрлийн бараанд 10-50 хувийн тарифын хөнгөлөлтийг хэлэлцээрт нэгдсэн гишүүн улсуудад үзүүлж эхлэв.

Монгол Улс Ази, Номхон далайн худалдааны хэлэлцээрт нэгдсэнээр хэлэлцээрийн анхдагч гишүүн БНСУ-тай зарим бараа бүтээгдэхүүнд татварын хөнгөлөлттэй худалдаа хийх боломжтой болж, хэлэлцээрийн хүрээнд БНСУ 2,797 бүтээгдэхүүнд тавих татвараа дунджаар 33.4 хувь бууруулах бол Монгол Улс 366 нэр төрлийн бүтээгдэхүүний татвараа 24.2 хувиар бууруулах юм байна. Чингэснээр хоёр улсын худалдааны хэмжээ өсөн нэмэгдэнэ хэмээн үзэж буйгаа БНСУ-ын Ерөнхий сайдын орлогч бөгөөд Эдийн засаг, Сангийн сайд Хон Нам-ки (Hong Nam-ki) 2020

⁷ D.Ulambayar. "Mongolian-Korean Relationship: Past and Present"-“Mongolian-Korean Historical and Cultural Relationship: 1000 Anniversary for International Conference. Korea Foundation, NUM, SFS, Ulaanbaatar.: Mongolia. June 1995

⁸ Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан. Гадаад худалдаа 2021.03.10

⁹ Үндэсний Статистикийн хороо. Статистикийн мэдээ. 2022.01.12

оны 10 дугаар сарын 30-нд мэдэгдэв.¹⁰ 2020 оны сүүлчийн байдлаар хийгдсэн гадаад худалдааг үзвэл Монгол Улс:

- БНСУ-д гянт болдын хүдэр, молибдены хүдрийн баяжмал, чулуун нүүрс болон битум; үхэр, адууны боловсруулсан шир, мал амьтны самнаагүй хялгас, шевро болон ноолууран бүтээгдэхүүн **экспортолж**;
- Тус улсаас төрөл бүрийн загас, өтгөрүүлсэн сүү, жимс, цай, цагаан будаа, шар айраг, тамхи гэхчлэн 150 төрлийн бараа бүтээгдэхүүн **импортолжээ**.

“Ази, Номхон далайн худалдааны хэлэлцээр” 2021 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс албан ёсоор хэрэгжиж эхэлсэн юм.

БНСУ Монгол Улсад 1991 оноос буцалтгүй тусламж, 1993 оноос хөнгөлөлттэй зээл олгож иржээ. БНСУ-аас Монгол Улсад 1991-2018 онд 60 гаруй төсөлд 238,8 сая долларын буцалтгүй тусламж олгосон ба энэ нь Монгол Улсад үзүүлсэн гадаад тусламжийн 7 хувь болж бусад орнуудтай харьцуулбал 5 дугаар байрт орох үзүүлэлт болсон байна. 1999 оныг хүртэл 10 дугаар байранд явж иржээ.¹¹ 2013 онд БНСУ Монгол Улсыг

буцалтгүй тусламж үзүүлэх тэргүүлэх ач холбогдолтой эхний 10 оронд хамруулсан бөгөөд жилд 20 сая хүртэл ам.долларын тусламжийг үзүүлэх боломжтой гэж үзэж байв.¹²

1993-2018 онд 143,1 сая долларын хөнгөлөлттэй зээлийг 10 гаруй олгосон¹³ бол Эдийн засгийн хамтын ажиллагааны сан (EDC)-гаас 2015-2018 онд олгох 300 сая ам.долларын хөнгөлөлттэй зээл олгох тухай Засгийн газар хоорондын Ерөнхий хэлэлцээрийн хүрээнд 55.5 сая ам. долларын “Үндэсний оношилгоо, эмчилгээний төв” байгуулах төсөл амжилттай хэрэгжиж 2019 оны 7 дугаар сард ашиглалтад оржээ.¹⁴

1990-2019 он хүртэлх 30 жилийн хугацаанд БНСУ-аас нийт 545,8 сая ам.долларын хөрөнгө оруулалт хийгдэж, тус улсын нийт 1490 компани Монголд бүртгэгдсэн байна.¹⁵

III. Хамтын ажиллагааны шинэ үе шат: Стратегийн түншлэл

Дижитал дипломатын хөгжлийн үед 2021 оны 9 дүгээр сарын 10-нд Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Ухнаагийн Хүрэлсүх, БНСУ-ын Ерөнхийлөгч Мүн Жэ-Ин нар дижитал саммит хийж хоёр орны “иж бүрэн түншлэл”-ийн харилцааны түвшинг шат ахиулж

¹² Мөн тэнд,

¹³ “Монгол, БНСУ: Стратегийн түншлэлийн хүрээнд эдийн засгийн харилцааг эрчимжүүлэх нь” 2023.02.16 <https://www.montsame.mn/mn/read/313270>

¹⁴ Мөн тэнд,

¹⁵ Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан. 2019.11.06

¹⁰ South Korea, Mongolia to lower tariffs starting 2021 under regional trade pact. Updated : 2020.10.30 https://www.koreatimes.co.kr/www/biz/2020/10/367_298508.html

¹¹ Д.Уламбаяр. Монгол Улс, Алс Дорно дахин: Геополитик, дипломат ажиллагаа, аюулгүй байдал. Дэд боть, УБ., 2020, 204-206 дахь тал

“стратегийн түншлэл”-ийн түвшинд хөгжүүлэхээр харилцан тохиролцсон¹⁶ нь дипломатын практикт гарч байгаагүй шинэ үзэгдэл болов. XXI зуунд хоёр улс “Стратегийн түншлэл”-ийн харилцаанд тулгуурлан улс төр, аюулгүй байдал; худалдаа, хөрөнгө оруулалт, эдийн засаг; боловсрол, шинжлэх ухаан технологи, байгаль орчин, эрүүл мэнд; соёл, аялал жуулчлал, иргэдийн харилцаа; бүс нутаг, олон улсын тавцан дахь хамтын ажиллагаа гэсэн таван тулгуур чиглэлд хамтын ажиллагааг гүнзгийрүүлэн өргөжүүлэхээр тогтов.

Хоёр улсын төрийн тэргүүн нар БНСУ-ын тэргүүний технологи, Монголын байгалийн арвин нөөц зэрэг хоёр улсын давуу тал, хөгжлийн нөөц бололцоог ашиглан харилцан ашигтай, бие биеэ нөхсөн эдийн засгийн харилцааг гүнзгийрүүлэн хөгжүүлэхээр тогтов. БНСУ нь “Шинэ Умардын бодлого”-ын чухал түнш улс болох Монгол Улстай олон төрлийн хамтын ажиллагааны төслийг үргэлжлүүлэн эрэлхийлж, Хөгжлийн албан ёсны тусламж үзүүлэх зэргээр цар тахлын дараах Монгол Улсын эдийн засгийг сэргээхэд дэмжлэг үзүүлэхийн сацуу “Алсын хараа 2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлэх үйл явцад хамтран ажиллахаар санал нэгдсэн юм.

БНСУ-ын Exim банкны 300 сая ам. долларын хөнгөлөлттэй зээлээр 10

¹⁶ Монгол Улс, БНСУ-ын Стратегийн түншлэлийн харилцааг хөгжүүлэх тухай Хамтарсан Тунхаглал. УБ., 2021.09.10

(Хэнтий, Сүхбаатар, Завхан, Говь-Алтай, Баянхонгор, Өвөрхангай, Говьсүмбэр) аймгийн төвд баригдаж буй технологийн хувьд автомат удирдлагын систем бүхий, хүрээлэн буй орчинд бохирдол багатай дулааны станцын төслийг нэрлэж болох байна.¹⁷

IV. “Газрын ховор элемент” хамтын ажиллагааны шинэ чиглэл болох нь

“Туравдагч хөрш” гүрнүүд БНСУ, ХБНГУ, Япон улс дижитал технологийн гол түүхий эд газрын ховор элементийн салбарт хамтран ажиллах саналаа илэрхийлж эхлэв. Энэ бол “туравдагч хөрш”-үүдтэй эдийн засгийн хамтын ажиллагааг өргөжүүлэн баяжуулж буй шинэ чиглэл гэж хэлж болно.

Монгол Улсын “Алсын хараа-2050” урт хугацааны хөгжлийн бодлогод “Газрын ховор элементийн хайгуул, судалгааны ажлыг эрчимжүүлнэ”¹⁸ хэмээн заасан.

¹⁷ “South Korean company to build combined heat and power plant in Mongolia”-09.28.2022 <https://www.districtenergy.org/blogs/district-energy/2022/09/28/south-korean-company-to-build-combined-heat-and-po> Гүйцэтгэгчээр БНСУ-ын “Byucksan Engineering Group” компани шалгаран ажиллаж 2024 оны халаалтын улирал эхлэхээс өмнө ашиглалтад хүлээлгэн өгөхөөр төлөвлөж байна. Эдгээр станцаас ялгарах утаанд илүү нарийн шаардлага бүхий БНСУ-ын агаарын чанарын стандартыг мөрдөх бөгөөд утаанд агуулагдах хүхрийг 80 хувь, азотыг 75 хувь, тоосонцрыг 99 хувь, нүүрсхүчлийн хийг 50 гаруй хувиар тус тус бууруулах ажээ. (БНСУ-ын хөнгөлттэй зээлээр “10 аймгийн төвд дулааны станц барих” төсөл Хэнтий, Сүхбаатар аймгаас эхэллээ 2022.05.16 <https://ikon.mn/n/2jyi>)

¹⁸ Монгол Улсын “Алсын хараа-2050” урт хугацааны хөгжлийн бодлого. УБ., 2020

Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрт “Өндөр технологийн түүхий эд болох газрын ховор элемент, үнэт, өнгөт, хар холимог металл, металл бус ашигт малтмал болон газрын тосны эрэл, хайгуулын ажлын хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх замаар эрдэс баялгийн нөөцийг арвижуулна”¹⁹ хэмээн тусгасан байна.

АНУ-ын Геологийн судалгааны алба 2021 оны 11 дүгээр сарын байдлаар дэлхийн хэмжээнд 115.8 гаруй сая тонн газрын ховор элементийн нөөц байна гэж тогтоосон байдаг.²⁰ Үүнээс БНХАУ-д 44 сая тонн (тн) (38 хувь), Тодруулбал, Хятадын Өвөр Монголын Баян-Овоогийн газрын ховор элемент-Ниобий-Төмрийн ордод дэлхийн газрын ховор элементийн нийт нөөцийн 40 хувь гаруй нь байрших бөгөөд энэ ордын хүдэрт агуулагдах ховор элементийн дундаж агуулга нь 6 хувь орчим гэж тогтоосон байна.²¹

Салхины эрчим хүчний нэг мегаватт хүчин чадалд 171 кг газрын ховор элемент, АНУ-ын нэг F-35 сөнөөгч онгоцонд 427 кг орчим газрын ховор элемент, Виржиниа ангиллын цөмийн шумбагч онгоц бараг 4.2 тонн

нөөц шаарддаг байна.²²

2022 оны 5 дугаар сарын эхээр Лондоны металлын бирж дээр (LME) Cobalt нэг тонн нь 81,000 ам.доллараар арилжаалагдаж байсан боловч түүнээс хойш 33,749 ам.доллар/тн болтлоо буурсан бол lithium-ion батерейны үйлдвэрлэлд ашигладаг гол нэгдэл болох Lithium Carbonate-ийн үнэ 2022 оны 11 дүгээр сард 80,000 ам.доллар/тн байснаас буурчээ. 2023 оны 2 дугаар сарын байдлаар 50,000 ам. доллар байгаа юм.²³

Нэг кг газрын ховор элементийн дэлхийн зах зээлийн үнэ хани дунджаар Lutetium oxides-\$625, Dysprosium-\$537, Neodymium-\$153, Praseodymium-\$154, Terbium-\$3072, Gallium (metal)-\$568, Germanium-\$2453, Hafnium- \$4916, Indium-\$438, Rhenium-\$1611 мянган ам.долларт хэлбэлзэж байна.²⁴

Монгол Улсын АМГТГ-т албан ёсоор бүртгэгдсэн Мушгиа худаг (314.3 мянган тн), Лугийн гол (14.5 мянган тн), Хотгор (1.213.7 мянган тн), Халзан бүргэдэй (1.203 мянган тн) болон бусад газрын ховор элементийн нөөц нь тогтоогдсон 11 ордод ЭБМЗ-өөс хүлээн авч бүртгэсэн нөөцийн хэмжээ 14.5

¹⁹ Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр. УБ., 2020

²⁰ <https://www.usgs.gov/centers/national-minerals-information-center/rare-earths-statistics-and-information>

²¹ [https://www.visualcapitalist.com/rare-earth-elements-where-in-the-world-are-they/#:~:text="](https://www.visualcapitalist.com/rare-earth-elements-where-in-the-world-are-they/#:~:text=)

²² Rare Earth Elements Where in the World Are They? By Nicholas LePan November 23, 021 <https://www.visualcapitalist.com/rare-earth-elements-where-in-the-world-are-they/>

²³ [https://chaipredict.com/market-insights-2/cobalt-and-lithium-prices-declining#:~:text="](https://chaipredict.com/market-insights-2/cobalt-and-lithium-prices-declining#:~:text=)

²⁴ Current Strategic Metals Prices. <https://strategicmetalsinvest.com/current-strategic-metals-prices/>

сая тн гэжээ.²⁵ Энэ нь нөөцийн хувьд Монгол Улс харьцангуй их, дэлхийд өрсөлдөх боломжтойг илтгэж байна. Зөвхөн литийн 1 ордод 565.7 мянган

тонны нөөцийг Ашигт малтмалын улсын нэгдсэн санд албан ёсоор бүртгэж авч баталгаажуулсан байна.²⁶

Хүснэгт 1. Монгол Улсын газрын ховор элементийн ордууд

№	Тусгай зөвшөөрөл	Орд	Нөөц, исэл, тн / В+С/	Аймаг	Сум	Эзэмшигч
1	MV-015334	Лугийн орд	14,519.34	Дорноговь	Хатанбулаг	Рео ХХК
2	MV-020487					Экту ХХК
3	MV-015631	Хотгор	1,213,700.00	Өмнөговь	Цогт-Овоо	Хотгор минералс ХХК
4	MV-014937	Мушгиа худаг	365, 102,25	Өмнөговь	Мандал-Овоо	Ремет ХХК
5	XV-007812					Жи Эс Би майнинг ХХК
6	MV-006911	Халзан бүргэдэй	1,203,142.64	Ховд	Мянгад	Монголиан нэшнл рийр ийрт корп ХХК
7	MV-012335					Монголиан лантаноиде корпораци ХХК
8	MV-019329					Набд ХХК
9	XV-010256	Цагаан чулуут	Монацит-274.55	Хэнтий	Биндэр, Өмнөдэлгэр	Гео-Инфо ХХК
10	XV-013060					
11	XV-012322	Улаан дэл	124.78	Увс	Завхан	
	Нийт					3,105,411.87
						Ашиглалт 7, хайгуул 4

Эх сурвалж: www.mrpam.gov.mn 2021/12

2022 оны 8 дугаар сарын сүүлээр БНСУ-ын шинэ Засаг захиргааны Гадаад хэргийн сайд Пак Жингийн Монгол Улсад хийсэн албан ёсны айлчлал хоёр улсын хооронд Стратегийн түншлэлийн харилцааг бэхжүүлэн, хоёр ард түмний найрамдал нөхөрлөлийг бататгахад чухал ач холбогдолтой

болов. Айлчлалын үр дүнгээс хоёр шинэлэг зүйлийг онцлоход Солонгосын тал газрын ховор элемент, хагас дамжуулагчийн түүхий эд нийлүүлэхэд Монгол Улстай хамтран ажиллах сонирхлоо илэрхийлж, Газрын ховор элементийн хамтарсан судалгааны төвийг Монгол Улсад байгуулахад БНСУ-ын Засгийн газраас буцалтгүй

²⁵ АМГТГ. Эрдэс баялгийн статистик мэдээ. 2021/12 <https://mrpam.gov.mn/public/pages/169/2021.12.stat.report.mon.pdf>

²⁶ Мөн тэнд,

тусламж олгохоор болов.²⁷

2023 оны 2 дугаар сард Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнийн БНСУ-д хийсэн албан ёсны айлчлалын үеэр БНСУ-ын Ерөнхий сайд Хан Дог-Сүтэй хийсэн хэлэлцээгээр Монгол Улс ашигт малтмал, байгалийн баялгийн нөөцөөр тэргүүлэх дэлхийн 10 орны нэгт тооцогддог бөгөөд Монгол Улсын байгалийн баялгийг БНСУ-ын ноу-хау, дэвшилтэт технологитой хослуулах замаар газрын ховор металлын салбарт тодорхой хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх нь хоёр улсын худалдаа, эдийн засгийн бодит хамтын ажиллагааг хөгжүүлэхэд чухал ач холбогдолтойг нотлов. Энэ хүрээнд хамтран ажиллах хоёр талын ажлын хэсгийн хуралдааныг ойрын хугацаанд зохион байгуулж, “Монгол, Солонгосын газрын ховор металлын хамтарсан судалгааны төв”-ийг Монгол Улсад байгуулах ажлыг эрчимжүүлж, энэ чиглэлд ховор металлын хайгуул, олборлолт, боловсруулах, экспортлох чиглэлээр хамтын ажиллагааг өргөжүүлэхээр тогтов. “Ховор металл нийлүүлэх сүлжээнд хамтран ажиллах тухай харилцан ойлголцлын санамж бичиг”-ийг байгуулсныг талууд сайшаан тэмдэглэсэн юм.²⁸ Тийнхүү хоёр улсын стратегийн түншлэлийг газрын ховор элементийн салбарын

хамтын ажиллагаагаар өргөжүүлэн хөгжүүлэх асар их боломж нээгдэж байна.

Нөөц нь тогтоогдоод буй орд, газруудын ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийг хувь хүмүүс эзэмшдэг нь тэдгээрийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах, энэ салбарыг хөгжүүлэхэд хүндрэлтэй гол асуудлын нэг болж байгаа ажээ. Нөгөө нь газрын ховор элементээс хүдрийн баяжмал гаргаж авах, элемент тус бүрээр нь салгахад өндөр үнэтэй, нарийн технологи шаардлагатай ажээ. Одоогоор Монгол Улсад газрын ховор элементийн болон стратегийн ач холбогдолтой металлын талаар зохицуулсан эрх зүйн орчин, газрын ховор элементийг ангилан, дан исэл гаргаж авах, боловсруулах технологи, тэнд ажиллах хүний нөөц байхгүй байгаа явдал юм.

ТӨГСГӨЛ

Монгол Улсын “гуравдагч хөрш”-ийн бодлогод БНСУ чухал байр суурь эзэлж буйг дүгнэвэл, *нэгд*, монгол-солонгос хоёр үндэстэн угсаа гарвал нэгтэй, *хоёрт*. Солонгос-Монголын эдийн засгийн бүтэц нь бие биеэ харилцан нөхөх боломжтой, *гуравт*, БНСУ-д Монголын 50 гаруй мянган иргэд ажил хөдөлмөр эрхэлж байгаа нь Монголын нийгэм-эдийн засгийн хөгжилд чухал үүрэг гүйцэтгэж буй. *Дөрөвт*, Монгол Улс хоёр Солонгостой тэгш сайн харилцаатай бүс нутгийн цөөхөн улс орнуудын нэг мөний

²⁷ “Монгол Улс, БНСУ-ын хэлэлцээ: Хамтын ажиллагааг 5 тулгуур чиглэлд өргөжүүлэн бэхжүүлнэ” mfa.gov.mn 2022-08-29

²⁸ Mongolian PM to made official visit to Korea. 2023.02.15 https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2023/04/113_345183.html?utm_source=go

хувьд Солонгосын хойгийг цөмийн зэвсэггүй бүс болгох, хоёр Солонгосыг энх тайвнаар нэгдэх үйл хэрэгт зохих үүрэг гүйцэтгэх боломжтой гэж үздэгт оршино.

Солонгосын хойгийн *status quo* хүйтэн дайн дууссанаас хойш шийдвэрлэгдэж чадалгүй тунаж үлдсэн цорын ганц цэг, цөмийн дайн, зэвсэгт мөргөлдөөн гарах магадлал буй. Солонгосын хойгийн хурцадмал байдал ноцтой даамжирвал Өмнөд Солонгост ажиллаж, сурч, амьдарч буй 50 гаруй мянган монгол иргэдийн аюулгүй байдлын асуудал шууд хөндөгдөнө. Тиймээс Солонгосын хойгийн аюулгүй байдал Монгол Улсад шууд нөлөөлөхөөр байна.

Солонгост Монголын 50 илүү мянган иргэд сурч, хөдөлмөрлөж, ажиллаж байна. Гадаад улс оронд ажил эрхэлж буй иргэдийн эх орон руугаа гуйвуулдаг валютын 2022 оны нэгдсэн тайланг өнгөрсөн оны сүүлчээр Дэлхийн банкны Шилжилт хөдөлгөөн ба хөгжлийн газар гаргасан юм.²⁹ Монголчууд 1998 оноос хилийн чанадаас мөнгө шилжүүлж эхэлснийг дээрх тайланд өгүүлжээ. Тухайн жилд зургаан сая, 2000 он хүртэл арван сая

ам. доллароос бага хэмжээний мөнгө шилжүүлж байсан бол үүнээс хойш тасралтгүй нэмэгдэж иржээ. 2022 оны арван нэгдүгээр сарын байдлаар гадаад орнуудаас Монгол руу шилжүүлсэн иргэдийн мөнгөн дүн 500 сая ам. доллароор хэмжигдэж байгаа нь ДНБ-ий 3.2 хувьтай тэнцэж байна. Монгол Улсын тухайд 2020 оны хүн амын тооллогоор гадаадад оршин суугаа иргэн 122,301 байгааг Үндэсний статистикийн хороо танилцуулж байсан. Тэдний 58 хувь буюу хоёр хүн тутмын нэг нь Ази-Номхон далайн бүс нутагт амьдарч ажиллаж байна гэсэн судалгаа гаргаж байжээ.³⁰ Тиймээс БНСУ-аас Монгол руу гуйвуулж буй мөнгөн хөрөнгө жилд дунджаар 250-300 сая ам.доллар болж байна. Энэ нь улс орны нийгэм-эдийн засаг, айл гэрийн аж амьдралд маш чухал нөлөө үзүүлж байна.

Хамтын ажиллагааны өөр нэг чухалчлах чиглэл бол дижитал эдийн засгийн салбар бөгөөд энэ нь тусдаа бие даасан судалгааны шинэ чиглэл болно.

Эцэст нь Өрнөдийн судлаачдын бүтээлүүдэд тэмдэглэсэнчлэн “Алс Дорнодын хоёр дахь Япон” болох “Little Japan” буюу БНСУ нь Зүүн хойд Азийн геостратегийн бүсэд Япон улстай эн зэрэгцэхүйц Монгол Улсын “гуравдагч сайн хөрш”, чухаг стратегийн түнш гэж дүгнэж болно.

²⁹ Remittances Grow 5% in 2022, Despite Global Headwinds <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/11/30/remittances-grow-5-percent-2022> India on track for record \$100 billion in remittances, says World Bank <https://edition.cnn.com/2022/12/01/business/india-remittances-record-2022-world-bank-intl-hnk/index.html#:~:tex>

³⁰ Хүн амын тооллого - 2020. Үндэсний статистикийн хороо. 2021

НОМ ЗҮЙ

1. Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал. УБ., 2010
2. Монгол Улсын Гадаад бодлогын үзэл баримтлал. УБ., 2011
3. “Алсын Хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого. УБ., 2020.05.13
4. Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр. УБ., 2020
5. “Шинэ сэргэлтийн бодлого”. Монгол Улсын Их Хурлын 2021 оны 106 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралт
6. Монгол Улс, БНСУ-ын Стратегийн түншлэлийн харилцааг хөгжүүлэх тухай Хамтарсан Тунхаглал. УБ., 2021.09.10
7. БНСУ-ын Гадаад хэргийн сайд Пак Жинийн албан ёсны айлчлал. <https://mfa.gov.mn/>
8. Монгол Улс, Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын харилцаа 30 жил, Баримт бичгийн эмхтгэл (эмхтгэсэн Ж.Ломбо) УБ., 2020
9. Уламбаяр Д. Монгол Улс, Алс Дорно дахин: Геополитик, дипломат ажиллагаа, аюулгүй байдал. XX зууны сүүлийн хагаст. Дэд боть. УБ., 2020
10. Олон улсын харилцаан дахь зөөлөн хүчний бодлого ба Монгол Улс. (Эрхэлсэн проф. Д.Уламбаяр) УБ., 2021
11. Уламбаяр Д. Монгол Улсын “гуравдагч хөрш”-ийн бодлого: Хоёр болон олон талт хамтын ажиллагаа. Дэд боть. УБ., 2022
12. Уламбаяр Д. “Солонгосын хойгийн эерэг, сөрөг өөрчлөлт ба Монголын санал”-Монгол Улс-БНСУ-ын дипломат харилцаа: Хагас жаран. ШУА-ийн ОУХХ, “Эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл. УБ., 2020.12.18, 33-59 дэх тал
13. Ulambayar D. “Concerning Some Issues of Mongolian and Korean Fraternal Ties: History and Culture”-Journal *World Affairs*, 2019 №3/40 (521) pp. 54-69
14. Ulambayar D. “Mongolia’s “Third Neighbor” Policy: Nature and Purpose”-School of Int’l Relations and Public Administration, NUM, Journal “*World Affairs*”. Ulaanbaatar.: 2015.№2 (31) pp. 44-51
15. Ulambayar D. “The New Paradigms in Mongolia’s “Third Neighbor” Policy”-*Mongolia’s Transition and Its Peace-Geopolitics of North-East Asia*. Institute of Peace and Unification Studies. Seoul National University. Seoul.: Korea, 2021, pp. 65-82 (in Korean)
16. Strategy for a Free, Peaceful and Prosperous Indo-Pacific Region. December 28, 2022
17. https://www.mofa.go.kr/eng/brd/m_text=StrategyforaFreePeacefulandProsperousIndoPacificRegion
18. “Yoon’s Strong Start in Foreign Policy”
19. <https://foreignpolicy.com/2022/08/18/yoonsuk-yeol-south-korea-foreign-policy-china-united-states-japan-100-days/>
20. Can South Korea Bridge NATO and the US Indo-Pacific Strategy?
21. <https://thedi diplomat.com/2022/07/2can-south-korea-bridge-nato-and-the-us-indo-pacific-strategy/>
22. New South Korean president tries to make his mark on foreign policy
23. <https://www.japantimes.co.jp/news/2022/09/19/asia-pacific/politics-diplomacy-asia-pacific/yoonsuk-yeol-south-korea-foreign-policy/>
24. <https://mrpam.gov.mn/public/pages/169/2021.12.stat.report.mon.pdf>

БНСУ-ЫН ЧӨЛӨӨТ ХУДАЛДААНЫ ХЭЛЭЛЦЭЭРИЙН ТАЛААРХ СУДАЛГАА

한국의 체결한 자유무역협정에 관한 연구

Research on Free Trade Agreements signed by the ROK

Г.Мөнхнасан

БНСУ-ын Гадаад судлалын их сургууль Эдийн засгийн ухааны доктор

Имэйл: munnasa@hanmail.net

Утас: +82 10 5336 5071

Н.Отгонсайхан

МУИС, Худалдааны сургууль, Эдийн засгийн ухааны доктор

Имэйл: otgonsaikhan32@gmail.com

Утас: 99237792

요약

몽골과 한국은 2023년 2월에 EPA 체결에 대한 협상 개시 추진 공동선언문에 서명하였으며 가까운 시일 내에 협상이 시작될 예정이다. 한국은 국제적 차원에서 FTA를 체결함에 있어 선도적인 국가 중 하나이다. 몽골은 현재 일본과 경제동반자협정(Economic Partnership Agreement)을 발효하였고, 아시아태평양무역협정(Asia-Pacific Trade Agreement)에 가입하였지만 자유무역협정에 대한 경험이 부족한 국가이다.

본 논문의 주요 목적은 한국의 체결한 자유무역협정 과정을 연구하는데 있다. 구체적으로 한국의 FTA 체결 현황과 특징, FTA 체결의 양국 외국인 투자에 미치는 영향, 한국과 몽골의 EPA 체결을 위한 과정에 대해 연구하였다.

한국은 주로 FTA를 체결하고 있으며, 최근 역내포괄적 경제동반자협정(RCEP) 포괄적 경제동반자협정(CEPA), 디지털동반자협정(DDP), 전략적 경제보완협정(SECA), 경제동반자협정(EPA) 등을 체결하고 있다. FTA 체결 결과에 한국으로 들어오는 외국인직접투자(FDI)는 금융보험, 부동산, 화학공업, 도소매 무역유통업, 전자산업에 집중하고 있다. 한편, 협정이 체결된 국가에 대한 한국의 외국인 투자는 광업 및 제조업 부문에 집중 되어 있다.

Түлхүүр үг: БНСУ-ын чөлөөт худалдааны хэлэлцээр (ЧХХ), Монгол Улс болон БНСУ-ын эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээр (ЭЗТХ), гадаад худалдаа, гадаадын хөрөнгө оруулалт (ГХО), 한국의 자유무역 협정, 한국과 몽골 EPA, 대외무역, 외국인직접투자

1. Өмнөх үг
2. БНСУ нь ЧХХ байгуулж буй үйл явц, онцлог
3. БНСУ-д ЧХХ хэрэгжсэнээр ГХО нэмэгдсэн үр нөлөө
4. Монгол Улс БНСУ-ын байгуулах гэж буй ЭЗТХ-ийн үйл явц, боломж
5. Дүгнэлт, санал

1. Өмнөх үг

Монгол Улс өнөөгийн байдлаар Япон улстай Эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээр¹ (ЭЗТХ), ЕРА: Economic Partnership Agreement) байгуулан хэрэгжүүлж, Ази-Номхон далайн худалдааны хэлэлцээрт (АНДХХ, АРТА: Asia-Pacific Trade Agreement)² нэгдэн ороод, хэрэгжүүлж эхлээд байна. Ойрын хугацаанд Монгол Улс нь БНСУ-тай ЭЗТХ-ийн тухай хамтарсан судалгаа дуусаж, хэлэлцээрийг эхлүүлэх тухай хоёр улсын Засгийн газрын хэмжээнд яригдаж байна.

Энэ өгүүллийн гол зорилго нь БНСУ-ын бусад улстай Чөлөөт худалдааны хэлэлцээр (ЧХХ, FTA: Free Trade Agreement) байгуулж буй үйл явц болон түүний ач холбогдол, уг хэлэлцээрийг байгуулснаар хөрөнгө оруулалтын хэрхэн нэмэгдэж буй үр дүнг судлахад оршиж байна.

БНСУ-ын бусад улстай байгуулсан ЧХХ-ийн үйл явц, ач холбогдол, үр нөлөөний тухай судлах нь Монгол Улс БНСУ-тай ЭЗТХ байгуулахаар хэлэлцэж гэж байгаа энэ цаг үед хоёр улсын хэлэлцээрийг амжилттай

байгуулах, цаашид үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой байх болно.

Өмнө судлагдсан байдал: Монгол Улс ба БНСУ-ын хооронд чөлөөт худалдааны хэлэлцээр (ЧХХ) байгуулах тухай судалгааг 2006 оноос хойш хийж байна. Чөлөөт худалдааны хэлэлцээр байгуулах тухай судалгааг хийдэг эдийн засгийн шинжилгээний гол арга нь ерөнхий тэнцвэрийн шинжилгээ болон Гравити загварын шинжилгээ байдаг. Эдгээр шинжилгээний аргыг ашиглан хийсэн өмнөх судалгааны үр дүнг харвал дараах байдалтай байна.

Кристиан Хелмерс болон Монголын Үйлдвэр Худалдааны Яамнаас хамтран хийсэн судалгаа³ (2006)- ны үр дүн БНСУ-тай ЧХХ байгуулсан тохиолдолд экспорт нэмэгдэж, татвар буурснаар эерэг үр дүн хамгийн өндөр байна гэдгийг харуулжээ. Ким Хун Жин⁴ 2006 онд хийсэн судалгаандаа БНСУ-ын ЧХХ

¹ 2016 оны 6 сарын 1-ээс хэрэгжсэн

² 2021 оны 1 сарын 1-ээс эхлэн

³ Helmers, Christan(2006), *Options for Mongolia for the Formation of Bilateral Free Trade Agreements, Options in Merchandise Trade: An Overview*

⁴ 김홍진(2006), 한-몽 경제협력 증진에 대한 고찰: FTA 가능성을 중심으로

байгуулах тухай Ерөнхий тэнцвэрийн арга ба Гравити загвараар хийсэн шинжилгээг ашиглан (Монгол Улс багтсан) хоёр улсын хооронд ЧХХ байгуулах нь эерэг үр дүнтэй болохыг баталжээ. Ялангуяа хэлэлцээр байгуулах асуудлыг шийдвэрлэхдээ эдийн засгийн шинжилгээний аргад тулгуурлахаас илүү бодит байдлыг дүгнэн үзэх шаардлагатай гэжээ. Мөн хоёр улсын уул уурхай, харилцаа холбоо зэрэг салбарт ихээхэн нөөц бололцоо байгаа бөгөөд урт хугацааны эдийн засгийн хамтын ажиллагаа чухал гэж онцолжээ.

Г.Мөнхнасан⁵ нь 2011 онд Гравити загвараар хийсэн шинжилгээндээ чөлөөт худалдааны хэлэлцээрээс эдийн засгийн эерэг үр дүнд хүрнэ гэж дүгнэжээ. ЧХХ нь хоёр улсын нөөц бололцоог ашиглан гадаад худалдааг нэмэгдүүлж эдийн засгийн үр ашиг авчрах боломжтойг баталжээ. Мөн хоёр улсын гадаад худалдаанд тээвэрлэлтийн зардал болон солонгос талын импортын өндөр татвар саад бэрхшээл болж байгаа бөгөөд гэрээ байгуулснаар татварын саад бэрхшээлийг бууруулах боломжтойг онцолжээ.

Н.Батнасан ба бусад⁶ 2012 онд Ерөнхий тэнцвэрийн шинжилгээгээр газар зүйн хувьд харьцангуй ойрхон БНСУ-тай чөлөөт худалдааны хэлэлцээр байгуулах нь чухал гэжээ.

⁵ Munkhnasan(2011), 몽골의 자유무역협정에 대한 연구: 한-몽 FTA 가능성을 중심으로

⁶ Батнасан, Н. ба бусад (2012) Худалдааны гол түнш орнуудтай чөлөөт худалдааны хэлэлцээр байгуулах боломж болон эрсдэл. р. 34

Өнөөгийн шатанд “худалдааны бус агуулгатай” байж болох ч орд газрууддаа тулгуурлан цэвэр зэс, кокс гэх мэт бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх талаар БНСУ-тай хэлэлцээр байгуулбал энэ нь гол зах зээл болох магадлалтай гэж дүгнэжээ. Солонгос улстай ЧХХ байгуулсан нөхцөлд хөрш орнуудын зүгээс үзүүлж болох дарамт, шахалтыг ч бас тооцох нь чухлыг анхааруулсан байна.

Н.Отгонсайхан ба бусад⁷ 2015 онд хийсэн Гравити загвар ба экспортын харьцангуй давуу талын судалгаанд БНСУ-тай ЧХХ байгуулах нь Монгол Улсын хувьд ач холбогдолтой гэж дүгнэжээ. БНСУ-ын хөрөнгө оруулалтыг татаж, стратегийн ач холбогдол бүхий салбарууддаа тэдний техник технологийг нэвтрүүлэх нь манай улсын экспортын өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлж, тээврийн зардлыг бууруулах төдийгүй, хөрш орнуудаас хараат байдлаа бууруулахад чухал ач холбогдолтойг онцолжээ.

Г.Мөнхнасан, Н.Отгонсайхан, Ким Хун Жин нар⁸ 2021 онд Гравити загвар ба экспортын харьцангуй давуу талын индексийн шинжилгээний аргыг ашиглан хийсэн судалгаандаа хоёр улсын худалдаа нэмэгдэхийг баталсан

⁷ Отгонсайхан, Н. ба бусад (2015) БНСУ ба Монгол Улсын хооронд чөлөөт худалдааны хэлэлцээр байгуулах боломжийн тухай шинжилгээ

⁸ Munkhnasan, Otgonsaikhan, 김혼진 공표. 2021 “한-몽 EPA 체결이 양국 교역 규모에 미치는 영향”. 한국몽골학회, “몽골학” 제65호. 2020.5:297-320, ISSN 1229-7097

бөгөөд БНСУ-ын импортын татвар нь худалдааг 2 дахин багасгаж байна гэж дүгнэжээ. Мөн Харьцангуй давуу талын шинжилгээнээс хоёр орны экспорт, импортын бүтэц ялгаатай бөгөөд бие биеэ харилцан нөхөх чадамж өндөр байгааг нотолжээ.

Өмнөх судалгаануудын үр дүнг нэгтгэж үзвэл Монгол Улс ба БНСУ-ын хоорондох худалдааны бэрхшээлийг шийдвэрлэх гол арга зам нь ЧХХ болно гэдгийг судлаачид санал нэгтэй баталсан байна. Мөн хоёр улсын хооронд ЧХХ байгуулах нь худалдааг нэмэгдүүлж, түүний саад бэрхшээлийг бууруулах, улмаар эдийн засгийн бусад салбарт ч үр нөлөөтэйг онцолсон байна.

БНСУ нь олон улс оронтой чөлөөт худалдааны хэлэлцээрийг байгуулан хэрэгжүүлж, тэдгээрийн үр нөлөө, ашиг тусыг тал бүрээс нь судалсаар иржээ. Тухайлбал: БНСУ-ын Гадаад эдийн засгийн бодлого судлалын хүрээлэнгийн “БНСУ-ын чөлөөт худалдааны хэлэлцээр байгуулсны 15 жилийн амжилт ба бодлогын тусгал” (2019) гэсэн нэгдсэн судалгаа, түүнчлэн өөрийн улсын ЧХХ-ээр хийсэн барааны худалдаа болон үйлчилгээний тухай; мөн аж үйлдвэр болон газар тариаланчдад үзүүлсэн хэлэлцээрийн нөлөө; хэлэлцээртэй холбоотой хууль эрх зүйн орчны асуудлууд гэх мэт өргөн хүрээнд судалгаа хийж байна. Мөн улс бүртэй хийсэн ЧХХ-ийн үр ашиг, хэлэлцээр хэрэгжихэд тулгарч буй бэрхшээл зэргийг ч судалсаар байна.

Судалгааны шинэлэг тал: Монгол Улсын хувьд ЧХХ-ийн туршлага багатай учраас энэ талаарх судалгаа, тэр дундаа БНСУ-ын бусад улстай байгуулсан ЧХХ-ын хэлэлцээрийн хэрэгжилт, үр нөлөөний тухай судалгаа хомс байна. Бидний энэхүү судалгааны онцлог нь БНСУ-ын бусад улстай байгуулж байгаа ЧХХ-ийн үйл явц, түүний ач холбогдол, улсын эдийн засагт гарч буй үр нөлөөний тухай судалж байгаагаараа шинэлэг юм.

Энэхүү өгүүлэлд бичиг баримтын судалгааны аргыг ашигласан болно. БНСУ-ын бусад улстай хийсэн ЧХХ-тэй холбоотой анхдагч болон хоёрдогч мэдээллүүдэд тулгуурлан чанарын болон тоон судалгааг хийж дүгнэлт, саналыг боловсруулсан юм. Бид судалгааны хэрэглэгдэхүүн болгож, БНСУ-ын 5 бүс нутаг, 17 улстай хийж, хэрэгжүүлж эхлээд байгаа 22 хэлэлцээрийг авч үзлээ.

2. БНСУ-ын чөлөөт худалдааны хэлэлцээрийг байгуулж буй үйл явц, онцлог

ЧХХ-ийг байгуулах нь дараах үндсэн хоёр давуу талтай. Нэгдүгээрт. Тарифынболонтарифынбусхудалдааны саад тотгорыг хөнгөвчилснөөр бараагаа гадаадын зах зээлд гаргах боломжийг идэвхжүүлж, өөрийн улсын компаниудын дэлхийн хэмжээнд өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлдэг. Мөн олон төрлийн бүтээгдэхүүн илүү хямд үнээр импортоор орж ирснээр

иргэдийн хэрэглээний таатай байдлыг нэмэгдүүлдэг. Хоёрдугаарт. ЧХХ-ийн хэрэгжилтийн үед олон улсад зөвшөөрөгдсөн худалдааны тэргүүлэх хэм хэмжээ нэвтэрч, энэ нь дотоодын худалдаа, үйлдвэрлэлийн систем сайжрах боломжийг бүрдүүлдэг юм.

БНСУ-ын хувьд гадаад эдийн засаг нь дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 80 гаруй хувийг бүрдүүлдэг нээлттэй худалдааны орон бөгөөд ЧХХ-ийг идэвхтэй дэмжиж, эдийн засгийн тогтвортой хөгжлийг бий болгох бодлоготой. Сүүлийн жилүүдэд худалдааны орчин, аж үйлдвэрийн бүтцэд гарч байгаа орчин үеийн чиг хандлагыг тусган “инноваци”, “өргөжилт”, “ашиглалт” гэсэн гурван талаас ЧХХ-ийг хэрэгжүүлэх бодлогыг баримталж байна. Үүнд: Нэгдүгээрт, инновацийн хувьд ЧХХ-ээр шинэ үйлдвэр, үйлчилгээний экспортын зах зээлийг өргөтгөх, дотоодын системийг олон улсын худалдааны стандартад нийцүүлэн, аж үйлдвэрийн дэвшлийг дэмжихийг зорьж байна. Хоёрдугаарт, өргөжилтийн тухайд, Шинэ Өмнөд, Шинэ Хойд, Төв болон Өмнөд Америкийн бүс нутагтай чөлөөт худалдааны сүлжээг тоо, чанарын хувьд сайжруулж, хөгжиж буй орнуудтай хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх “хожих-хожих (win-win) стратеги бүхий ЧХХ-ийг дэмжихээр

төлөвлөж байна. Эцэст нь, ашиглалтын хувьд аж үйлдвэрийн бодлого ба ЧХХ-ийн ашиглалт, хэрэгжилтийг хооронд нь холбохын тулд “бүтэн мөчлөгийн чөлөөт худалдааны платформ”-ыг нэвтрүүлж жижиг, дунд үйлдвэрүүд ЧХХ-ийн давуу талыг ашиглах, ажлын байр бий болгох, хэрэглэгчийн сайн сайхан байдлыг бэхжүүлэхийг зорьж байна⁹.

(1) БНСУ-ын бусад улстай хэрэгжүүлж байгаа хэлэлцээрүүдийг судалж үзэхэд 2023.06.23-ны байдлаар 22 хэлэлцээр хийжээ. Үүнээс одоо чөлөөт худалдааны 21 хэлэлцээрийг хэрэгжүүлж байна. Харин Израйль улстай хийсэн хэлэлцээрт гарын үсэг зурсан ч хэрэгжих хараахан эхлээгүй байна. Эдгээрийн 17 хэлэлцээр нь хоёр улсын хооронд байгуулагдсан байна. Дээр дурдсанчлан таван бүс нутагтай ЧХХ хийсэн бөгөөд энэ нь Европын чөлөөт худалдааны холбоо, Зүүн өмнөд Азийн орнуудын холбоо, Төв Америк, Бүс нутгийн эдийн засгийн иж бүрэн түншлэл юм. Өнөөгийн байдлаар БНСУ нь эдгээр ЧХХ-ийн дагуу 59 улстай худалдаа хийж байна. Эдгээр хэлэлцээрийн онцлог болон ач холбогдлыг дараах хүснэгтээс харж болно (Хүснэгт 1).

⁹ <https://www.fta.go.kr/main/situation/kfta/psum/>

Хүснэгт 1. БНСУ-д хэрэгжиж байгаа хэлэлцээр 2023 оны 6 сарын 23-ны байдлаар

Улс болон бүс нутаг	Хэлэлцээр	Хэрэгжиж эхэлсэн огноо	Ач холбогдол
Чили	FTA	2004.04.01	Хамгийн анхны хэлэлцээр, Латин америкийн зах зээлд гарах гүүр болсон.
Сингапур	FTA	2006.03.02	АСЕАН зах зээлд гарах гүүр болсон
EFTA *	FTA	2006.9.1	Европын зах зээлд гарах гүүр болсон
ASEAN **	FTA	2007.06 (Бараа) 2009.05 (Үйлчилгээ) 2009.09 (ГХО)	Эдийн засгийн томоохон бүс нутагтай байгуулсан анхны ЧХХ
Энэтхэг	CEPA ¹⁰	2010.01.01	БРИК-ийн гишүүн улстай хийсэн анхны хэлэлцээр
ЕХ***	FTA	2015.12.13	Өндөр хөгжсөн том хэмжээтэй эдийн засаг
Перу	FTA	2011.08.01	Латин Америкийн зах зээлд гарах гүүр болсон.
АНУ	FTA	2012.03.15 2019.02 (нэмэлт өөрчлөлт)	Дэлхийн хамгийн том эдийн засагтай орон
Турк	FTA	2013.05 (Бараа) 2018.08 (Үйлчилгээ, хөрөнгө оруулалт)	Европ, Төв Азид нэвтрэх гүүр болсон
Австрали	FTA	2014.12.12	Байгалийн нөөц ихтэй гол зах зээл
Канад	FTA	2015.01.01	Хойд Америкийн өндөр хөгжсөн зах зээл
Хятад	FTA	2015.12.20	Гадаад худалдааны 1-рт ордог улс (2020)
Шинэ Зеланд	FTA	2015.12.20	БНСУ-ын хувьд чухал зах зээл
Вьетнам	FTA	2015.12.20	БНСУ-ын ГШХО-ын 4-рт ордог улс(2020)
Колумб	FTA	2016.07.15	Латин америкийн шинэ зах зээл
Төв Америк ****	FTA	2021.03.01	Латин америкийн шинэ зах зээл
Англи	FTA	2021.01.01	БНСУ, Англи улсын худалдааны харилцааг үргэлжлүүлэх
RCEP *****	RCEP ¹¹	2022.02.01	Зүүн Азийн эдийн засгийн интеграцид хувь нэмэр оруулах
Израйл	FTA	2022.12.01	Гарааны улс орны өсөлтийн загвар улс
Камбож	FTA	2022.12.01	Зүүн Өмнөд Азийн зах зээлд нэвтрэх ажиллагааг өргөжүүлэх

¹⁰ CEPA: Comprehensive Economic Partnership Agreement

¹¹ RCEP: Regional Comprehensive Economic Partnership

Индонези	СЕРА ¹²	2023.01.01	Зүүн Өмнөд Азийн зах зээлд нэвтрэх
Сингапур	DPA ¹³	2023.01.14	Анхны дижитал худалдааны хэлэлцээр

Эх сурвалж: БНСУ-ын гаалийн газрын ЧХХ-ийн портал, БНСУ-ийн Үйлдвэр худалдаа эрчим хүчний яамны ЧХХ-ийн сайтыг ашиглан зохиогч боловсруулав¹⁴.

*EFTA (European Free Trade Association, Европын чөлөөт худалдааны холбоо) 4 улс: Швейцарь, Норвеги, Исланд, Лихтенштейн

**ASEAN (Association of Southeast Asian Nations, Зүүн өмнөд Азийн орнуудын холбоо) 10 улс: Малайз, Сингапур, Вьетнам, Мьянмар, Индонез, Филиппин, Бруней, Лаос, Камбож, Тайланд

***ЕХ – (Европын холбоо) 27 улс: Австри, Бельги, Чех, Кипр, Дани, Эстони, Финлянд, Франц, Герман, Грек, Унгар, Ирланд, Итали, Латви, Литва, Люксембург, Мальта, Нидерланд, Польш, Португал, Словак, Словени, Испани, Швед, Болгар, Румын, Хорват

****Төв Америк 5 улс: Никарагуа, Гондурас, Коста Рика, Сальвадор, Панам

***** RCEP (Regional Comprehensive Economic Partnership, Бүс нутгийн эдийн засгийн иж бүрэн түншлэл) 14 улс: ASEAN-ы 10 орон (Малайз, Сингапур, Вьетнам, Мьянмар, Индонез, Филиппин, Бруней, Лаос, Камбож, Тайланд), БНСУ, Хятад, Япон, Австрали, Шинэ Зеланд, Энэтхэг

БНСУ-ын бусад улстай хэлэлцээр байгуулсан онцлогийг харвал 22 хэлэлцээрээс 18 хэлэлцээр нь ЧХХ байгаа бөгөөд барааны худалдаа ба үйлчилгээний худалдаанд илүү төвлөрсөн байна. Харин Энэтхэг (2010) болон Индонези (2023) улстай Иж бүрэн эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээрийг (СЕРА: Comprehensive Economic Partnership Agreement) хэрэгжүүлж байна. ASEAN-ы 10 оронтой Бүс нутгийн эдийн засгийн иж бүрэн түншлэлийн хэлэлцээр (RCEP: Regional Comprehensive Economic Partnership) байгуулсан байна. Эдгээр хэлэлцээр нь барааны болон үйлчилгээний худалдаанаас гадна эдийн

засгийн хамтын ажиллагааны бусад асуудлууд, ажиллах хүчний шилжилт хөдөлгөөний зарим асуудлыг арай өргөн хүрээнд хамарсан онцлогтой юм. Үүнээс харахад үйлдвэрлэл, худалдаа нь өндөр хөгжсөн орнуудтай ЧХХ-ийг, хөгжиж байгаа орнуудтай иж бүрэн түншлэлийн хэлэлцээрийг байгуулж байгаа онцлог байна хэмээн дүгнэж болно.

Мөн 2023 оны 1 сард Сингапур улстай Дижитал хамтын ажиллагааны хэлэлцээр (DPA: Digital Partnership Agreement) –ийг анх удаа байгуулсан юм. Энэ дижитал худалдааны хэлэлцээр нь дижитал худалдааны төрөл бүрийн дүрэм, хамтын ажиллагааны үндэс суурийг

¹² CEPA: Comprehensive Economic Partnership Agreement

¹³ DPA: Digital Partnership Agreement- Дижитал худалдааны хэлэлцээр

¹⁴ БНСУ-ын гаалийн газрын ЧХХ-ийн порталыг <https://fta.customs.go.kr/ftaportalkor/cm/cntnts/cntnts-View.do?mi=3310&cntntsId=986> БНСУ-ийн Үйлдвэр худалдаа баялгийн яамны ЧХХ-ийн сайт, <https://fta.go.kr/main/situation/fta/term/>

тохиролцсоноороо нэн онцлог байна. Тус хэлэлцээрээр цахим худалдааг хөнгөвчлөх, дижитал бизнесийг идэвхжүүлэх, онлайн хэрэглэгчдийг хамгаалах зэрэг дижитал хэлбэрээр явагддаг улс хоорондын худалдааны журам болон, “AI”, “финтек” зэрэг шинэ төрлийн дижитал технологийн салбарт хамтран ажиллах тухай тохиролцсон юм.

(2) БНСУ-ын хэлэлцээрийн шатанд байгаа буюу хэлэлцээрт орохоор бэлтгэж байгаа 13 хэлэлцээр байна. Мөн хэрэгжиж байгаа 5 хэлэлцээрийг шинэчлэх болон сайжруулах нэмэлт хэлцэл хийгдэж байна. Эдгээр хэлэлцээрийн онцлог болон ач холбогдлыг дараах хүснэгтээс харж болно (Хүснэгт 2).

Хүснэгт 2. БНСУ-ын хэлэлцэх буюу эхлэх шатанд байгаа хэлэлцээрүүд

2023 оны 6 сарын 23-ны байдлаар

	Улс болон бүс нутаг	Хэлэлцээр Хэлбэр	Хэлэлцээрийн явц	Ач холбогдол
Гарын үсэг зурахад бэлэн болсон				
1	Филиппин	FTA	2023 оны сүүлийн хагаст гарын үсэг зурна	Зүүн Өмнөд Азийн залуу зах зээл
Хэлэлцээр хийгдэж байгаа				
1	GCC *	FTA	2007-2023. 7 дахь хэлцэл	Байгалийн баялагтай улсууд
2	Экватор	SECA ¹⁵	2015-2023 9 дэх хэлцэл	Байгалийн баялагтай, Латин Америкийн Зах зээлд гарах гарцыг баталгаажуулах
3	Узбекстан	STEP ¹⁶	2021-2 дэх хэлцэл	Төв Азийн хамгийн том зах зээл
4	MERCOSUR**	TA ¹⁷	2018-2021 7 дахь хэлцэл	Өмнөд Америкийн хамгийн том зах зээл
5	ОХУ	FTA	2019-2020 5 дахь хэлцэл	Евроази нэвтрэх
6	БНСУ-Хятад-Япон	FTA	2012-2019 16 дахь хэлцэл	Зүүн Хойд Азийн эдийн засгийн интеграцчилалын суурийг тавих
7	Малайз	FTA	2019 он, 3 дахь хэлцэл	Зүүн Өмнөд Азийн зах зээлд нэвтрэх
Шинээр эхлүүлж байгаа				
1	Монгол	EPA ¹⁸	2023.03 Хэлэлцээр эхлэх тухай мэдэгдэлд хоёр улс гарын үсэг зурсан	Азийн байгалийн баялгаар арвин улсын нэг

¹⁵ SECA: Strategic Economic Cooperation Agreement

¹⁶ STEP: Agreement for Sustainable Trade and Economic Partnership

¹⁷ TA: Trade agreement

¹⁸ EPA- Economic Partnership Agreement

2	Гүрж	EPA	2023.03 Хэлэлцээр эхлэх тухай мэдэгдэлд хоёр улс гарын үсэг зурсан	Кавказын бүс нутгийн ирээдүйтэй зах зээл
3	Мексик	FTA	2008 онд хэлэлцээр тасалдсан 2023.03, дахин хэлцэл эхлэх	Латин америкийн худалдааны томоохон түнш улс
4	Египет	FTA	2022.02 Хамтарсан судалгаа хийх MOU	Хойд Африкийн худалдааны томоохон түнш
5	РА***	FTA	2022.01, Хэлэлцээр эхлэх тухай мэдэгдсэн	Латин америкийн шинэ зах зээл
Нэмэлт хэлэлцээр				
1	ASEAN - нэмэлт либералчлал			
2	Энэтхэг - хэлэлцээрийг шинэчлэх			
3	Чили - хэлэлцээрийг шинэчлэх			
4	Хятад - Үйлчилгээ, хөрөнгө оруулалтын хэлэлцээр			
5	Англи - худалдааг сайжруулах хэлэлцээр			

Эх сурвалж: БНСУ-ийн Үйлдвэр худалдаа баялгийн яамны ЧХХ-ийн сайтыг ашиглан зохиогч боловсруулав

*GCC (Gulf Cooperation Council, Персийн булангийн хамтын ажиллагааны зөвлөл) 6 улс: Саудын Араб, Катар, Кувейт, Бахрейн, Оман, Арабын Нэгдсэн Эмират улс

**MERCOSUR (Mercado Comun del Sur, Өмнөд Америкийн нэгдсэн зах зээл) 4 улс: Аргентин, Бразил, Парагвай, Уругвай

***РА (Pacific Alliance, Номхон далайн холбоо) 4 улс: Колумб, Мексик, Перу, Чили

БНСУ - Филиппин улсын хооронд ЧХХ-ийн үндсэн хэлцэл нь хийгдэж дуусаад, 2023 оны сүүлийн хагаст хэлэлцээрт гарын үсэг зурахад бэлэн болоод байна.

Одоо Экватор, Узбекистан, ОХУ, Малайз улстай хэлцэл хийж байна. Мөн Персийн булангийн хамтын ажиллагааны зөвлөлийн Саудын Араб, Катар, Кувейт, Бахрейн, Оман, Арабын Нэгдсэн Эмират гэсэн 6 улстай хэлцэл хийж байна. Энэ нь 2007 онд эхлээд 16 жил болж байгаа бөгөөд одоо 7 дахь шатандаа өрнөж явж байгаа, харьцангуй удаан үргэлжилж байгаа хэлэлцээр юм. Харин Өмнөд Америкийн нэгдсэн зах

зээлийн Аргентин, Бразил, Парагвай, Уругвай гэсэн 4 улстай хийж байгаа хэлцэл нь харьцангуй урагштай явагдаж байна. БНСУ-Хятад-Япон 3 улсын хэлэлцээр нь 2012 онд эхэлсэн боловч өнөөг хүртэл дуусаагүй, удаан хугацаа зарцуулж байгаа хэлэлцээрийн нэг нь юм. Үүний шалтгаан нь БНСУ-Хятад-Япон 3 улс нь улс төрийн болон гадаад худалдааны эрх ашгийн зөрчил их байгаагаар холбоотой гэж үзэж болно.

БНСУ-д шинээр байгуулахаар бэлтгэж буй 5 хэлэлцээр байна. Үүнд: Монгол болон Гүрж улстай ЭЗТХ, Мексик болон Египет улстай ЧХХ-ийн хэлцлийг эхлүүлэхээр бэлтгэж байна.

Мөн Колумб, Мексик, Перу, Чили улсуудыг багтаасан Номхон далайн холбоотой ЧХХ байгуулахаар бэлдэж байна.

Мөн БНСУ өмнө байгуулаад, одоо хэрэгжиж байгаа хэлэлцээрүүдийг дахин шинэчлэх, нэмэлт хэлэлцээр хийх ажлуудыг хийж байна. Үүнд ASEAN-ий орнуудтай нэмэлт либералчлал хийх, Энэтхэг (2010) болон Чили (2004) улсуудтай хийсэн хэлэлцээрийг шинэчлэх, Хятад улстай үйлчилгээ, хөрөнгө оруулалтын хэлэлцээр хийж байгаа бөгөөд Англи улстай худалдааг сайжруулах хэлэлцээр хийхээр бэлтгэж байна.

БНСУ чөлөөт худалдааны хэлэлцээрийг голчлон байгуулдаг ч энэ хандлага нь сүүлийн жилүүдэд өөрчлөгдөж байна. Тухайлбал, 2022 оноос хэрэгжсэн ASEAN-ы 10 оронтой байгуулсан RCEP буюу Бүс нутгийн эдийн засгийн иж бүрэн түншлэлийн хэлэлцээр, 2023 оноос хэрэгжсэн Индонези улстай байгуулсан SEPA буюу Иж бүрэн эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээр, Сингапур улстай байгуулсан DPA буюу Дижитал хамтын ажиллагааны гэрээг дурдаж болно. Одоо Экватор улстай байгуулах SECA буюу Стратеги эдийн засгийн хамтын ажиллагааны гэрээ, MERCOS-UR-ийн 4 улстай TA буюу Худалдааны гэрээ, Узбекистан улстай STEP буюу Тогтвортой худалдаа ба эдийн засгийн хамтын ажиллагааны гэрээ хийгдэж байна. Мөн Монгол улс болон Гүрж улстай хэлэлцээр хийхээр тохиролцоод, бэлтгэж

байна. Эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээрийг ч дурдаж болно.

3. БНСУ-д чөлөөт худалдааны хэлэлцээр хэрэгжсэнээр гадаадын хөрөнгө оруулалт нэмэгдсэн үр нөлөө

Чөлөөт худалдааны хэлэлцээр хэрэгжсэнээр хоёр улсын хооронд бараа, үйлчилгээний худалдаа нэмэгдэхийн хэрээр харилцан хөрөнгө оруулалт ч их хэмжээгээр нэмэгддэг билээ. БНСУ-ын хувьд 2004 оноос эхлэн 2018 он хүртэлх 15 жилийн хугацаанд Чили улстай анх ЧХХ-ийг байгуулан хэрэгжүүлснээр гадаадын хөрөнгө оруулалтын гарах болон орох урсгал нь маш их нэмэгдсэн байна.

(1) ЧХХ-ийн хүрээнд бусад улсуудад оруулсан БНСУ-ын хөрөнгө оруулалт

БНСУ нь ЧХХ-ийг хэрэгжүүлж эхэлснээс хойших 15 жилийн үр дүнг харахад, ЧХХ байгуулсан улсууддаа оруулсан гадаадын хөрөнгө оруулалт нь байнга нэмэгджээ. Үүнээс уул уурхай 20.3%, үйлдвэрийн салбар 30.2%-иар хамгийн өндөр хувийг эзэлж байна. Тухайлбал, Чили, Перу, Австрали, Канад улсад уул уурхайн салбарт, ASEAN, Энэтхэг, Хятад, Вьетнам улсад үйлдвэрлэлийн салбарт хөрөнгө оруулалтыг түлхүү хийжээ. Үүнээс харахад БНСУ нь илүүтэй байгалийн баялгийг тогтвортой нийлүүлэх боломжтой улс болон глобал үйлдвэр ажиллуулах боломжтой улсуудад хөрөнгө оруулж байна гэж дүгнэж

болно. Үйлдвэрлэлийн салбараас электрон бүтээгдэхүүний эд анги, компьютер, дүрс бичлэг, харилцааны холбооны хэрэгслийн үйлдвэрт хамгийн их хөрөнгө оруулсан байна.¹⁹ (Хүснэгт 3).

Хүснэгт 3. БНСУ-аас ЧХХ байгуулсан улсуудад оруулсан ГХО (салбараар)

Салбар	Улс	Дэд салбар
Уул уурхай		Чили Перу Австрали Канад
Үйлдвэрлэл	ASEAN	электрон бүрдэл, анхан шатны металл
	Энэтхэг	машин, анхан шатны металл
	Хятад	электрон бүрдэл, машин
	Вьетнам	электрон бүрдэл
Үйлчилгээ	Сингапур	санхүү
	EFTA	санхүү
	ЕХ	санхүү
	АНУ	санхүү, үл хөдлөх хөрөнгө
	Турк	дүрс бичлэг, аудио
	Шинэ Зеланд	жижиглэн худалдаа
	Колумб	мэргэжлийн үйлчилгээ

Эх сурвалжийг KIER. 2019. БНСУ-ын ЧХХ-ийн 5 жилийн амжилт ба бодлогын тусгал. Р. 121-ийг ашиглаж зохиогч боловсруулав.

БНСУ-ын ЧХХ-ийн хүрээнд гадаад улсад хамгийн их хөрөнгө оруулдаг уул уурхай, үйлдвэрлэлийн салбар нь манай улсад ГХО хамгийн их шаардлагатай салбар болох нь харагдаж байна. Харин манай улсын уул уурхайн хайгуул, олборлолтын салбарт ажиллахад БНСУ-ын туршлага, хөрөнгө нь шаардлагатай тал байдаг. Үйлдвэрлэлийн салбарын хувьд Монгол орны улирлын нөлөөлөл, дэд бүтцийн байдлаас гадна ажиллах хүчний зах зээл зэрэг орчин нь Хятад,

Энэтхэг, Вьетнам улсаас сул байдаг. Цаашид Монгол Улс энэ тал дээр анхаарч БНСУ-ын хөрөнгө оруулалтыг энэ 2 салбарт татах нөхцөлийг сайжруулах шаардлагатай байна.

(2) БНСУ-ын ЧХХ байгуулсан улсуудаас орж ирсэн хөрөнгө оруулалт

БНСУ нь ЧХХ-ийг хэрэгжүүлсэн 15 жилд бусад улсуудаас орж ирсэн ГХО-ыг харвал хамгийн өндөр нь

¹⁹ БНСУ-ын гадаад эдийн засгийн бодлого судлалын хүрээлэн. 2019. БНСУ-ын ЧХХ-ийн 15 жилийн амжилт ба бодлогын тусгал. р. 120

санхүү даатгалын салбар 23.4% байна. Харин үл хөдлөх хөрөнгийн салбар 12.1%, химийн үйлдвэр 8.3%, бөөний болон жижиглэнгийн худалдаа-түгээлт 8.2%, электроникийн үйлдвэрлэл 8.2%-ийн тус тус эзэлж байна. Нийт гадаадын хөрөнгө оруулалтын 2/3 хувийг үйлчилгээний салбар эзэлж байна.

БНСУ-ын ЧХХ хэлэлцээрийн хүрээнд бусад улсаас орж ирсэн ГХО-ыг улс тус бүрээр нь авч үзвэл EFTA, Энэтхэг, Турк, Австрали улсын хөрөнгө оруулалт үйлдвэрлэлийн салбарт түлхүү төвлөрч, харин бусад орнуудын үйлчилгээний салбарт нь илүү төвлөрчээ (Хүснэгт 4).

Хүснэгт 4. БНСУ-д ЧХХ байгуулсан улсуудаас орж ирсэн ГХО (салбараар)

	Улсын нэр	Хөрөнгө оруулалт хийсэн салбар
1	Чили	• бөөний ба жижиглэн худалдаа • түгээлт
2	Сингапур	• санхүү, даатгал • эрүүл мэнд • бөөний ба жижиглэн худалдаа • түгээлт
3	EFTA	• тоног төхөөрөмж • эрүүл мэнд • үл хөдлөх хөрөнгө
4	ASEAN	• санхүү, даатгал • үл хөдлөх хөрөнгө
5	Энэтхэг	• үйлдвэрлэл • тээврийн зориулалттай техник хэрэгсэл
6	ЕХ	• санхүү, даатгал • химийн үйлдвэрлэл
7	Перу	• үл хөдлөх • бөөний ба жижиглэн худалдаа • түгээлт
8	АНУ	• үл хөдлөх • санхүү, даатгал • харилцаа холбоо • тээврийн тоног төхөөрөмж
9	Турк	• эмийн бүтээгдэхүүн • тээврийн тоног төхөөрөмж
10	Австрали	• тээврийн тоног төхөөрөмж • харилцаа холбоо
11	Канад	• санхүү, даатгал • үл хөдлөх хөрөнгө
12	Хятад	• санхүү, даатгал • үл хөдлөх хөрөнгө

13	Шинэ Зеланд	• хоолны газар • амралт спорт
14	Вьетнам	• үйлдвэрлэл • судалгаа хөгжил • мэргэжлийн болон ШУ технологи • бөөний ба жижиглэн худалдаа • түгээлт

Эх сурвалжийг КИЕР. 2019. БНСУ-ын ЧХХ байгуулснаас хойш 15 жилийн амжилт ба бодлогын тусгал. Р. 124-ийг ашиглаж зохиогч боловсруулав.

Эдгээрээс харахад Европын холбооны улсуудаас БНСУ-д оруулсан хөрөнгө оруулалтын 52.5% нь үйлчилгээний салбарт, 41.9% нь үйлдвэрлэлийн салбарт орсон байна. Харин ЧХХ байгуулсан бусад түнш орон өөр өөрийн аж үйлдвэрийн бүтэц, сонирхсон салбарынхаа дагуу БНСУ-ын янз бүрийн салбарт хөрөнгө оруулалт хийсэн байна.

4. Монгол Улс БНСУ-тай байгуулах эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээрийн үйл явц, боломж

БНСУ нь ЧХХ байгуулсан орны тоо, хэлэлцээрийг үр ашигтай хэрэгжүүлэх туршлагаараа олон улсад дээгүүр байр суурийг эзэлдэг улс юм. БНСУ нь Монгол Улсын гадаад худалдааны гол түнш оронд бөгөөд сүүлийн жилүүдэд ЭЗТХ байгуулах асуудал хоёр улсын Засгийн газрын хооронд идэвхтэй яригдаж байна.

Монгол Улсын Засгийн Газраас 2003 оноос эхлэн БНСУ-тай ЧХХ байгуулах хүсэлтийг удаа дараа тавьж байсан боловч БНСУ-ын Засгийн Газраас өндөр түвшний хэлэлцээрийн

агуулгыг шаардаж, манай улстай хэлэлцээр байгуулах боломжгүй гэж үзэж байсан юм. Монгол Улс нь 2015 он хүртэл Дэлхийн худалдааны байгууллагын гишүүн орнуудын дундаас ЧХХ байгуулаагүй ганц орон байлаа. Үүний гол шалтгаан нь Монгол Улсын импортын гаалийн татварын дундаж хэмжээ маш бага, уул уурхайн бүтээгдэхүүнээс өөр экспортын бараа хомс, дотоодын зах зээлийн хэмжээ бага зэрэг асуудлууд байв. Тиймээс гадаад худалдаа хөгжсөн орнуудын зүгээс манай улстай ЧХХ хийх сонирхол бага байсан гэж үзэж болно. Харин 2015 онд Япон улстай ЭЗТХ байгуулж, хэрэгжүүлж эхэлсэн нь Монгол Улсын гадаад худалдаанд чухал үйл явц болсон юм.

2016 оны 7 сард Монгол Улсад болсон АСЕМ-ийн чуулганд БНСУ-ын ерөнхийлөгч Пак Ин Хэ нь оролцох үеэрээ Монгол улстай ЭЗТХ байгуулах тухай тохиролцож, хоёр улс хамтарсан судалгаагаа эхлүүлсэн билээ. 2018 оны 9 сард хамтарсан судалгааны тайланг гаргаж, 2021 онд хамтарсан судалгааг дахин шинэчилсэн болно.

2021 оны 9 сард Монгол Улс, БНСУ-ын гадаад харилцаа нэг шат ахиж, “Стратегийн түншлэл”-ийн түвшинд хүрч хоёр улсын ерөнхийлөгч хамтарсан тунхаглал гаргасан юм. Энэ тунхаглалд “Эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээр”-ийг ойрын хугацаанд эхлүүлэхэд чиглэсэн хүчин чармайлтыг үргэлжлүүлж, хоёр улсын хооронд хөрөнгө оруулалтын таатай орчныг бүрдүүлэхийн төлөө “Хөрөнгө оруулалтыг хөхиүлэн дэмжих, харилцан хамгаалах тухай хэлэлцээр”-ийг шинэчлэн байгуулах явцыг эрчимжүүлэхээр заажээ²⁰. Мөн 2022 оны 8 сард БНСУ-ын Гадаад харилцааны сайд Баг Жинь Монгол Улсад айлчлахдаа ГХЯ-ны сайд Б.Батцэцэгтэй уулзалт хийж, “Стратегийн түншлэл”-ийг гүнзгийрүүлэн хөгжүүлэх, хоёр улсын ЭЗТХ-ийг эхлүүлэх²¹ тухай ярилцсан билээ. 2023 оны 2 сард Монгол Улсын Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ тэргүүлсэн Монгол Улсын дээд хэмжээний айлчлалын үеэр хоёр улсын ЭЗТХ-ийн төслийн хэлэлцээр эхлүүлэх тухай хамтарсан мэдэгдэлд БНСУ-ын

Худалдаа, Үйлдвэр, Эрчим хүчний дэд сайд Пак Ил Жун, Монгол Улсын Шадар сайд агаад Эдийн Засгийн Хөгжлийн Яамны сайд Ч.Хүрэлбаатар нар гарын үсэг зуржээ.²² БНСУ ба Монгол Улсын худалдаанд сүүлийн 2 жилд гарсан эдгээр томоохон ахиц нь ЭЗТХ байгуулах гэж буй энэ цаг үед чухлаар нөлөөлнө гэж үзэж болно.

Хоёр улсын худалдаа 2021 онд 532 сая ам.доллар, 2022 онд 702 сая ам.доллар болж түүхэнд хамгийн дээд хэмжээндээ хүрээд байна. Сүүлийн жилүүдэд хоёр улсын худалдаа огцом нэмэгдэхэд Монгол Улсаас БНСУ руу экспортлох уул уурхайн бүтээгдэхүүн алт, чулуун нүүрс гол нөлөө үзүүлсэн байна. Мөн 2022 оноос эхлэн Монголд үйлдвэрлэсэн рапсын тосыг экспортолж эхэлсэн нь манай улсын хувьд томоохон амжилт юм. Цаашид хоёр улсын гадаад худалдааны хэмжээг бууруулахгүй байх, худалдааны хэмжээ болон нэр төрлийг нэмэгдүүлэх, ялангуяа Монгол Улсын экспортын хэмжээг нэмэгдүүлэхэд анхаарах шаардлагатай байна.

Хүснэгт 5. 2021-2022 онд хийсэн Монгол улс, БНСУ-ын гадаад худалдаа

Хэмжих нэгж: Мянган ам.доллар, %

	2021		2022	
	Дүн	Өсөлт	Дүн	Өсөлт
Экспорт	223369.7	942.7	277636.1	24.3
Импорт	308764.5	31.0	424643.5	37.5
Нийт худалдаа	532134.2	106.9	702279.6	32.0

Эх сурвалж: Гаалийн цахим үйлчилгээний системийг ашиглан боловсруулав.

²⁰ <https://montsame.mn/mn/read/274834>

²¹ 한몽골 외교·회사금속 협력센터 조기 설립: <http://www.atlasnews.co.kr/news/articleView.html?idxno=5527>

²² EPA 협상 개시 추진 공동선언문 서명식에 참석한 한·몽골 총리: <https://www.hankooki.com/news/articleView.html?idxno=55657>

Хоёр улсын гадаад худалдааны хэмжээ өссөн 2021, 2022 он нь дэлхийн нийтээр ковид-19 цар тахалд нэрвэгдэж, Орос-Украйн улсын хооронд дайн гарч олон улсын эдийн засаг, худалдааны харилцаа хямралтай байсан үе юм. Эдгээр жилүүдэд гадаад худалдааны нөхцөл муудаж, олон улсын тээвэрлэлтийн үнэ болон хугацаа нэмэгдсэн байсан. Харин энэ цаг үед хоёр улсын гадаад худалдаа огцом өссөн нь хоёр улсын худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагаанд нөөц боломж их байгааг харуулж байна.

Хоёр улсын ЭЗТХ байгуулагдсанаар БНСУ-ын Монгол Улс дахь хөрөнгө оруулалтыг идэвхжүүлж, нэмэгдүүлэхэд ач холбогдол өгөх юм. 1991-2021 онд БНСУ-аас Монгол Улсад нийт дүнгээрээ 510 сая 140 мянган ам.долларын шууд хөрөнгө оруулалт хийсэн байна. Энэ нь хөрөнгө оруулагч улсуудаас 11-рт орж байна. Энэ хөрөнгө оруулалтын хүрээнд 680 орчим компани үйл ажиллагаа явуулж байна²³. 2021 оны эцсийн байдлаар БНСУ-аас манай улсад оруулсан шууд хөрөнгө оруулалтыг салбар тус бүрээр нь авч үзвэл, уул уурхайн салбарт 26.5%, бөөний ба жижиглэн худалдаанд 18.6%, барилгын салбарт 11.5%, үл хөдлөх хөрөнгийн салбарт 11.4% байгаа бөгөөд энэ 4 гол салбар 68%, харилцаа холбоо 5.9%, эрүүл мэндийн болон үйлдвэрийн салбар тус бүр 5.2%, ШУ-ны мэргэжлийн ба технологийн

үйлчилгээний салбар 3.8%, тээвэр агуулахын салбар 2.9%-ийг тус тус эзэлж байна.²⁴

БНСУ-ын бусад улстай ЧХХ байгуулсны дараах хөрөнгө оруулалтын гарах урсгалаас харахад хоёр улсын ЭЗТХ хэрэгжиж эхэлбэл Монгол Улсад орох хөрөнгө оруулалт идэвхжиж, нэмэгдэнэ гэж үзэж болно. БНСУ нь аж үйлдвэрийн барааны томоохон экспортлогч улс бөгөөд үйлдвэрлэлийн түүхий эдээ ихэвчлэн гадаадаас импортолдог ч Монгол Улсыг байгалийн баялаг ихтэй гэдэг талаас нь маш их сонирхдог. Тиймээс Монгол Улстай хамтран ажиллах болон хөрөнгө оруулах боломжтой эдийн засгийн салбаруудын талаарх судалгаануудыг байнга хийж байна. Тухайлбал, БНСУ-ын Худалдаа хөрөнгө оруулалтын агентлаг (КОТРА) нь жил бүр Монголын эдийн засгийн байдлыг нарийвчлан судалж БНСУ-ын компаниудад Монголын зах зээлд нэвтрэн орох ямар боломж байгааг судлан гаргаж байна. 2021 онд гаргасан судалгааны үр дүнгээс харвал Монголын эдийн засаг, зах зээлийн өнөөгийн байдлыг дэлгэрэнгүй судалсан судалгаандаа үндэслэн SWOT шинжилгээг хийж, Монголын зах зээлд нэвтрэх стратегийг боловсруулжээ. Үүнээс харахад БНСУ-ын хувьд ирээдүйд боломжтой гэж анхаарлыг нь татаж буй Монгол Улсын салбарууд нь үйлдвэрлэл, цахим бизнес, логистик,

²³ Монгол банкны гадаад секторын статистик үзүүлэлт. 2022.

²⁴ БНСУ-ын эксим банкны гадаад эдийн засгийн судалгааны төвийн статистик. 2022

дэд бүтэц, нийтийн хоол, түгээлтийн салбар байна²⁵.

Тодруулбал, үйлдвэрлэлийн салбарын хувьд БНСУ-ын технологи ба Монголын хямд түүхий эд, ажиллах хүчинд тулгуурлан үйлчилгээ, үйлдвэрлэлийн салбарт нэвтрэх боломжтой гэжээ. Үүний тулд үйлдвэрлэл ба франчайзаар дамжуулан зах зээлээ өргөжүүлэх, тухайлбал эмийн үйлдвэр байгуулж, түүхий эд экспортлох боломжтой гэж дүгнэжээ. Цахим бизнесийн хувьд Ковид-19 дараа бий болсон цахим сүлжээ ашиглах туршлагыг ашиглан түгээлтийн зах зээлд нэвтрэх, видео сургалт зэрэг цахим бизнесийг нэмэгдүүлэх боломжтойг дурджээ. Логистикийн салбарын тухайд Монгол Улсыг үйлдвэрлэл болон логистикийн түшиц газар болгож, улмаар ойролцоох бусад улсын зах зээл рүү нэвтрэх, дижиталчлалыг ашигласан логистик түгээлтийн бизнесийг хөгжүүлэх бүрэн боломжтой гэж дүгнэжээ. Дэд бүтцийн салбарын хувьд Монгол Улсын дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтад хэрэгтэй барилгын түүхий эд, тоног төхөөрөмжийн зах зээлд нэвтрэх, бараагаа нийлүүлэх боломжтойг дурджээ. Мөн нийтийн хоол, түгээлтийн салбарт боломж байгаа бөгөөд худалдан авалт, хүргэлтийн үйлчилгээний зах зээлд нэвтрэх боломжтой гэж дүгнэсэн байна.

Монгол Улсаас БНСУ-д хөрөнгө оруулалт хийх үйл явц нь ЭЗТХ хэлэлцээр байгуулагдсанаар нэмэгдэнэ гэж үзэж байна. 2021 оны байдлаар Монгол Улсаас БНСУ-д оруулсан хөрөнгө оруулалт нь 93 сая 157 мянган ам доллар хүрсэн бөгөөд Монголын 1131 компани бүртгүүлж, 875 компани идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулж байна. Монгол Улсын хөрөнгө оруулалт нь БНСУ-ын үйлчилгээний салбарт төвлөрч нийт хөрөнгө оруулалтын 91%-ийг эзэлжээ. Үүнээс бөөний ба жижиглэн худалдаа 56.1%, хоолны газар 27.2%-ийг эзэлж байна. Үйлчилгээний салбарт монгол хоолны газар, хүнс болон барааны дэлгүүр, Монгол руу ачаа явуулдаг карго компанийн үйл ажиллагаа голлож байна. Мөн санхүү даатгалын салбар 3.8%-ийг эзэлж байна²⁶.

БНСУ-ын үйлдвэрийн салбарт Монгол Улсаас 4 сая 15 мянган долларын хөрөнгө оруулалт орсон бөгөөд энэ нь нийт хөрөнгө оруулалтын 4.3%-ийг эзэлж байгаа нь чамлалтгүй үзүүлэлт юм. Үүнд химийн үйлдвэр, цахилгаан электроникийн үйлдвэр арай хувийг эзэлж, оёдол нэхмэл хувцас, эмнэлгийн багажийн үйлдвэрийн салбарт хөрөнгө оруулалт хийсэн байна. Хөдөө аж ахуйн салбарт загасны аж ахуйд оруулсан оруулсан Монголын ГХО нь нийт хөрөнгө оруулалтын 3.9%-ийг эзэлж байна. Мөн цахилгаан, газ,

²⁵ KOTRA. 2021. Монголд нэвтрэх стратеги

²⁶ БНСУ-ын үйлдвэр худалдаа баялгийн яамны статистик. <https://www.motie.go.kr/motie/py/sa/investstatse/investstats.jsp>

ус, байгаль орчны салбарт 4 компани үйл ажиллагаагаа явуулж байна. Одоо БНСУ-д хөрөнгө оруулалт хийж ажиллаж байгаа эдгээр компаниуд нь хойшид БНСУ-ын зах зээлд Монголын компаниуд гарахад суурь болох нь гарцаагүй юм.

Сүүлийн жилүүдэд БНСУ-ын гадаадын хөрөнгө оруулалтын орчин нь байнга сайжирч, улмаар гадаадын хөрөнгө оруулалт нэмэгдсээр байна. БНСУ-д ГХО нэмэгдэж байгаа шалтгаан нь дотоодын зах зээлийн хэмжээ том, худалдан авах чадвар өндөртэй, банк санхүүгийн үйл ажиллагаа түргэн шуурхай болж дижиталчлагдсан, ажиллаж амьдрахад таатай бөгөөд аюулгүй, захиргааны холбогдолтой үйл явц шуурхай ил тод, дэд бүтэц сайн шийдэгдсэн зэрэг давуу талууд их байна. БНСУ-ын гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт(ГШХ)-ын босго нь 100 сая вон буюу одоогийн ханшаар 260 орчим сая төгрөг байдаг.

БНСУ-д орсон нийт ГХО нь 2021 онд 18 тэрбум ам.доллар болж, өмнөх оноос 57.7% өссөн байна²⁷. Хамгийн их хөрөнгө оруулсан гол хөрөнгө оруулагч улс нь АНУ, ЕХ, Япон, Хятад улс бөгөөд Гринфилд²⁸ (Green-field) юм. БНСУ

дахь ГХО-ыг салбараар нь харвал боловсруулах үйлдвэрийн салбарт хагас дамжуулагчийн үйлдвэрлэл, цаас, мод, металлын салбарт өссөн бол нэхмэл, нэхмэл, хувцас, хүнсний салбарт буурсан байна. Үйлчилгээний салбарт мэдээлэл, харилцаа холбоо, бөөний ба жижиглэн худалдаа, бизнесийг дэмжих, түрээсийн салбарууд ихээхэн нэмэгдэж, ялангуяа платформ үйлчилгээний хөрөнгө оруулалт гэх мэт мэдээлэл, харилцаа холбооны салбарын эзлэх хувь ихээхэн нэмэгдсэн байна.

БНСУ болон Монгол Улсын худалдаа, харилцан хөрөнгө оруулалтын цаашид нэмэгдүүлэхэд ЭЗТХ байгуулах ажил урагшилж байгаа нь чухал ач холбогдолтой гэж дүгнэж болно.

5. Дүгнэлт, санал

БНСУ нь экспортод тулгуурлан хөгжсөн олон улсын худалдааны туршлага ихтэй, дэлхийд эдийн засгийн хэмжээгээрээ 10-т бичигдэж байгаа өндөр хөгжилтэй улс юм. Монгол Улсын хувьд БНСУ нь түүхэн холбоотой, улс төрийн найрсаг харилцаатай. БНСУ-д 51.000 орчим монгол хүн ажиллаж амьдардаг чухал улсын нэг юм.

БНСУ-ын бусад улстай байгуулсан ЧХХ-ийн тухай судалсны үндсэн дээр дараах дүгнэлт, саналыг гаргаж байна.

борлуулалтын сүлжээг ашиглаж, хамгийн сүүлийн үеийн үйлдвэрлэлийн технологи, менежментийн арга техникийг ашиглах боломжтой.

²⁷ БНСУ-ын 2021 оны ГШХО-ын тойм. 2022.01.11. <https://www.korea.kr/news/policyBriefingView.do?newsId=156490938>

²⁸ Гринфилд хөрөнгө оруулалт (Greenfield Investment) гэдэг нь гадаадын хөрөнгө оруулагч компани нь зорилтот улсад шууд үйлдвэрлэлийн байгууламж байгуулж, хөрөнгө оруулалт хийдэг нэг төрөл юм. Гадаадын компаниуд өөрсдөө үйлдвэрлэлийн байгууламжийг шууд хянаж, орон нутгийн

1. БНСУ нь олон улсын хэмжээнд ЧХХ-ийг байгуулж, хэрэгжүүлэх туршлагаараа тэргүүлэх улсуудын нэг бөгөөд өнөөгийн байдлаар ийм 22 хэлэлцээрийг хэрэгжүүлж, мөн түүнчлэн 13 хэлэлцээр хэлэлцэх шатандаа явагдаж, шинээр 6 хэлэлцээрийг эхлүүлэхээр бэлтгэж байна. БНСУ нь ЧХХ-ийг голчлон байгуулдаг бөгөөд энэ хандлага нь сүүлийн жилүүдэд өөрчлөгдөж Бүс нутгийн эдийн засгийн иж бүрэн түншлэлийн хэлэлцээр, Иж бүрэн эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээр, Дижитал хамтын ажиллагааны хэлэлцээр, Стратеги эдийн засгийн хамтын ажиллагааны хэлэлцээр, Тогтвортой худалдаа ба эдийн засгийн хамтын ажиллагааны хэлэлцээр, Эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээр зэргийг идэвхтэй байгуулж байна.
2. БНСУ нь ЧХХ хэлэлцээр байгуулснаар бараа, үйлчилгээний худалдаанаас гадна харилцан хөрөнгө оруулалт нэмэгдэж байна. Тухайлбал 2021 онд 18 тэрбум ам.доллар болж өмнөх оноос 57.7% өссөн байна. Гол хөрөнгө оруулагч улс нь АНУ, ЕХ, Япон, Хятад улс бөгөөд ЧХХ-ийн хүрээнд бусад улсуудаас орж ирсэн ГХО нь санхүү даатгал, үл хөдлөх хөрөнгө, химийн үйлдвэрлэл, бөөний болон жижиглэнгийн худалдаа-түгээлт, электроникийн үйлдвэрлэлийн салбарт оржээ. Харин БНСУ-аас хэлэлцээр байгуулсан орнууддаа оруулсан ГХО нь уул уурхай, үйлдвэрлэлийн салбарт зонхилж байна. Энэ манай улсын ГХО шаардлагатай салбар бөгөөд Монгол Улс энэ тал дээр анхаарч БНСУ-ын хөрөнгө оруулалтыг энэ 2 салбарт татах нөхцөлийг сайжруулах шаардлагатай байна.
3. Монгол Улс БНСУ-ын хооронд ЭЗТХ байгуулах хэлцлийг эхлэхээр хоёр улсын Засгийн газар тохиролцоод байгаа нь хоёр улсын эдийн засгийн харилцааг шинэ шатанд гаргах эхлэл гэж дүгнэж болно. БНСУ болон Монгол Улсын хооронд улс төр, эдийн засгийн зөрчилдөөн байхгүй учраас хэлэлцээрийг байгуулж, хэрэгжүүлж эхлэхэд их хугацаа шаардагдахгүй гэж үзэж байна. Монгол Улсын хувьд Чөлөөт худалдааны хэлэлцээрийг гадаад худалдаа, хөрөнгө оруулалтын салбарт үр дүнтэй ашиглах туршлага ихтэй БНСУ-аас суралцах шаардлагатай юм.
4. Манай хоёр орны экспорт, импортын бүтэц ялгаатай, хоорондоо худалдаа хийх буюу бие биеэ харилцан нөхөх чадамж өндөр бөгөөд сүүлийн жилүүдэд бодитоор хэрэгжиж эхлээд байна. Цаашид Монгол Улс нь БНСУ-ын зах зээлийн талаар нарийвчилсан судалгаа хийж, бараа экспортлох боломжуудыг судлах шаардлагатай юм. Мөн үйлчилгээний худалдаа, хөрөнгө оруулалтын боломжуудын талаарх судалгаанд анхаарлаа хандуулж, цахим үйлчилгээний

шинэ төрлүүдийг бий болгох, БНСУ-ийн дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлэхийг дэмжих бодлогыг хэрэгжүүлэх нь чухал байна.

5. Монгол Улсад гадаад улсуудын ЧХХ-ийн үйл явц, тэр дундаа БНСУ-ын ЧХХ-ийг хэрэгжүүлэн ашиглаж байгаа үйл явц, үр дүн, маргаан болон түүнийг шийдвэрлэж буй арга хандлагын тухай судалгаа, мэдээлэл маш хомс байна. Иймд Монгол Улс болон БНСУ-ын байгуулах ЭЗТХ-ийг үр дүнтэй болгохын тулд БНСУ-ын ЧХХ-ийг хэрэгжүүлж буй туршлагыг судлах судалгаануудыг хойшид хийх шаардлагатай гэж үзэж байна.

Энэхүү судалгаа нь БНСУ-ын ЧХХ-ийг бусад улстай байгуулж буй үйл явц, ач холбогдол, ЧХХ-ийн хэрэгжилтээр гадаадын хөрөнгө оруулалтад гарч буй амжилтын тухай сэдвээр хязгаарлагдаж байгаа бөгөөд ЧХХ-ийн хэрэгжилттэй холбоотой бусад олон асуудлуудыг хамруулж чадаагүй болно.

Ном зүй

1. Батнасан, Н. ба бусад. Худалдаа гол түнш орнуудтай худалдааны хэлэлцээр байгуулах боломж эрсдэл. МУИС. Эдийн засгийн сургууль. Бодлогын судалгаа 12/15. 2012. Улаанбаатар. р. 34
2. Отгонсайхан, Н. ба бусад. БНСУ ба Монгол Улсын хооронд чөлөөт худалдааны хэлэлцээр байгуулах боломжийн тухай шинжилгээ//. “Зүүн хойд азийн эрин үе ба Монголын эдийн засаг” эмхэтгэл. 2015. Сөүл. р.160-171
3. Монгол банк. Гадаад секторын статистик үзүүлэлт. 2022.
4. 김홍진.(2006). 한·몽 경제협력 증진에 대한 고찰: FTA 가능성을 중심으로, 『국제지역연구』, 제 10권(2). 456~517
5. 대외경제정책연구원. (2019). 한국의 FTA 15년 성과와 정책 시사점. 120-124.
6. 몽골진출 전략(몽골드 нэвтрэх стратеги.). (2021). Kotra.
7. Munkhnasan. (2011). 몽골의 자유무역협정에 대한 연구: 한·몽 FTA 가능성을 중심으로. 대외경제정책연구원. 전문가포럼 세미나. 2011
8. Munkhnasan, Otgonsaikhan, 김 혼진.(2021). 한-몽 EPA 체결에 관련 실증 분석. 공통. 몽골한국학회, 한국학 2020-2021, 3(7), 48-62.
9. Helmers, Christan. (2006). Options for Mongolia for the Formation of Bilateral Free Trade Agreements, Options in Merchandise Trade: An Overview, Ministry of Industry and Trade, Ulaanbaatar, Mongolia. p.39
10. Shim Ui Sup.(2006). Mongolian Livelihood and History of Economics: Tradition and Reform
11. Ариунболд Ч.(2021.09.10). Монгол Улс БНСУ-ын харилцаа нэг шат

- ахиж стратегийн түншлэлийн түвшинд хүрлээ. <https://montsame.mn/mn/read/274834>[хайлт хийсэн 2023.3.3]
12. Гаалийн цахим үйлчилгээний систем. <https://gaali.mn/statistic/detail/03>
13. 한국 산업통산자원부, FTA 강국 Korea. БНСУ-ын Үйлдвэрлэл худалдаа баялгийн яам. <https://www.fta.go.kr/main/situation/kfta/psum/> [хайлт хийсэн 2023.06.25]
14. 한국 산업통산자원부.통계 자료. БНСУ-ын үйлдвэр худалдаа баялгийн яамны статистик. <https://www.motie.go.kr/motie/py/sa/investstatse/investstats.jsp> [хайлт хийсэн 2022.06.01]
15. 한국 산업통상자원부, 외국인투자 통계 자료 БНСУ-ын Үйлдвэрлэл худалдаа баялгийн яам. Гадаадын хөрөнгө оруулалтын статистик. <https://www.motie.go.kr/motie/py/sa/investstatse/investstats.jsp> [хайлт хийсэн 2022.06.08.]
16. 한국 관세청. БНСУ-ын гаалийн газрын ЧХХ-ийн портал <https://fta.customs.go.kr/ftaportalkor/cm/cntnts/cntntsView.do?mi=3310&cntntsId=986> [хайлт хийсэн 2022.06.03]
17. EPA 협상 개시 추진 공동선언문 서명식에 임석한 한·몽골 총리.
18. <https://www.hankooki.com/news/articleView.html?idxno=55657> [2023.2.28]
19. 한-몽골외교“희소금속협력센터조기설립”. <http://www.atlasnews.co.kr/news/articleView.html?idxno=5527> [2023.2.28]

СОЛОНГОСЫН ЯРУУ НАЙРАГ ДАХЬ АВИА ДУУРАЙХ, ДҮРСЛЭХ ҮГИЙН ХЭРЭГЛЭЭ: Yun Dong ju зохиолчийн жишээгээр

Бүддоржийн Пүрэвсан

ОУУБИС-ийн Солонгос хэл соёлын тэнхимийн ахлах багш, докторант
purevsan.b@ulaanbaatar.edu.mn

Abstract

The Korean language is very rich in words that imitate sounds (onomatopoeia) and words that describe appearance (mimetics). Onomatopoeia and mimetic words are used as a very unique feature in the composition of literary works to express images fluently and beautifully. Analyzing about 70 onomatopoeia and mimetic words selected from the poetry collection of the Korean national poet Yun Dong ju, the characteristics of Korean language onomatopoeia and mimetic words were studied. Most of them are words describing human actions and natural phenomena. The meaning of a one-time or long-term action is expressed in a singular or repetitive form. It is also used by attaching a suffix to the verb to indicate the characteristic of the verb. In literary works, onomatopoeia and mimetic words play a role in reinforcing and highlighting the meaning when the sound and action of objects are vividly described. It is also characterized by the free use of onomatopoeia and mimetic words and the creation of new versions according to the artist's attitude toward the content being described.

Түлхүүр үг: хүн төвтэй үгс, байгалийн үзэгдэл төвтэй үгс

Удиртгал

Авиа дуурайх үг гэдэг нь англи хэлээр “onomatopoeia” бөгөөд энэ нь грек хэлний ‘*ονοματοποιία*’ гэдгээс үүссэн үг юм. Үүнийг ‘*ὄνομα* (onoma = “нэр”)’ болон ‘*ποιέω* (poieō = “бүтээх” эсвэл “хийх”)’ гэсэн үгээр орчуулж болох бөгөөд “нэр бүтээх” гэсэн утгатай юм. Мөн “imitating sounds” хэмээн нэрлэдэг бөгөөд үүний утга нь “дуурайсан дуу авиа” гэсэн үг болно.

Дүрс дуурайх үг буюу дүрслэх үг гэдэг нь англи хэлээр “дуураймал” гэсэн утгатай “mimetic word” эсвэл “imitative word” хэмээх утгатай бөгөөд энэ нь грек хэлний “*μίμησις* (mimesis = “дуураймал”)”, “*μιμεῖσθαι* (mīmeisthai = “дуурайх үйлдэл”)”, “*μῖμος* (mimos/ mimic = “дуурайлган”)”, латин хэлний “imitator = дуурайгч” гэсэн үгээс үүссэн юм. [5:13]

Эрдэмтэд авиа дуурайх, дүрслэх үгийг олон янзаар нэрлэж ирсэн. Тухайлбал, монгол хэлэнд авиа дуурайх үг, дүрслэх үг, дүр байдал дуурайх үг, авиа дүр байдал дүрслэх үг гэх мэт. [2:28] Орчин цагийн монгол хэлэнд ерөнхийд нь авиа дуурайх үг ба дүрслэх үг гэсэн хоёр хэсэгт нарийн ялган үзсэн байдаг.

Солонгос хэлэнд авиа дуурайх, дүрслэх үгийг өөрөөр авианы бэлгэдэл (음성상징어), дуурайх үг (흥내말), даган дуурайх үг (시농말), бэлгэдэл (상징어), бэлгэдлийн дайвар үг (상징부사) гэх мэт мөн олон янзаар нэрлэж ирсэн хэдий ч ихэнхдээ авиа дуурайх үг (의성어), дүрслэх үг (의태어) хэмээгээд хамтатган судалсан байдаг. [4:15]

Солонгосын эрдэмтэн Chae wan (채완) “Авиа дуурайх, дүрслэх үг бол харь хэлний үгээр орлуулах боломжгүй цэвэр эх хэлний үгийн сангийн эцсийн цайз хэрэм бөгөөд, тэдгээрийн олон янзын илэрхийллийн аргыг ажвал солонгос хэлний эрдэнэсийн агуулах гэж нэрлэхэд буруудахааргүй эрхэм нандин үгийн сан гэдгийг ухаарах хэрэгтэй” гэжээ. [6:6]

Уран зохиолын бүтээлүүд ихэнхдээ шинэ авиа дуурайх үг болон дүрслэх үгийн уг сурвалж болдог талтай. Авиа дуурайх, дүрслэх үг нь мэдрэмж мэдрэхүйг шууд дамжуулдаг учраас өгүүлэгч өөрийн гэсэн өвөрмөц мэдрэмжээ илэрхийлэхийн тулд шинээр авиа дуурайх, дүрслэх үгийг бүтээдэг онцлогтой. Өөрөөр хэлбэл, авиа

дуурайх, дүрслэх үг нь энгийн үгтэй харьцуулбал шинэ үг, шинэ хэлбэр бүтээхэд чөлөөтэй байдаг. Ялангуяа солонгос хэлэнд хувь хүний зохиосон авиа дуурайх, дүрслэх үг гийгүүлэгч, эгшиг сэлгэн шинэ хэлбэр бүтээх юм уу, урьд нь байсан хэлбэр дээр шинэ утга нэмэх үзэгдэл харьцангуй чөлөөтэй.

Хүний харилцааны хамгийн чухал хэрэглүүр болох хэл нь бүхэлдээ нэг зүйлийн үүсмэл дохионы шатлан давхарласан тогтолцоо хэмээн хэлшинжлэлд үздэг. Нэрт утга судлаач Д.Бадамдорж энэхүү хэлний шатлан давхарласан тогтолцоог утга зүйн талаас нь гүн гүнзгий судалж, улмаар дорно дахины уламжлалыг баримталж, танин мэдэхүйн утга зүйн их орон, бага орон хэмээн ерөнхийлөн ангилжээ. Мөн түүнчлэн утга зүйн их орныг тэнгэр мандал, шим ертөнц, сав ертөнц, хөдөлгөөн, хийсвэрлэл утгын орон хэмээн тав ангилсан [1:18] байна. Дорно дахины их үндэстэн болох солонгосчуудын хувьд бодит ертөнцийн юмс, үзэгдлийн дүр дүрслэл, тэдгээрийн үйл хөдлөлөөс гарах дуу чимээг дээрх утга зүйн таван орны хүрээнд хэрхэн хийсвэрлэн сэтгэж, түүнийгээ хэлэндээ хэрхэн тусгаж ирсэн зарим онцлогийг энэхүү бичил судалгаагаараа харуулахыг зорив.

Бид судалгааны хэрэглэгдэхүүн болгож Солонгосын уран зохиолын томоохон төлөөлөгч, үндэсний нэрт яруу найрагч Yun Dong ju (윤동주) зохиолчийг сонгон, түүний яруу

найргийн зохиолын 2 ботид буй 140 гаруй шүлгээс авиа дуурайх, дүрслэх үгсийг хэрэглэгдэхүүн болгон ашиглалаа.

Солонгосын яруу найраг дахь авиа дуурайх, дүрслэх үгийн хэрэглээ

Бид юуны түрүүнд солонгосын яруу найргийн эхээс авиа дуурайх, дүрслэх үгийг түүвэрлэн авч, утга зүйн таван орны хүрээнд хэрэглээний давтамж хэр буйг авч үзлээ. Ингэж үзэхэд авиа дуурайх, дүрслэх үгээр илэрч буй утгыг шим ертөнц утгын орон буюу хүн, амьтан, ургамалтай холбож сэтгэсэн нь хамгийн түгээмэл тохиолдож байна. Тухайлбал, **찰찰** 손을 씻다 [chalchal sunil shidda] шал шал хийн усанд гараа угаах, **사뿐사뿐** 걸어 보다 [sappunsappun keoreobuda] намс намс алхах, 무릎이 **오들오들** 떨린다 [mureupi odeulodeul tteolrinda] гвд гт дагжин чичрэх; 참새들이 **째액째액** 읽다 [chamsaedeuri jjaeaeoggjaeaeog ilgda] болжморууд жив жив хийн унших, 나비는 날개를 **파득거리다** [nabineun nalgaereul padeuggeorida] эрвээхэй далавчаа дэвэх гэх мэт.

Дорно дахины танин мэдэхүйд сав ертөнцийн тухай ойлголтод энэ

хорвоогийн уул, ус, газар, чулуу; авдар сав, ном дэвтэр, бээлий, бүс; бороо мөндөр; гэр сууц гэх мэт амьгүй зүйлсийг багтаан авч үздэг билээ. Солонгос хэлний авиа дуурайх, дүрслэх үгээр илэрч буй утгыг хэлний баримтаас ажиглахад эдгээр сав ертөнцтэй холбон сэтгэдэг нь мөн түгээмэл ажиглагдаж байна. Жишээ нь: 바다는 **빙글** 하늘은 **잡잡** [padaneun peongeul haneureun jam-jam] далай нь нам гүм, тэнгэр нь нам жим; 돌돌 샘물이 흐르다 [toltol saemmu-ri heureuda] горхины ус хор хор урсах; 시계가 자근자근 가슴을 때리다 [shigyega jageunjageun kaseumeul ttaerida] цаг чаг чаг хийж сэтгэл үймрүүлэх; 햇살이 뽀뽀하다 [haedsari jjaengjjaengh-ada] нар төөнөх гэх мэтийг жишээлж болно.

Хэлний баримтаас түүвэрлэсэн нийт 70 орчим авиа дуурайх, дүрслэх үгийг утга зүйн орны ангиллаар хуваан авч үзлээ. Доорх хүснэгтээс хэрэглээний давтамж адил тоотойг харгалзан, шим ертөнц утгын их орны хүн төвтэй үгсийг, сав ертөнц утгын их орны байгалийн үзэгдэл төвтэй үгсийг сонгож тус тусад нь жишээлэн авч тайлбарлая.

Хүснэгт 1. Яруу найргийн зохиолд гарч буй авиа дуурайх, дүрслэх үгийн утгын ангиллын тоон харьцаа

№	Утга зүйн их орон	Утга зүйн бага орон	Авиа дуурайх, дүрслэх үгийн тоо	Хувь
1	Шим ертөнц төвтэй утгын орон	Хүн төвтэй үгс	21	48.57%
		Амьтан төвтэй үгс	12	
		Ургамал төвтэй үгс	1	

2	Сав ертөнц төвтэй утгын орон	Газар төвтэй үгс	2	42.85%
		Ус төвтэй үгс	3	
		Байгалийн үзэгдэл төвтэй үгс	20	
		Эд агуурс төвтэй үгс	6	
3	Тэнгэр мандал утгын орон	Тэнгэр төвтэй үгс	4	5.7%
4	Хөдөлгөөн утгын орон	Зогсонги хөдлөлийн үгс	1	1.4%
5	Хийсвэрлэл утгын орон	Оюун ухаан төвтэй үгс	1	1.4%

1. Хүн төвтэй үгс утга зүйн бага оронд 21 үг түүвэрлэсэн бөгөөд, хүний үйл хөдлөлийг дүрсэлсэн үг 16 (давтагдсан тоогоор), хүний гадаад төрх болон дотоод сэтгэлийг дүрсэлсэн үг 3, хүний дуу авиаг дуурайсан үг 2 байлаа. Үүнийг хүснэгтээр харуулбал,

Хүснэгт 2. Авиа дуурайх, дүрслэх үгээр тэмдэглэсэн хүн төвтэй үгс

Хүн төвтэй үгс		
Хүний үйл хөдлөлийг дүрсэлсэн жишээ	Хүний гадаад төрх, дотоод сэтгэлийг дүрсэлсэн жишээ	Хүний дуу авиаг дуурайсан жишээ
타박타박 ¹ [tabag tabag]	울렁거리다 ² [ulleong-keorida]	코올코올 ³ [ko-ol-ko-ol]
어정거리다 ⁴ [cojeong keorida]	가충충하다 ⁵ [kacheulcheul-hada]	속삭이다 ⁶ [sogsag-ida]
사뿐사뿐 ⁷ [sappun sappun]	쭈룩쭈룩 ⁸ [jjurug jjurug]	
와작 ⁹ [wajjag]		
깜박깜박 ¹⁰ [kkambag kkambag]		
서성거리다 ¹¹ [seoseong keorida]		
찰찰 ¹² [chal chal]		
오들오들 ¹³ [odeul odeul]		

¹ 조금 느릿느릿 힘없는 걸음으로 걸어가는 모양 - удаан алхах, гэлдрэх дүр байдал

² 너무 놀라거나 두려워서 가슴이 자꾸 두근거리다. - сэтгэл догдлох, зүрх дэлсэх дүр байдал

³ 쿵쿵: 곧하게 깊이 자면서 숨을 쉬는 소리 - унтаж байгаа хүний хурхирах дуу авиа

⁴ 키가 큰 사람이나 짐승이 이리저리 천천히 걷다. - том том, энд тэнд гишгэн алхах дүр байдал

⁵ 야위거나 메달라 살갓이나 털이 윤기가 없고 좀 거칠다. - ширүүн, өнгөгүй, барзгар

⁶ 남이 알아듣지 못하도록 나지막한 목소리로 가만가만 이야기하다. - шивнэх

⁷ 소리가 나지 아니할 정도로 잇따라 가볍게 발을 내디디며 걷는 모양 - зөөлөн, сэмхэн, хөнгөн алхах дүр байдал

⁸ 주름이 고르게 많이 잡힌 모양 - үрчлээстэй, үрчгэр

⁹ 갑자기 많이씩 늘어나거나 줄어드는 모양 - гэнэт, огцом нэмэгдэх, буурах байдал

¹⁰ 눈이 자꾸 감졌다 뜨이는 모양 - нүдээ цавчих дүр байдал

¹¹ 한곳에 서 있지 않고 자꾸 주위를 왔다 갔다 하다. - дэмий сэлгүүцэх, нааш цааш холхих дүр байдал

¹² 적은 액체가 조금씩 넘쳐흐르는 모양 - шингэн зүйлийг шал шал хийлгэх дүр байдал

¹³ 춥거나 무서워서 몸을 잇따라 심하게 떠는 모양 - даарсандаа, айсандаа чичрэх дүр байдал

홀홀¹⁴[hol hol]

빙 빙¹⁵[bing bing]

홀렁홀렁¹⁶[hulleong hulleong]

쏘옥, 쏙 쏙¹⁷[sso-og, ssog-ssog]

새물새물하다¹⁸

[saemul saemul-hada]

Хүн төвтэй үгст хүний үйл хөдлөлийг дүрслэх үгээр тэмдэглэсэн жишээ харьцангуй олон байгаа нь ажиглагдлаа. Хүн бүр харилцан адилгүй бөгөөд, тэдгээрийн нас, хүйс, бие бялдар, хүсэл зорилгоос шалтгаалж алхах алхаа гишгээ, явдал зэрэг нь өөр байх нь дамжиггүй. Тэгвэл солонгос хэлэнд эдгээрийг хэрхэн ялган дүрсэлснийг доорх жишээ тус бүрээс харцгаая.

a. ...할머니는 바구니를 들고

밭머리에서 어정거리고어정거리다
[eojeonggeorida]

손가락 너어는*아이는 할머니 뒤만
따른다. (고추밭)

¹⁴ 작은 날짐승 파위가 잇따라 날개를 치며 가볍게 나는 모양 - дүүлэн дүүлэн, дэвэлзэн нисэх дүр байдал

¹⁵ 약간 넓은 일정한 범위를 자꾸 도는 모양 - тойрон эргэлдэх дүр байдал

¹⁶ 여럿이 다 또는 잇따라 속의 것이 시원스럽게 드나들도록 완전히 벗어지거나 뒤집히는 모양- бүх зүйл орвонгоороо эргэх дүр байдал.

¹⁷ 무엇을 대번에 안으로 밀어넣거나 바깥으로 빼는 모양을 나타내는 말 -булталзах, булталзуулах дүр байдал

¹⁸ 입술을 약간 실그러뜨리며 소리 없이 잇따라 웃다.мишгээх

Жишээ (a)-д настай хүний алхаж байгааг дүрслэхдээ энд тэнд, том том гишгэн удаан алхах дүр байдал заасан утгатай 어정거리다[eojeong keorida] дүрслэх үгийг давтсан хэлбэрээр тэмдэглэхдээ зэрэгцүүлэн холбох үйлийн нөхцөл залгаж үргэлжлэх утгыг илэрхийлсэн байна.

b. 밭에 터분한 것을 다 빼어 버리고

황혼이 호수 위로 걸어오듯이

나도 사뿐사뿐 [sappun sappun]걸어
보리이까? ... (이적)

Жишээ (b)-д 사뿐사뿐 [sappun sappun] гэх дүрслэх үгийг ижил авиа давтсан хэлбэрээр тэмдэглэж хөл нүцгэнээр хөнгөн алхах алхааг дүрсэлсэн төдийгүй тэрхүү алхааг нууран дээгүүр алхаж буй мэт хэмээн зүйрлэл ашиглаж илэрхийлсэн нь өвөрмөц байна.

c. ...삼년 만에 고향에 찾아드는

산골 나그네의 발걸음이

타박타박 [tabag tabag]땅을 고른다.
(곡간)

Жишээ (c)-д 타박타박¹⁹[tabag tabag] гэх дүрслэх үгийг мөн ижил авиа давтсан хэлбэрээр хэрэглэж

¹⁹ 조금 느릿느릿 힘없는 걸음으로 걸어가는 모양 - удаан алхах, гэлдрэх дүр байдал

хэдэн жилийн дараа нутгаа зорьж буй бадарчин хүн холын замд хөл нь цуцсан хэдий ч нутгаа гэх сэтгэлээр хөлөө урагш зөөн удаан хэдий ч үргэлжлэн алхаж буй утгыг дүрслэх үгээр илэрхийлсэн нь нүдэнд харагдахуйц уран дүрслэл болсон байна.

d. ...종소리도 들려오지 않는데

휘파람이나 불며 서성거리다가
[seoseong keoridaga]

괴로웠던 사나이

행복한 예수 그리스도에게

처럼

십자가가 허락된다면... (십자가)

e. ...오늘도기차는몇번이나무의미하게 지나가고

오늘도나는누구를기다려정거장
가차운언덕에서 서성거릴게다.
[seoseong keoril geda]

- 아아, 젊음은오래거기남아있거라. (사랑스런 추억)

Харин жишээ (d,e) -д 서성거리다 [seoseonggeorida] нь дүрслэх язгуур дээр үйл үг бүтээх /-거리다/ дагавар залгаж үйл үг үүссэн бөгөөд, ямар нэг зүйл хүлээн нааш цааш холхих болон ямар нэг шийдвэр гаргаж чадахгүй эргэлзэн холхих үйлийн байдлын дүрслэлийг дүрслэх үгээр илэрхийлсэн байна.

²⁰ 한곳에 서 있지 않고 자꾸 주위를 왔다 갔다 하다.- дэмий сэлгүүцэх, нааш цааш холхих дүр байдал

Солонгос хэлэнд үгийн язгуурын дан хэлбэр эсвэл давтсан хэлбэрт “-하다 (-hada), -대다 (-daeda), -거리다 (-georida), -이다 (-ida)” зэрэг дагавар залгаж үйл үг, тэмдэг нэр бүтээдэг бол нэр үгэнд “-이 (-i), -기 (-gi), -리 (-li)” зэрэг дагавар залгаж үүсмэл нэр үг бүтээдэг онцлогтой. Харин хэлний баримтаас ажиглахад авиа дуурайх, дүрслэх язгуур дээр дагавар залгаж үйл үг, тэмдэг нэр бүтээсэн нь олонтоо тохиож байна. Тухайлбал,

○ 울렁거리다[ulleong-georida] нь 울렁[ulleong] дүрслэх язгуур дээр үйл үг бүтээх дагавар -거리다[georida] залгаад сэтгэл догдлох, зүрх дэлсэх гэсэн үйл үг,

○ 속삭이다[sogsag-ida] нь 속삭[sogsag] авиа дуурайх язгуур дээр -이다[-ida] дагавар залгаж шивнэх гэсэн утгатай үйл үг,

○ 가출출하다[kacheulcheul-hada] нь 가출출[kacheulcheul] дүрслэх язгуур дээр тэмдэг нэр бүтээх дагавар -하다[-hada] залгаж хатуу, ширүүн гэх утгатай тэмдэг нэр тус тус үүссэн байна.

2. Байгаль буюу сав ертөнцийн түмэн бодисоос маш олон дуу чимээ гардаг бөгөөд байгалийн үзэгдлийн дүр, дүрслэлийг солонгос хэлэнд хэрхэн тэмдэглэдэг онцлогийг байгалийн үзэгдэл төвтэй үгсийн утга зүйн бага оронд түүвэрлэсэн 20 үгнээс ажиглавал цас, бороо орох, салхи

салхилах, нар төөнөх, солонго татах үгээр илэрхийлдэг нь элбэг байлаа.
зэрэг үзэгдлийг авиа дуурайх, дүрслэх Үүнийг хүснэгтээр харуулбал,

Хүснэгт 3. Авиа дуурайх, дүрслэх үгээр тэмдэглэсэн байгалийн үзэгдэл төвтэй үгс

Байгалийн үзэгдэл төвтэй авиа дуурайх, дүрслэх үг			
№	жишээ	үгийн утгын тайлбар	монгол хэлний утга
1	햇빛이 반짝[panjjag]	작은 빛이 잠깐 나타났다가 사라지는 모양.	гялсхийх
2	햇살이 쨍쨍하다[jjaeng jjaeng-hada]	햇볕 따위가 몹시 내리쬐는 데가 있다.	төөнөх, шарах
3	햇님이 새앵새앵[ssae-aeng ssae-aeng]	바람이나 물체가 빠르게 날아가는 소리를 나타내는 말	хийсэх, хөөрөх
4	밤비가 속살거리다[sogsal keorida]	남이 알아듣지 못하도록 작은 목소리로 자질구레하게 자꾸 이야기하다.	шивнэх
5	보슬보슬 햇비[poseul poseul]	눈이나 비가 가늘고 성기게 조용히 내리는 모양.	цас будран орох, бороо шиврэх
6	바람이 소울소울,솔솔[sol sol]	바람이 보드랍게 부는 모양.	салхи зөөлөн сэвэлзэх
7	바람이 훈훈하다[hun hun-hada]	날씨나 온도가 건디기 좋을 만큼 덥다.	халуун салхи үлээх
8	이글이글 불[igeul igeul]	불이 발갛게 피어 잇따라 불꽃이 어른어른 피어오르는 모양.	дүрэлзэх
9	쉴쉴하다[sseul sseul-hada]	날씨가 으스스하고 음산하다.	сэрүүхэн
10	바삭바삭[pasag pasag]	가랑잎이나 마른 검불 따위의 잘 마른 물건을 잇따라 가볍게 밟는 소리. 또는 그 모양.	шарчигнан дуугарах
11	달랑달랑 (얼다)[dallang dallang]	작은 방울이나 매달린 물체 따위가 자꾸 흔들릴 때 나는 소리. 또는 그 모양.	унжих, санжигнах
12	무지개가 알롱알롱[allon allon]	여러 가지 빛깔의 작고 또렷한 점이나 줄 따위가 고르고 촘촘하게 무늬를 이룬 모양.	өнгө алаглах
13	살랑살랑[sallang sallang]	조금 사늘한 바람이 가볍게 자꾸 부는 모양.	сэрүүн салхи
14	똑똑 (떨어지다)[ddug ddug]	큰 물체나 물방울 따위가 잇따라 아래로 떨어지는 소리. 또는 그 모양.	гэнэт хүйтрэх

Хэлний баримтаас ажиглахад үзэгдлийн мөн чанар, төрх байдлыг солонгос хэлэнд авиа дуурайх, дүрслэх уран яруу дүрслэхэд хэрэглэдэг болох үгийг ялангуяа давтсан хэлбэрээр нь дээрх 2 ангилалд багтсан үгсээс хэрэглэж байгаль, нийгмийн юмс харагдаж байна. Ийнхүү язгуур давтаж

тэмдэглэх нь үйлийн байдлын дүр дүрслэл, шинжийг илүү тодотгож өгч байна.

Эх зохиогч нь байгаль, нийгмийн юм, үзэгдлийг тухайн орон зай, цаг хугацаа, ертөнцийн зураглал, учир шалтгааны харьцаанд ухааран мэдэрч, үндэсний болон өөрийн сэтгэлгээ, бясалгалын онцлогийг тусган дүрсэлж, уг эхийн зорилго, төлөвлөлтөд нийцүүлэн, эхийг зохиож бүтээхдээ бодитой хийгээд хийсвэр, зүйрлэсэн хийгээд эс зүйрлэсэн, шууд нэрлэлтийн хийгээд шууд бус нэрлэлтийн аргуудаар, хэлний болон хэлний бус янз бүрийн хэрэглүүрүүдийг ашиглан хэрэглэдэг байна. [3:62] Солонгос хэлэнд ч мөн адил авиа дуурайх, дүрслэх үгийг үндсэн утгаар нь бус өгүүлэгчийн хандлага, үнэлэмжээс хамааран, басхүү үндэсний сэтгэлгээнд тулгуурлан өвөрмөц илэрхийлдэг болохыг илтгэсэн хэд хэдэн жишээг дурдвал,

창밖에 밤비가 속살거리 [sogsalgeo-ryeo]

육첩방은남의나라,

시인이란슬픈천명인줄알면서도

한줄시를적어볼까,

맘내와사랑내포근히품긴

보내주신학비봉투를받아

대학노트를끼고

늪은교수의강의들으러간다.

생각해보면어린때동무를

하나, 둘, 죄다잃어버리고

나는무얼바라

나는다만, 홀로침전하는것일까?

인생은살기어렵다는데

시가이렇게쉽게씩어지는것은

부끄러운일이다.

육첩방은남의나라

창 밖에 밤 비가 속살거리 는 데
[sogsalgeorineunde]

등불을밝혀어둠을조금내몰고

시대처럼올아침을기다리는최후
의나

나는나에게작은손을내밀어

눈물과위안으로잡는최초의악수.

(쉽게 씌어진 시)“Амархан бичсэн шүлэг” нэртэй энэ шүлэгт тухайн үед Японд суралцаж байсан солонгос оюутны ганцаардал, дотно бус гэр орон, өөрөө өөртөө амлаж буй амлалт зэргийг дүрсэлсэн байна. Энэхүү шүлэгт гарч буй 밤비가속살거리다 [pambiga sogسالgeorida] шөнийн бороо шиврэхгэх утгатай энэ илэрхийлэл ньшөнө орж буй бороог дүрслэхдээ хүмүүсийн бусад сонсогдохгүй шивнэлдэн ярих утга илэрхийлдэг 속살거리다 [sogsalgeorida] гэх авиа дуурайх үгээр тэмдэглэсэн нь сонирхолтой байна. Үүнийг шүлгийн хам сэдвийн утгатай холбон авч үзвэл, шөнө орж буй бороог цонхоор хараад бороо биш хүмүүс шивнэлдэн ярьж байгаагаар мэдэрсэн мэдрэмж, өөрөөр хэлбэл бороо нь хүртэл танил бус байгааг өөрийн мэдрэмжид тулгуурлан ийнхүү дүрсэлсэн гэж үзэх талтай. Түүнчлэн эх зохиогчийн харь оронд сурч, амьдарч буй өөрийн өвөрмөц мэдрэмж, хандлага үнэлэмж, сэтгэл

хөдлөлийн илэрхийлэлтэй холбоотой шууд бус нэрлэлтийн аргаар дүрсэлсэн жишээнүүд ч цөөнгүй ажиглагдлаа. Жишээ нь: 바삭바삭 추워요, 달랑달랑 얼어요 гэх мэт.

“(겨울) Өвөл” хэмээх шүлэгт цаг агаар хүйтэн байгааг шууд нэрлэлтээр дүрслэлгүй эд зүйлийн хөлдүү, хөлдсөн байгаагаар, өөрөөр хэлбэл шууд бус нэрлэлтээр хүйтний эрчийг дүрслэн илэрхийлсэн нь онцлог байна. Жишээ нь:

처마 밑에

시래기 다래미

바삭바삭 [pasagpasag]

추워요.

길바닥에

말뚥동그래미

달랑달랑 [dallangdallang]

얼어요. (겨울) Энэхүү шүлэгт сагсанд байгаа хатаасан ногоо хөлдөөд хоорондоо шарчигнан дуугарч буй утгыг илтгэх 바삭바삭 [pasagpasag] гэх авиа дуурайх үгийг (춥다) [chubda] хүйтэн гэх үгтэй хамт хэрэглэж цаг агаарын хүйтний эрчийг дүрсэлсэн бол мөн цаг агаар хүйтэн байгааг замын хажуугаар тарж бутарсан адууны хөлдүү баасаар төлөөлүүлж дүрслэхдээ зүүлттэй байгаа юмны унжих, санжигнах утгыг илтгэдэг 달랑달랑 [dallang dallang] гэх дүрслэх үгийг (얼다) [eolda] хөлдөх гэсэн үгтэй тус тус хамт хэрэглэж дүрсэлснээс харвал газар тариалан эрхэлдэг ард түмний хүнсний зүйл, аж амьдралыг илтгэх үндэсний

сэтгэлгээтэй холбоотой гэж тайлбарлах боломжтой.

Солонгос хэлний авиа дуурайх, дүрслэх үгийн хэлбэрийг дан ба давтсан хэлбэр гэж хувааж үздэг. Эрдэмтэн Chaí wan (채완) ганц үгийн язгуурын бүтээвэртэй үг нь дан хэлбэр, 2-оос дээш үгийн язгуурын бүтээвэртэй үг нь давтсан хэлбэр гэж үзсэн байна. Мөн давтсан хэлбэрийг дахиад ижил авиа давтах, ижил төстэй авиа давтах, эгшиг сэлгэх, гийгүүлэгч сэлгэх, авианы үе сэлгэх, хэсэг үеийг сэлбэх зэргээр ангилсан байна. [6:56]

Солонгос хэлний толь бичигт багтсан авиа дуурайх, дүрслэх үгийн бүтцийг ажиглахад, дан хэлбэрээс илүү давтсан хэлбэр их байдаг талтай. Мөн хэлний хэрэглээнд ч давтсан хэлбэрийг өргөн хэрэглэдэг. Шүүн түүвэрлэсэн шүлгээс “(봄) Хавар” хэмээх шүлэг авиа дуурайх, дүрслэх үгийг ижил авиа давтсан хэлбэрээр сүүл холбоцын байдалтайгаар тэнцүү тоотой хэрэглэж хүн, амьтдын дуугарах дуу авиа, байгалийн үзэгдлээр хаврын улирлыг дүрсэлсэн байна. Тухайлбал,

우리애기는

아래밭치에서 코올코올, [ko-olko-ol]

고양이는

부뚜막에서 가릉가릉, [karong-karong]

애기바람이

나뭇가지에서 소울소울, [solsol]

아저씨햇님이

하늘한가운데서**새애새애** [ssae-aeng ssae-aeng]... гэх мэт. Хаврын улирлын гэр доторх байдлыг хүүхдийн унтахдаа гаргаж буй дуу авиа **코올코올**[ko-ol ko-ol], муурын дуугарах дуу чимээний үг **가롱가롱** [karong karong] авиа дуурайх үгсээр дүрсэлсэн бол гэрийн гаднах байдлыг цаг агаарын үзэгдлээр дүрсэлсэн байна. Өөрөөр хэлбэл, салхи зөөлөн үлээх үзэгдлийг **소울소울** [sol-sol], нар төөнөх үзэгдлийг**새애새애**[ssae-aengssae-aeng] дүрслэх үгээр тус тус илэрхийлэхдээ авиа дуурайх, дүрслэх үгийг сүүл холбоц маягаар эн чацуулан өрж, өгүүлбэрийн төгсгөлд буюу өгүүлэхүүний байрлалд шүтүүлэн хэрэглэсэн нь уран сайхны эхийн давтагдашгүй онцлог гэж хэлж болно.

Улс орны тухайн үеийн нийгмийн байдлыг уран сайхны эхэд тусган илэрхийлэх явдал элбэг байдаг. Японы колоничлолд байсан Солонгос улсын хар бараан нийгмийн байдлыг Yun Dong ju (윤동주) зохиолчийн эхэн үеийн бүтээл болох “겨울·조개껍질·버선본·햇빛·바람” зэрэг яруу найргийн зохиолоос харж болно. Эдгээр зохиолд тухайн үеийн хэцүү нөхцөл байдлаа ойлгож эвлэрсэн хүүхэд насны амар амгалан байдлыг хэрхэн дүрсэлснийг жишээлэн авч үзвэл,

손가락에 침 발리

쏘옥, 쓱, 쓱, [sso-og, ssog-ssog]

장에 가는 엄마 내다보려

문풍지를

쏘옥, 쓱, 쓱, [sso-og, ssog-ssog]

아침에 햇빛이 **반짝**,[panjjag]

손가락에 침 발리

쏘옥, 쓱, 쓱, [sso-og, ssog-ssog]

장에 가신 엄마 돌아오나

문풍지를

쏘옥, 쓱, 쓱 [sso-og, ssog-ssog]

저녁에 바람이 **솔솔**[sol-sol]. (햇빛 「바람」гэх мэт.“Нарны гэрэл·салхи” хэмээх энэхүү шүлэгт ээжийгээ ирэхийг хүлээж гэрээсээ гарч чадалгүй байгаа хүүхдийг дүрсэлсэн бөгөөд, **쏘옥, 쓱 쓱** [sso-og, ssog-ssog] булталзах, **반짝** [panjjag] гялсхийх, **솔솔**[sol-sol] сэвэлзэх гэх мэт дүрслэх үгийг хэрэглэсэн нь утгыг тодотгоход авиа дуурайх, дүрслэх үг чухал үүрэгтэй болохыг харуулж байна. Мөн Японы колоничлолын харанхуй түүхэн үед амьдарч байсныг илтгэсэн утгатай “서시·자화상·또다른고향·별헤는밤·쉽게쓰여진시” зэрэг зохиолчийн хожуу үеийн бүтээлүүдийн нэг болох солонгос хүмүүсийн дийлэнх нь мэддэг алдартай шүлэг “서시[seoshi]”-д тухайн үеийн хэцүү нөхцөл байдалд амьдарсан өөрийгөө эргэцүүлэн бодож өөрийн амьдралын өнгөрсөн, одоог төдийгүй ирээдүйн итгэл найдвараа дүрсэлсэн байна. Тухайлбал,

죽는 날까지 하늘을 우리러

한 점 부끄럼이 없기를,

앞세에 이는 바람에도

나는 괴로워했다. (өнгөрсөн амьдрал)

별을 노래하는 마음으로
모든 죽어 가는 것을 사랑해야지
(ирээдүйн итгэл найдвар)
그리고 나한테 주어진 길을
걸어가야겠다.

오늘 밤에도 별이 바람에 스치
운다.(одоогийн нөхцөл байдал)гэх
мэт. Шүлгийн эхний бадагт өөрийн
амьдралаар төлөөлүүлж ямар нэгэн
гэм зэм, ичих зүйл хийгээгүй учир
үхэх өдрөө хүртэл толгой гудайлгахгүй
тэнгэр өөд харах болно гэж тусгаар
тогтнолын төлөө тэмцэгчдийн бодит
дүр төрхийг дүрсэлсэн байна. Түүнчлэн
тэр үед харь орны ялихгүй жижиг
зүйлийг ч гэсэн эмзэг хүлээн авч зовж
шаналдаг байсан байдлыг ...앞새에 이
는 바람에도...навч хөдөлгөх салхи нь
хүртэл зовоодог байсан хэмээн тухайн
үеийн нийгмийн байдлыг дүрсэлсэн
байна. Ирээдүйд амьтай бүхэн цэвэр
ариун сэтгэл, хайраар тэтгэгдэж
амьдрах болтугай гэсэн утгаар ...별
을 노래하는 마음으로 모든 죽어 가
는 것을 사랑해야지... хэмээн дүрсэлж
ирээдүйн итгэл найдвараа алдаж
болохгүй гэдгийг ухааруулж бичсэн
гэж үзэж болохоор байна. Шүлгийн
төгсгөлийн мөрүүдэд тухайн үеийн
хэцүү нөхцөл байдалд өөрт оногдсон
хувь тавилангаараа амьдрахаас өөр
замгүй болохыг дүрсэлсэн төдийгүй
Японы дарангуйллын хар бараан,
харанхуй байдлыг “밤” шөнө хэмээх
үгээр төлөөлүүлэн дүрсэлсэн зэрэг нь

тухайн үеийн дарангуйллын нийгмийн
байдлыг шууд бус утгаар зохиолч
өөрийн мэдрэмжээр өвөрмөц дүрсэлсэн
гэж үзэж болох талтай.

Дүгнэлт

Солонгос хэлний авиа дуурайх,
дүрслэх үгийн хэрэглээг Солонгосын
үндэсний яруу найрагч Yun Dong ju
(윤동주) зохиолчийн яруу найргийн
түүвэрт тулгуурлан утга зүйн их орон
болох тэнгэр мандал, шим ертөнц, сав
ертөнц, хөдөлгөөн, хийсвэрлэл утгын
орны ангиллаар зүйлчлэн ангилаад,
хэрэглээний давтамжийг харгалзан хүн
төвтэй, байгалийн үзэгдэл төвтэй утга
зүйн бага оронд багтсан авиа дуурайх,
дүрслэх үгийг сонгон авч тэдгээрийн
хэрэглээ, бүтэц хэв шинжийг хэдэн
зүйлээр дүгнэлээ. Үүнд:

1. Яруу найргийн 2 боть зохиолд
багтсан 140 гаруй шүлгийн түүврээс
70 орчим авиа дуурайх, дүрслэх үг
түүвэрлэсэн бөгөөд утгын хувьд шим
ертөнц болон сав ертөнц утгын их
орон ангилалд багтсан үг дийлэнх
хувийг эзэлж байсан нь хүн, амьтны
дуу авиа, үйл хөдлөл, байгалийн
үзэгдлийн дүрслэлийг солонгос
хэлэнд авиа дуурайх, дүрслэх үгээр
тэмдэглэх явдал уран сайхны эхэд
элбэг болохыг илтгэж байна.
2. Яруу найргийн эхэд тэмдэглэсэн авиа
дуурайх, дүрслэх үгийн бүтэц ижил
авиа давтсан хэлбэрээр олонтоо
тохиосон нь дан хэлбэрээс давтсан
хэлбэрийн хэрэглээ солонгос хэлэнд

түлхүү байдгийг харуулж байна. Жишээ нь: 찰찰[chalchal], 오들오들[odeulodeul], 홀홀[holhol], 빙 빙[bingbing], 훌렁훌렁[hulleonghulleong], 쓱 쓱[ssogsosog] гэх мэт.

3. Солонгос хэлний авиа дуурайх, дүрслэх үгэнд дагавар залган үйл үг, тэмдэг нэр, нэр үг бүтээх боломжтой бөгөөд үйл үг, тэмдэг нэр бүтээх дагавар -거리다 [-georida], -하다 [-hada], -이다 [-ida] залгаж бүтсэн үйл үг, тэмдэг нэрийн хэрэглээ элбэг байлаа. Жишээ нь: 쟁쟁+하다[jjaengjaeng-hada] халуу төөнөх, 속살+거리다[sogsal-georida] шивнэлдэх, 속삭+이다[sogsag-ida] шивнэх гэх мэт.

4. Авиа дуурайх, дүрслэх үгс нь зохиогчийн мэдрэмж, сэтгэл хөдлөлтэй салшгүй холбоотой байдаг учир өгүүлэгч өөрийн мэдрэмждээ тулгуурлан авиа дуурайх, дүрслэх үгийг үндсэн утгаар нь бус өөр утга илэрхийлэхдээ өвөрмөц хэрэглэсэн нь авиа дуурайх, дүрслэх үгийн хэрэглээ харьцангуй чөлөөтэй байдаг болохыг нотолж байна. Жишээ нь: 바삭바삭추워요,[pasagpasag chuwoyo] шарчигнаад хүйтэн байна, 달랑달랑얼어요[dallangdallang eoreoyo] бөндийгөөд хөлдсөн байнагэх мэт.

5. Монголын яруу найргийн зохиолын найруулгын гол ур чадварт толгой сүүл холбохдоо ижил ойролцоо авиа болон үгээр ижилсгэн холбох арга, бадгийн үс өргөлт тэнцүүлэх

арга, утгын өргөлтийг онцлох зэрэг уран дүрслэлийн аргууд байдаг бол солонгосын яруу найрагт ч мөн энэ аргуудыг хэрэглэдэг болох нь ажиглагдлаа. Ялангуяа ижил авиагаар сүүл холбох аргыг түлхүү ашигласан төдийгүй ингэхдээ авиа дуурайх, дүрслэх үг хэрэглэсэн нь найруулга тэгшитгэх ёсыг шүтэж, сүүл холбоцыг уран дүрсэлдэг аргууд байдаг болохыг нотолж байна. Жишээ нь:

우리애기는 아래밭치에서코올코올,

고양이는 부뚜막에서가릉가릉,

애기바람이나뭇가지에서소울소울,

아저씨햇님이하늘한가운데서쌔앵쌔앵(봄)гэх мэт.

Энэхүү судалгаандаа зөвхөн Солонгосын үндэсний яруу найрагчийн зохиолыг сонгон авч, авиа дуурайх, дүрслэх үгийн хэрэглээ, бүтэц, хэв шинж, онцлогийг судлахыг хичээлээ. Солонгосын яруу найргийн эхээр дамжуулан солонгосчуудын өдөр тутмын амьдралд хэрэглэдэг авиа дуурайх, дүрслэх үг уран зохиолд ч мөн шингэж уншигчдад илүү тодорхой бодитоор утга санааг дүрслэн ойлгуулах үүрэг гүйцэтгэж байгааг олж мэдлээ.

Цаашид Солонгосын бусад зохиолчийн авиа дуурайх, дүрслэх үгийн хэрэглээг утгын хувьд ангилж гаргах, солонгосын уран сайхны эхийн найруулгын төрөл бүрийн

онцлогт авиа дуурайх, дүрслэх үг ямар үүрэг гүйцэтгэдэг болохыг судалж монгол, солонгос хоёр хэлний авиа дуурайх, дүрслэх үгийн хэрэглээний ижил төсөөтэй болон ялгаатай талыг олж илрүүлэх, хоёр орны үндэстний сэтгэлгээний онцлогийг судлах шаардлага байна гэж үзэж байна.

Ном зүй

1. Бадамдорж, Д., (2001). Монгол хэлний утгасудлал 1, Уб: МУИС
2. Долгор, С., (2005). Япон, монгол хэлний дууриах үгийн харьцуулал, докторын зэрэг горилсон бүтээл, МУИС
3. Пүрэв-Очир, Б., (2004). Монгол хэлний дүрслэх ба дуурайх үгсийг уран сайхны эхийн найруулгад хэрэглэсэн онцлог, эрдэм шинжилгээний бичиг 02/03, Уб: УБДС
4. Пүрэвсан, Б., (2008). Монгол хэлний дуурайх, дүрслэх үгийн харьцуулсан судалгаа, магистрын зэрэг горилсон бүтээл, УБДС
5. Ха Инь Хуа., (2017). Монгол, солонгос хэлэнд сэтгэл хөдлөлийг илэрхийлэх онцлог, танихуйн утга, докторын зэрэг горилсон бүтээл, МУИС
6. 채 완(2003)., 한국어의 의성어와 의태어, 서울대학교출판부
7. Цэвэл, Я., (2013). Монгол хэлний товч тайлбар толь. Уб
8. 윤동주 (1996)., 하늘과 바람과 별과 시,소담출판사
9. 윤동주 (2001), 자화상,맑은 소리 도서출판
10. <https://dict.naver.com/>

한국어와영어를동시에배우는다중언어몽골인학습자가

겪는어려움과개선방안: 항공서비스학과학생들을중심으로

A Study on Difficulties and Improvement methods for multilingual Mongolian students in learning korean and english at the same time: -The case of Aviation Service students-

1. Tsend Bulgan

Otgontenger University
Korean language teacher, Ph.D.
bulgan@otgontenger.edu.mn

2. Lkhagvasuren Odonchimeg

Otgontenger University
English teacher, M.A.
odonchimeg@otgontenger.edu.mn

Abstract

This study aimed to investigate the difficulties and improvement methods for Mongolian students in Multilingual education. Aviation Service students at Otgontenger University in Ulaanbaatar, where students study main modules in their mother tongue, Mongolian while taking courses in both Korean and English. In today's globalized world, learning not only one foreign language but also a second or third language is challenging for Mongolian university students. Such students need to understand the advantages of this mode of delivery and the challenges and issues that need to be addressed to effectively organize their studies and optimize their capacity for language acquisition. Learning foreign languages, most of the students believed that it was beneficial for their future careers. However, this study shows that when learning English and Korean at the same time, it is common to confuse new words and grammar between both languages. This study also points to directions for future research of multi/plurilingual education in Mongolia and helps important implications for teaching, educational administrators, and commerce.

핵심어: 다중언어(multilingual), 다중언어교육(multilingual education), 이중언어교육(bilingual education), 몽골인학습자 (Mongolian learner), 언어(language)

1. 서론

1.1 연구의 목적 및 필요성

본 연구는 외국어로서 한국어와 영어를 동시에 배우는 환경에서 학습자들이 느끼는 어려움과 문제점이 무엇인지에 대해 살펴보고, 몽골의 교실에 적합한 효율적인 교수 및 학습 방안을 모색하는 것을 목적으로 한다.

이를 위하여 본고에서는 한국어와 영어를 동시에 배우는 어트경텡게르대학교 항공서비스학과 학생들을 조사 대상으로 하였다. 학생들이 두 개의 언어를 학습하는 과정에서 느끼는 가장 어려운 점에 대해 설문조사를 통해 분석해 보고, 그 결과를 바탕으로 효율적인 교수 및 학습 방안을 모색하고자 한다. 연구 대상자 대부분은 초등학교에서 영어와 러시아어를 처음으로 배운 경험이 있으며, 대학에 들어가서 한국어를 처음 접하였다.

다중언어 및 다중언어주의에 대한 선행 연구를 살펴보면 유럽연합 국가에서 많이 이루어졌다는 것을 찾아볼 수 있다.¹ King, L(2018:8)에서 다중언어는 종종 한 개 이상의 국가 언어와 학교에서 배운 한두 개의 주요 언어를 알고 있거나 사용하는 인구를 의미하는 것으로 해석하였다. 그리고 몇몇 아프리카 국가들의 경우는 아이들이 초등학교에 들어가기 전에 다국어를 사용하고 집에서 하나 이상의 언어를 배우고, 주변 지역 사회에서 또 하나의 언어를 배우고, 그 다음으로 세번째 또는 네번째 언어를 교육의 수단으로 사용하게 된다고 하였다. Williams & Hammarberg은 모국어를 제1언어로, 현재 연구 대상이나 학습의 대상이 되는 언어를 제3언어로 정의하고, 제1언어와 제3언어를 제외하고 학습자가 그동안 배운 모든 다른 언어를 제2언어라고 지칭하였다.² 이러한 정의에 따르면 어트경텡게르대학교 항공서비스학과 학생들이 배우기 시작한 언어 순서는 <몽골어(L1)-영어(L2)-러시아어(L3)-한국어(L4)>와 <몽골어(L1)-러시아어(L2)-영어(L3)-한국어(L4)>의 순이라고 볼 수 있다. 즉, 대부분의 학생들의 경우에는 영어가 제2언어(L2)나 제3언어(L3)가 되고, 한국어가 제4언어(L4)가 되는 것이다.

¹ 다중언어에 대한 역사적인 증거를 언급한 연구도 찾아볼 수 있었는데 King, L(2018:10)은 고대 그리스, 이집트, 로마시대에는 히브리어, 아람어, 이집트어, 리키아어, 그리스어, 라틴어와 같은 언어를 포함한 다중언어에 대한 증거가 있었다며 로마 제국을 예로 들고 있다. 라틴과 그리스어 중 언어는 로마와 그리스 지식인 엘리트들의 특징이었고, 5세기 동안 두 언어는 정부 관리들과 교회에 의해 활발하게 사용되었다. 그리고 6세기부터, 그리스 문화는 거의 전적으로 라틴어 번역을 통해서 양에서 연구되었다고 하였다.

² Williams & Hammarberg(1998:301)에서 제3언어에 대한 정의는 대표적으로 두 가지를 들고 있다. 하나는 언어를 배우는 연대기적인 순서에 따라 학습자가 제일 먼저 배우는 언어를 제1언어(L1), 그 다음 배우는 언어를 제2언어(L2), 그 다음을 제3언어(L3)라고 부르는 것이다. 이는 단순히 언어를 배우기 시작한 시점만을 문제삼을 것으로 각 언어의 구사 능력이나 배운 기간, 현재 배우고 있는 언어가 무엇인지와는 상관없다. 이 정의를 따르자면 차후에 배우는 언어를 제4언어(L4), 제5언어(L5) 순서에 따라 지칭하는 것이 가능하다. 다른 하나는 모국어를 제1언어(L1)로, 현재 배우고 있는 언어(목표언어, target language)를 제3언어(L3)로 지칭하고 제1언어와 제3언어 사이에 학습한 모든 언어를 제2언어로 지칭하는 것이다(주소정, 2012:11 제인용).

본고는 다중언어라는 용어를 사용하도록 하겠다.이유는 설문에 참여한 학생들이 몽골어 이외에 최소한 두 개 이상(영어,러시아어,한국어 등)의 외국어를 학습해 본 경험이 있는 다중언어 학습자들이기 때문이다.

항공서비스학과 학생들은 전공의 특성상 하나 이상의 언어를 습득할 필요성이 있기 때문에 1학년부터 4학년까지 한국어와 영어 수업을 필수 과목으로 수강한다.그리고3학년부터 자매결연을 맺은 한국 대학에 편입하기 위하여 2학년 때 한국어능력시험을 보고, 4학년에 영어능력평가 아이엘츠 (IELTS: International English Language Testing System)을 보는 것을 목표로 삼는 학생들도 있다.따라서 외국어 교수들은 학생들이 원하는 점수를 받을 수 있게 짧은 기간에 효율적으로 가르칠 수 있는 교수 및 학습 방안을 연구해야 하는 과제를 안고 있다.

몽골은 여전히 영어가 외국어 교육에서 중요한 위치를 차지하고 있지만 외국어 교육도 급속도로 변해가는 시대적 요구에 부응하여 제2언어,제3언어,즉 다중언어 교육 관련 연구도 많이 이루어질 필요가 있는 것으로 보인다.모국어와 하나의 외국어 비교 및 대조 연구는 많이 이루어졌으나 다중언어 학습 연구는 많이 찾아보지 못한 것이 사실이다. 따라서 몽골의 외국어 연구는 다중언어 학습 연구로 그 영역을 넓혀야 한다.다중언어 학습 관련 연구 뿐만 아니라 아시아나 유럽국가들이 시행하는 다중언어 교육을 위한 다양한

프로그램을 연구하고 몽골의 교실에 적합한 프로그램의 도입도 고려해야 할필요도 있다.

1.2 연구 대상 및 방법

본고는 앞서 언급하였듯이 국내의 사립대학교에서 두 개의 외국어를 동시에 배우는 항공서비스학과 1~4학년 학생들과 졸업생들을 대상으로 하였다.

우선 몽골의 교육과정 체계를 살펴보면,초등학교 5학년부터 제1외국어로서 영어를 의무적으로 학습하고,중학교 7학년부터 9학년까지러시아어도 필수 과목으로 학습하도록 되어 있다.³설문에 참여한 75명의 학생들 중 70명은 설문이 이루어진 시점에 한국어와 영어를 동시에 배우고 있었고,나머지 5명의 학생들은 졸업한 지 1년정도 지난 학생들이었다.그리고 이들 학생 중 71명은 영어-러시아어-한국어 순으로 외국어를 학습한 경험이 있고,4명의 학생은 러시아어-영어-한국어 순으로 외국어를 학습하였다고 한다.즉,설문 대상자 71명의 학생들의 경우는 제1언어는 몽골어이고,제2언어는 영어,제3언어는 러시아어,제4언어는 한국어가 되는 것이다.학생 4명의 경우는 제1언어는 몽골어이고,제2언어는 러시아어,제3언어는 영어,그리고 제4언어는 한국어가 될 것이다.그리고

³ 몽골은 2000년대중반까지 10년제를 실시하였으나 그후대학교에들어가기전총 12년간의교육과정을 이수하게되었다. 즉, 2008학년도부터몽골의학제는 5-4-3제를시행하기시작한것이다 그리고국가교육정책상공식적인제1외국어로서영어를학습하고,제2외국어로러시아어를학습하도록하였다.

설문 대상자들이 외국어를 배우기 시작한 시점도 다르다.초등학교부터 영어를 학습하기 시작한 학생 수는 18 명이고,중학교부터는 55명으로 가장 많았으며,고등학교부터는 2명으로 나타났다.설문에 응답한 학생들 중 4 명은 초등학교부터 러시아어를 학습한 경험이 있고,대학에 들어가서 영어를 처음으로 배우기 시작했다고 하였다.항공서비스학과는 승무원을 양성하는 학과라서 남학생보다 여학생이 차지하는 비율이 훨씬 높은 편이다.따라서 설문에 참여한 75명 중 69명은 여학생이며, 6명은 남학생이다.

설문지는 총 15개의 질문으로 구성되어 있으며,먼저 학생들의 언어 학습 경험과 시점,기간에 대한 기초 조

사를 하였다.이를 통하여 학생들이 한국어와 영어를 배우기 이전에 학습한 외국어의 종류와 습득 순서를 알아볼 수 있었다.그리고 언어능력에 대한 질문을 통해 한국어와 영어의 4가지 언어 영역에서 가장 잘하는 것이 무엇인지를 물었다.이어서 학생들의 외국어 실력 분석을 위하여 현재 언어 능력에 대해 묻는 질문으로 진행하였고,한국어와 영어의 공인시험 성적 여부를 물었다.그러나 아이엘츠(IELTS)와 토익(TOEIC)시험을 보고 영어공인시험 성적을 가진 학생은 2 명에 불과하였다.그리고 ‘본인의 영어능력수준을평가해주세요’ 는설문을진행한결과를표로정리하면다음<표1>와같다.

<표1>학습자들의영어능력수준

수준	초급 (A2: Beginner)	중급 (B1: Intermediate)	중상급 (B2: Upperintermediate)
인원수(75명)	14	46	15

위의 <표1>을 보면 영어능력 초급 수준은 전체 학생의 19%(14명)였고,중급 수준은 61%(46명)로 가장 많았다.그리고 중상급 수준이라고 응답한 학생 수는 20%(15명)로 나타났다.학생들 스스로 영어능력을 평가할 수 있는 것은 1학년에 들어올 때부터 영어능력시험을 보고 본인의 수준에 맞는 반에 배치를 받고 공부할 수 있기 때문이다.그리고 영어를 가르치는 교수들의 말에 의하면

대부분의 학생들이 일상생활과 연관된 다양한 주제에 대해 자신의 의견이나 생각을 표현할 수 있고,일부 주제를 중심으로 토론할 수 있는 수준이라고 보았다.

한국어의 경우는 학생들이 3 학년부터 한국 대학 편입을 위해 2학년 때 한국어능력시험을 보는 학생들이 많은데 조사 결과를 표로 정리하면 다음과 같다.

<표2> 학습자들의 한국어능력 수준

구분	TOPIK I		TOPIK II			
	1급	2급	3급	4급	5급	6급
인원	5	4	2	5	2	1
합계	9명		10명			

1학년 때 토픽 I시험을 보고 1급과 2급을 취득한 학생이 9명이었고, 2학년과 3학년 때 토픽 II 시험을 보고 합격한 학생이 7명, 그리고 고급 수준의 3명은 4학년과 졸업생들이었다. 즉, 설문 대상자들 중 초급 수준의 학생은 9명이고, 중고급 수준은 10명으로 총 19명의 학생이 한국어능력시험 성적을 가지고있는 것으로 나타났다.

A대학교 항공서비스학과 학생들은 한국어와 영어를 선택과목으로 이수하는 것이 아니라 필수적으로 이수해야 하므로 두 가지의 언어에 똑같이 공들여야 하는 어려움과 부담감이 클 것이다. 사실상 학생들은 두 개의 언어 중 한 가지의 언어를 집중해서 공부하는 경향이 있다. 대부분의 학생들은 3학년 때 한국의 자매대학으로 편입하는 것을 목표로 삼고 들어오기 때문에 1~2학년 때 영어보다 한국어를 집중적으로 공부하는 경우가 많다. 그리고 한국어능력시험 결과나 경제적인 문제로 한국에 못 가게 된 학생들은 영어 수업에 관심을 많이 가지기 시작하는 편이다. 따라서 학생들이 두 개의 언어를 동시 학습하는 데 어떠한 장점과 어려운 점이 있는지, 그리고 학생이 생각하는 효과적인 방법은 무엇인지에 대하여 알아보기 위해 설문 조사의 12~15

번 질문은 학생들이 개인적인 의견을 자유롭게 기술하도록 하였다. 학생들이 기술한 응답을 분석함으로써, 다중언어 학습 및 외국어 수업 개선 방안을 모색할 수 있고 교육과정을 설계하는데 반영할 수도 있다고 보았다.

2. 한국어와 영어 동시 학습 현황및 어려운 점

2.1 한국어와 영어 동시 학습 현황

항공서비스학과 학생들은 1학년부터 졸업할 때까지 한국어와 영어에 들이는 시간이 거의 비슷하고, 이수학점도 거의 똑같기 때문에 학생들이 부담을 느낄 수밖에 없다. 우선 설문에 참여한 학생들이 두 개의 언어를 배우기 시작한 시기와 학습 기간을 살펴보았다. 대부분의 학생들의 경우는 거의 8년간 영어를 배운 경험이 있다. 그러나 한국어는 대학교 1학년부터 접한 경우가 많다.

본고는 1~4학년 학생들과 졸업생들을 연구 대상으로 삼았기 때문에 초등학교부터 대학교까지의 언어를 배운 기간을 모두 포함시켰다. 즉, 2학년 학생들의 경우는 영어를 배우기 시작한 기간은 초등학교 5학년부터 고등학교까지 8년에 대학교에서 배운 2년을 추가해 10년정도 된다는 것으로

파악하였다.한국어는 대학에 들어오기 전에 학원에서 배우다 들어온 학생들도 몇 명 있었다.설문에 참여한 학생들이 그동안 영어와 한국어를 학습한 기간을 비교해서 정리한 것은 다음 <표3>과 같다.

<표3>영어와 한국어 학습 기간 비교

기간	한국어		영어	
	인원(75명)	100%	인원(75명)	100%
3개월 이상	12	16%	4	4%
6개월 이상	4	5%	11	15%
1년 이상	4	5%	51	69%
기타	55	74%	9	12%

학생들의 한국어와 영어 학습 기간을 비교 분석한 결과, 75명의 설문 응답자 가운데 대학 1학년부터 한국어를 처음으로 배우기 시작했다는 응답이 74%로 가장 높게 나타났다. 3개월 이상 배운 경험이 있다는 학생들은 대학에 들어오기 전에 한국어 학원에서 초급 단계까지 배웠다고 하였다.그리고 6개월 이상이나 1년 이상 배운 경험이 있는 학생들의 비율이 동일하였는데 대부분이 1~2학년 학생들이었다.반면에 영어를 1년 이상 배웠다는 학생은 전체의 69%인 51명으로 가장 많았으며, 3개월이나 6개월 이상 영어를 학습한 경험이 있는 학생들은 1학년이었다.기타는 대학교 2학년 학생들이다.학습자들

중 일부 학생들이 한국어를 어느 정도 학습한 경험이 있다고 하더라도 초급 단계부터 가르친다.그러나 영어 같은 경우는학생들의 영어를 학습한 기간이나 수준 차이가 많이 나기 때문에 신입생들을 대상으로 인터넷 방식으로 평가하는 영어능력시험을 치른다.그리고시험 결과를 토대로 학생들이 본인 수준에 맞게 학습할 수 있도록 반 배치를 한다.

항공서비스학과 학생들은 1학년부터 4학년까지 한국어와 영어를학습하는 시간이 거의 비슷하다.한국어와 영어 주당 수업시간을 비교해서 정리하면 아래 <표4>와 같다.

<표4>주당 한국어와 영어 수업시간 비교

학년	주당 한국어 수업시간	이수 학점 (1학기)	주당 영어 수업시간	이수 학점 (1학기)
1학년	8	4	8	4
2학년	8	4	8	4
3학년	6	3	8	4
4학년	6	3	6	3
계	28	14	30	15

<표4>에서 비교한 바와 같이 한국어와 영어 수업은 1~2학년 때 주당 8시간씩, 그리고 한 학기동안 4학점을 이수한다. 즉, 1학년 때 한국어와 영어는 각각 8학점을 이수해야 한다. 그러나 3~4학년 때 한국어 수업은 2시간씩 줄어들고 주당 6시간씩 학습하는데 영어는 3학년 때 주당 8시간이고, 4

학년 때는 한국어와 같이 주당 6시간씩 배운다. 한국어능력시험을 2학년 때부터 준비하기 시작하지만 영어는 4학년에 들어가서 아이엘츠 국제공인영어시험대비를 하기 시작한다. 한국어와 영어 수업을 영역별로 비교해 보면 다음과 같다.

<표5> 한국어와 영어 수업 영역별 시간 비교(1~2학년)

언어	1주차		2주차		3주차	
	영역	시간	영역	시간	영역	시간
한국어	문법 및 어휘	2	쓰기	2	듣기	2
	말하기	2	복습	2	읽기	2
	듣기	2	문법 및 어휘	2	쓰기	2
	읽기	2	말하기	2	복습	2
계		8	계	8	계	8
영어	읽기	4	말하기	2	읽기	4
	쓰기	2	듣기	4	쓰기	2
	복습	2	복습	2	복습	2
계		8	계	8	계	8

한국어 수업은 한 주제를 2주간 학습하도록 교육과정이 구성되어 있으며, 1주차는 문법과 주제 관련 어휘, 말하기, 듣기, 읽기 수업이 각각 2시간씩 총 8시간의 수업을 학습한다. 그리고 2주차는 쓰기, 복습 시간 각각 2시간씩 학습하고 다음 주제도 이와 같은 순으로 진도를 나간다. 영어 수업의 경우는 한국어 수업과 마찬가지로 한 주제를 2주간 학습하게 커리큘럼이 구성되어 있고, 1주차는 읽기 4시간, 쓰기 2시간, 복습 2시간 총 8시간이다. 계속해서 2주차는 말하기 2시간, 복습 2시간 등으로 한 주제를 학습하도록 한다. 물론 한국어와 영어 수업의 교육 내용 및 과정

은 교재 내용에 따라 구성된 것이다.⁴ 따라서 한국어와 영어 수업은 언어의 4가지 실력을 높일 수 있게 교육과정이 구성되어 있고, 원어민 교수들이 말하기와 듣기 수업을 하도록 한다.

학생들 본인이 평가하는 한국어와 영어실력에 대한 조사 결과, 말하기 실력이 높지 않다는 응답이 두 언어에서 비슷하게 나타났는데 조사 결과는 다음 <표6>에서 볼 수 있다.

⁴ 한국어교재는 몽골의 대학교에서 가장 널리 쓰이는 <몽골인을 위한 종합 한국어> 초급, 중급, 고급 수준으로 되어 있는 총 6권의 책이다. 영어수업은 <Q: Skills for Success Reading and Writing>, <Q: Skills for Success Listening and Speaking> 교재인데 A1부터 C1까지 폭넓은 난이도로 구성되어 있다.

<표6> 한국어와 영어 4 가지 실력 평가

언어 실력	한국어		영어	
	인원(75명)	100%	인원(75)	100%
읽기	36	48%	41	55%
쓰기	14	19%	19	25%
듣기	13	16%	8	11%
기타	10	13%	5	6%
말하기	3	4%	2	3%

읽기 실력이 가장 높다는 응답이 한국어의 경우 48%, 영어는 55%로 각각 가장 높았다.그 다음으로,쓰기와 듣기 실력이 좋다는 평가를 한 응답도 두 언어에서 비슷한 순으로 나타났다.마지막으로,한국어 말하기 실력이 4%, 영어 말하기 실력이 3%로 다른 영역보다 가장 낮았다.수업 시간에 배운 어휘나 문법을 이용해서 말할 수 있는 환경이 조성되어 있지 않았고 원어민 교수도 한 명밖에 없기 때문에 소통할 수 있는 기회가 많이 없다는 것을 이유로 들고 있었다.따라서 말하기 수업은 원어민 교수와 몽골인 교수가 같이 진행하는 것도 좋고 학년이 올라갈수록 발표나 토론하는 식으로 수업을 진행하는 것도 말하기 실력을 높이는 데 효과적일 수 있다.그리고 말하기 수업 시간에 주입식 교육의 교수법보다는 학생들이 개개인의 참여를 늘리는 것이 학생 스스로 준비해서수업 시간에 배운 내용을 실현하거나 서로 의견을 나눌 수 있도록 하는 것이 말하기 실력도 향상시킬 수 있고,창의력도 키울 수 있다는 응답을 기술하였다.

물론 교수자들이 다중언어 학습을 위한 다양한 방법을 연구하고, 도입하려고 노력하고 있지만,가장 중요한 것은 몽골의 교실,환경, 그리고 몽골인 학습자들에게 가장 적합한 교수방법을 모색해서 실현한 후 학생들의 의견도 반영하는 것이 중요하다.

2.2 한국어와 영어 동시 학습 시 어려운 점

다중언어 학습자들을 대상으로 설문조사를 실시함으로써 다중언어 학습을 위한 개선 과제를 파악할 수 있고,그것을 바탕으로 교수 및 학습 방안도 모색할 수 있다고 판단하였다.우선 학생들이 두 가지의 언어를 동시 학습하는 과정에서 어떠한 장점이 있는지에 대해 내용의 제시 없이 개인적인 의견을 자유롭게 기술하도록 하였다.그리고 그 결과를 정리할 때 학생들이 기술한 응답 내용이나 의도가 비슷한 것을 같은 맥락으로 묶었는데다음<표7>에서 살펴볼 수 있다.

<표7>영어와 한국어 동시 학습 시 장점

№	설문 대상자 의견	100%
1	두가지의 언어를 동시 배우는 것이 아주 좋다	32%
2	두가지의 언어를 동시 배우는 것은 시간을 절약할 수 있어서 좋다	19%
3	외국어를 더 많이 배울수록 지식도 그만큼 넓어진다고 생각한다	18%
4	두가지의 외국어를 잘 배우면 또 다른 기회가 생긴다	16%
5	다중언어 실력을 동시에 높일 수 있다	8%
6	기타	6%

외국어로서 두 개의 언어를 동시에 학습하는 데 어떠한 장점이 있는지에 대한 75명의 응답을 분석한 결과, ‘두 가지의 언어를 동시에 배우는 것이 아주 좋다’가 32%로 가장 높게 나타난 것을 보면 승무원이라는 직업도 영향을 미쳤을 것이다. 또한 아주 빠르게 세계화가 되어가는 현대 사회에서 한 가지 언어를 아는 것보다 두 가지, 그리고 그 이상의 언어를 구사하는 능력이 중요시된다는 것을 인식하였기 때문인 것으로 보인다.그 다음으로 ‘시간을 절약할 수 있어서 좋다’(19%), ‘지식도 그만큼 넓어진다’(18%), ‘또 다른 기회가 생긴다’(16%) 등 응답이 비슷하게 나타났다.외국어를 더 많이 배우면 배울수록 그만큼 새로운 정보나 지식을 얻을 수 있다는 보충 설명도 있었다.즉, 한 가지의 언어를 통해 그 나라의 문화,사고방식,풍습,사람들의 가치관에 대한 지식도 넓어지고,졸업 후 취업이나 석사과정을 위한 유학 기회도 생길 수 있다는 응답도있었다.⁵

⁵ Okal, Benard Odoyo(2014:227)는다중언어를구사하는 데유익한점이무엇인지에대해살펴보았다.그는 다중언어주의,즉다중언어는다양한문화를이해하고경험할수있게하므로본질적으로다문화가된다고보았다.그리고다양한언어를배우면서언어은경험은자동적으로사람들의태도,기술,민음을바꾸고세계관을확장하는데경향이있고,다중언어를구사할수있다면이세대의구직자들에게큰도움이될것이다.또한다중언어는인적자본의한형태라고강조하였다.

기타 응답에는 ‘두 개의 외국어를 동시에 학습하는 것이 아주 재미있다’, ‘자기 자신을 여러 나라 말로 표현할 수 있는 것이 좋다’, ‘한 가지 외국어가 아니라 두 개의 외국어를 구사할 줄 알면 사회생활을 하는 데 많은 도움이 될 것이다’ 등이었다.최근에 영어를 제외한 제2외국어,제3외국어 구사능력을 가진 유능한 인재를 필요로 하게 되었고,항공서비스학과 학생들은 전공 부분에서 봤을 때 여러 나라 사람들과 소통해야 하는 직업이므로 두 개,그리고 그 이상의 언어를 학습하는 것은 장점으로 많이 작용하는 것으로 보인다.

한국어와 영어는 어휘면에서나 문법,문장 구조도 서로 많은 차이점을 가지는 언어들이기 때문에 아무래도 헛갈리는 경우가 많다고 한다.몽골어와 한국어는 문장 구조상 유사한 점이 있다는 것은 한국어를 배우는 데도움이 되지만 몽골어와 어원이 전혀 다른 영어는 학생들에게 좀 어렵게 느껴지는 부분도 있을 것이 분명하다.

학생들이 두 개의 언어를 동시에 학습하는 과정에서 부딪히는 어려움에 대해 자세히 알아보기 위해 학생들의 견해를묻는 형식으로 설문을

실시하였다. 설문 조사 결과 학생들이 어렵다고 느끼는 점에서 가장 많이 응답한 내용을 정리하였다.

<표8> 한국어와 영어 동시 학습 시 어려운 점

№	설문 대상자 의견	100%
1	한국어와 영어가 다르다는 것을 분명히 알지만 말하기 수업 시간에 어휘 부분에서 혼용하는 경우가 많다	42%
2	두 언어는 언어학적으로 상이하기 때문에 동시에 학습하는 것이 아주 어렵다	27%
3	수업 시간에 배운 내용을 금방 잊어버리는 경우가 많다	10%
4	두 개의 언어를 공부하는 데 시간이 많이 걸린다	10%
5	수업 내용을 제대로 이해하지 못하는 경우가 많다	6%
6	기타	5%

위의 <표8>에서 알 수 있듯이 ‘어휘를 혼용하는 경우가 많다’는 응답은 42%로 가장 높게 나타났다. 보충으로 기술한 설명을 보면, 영어 말하기 수업 시간에 원어민 교수와 이야기를 할 때 한국어 단어가 생각이 나는가 하면 한국어 말하기 수업 시간에는 한국어 단어가 생각이 안 나고 오히려 영어 단어가 입 밖으로 나와서 혼용을 많이 한다는 것이었다. 이런 현상에 대한 선행 연구를 찾아볼 수 있었는데 언어학자 U. Weinreich는 두 개 이상의 언어를 사용 시 언어접촉(language contact)의 결과로 일어나는 일탈(deviation)을 언어간섭현상(interference)이라고 하였다.⁶ 간섭현상은 모국어와 목적어 두 언어 사이에서 나타나는 차이에서 발생되는데, 이것은 서로 차이점의 상황에서만 발생하는 것이 아니라 서로 유사하지만 동일하지 않은 경우, 즉 동질성의 상황에서 발생할 수도 있다. 이것을 이른바 유사성장애라 한다. 유사성으로 인한 장애의 직접적인 원인은 각 언어의 음소체계나 문법적 구조나 어휘적 의미영역 등에서 유사점들을

지니고 있음에도 불구하고 각 언어마다 규칙을 형성하고 있기 때문에 외국어 학습자가 이 점을 충분히 구별하지 못하여 오류를 범하고, 결과적으로 언어간섭현상이 일어난다(채민정, 2007:17 참조). 몽골어와 영어는 계통이 전혀 다른 언어이므로 언어간섭현상이 몽골어와 한국어보다 크게 나타날 수 있을 것이다. 그러므로 다중언어를 배우는 초기 단계부터 모국어와의 유사점과 차이점에서 일어나는 간섭현상에 대해 비교하면서 학생들에게 설명해 주면 다중언어 학습의 효율성을 더욱 높일 수 있을 것으로 보인다. 다음으로, ‘언어학적으로 상이하기 때문에 동시에 학습하는 것이 아주 어렵다’라는 응답은 27%로 그 뒤를 이었다. 그리고 ‘배운 단어나 내용을 금방 잊어버린다’와 ‘시간이 많이 걸린다’는 응답이 10%로 같았다. 이에 대한 응답자들이 기술한 구체적인 내용을 보면, 단어를 많이 알아야 말하기와 쓰기 실력에 많은 도움이 되는데 영어와 한국어가 달라서 단어를 암기하려면 시간이 많이

⁶ U. Weinreich(1968), 「Language in Contact. Findings and Problems. The Hague」, p1(채민정, 2007에서 재인용).

결린다고 하였다.⁷그 다음으로, ‘수업 내용을 제대로 이해하지 못하는 경우가 많다’는 응답이 6%였다.이유는 원어인 교수가 몽골어를 전혀 모르거나 아주 초급 수준의 몽골어 실력을 가지는 경우가 대부분이기 때문에 학생들이 수업내용을 이해하지 못하는 경우가 많다고 기술하였다.마지막으로 기타는 5%였는데 외국어를 배우는 데 있어서 가장 중요한 것은 꾸준함과 수업 시간에 배운 내용을 반복하면서 매일 복습하는 것,그리고 환경 등이 자유롭게 서술형으로 기술한 응답에 잘 나타나 있었다.특히,학생들이 쓰기 수업 시간에 모국어에서 외국어로 문장을 만들거나 번역할 때 문장 구조를 모국어 문장 구조식으로 작성하는 경우가 가장 많다.이러한 현상은 침입적 간섭(intrusive)⁸이라 하는데 이것은 학습

자의 모국어에 있는 어떠한 요소가 학습 대상 언어의 것과 서로 달라서 학습 대상 언어의 학습을 방해하는 것이다.예를 들어,영어를 모국어로 하는 사람이 영어의 어순 때문에 한국어 학습에서 어순의 간섭을 받는 경우나 반대로 한국어를 모국어로 하는 사람들이 영어의 어순 때문에 받는 간섭의 경우이다 (허용·김선정, 2013).이처럼 외국어 학습에 미치는 요인이 다양하게 나타나는데 그 중에서 모국어는 가장 중요한 요인임이 틀림없다.그 다음으로, 일부 학생들의 응답에서 본인 스스로가 외국어 공부를 매일 꾸준히 하지 못하거나 복습을하지못한다는것도이유로들었다.또한원어민교수의수업내용을제대로 이해하지 못해 점점 늦어지는 것도 있고,교육 환경과 교수법에 대해 언급한 학생도 있었다.

‘두 개의 언어를 학습하는 데 어려운 점을 어떻게 해결해 나가야 하는가?’라는 질문에 대해 대부분의 학생들은 외국어 공부는 학교에 다니는 동안 열심히 하는 자세를 가지는 것이 가장 중요하다.그래야 외국어를 잘 배울 수도 있다고 하였다.이에 대한 설문에서 학생들이 가장 많이 한 응답을 정리하면 다음 <표9>와 같다.

⁷ 주소정(2012:78~79)에서는언어를배워서빨리의사소통이가능하게하려면문법지식보다는어휘적지식이더결정적인역할을한다는인식도어휘에대한관심을증대시켰다.이에대한 Freudenstein(1992)에서강조한어휘의중요성을보면다음과같다.

“사실의사소통을위해서는관련된어휘에대한지식보다문법이훨씬덜중요하다는점이널리알려졌어야한다. 나는문법적인불안이나무지로인해좌절된대화상황은단한번도본적이었다. 하지만빈번하게단어를몰라서의사소통이이루어지지않은경우는많이보았다.”(Freudenstein 1992:544f)고하였다. 이와같이어휘적지식과능력의중요성에대해항공서비스학과학생들은토픽시험을준비하는과정에서많이느꼈다고한다. 토픽공부뿐만아니라원어민교수와이야기를나누려고노력하지만주제관련어휘를잘몰라서말을하지못하는경우가많아서어휘학습이얼마나중요한지알겠다고하였다.

⁸ 허용·김선정(2013:8)에서간섭에는언어간간섭과언어내간섭이있는데,전자는언어간범주의차이와구조,규칙,의미의차이에의해나타난다.이러한간섭은배제적(preclusive)이거나침입적(intrusive)인데, 배제적간섭은학습대상언어의어떠한규칙이학습자의모국어에는없어서일어나는간섭을일컫는다고하였다.그예로,한국어를모국어로하는사람들이영어를배울때한국어에없는정관사(the)나부정관사(a/an)의사용에서겪는어려움을일컫는다.거꾸로,영어를모국어로하는사람들이한국어를배울때영어에는없는주격,목적격조사등의사용에서겪는어려움을말한다고설명하였다.

<표9> 한국어와 영어 동시 학습 시 어려운 점을 해결할 수 있는 방법

№	설문 대상자 의견	100%
1	학교에 다니는 동안 열심히 공부하기	42%
2	어휘 많이 암기하기	29%
3	여유 시간 이용 매일 꾸준히 연습 및 복습 시간 가지기	12%
4	언어의 4 개 영역(말하기,듣기,읽기,쓰기)의 실력 동시에 높이기	9%
5	기타	5%
6	언어의 4 개 영역별 복습하기	3%

위와 같은 질문을설문에 넣은 이유는 외국어 교육과정과 커리큘럼을 작성하는 데 학생들의 의견도 반영해주는 것도 필요하다고 보았기 때문이다.설문을 분석해보면, ‘학교에 다니는 동안 공부를 열심히 해야 한다’는 응답이 42%로 가장 높게 나타났다.이 설문에 대해 학생들이 구체적으로 기술한 응답 중하루에 많은 시간을 들이지 못하더라도 매일 꾸준히 조금씩 하는 것이 좋고,외국어 공부를 할 때 집중력을 높이는 방법을 찾아보는 것도 도움이 된다고 하였다. 그리고 새 단어를 암기하는 것도 가장 중요하다는 응답이 29%였고,공강이나 여유 시간을 이용해서 수업 시간에 배운 내용을 복습하는 것도 좋다는 응답이 12%였다.외국어의 4 개의 영역인 말하기,듣기,읽기,쓰기 등 기본 실력을 동시에 높이는 것이 중요하다는 응답이 9%로 나타났다.그리고 기타 부분에 기술한 응답은 어휘,문법, 일상생활 대화를 위한 말하기 실력 향상,발음 연습도 많이 하기 등 언어 능력별로 복습하는 것도 좋다는 응답이

3%를 차지하였다.그 외에 학생들이 기술한 응답을 살펴보면,그 나라 문화, 사고 방식,언어 표현 등을 이해하는 것도 중요한 것 같다고 대답하였다. 예를 들어,한국 젊은이들이 많이 쓰는 애교있는 말투를 배우거나 최근에 유행하는 말과줄여 이르는 말을 배우는 것도 중요하다고 보았다.그리고 뭐니뭐니 해도 본인 스스로가 꾸준히 공부하는 마인드와 자세가 필요하고 여가 시간을 잘 활용할 수 있어야 한다.하루에 많은 시간은 아니더라도 몇 분이라도 꾸준히 복습하는 것이 필요하다는 견해도 있었다.

교수자들이 외국어 수업 설계나 커리큘럼을 계획하는 데 있어서 구체적으로 어디에 주안점을 두어야할지에 대해 고민을 많이 하겠지만 학습자들의 입장도 알아보고 그 결과를 반영하는 것이 좋을 것이다. 따라서 설문에 학생들이 생각하는 효과적인 방법에 대해 기술할 수 있게 하였는데 설문조사 결과는 다음과 같다.

<표10>효과적인다중언어학습방법

№	설문대상자의견	100%
1	재미있는여러가지방법을사용하는것이좋다	25%
2	유학을가서배우는것이더효과적이다	21%
3	잘모른다	14%
4	교수자들은학습자들이사회적필요성을인식할수있게만들었으면한다	14%
5	언어의4가지능력중말하기수업시간을좀더늘리는것이필요하다	12%
6	매일꾸준히예습및복습하는것이좋다	10%
7	목표달성을위해배워두어야한다는인식을할수있도록도와주는것이좋다	4%

설문 조사에 참여한 전체의 학생들의 25%는 교수들이 외국어 수업을재미있는 방법으로 진행하면 좀 더 효과적이겠다는 응답을 하였다. 그리고 학생들이 기술한 재미있는 방법으로는 영화를 보고 난 후에 소감이나 후기를 서로 말하거나 영화 줄거리와 관련해서 토론하는 방식으로 수업을 하면 말하기 실력도 좋아질 수 있다.또한 좋아하는 가수의 노래 가사를 번역하거나 노래를 들으면서 발음 연습도 시키고,노래 가사에 나오는 문법을 설명해 주는 것도 좋은 방법 중 하나라고 언급하였다. 외국어를 잘 배울 수 있는 가장 좋은 방법은 그 나라에 가서 공부하는 것이 더 효과적이겠다는 응답이 21% 였다.이어서 효과적인 방법을 잘 모르겠다는 응답과 학생들이 사회에 나가서 취업하거나 외국에서 뿐만 아니라 국내에서 석사과정을 밟게 되면 외국어 능력이 꼭 필요하다는 것을 인식할 수 있도록 교수들이 설득하는 것도 학습 열의를 높이는 데 좋은 방법이라는 응답이 14%로 동일하였다. 학생들이 모국에서 공부해서 그런지

말하기와 듣기 실력은 읽기와 쓰기 실력보다 떨어지는 편이다.따라서 말하기 수업 시간을 늘렸으면 좋겠다는 응답이 12%로 나타났다.이 설문에 대해 학생들이 보충해서 기술한 응답은 수업 시간에 배운 주제 관련 새 단어나 문법을 금방 잊어버리는 경우가 많기 때문에 다음 수업 시간에 활용을 많이 할 수 있도록 해 주었으면 좋겠다는 응답이 있었다.그리고 교재 내용은 한 주제와 관련된 어휘나 문법을 말하기, 듣기,읽기,쓰기 수업 시간에 잘 활용할 수 있게 구성되어 있지만 교수들은 교재 내용에 따라 진도를 안 나가는 경우가 종종 있다고 지적하였다.그 다음으로, 본인 스스로가 꾸준히 예습 및 복습의 시간을 많이 가져야 한다는 응답이 10%였다.마지막으로, 교수들이 이중언어,다중언어 학습의 중요성에 대해 알려주거나 학생들의 목표 달성을 위해 여러 개의 외국어를 배우는 것에 대한 장점이 무엇인지 등을 잘 설명해 주는 것도 학생들이 열정을 가지고 배우는 데 효과가 있을 것 같다는 응답자도 있었다.

설문 조사 결과를 종합해 보면, 학생들이 대체적으로 여러 개의 외국어를 동시에 학습하는 것은 향후 취직이나 외국의 대학에서 공부하게 되면 반드시 필요하다는 것을 인식하고 있었다.개인적 의견을 자유롭게 기술한 응답 중 수업 시간표에 대해 언급한 응답이 있었는데학생이 제시한 의견은 1주차는 단지 영어 수업만 들을 수 있도록 하고, 2주차는 한국어 수업을 들을 수 있도록 시간표를 만들어 주면 두 개의 언어를 서로 혼용하는 것이 덜해질 것 같다는 것이었다.또한 코로나 19 확산 여파로 온라인 수업을 장기적으로 하게 된 것도 학생들의 수업 참여율에 영향을 많이 미쳤는데 비대면으로 외국어를 배우는 것은 바람직하지 않았다고 답한 학생도 있었다.

3. 다중언어학습을위한개선방안에대한제언

3.1 다중언어 학습 연구

앞에서 두 개의 언어를 동시에 배우는 학생들이 느끼는 다중언어 학습의 장점과 어려운 점에 대해 살펴보았다.다중언어를 배우는 데 있어서 학생들이 겪는 어려운 점이 무엇인지에 대해 설문을 통해 알아보고 그것을 토대로 외국어를 좀 더 효과적으로 배울 수 있는 교수 및 학습 방법을 모색하고 실현하는 것도 중요하다.

이를 위하여 우선, 외국어 교육에 있어서 이중언어,다중언어 교육을 위한 연구가 많이 이루어질 필요가 있

다.학습자의 모국어와 학습 대상 언어의 공통점과 차이점을 연구하는 대조 분석은 외국어를 효율적으로 학습하는데 많은 긍정적인 영향을 준다(허용·김선정, 2013).즉,모국어와 외국어의 체계적인 대조분석은 학습자가 겪는 어려움을 조금이라도 해결할 수 있을 것이다.그동안 모국어를 한 가지 외국어와 비교 및 대조한 연구에 초점을 많이 두었다는 것을 찾아볼 수 있지만 시대에 따라 한 가지 이상의 외국어를 배우는 학습자들이 늘고 있기 때문에 다중언어 교육을 관점으로 하여 연구 영역을 넓혀야 한다.

유럽연합의 국가들의 학자들에 의하여 이루어진 연구에서 다중언어 교육에 대해 많이 찾아볼 수 있고 언어 정책도 살펴볼 수 있었는데 유럽연합의 언어 정책을 보면,유럽연합의 다국어 목표 중 하나는 모든 유럽인이 모국어 외에 2개의 언어를 구사할 수 있도록 되어 있다.유럽연합의 언어 정책을 요약하자면,유럽연합의언어 정책 목표는 유럽연합에서 외국어의 교육과 학습을 촉진하고 모든 회원국 언어에 우호적인 환경을 조성하는 것이다.외국어 능력은 특히 사람들의 이동의 자유에 대한 권리를 활용함으로써 유럽 학습 사회 내에서 그들의 교육과 고용 기회를 개선하기 위해 모든 EU 주민들이 습득해야 하는 기본적인 기술 중 하나로 간주된다(King, L , 2018:30). 이러한 목표를 달성하기 위해 유럽연합 국가에서는 아이들이 어릴 때부터 학교에서 두 개의 외국어를 배워야 한다고 하였다.몽골의 경우는 초등학교 1학년 부터 외국어를 배우는 것을 반대하는

입장이 많다. 왜냐하면 먼저 모국어부터 익히는 것이 영어를 배우는 것보다 중요하기 때문이다.

다음으로, 외국어 학습이나 외국어 수업 시간에 새로운 방법을 실현하기 앞서 그러한 연구가 많이 이루어져야 한다. Hufeisen & Marx(2001:43)의 의견을 인용한 주소정(2012:86)에서는 “어떤 데서 언어가 이미 서로 자동적으로 연결되어 있는지, 교사나 교재 저자가 어떻게 이러한 연결을 요구하고 사용할 수 있는지, 또한 어떻게 하면 학습자들이 다음에 배우는 언어에 대해 스스로 이러한 연관 관계를 만들어 내도록 준비할 수 있는지에 대해 밝히는 것이 시급하다”고 하였다. 제3언어 학습 상황은 모국어와 하나의 외국어를 배우는 상황과 다르기 때문에 제3언어 학습에 대해 연구할 필요가 있다. 임영순(2015:8)을 보면, 학습자들은 새로운 언어를 학습하는 과정에서 난관에 봉착할 때 이를 해결하기 위하여 자신이 알고 있는 다른 언어에 도움을 청하게 된다. 제2언어 습득자는 이 과정에서 오직 자신의 모국어 학습 경험으로부터만 도움을 받을 수 있는 반면 제3언어 학습자는 모국어와 함께 이미 습득한 다른 외국어로부터도 도움을 받을 수 있다는 점이 두 언어 학습 상황의 다른 점이라 하였다.⁹

⁹ Beltran(2006:30)은 제2 언어습득에 관여하는 언어체계는 L1과 L2 두개의 언어체계인데 그 동안의 L2 습득연구의 주된 관심사는 L1과 L2로의 영향, 즉 전이(transfer)였다. 전이는 언어학적인 근접성에 따라 언어 학습 과정을 촉진시키고 용이하게 만드는 것으로 여겨지는 긍정적 전이와 두 언어 사이의 차이에서 비롯되는 간섭의 결과로 학습 과정을 방해하는 부정적 전이로 나누고 있다(임영순, 2015:9 재인용).

즉, 항공서비스학과 학생들은 몽골어 간섭과 이미 학습한 경험이 있는 외국어인 영어와 러시아어도 개입하게 되는 것이다. 따라서 제1언어인 몽골어와 제2언어 학습 연구 뿐만 아니라 제2언어 학습 과정은 제3언어 학습에 미치는 영향에 대한 연구에 주목할 필요가 있다.

설문에서 학생들이 한국어와 영어 말하기 수업 시간에 두 개의 언어를 혼용하는 경우가 많다고 하였는데 비언어적 효과와 인지기능 또한 연구될 필요가 있지 않을까 싶다.¹⁰ Braver 외(2007)는 이원 통제 메커니즘 모델(Dual Mechanisms of Control, 이하 ‘DMC모델’)에 대해 행동 반응 연구, 뇌 영상 연구, 모델링 연구를 종합해서 세운 인지기능을 설명하였다. DMC 모델의 가장 핵심적인 가설은 인지 기능이 두 가지 서로 다른 기능인 ‘선행처리 과정’(proactive control)과 ‘후행처리 과정’(reactive control)의 조합이다. 선행처리 과정이라는 것은 방해가 일어나기 전에 그것을 미리 예상하고 준비하는 처리 과정이고,

¹⁰ 다중언어사용자가 어떠한 상황에서 한 가지의 언어를 사용할 때, 사용하고자 하는 언어 외에도 습득된 다른 언어가 함께 활성화된다(Dijkstra & van Heuven 1998; Gollan & Kroll 2001; Green 1998; Levy et al. 2007; Meuter & Allport 1999). 이러한 활성화는 언어 사용에 혼란을 초래할 수 있기 때문에 다중언어사용자는 사용하고자 하는 언어를 선택하고 사용하지 않는 언어에 대해 통제하는 집행기능(executive function)이 필요하다. 이러한 집행기능에는 억제능력(inhibit distraction), 주의집중(attention), 계획(planning), 목표활성화(goal activation), 정보갱신(context updating), 충돌감지(conflict detection), 관찰(monitoring), 전환(set-switching), 판단하기(decision making) 등이 속하는데(Bialystok 1999, 2001, 2010; Braver et al. 2002; Carter & Van Veen 2007; Miyake et al. 2000), 많은 연구들은 이러한 여러 인지기능 중 특히 억제능력과 주의집중에 관련해서 비언어적인 다중언어습득효과를 분석해왔다. (권영혜, 2016:8 참조)

후행처리 과정은 그 방해가 나타난 후 그것을 발견하고 해결하는 처리 과정이라고 한다.따라서 DMC 모델은 이러한 두 가지의 인지 처리 과정이 함께 작동되어야 성공적으로 목표를 달성할 수 있다고 주장하였다. 권영혜(2016:12)에서는 이러한 DMC모델은 다중언어 사용과정에 적절히 적용해 볼 수 있다고 하여 예를 들고 있다.다중언어 사용자가 길에서 외국인이 다가오는 것을 발견한다면 영어로 이야기 하려고 예상하고 준비하게 된다.이는 DMC 모델에서 선행처리 과정에 해당한다. 그런데 다가온 그 외국인이 예상 외로 한국어로 질문을 해 온다면 이다중언어 사용자는 하려던 영어를 중단하고 한국어를 사용하려는 시도를 하게 될 것이다.이러한 시도는 DMC모델의 후행처리 과정에 해당하는 것이라고 설명하였다.이처럼 항공서비스학과 학생들은 복도를 가다가 영어 원어민 교수에게 인사를 하려고 하지만 영어가 생각이 안 나고 한국어만 생각이 난다고 한다.따라서 Braver 외(2007)에서 설명한 DMC모델을 활용해서 제3언어,제4언어를 학습할 때인지기능이 어떻게 변화하는지에 대한 연구도 아주 흥미롭고 다중언어 교수 및 학습하는 데 역시 도움이 될 것으로 보인다.

3.2 교수 및 학습 방안

설문조사를 통해 학생들이 한국어와 영어가 언어학적으로 상이하기 때문에 동시에 학습하는 것이 어렵다고 하였다.몽골어와 한국어는

문장 구조가 유사한 면이 있지만 영어와 몽골어는 공통점이 전혀 없다.따라서 몇 가지 교수 및 학습 방안을 제언하고자 한다.첫째,교수자들이 학습자들에게 초급 단계부터 몽골어와 영어,그리고 몽골어와 한국어 두 언어의 특징을 잘 이해할 수 있도록 두 언어의 구조적인유사점과 차이점에 대해 설명해 주는 것도 좋다.처음부터 두 언어간 구조적인 차이점에 대해 이해하게 되면 영어를 영어답게 사용할 수 있고,한국어도 한국어답게 사용할 수 있을 것이다.주소정(2012:70)은 유사성에 집중하는 한편 언어 간의 차이,특히 거짓 짝에 대해서도 학습자들이 의식할 수 있도록 수업이 이루어져야 한다.그리하여 또 다른 제3언어 텍스트를 접했을 때 학습자 스스로 유사점과 차이점을 찾아내고 전이가 가능한 것을 구분하여 이를 바탕으로 텍스트 내용을 전반적으로 이해하는 능력을 기르도록 해야 한다고 보았다.항공서비스학과 학생들은 한국어를 배우기 이전에 영어를 배운 경험이 있기 때문에 몽골어와 영어 사이의 어떤 유사점과 차이점이 있는지 발견했을 것이다.따라서 자신이 이미 알고 있는 언어 지식에 새롭게 배우는 언어 지식을 연결시켜 비교하면서 배우는 방법도 알려주는 것이 효과적일 수 있다.

둘째,다중언어 교육을 위한 모델을 찾기 위해 유럽 뿐만 아니라 가장 가까운 아시아국가에서 시행하는 프로그램의 도입을 고려해 학습자들이 두 개의 언어를 모두 유창하게 구사할 수 없더라도 한 가지 언어를

잘 구사할 수 있도록 교수 및 학습 방안을 모색하는 것이 연구자들의 과제이다. 즉, 몽골의 교실에 적합한 교수 및 학습 방법을 연구하고 현재 쓰는 모델과 방법을 한번 바꿔 보는 것도 좋을 것이다. 예를 들면, 핀란드¹¹의 학교에서는 영어시험이 없다고 한다. 영어에 대한 지식이 얼마나 있는지를 평가하는 것이 아니고, 대신 수업 시간에 표현을 반복해서 따라하게 하거나 서로 대화를 하도록 한다. 학생들이 점점 영어를 하게 되다 보니까 고학년이 되면 점점 더 고차원적인 영어 토론으로 유도한다. 따라서 학생들은 자연스럽게 자신의 의견을 영어로 말할 수 있게 된다고 한다.¹² 물론 모든 학습자들에게 잘 맞는 방법을 마련하는 것은 여간 어려운 일은 아니다. 예를 들면, 학습자들이 어휘를 암기하는 방법도 각자 다를 것이고, 공부 방법도 다를 것이 분명하다. King, L(2018:25)에서는 언어의 성공적인 ‘마법의 묘약’이나 간단한 해결책은 없으며, 학습자는 다양한 방법으로 배운다. 즉, 어떤 학생들은 공식적인 접근 방식을 선호하지만 다른 학생들은 더 자발적인 활동을 선호할 수 있다고 하였다. 이어서 성공적인 학습이 이루어지려면 특정한 핵심 조건이 필요하다고 할 수 있다. 학습자는 학습 중인 언어(‘대상

언어’)로 많이 듣고 사용해야 하며, 해당 언어와 상호 작용할 수 있는 기회가 있어야 하고, 학습 동기가 부여되어야 한다. 성공적인 언어 학습자는 ‘행동’ 지식과 ‘학교’ 지식을 모두 사용할 수 있는 가능성이 높을 것이라고 보았다. 따라서 모든 학생들에게 최대한 맞고 모두 다 참여할 수 있는 방법을 시도해 보는 것도 좋은 방법으로 보인다. 물론 학교에서 배운 지식으로만 충분하지 않기 때문에 학습자가 스스로 찾아보고 지식을 더욱 넓히고자 하는 자세나 노력도 필요할 것이다.

설문에서 학생들이 한국어와 영어 말하기 실력이 가장 낮다고 하였는데 핀란드에서 시행하는 것처럼 학습자들이 토론하는 과정에서 스스로 깨우칠 수 있도록 교수가 지원하고 지도해 주는 방법도 아주 효과적일 수 있을 것이다. 주입식 교육보다 학습자들이 스스로 할 수 있게 수업을 지도해 주면 말하기 실력 뿐만 아니라 듣기, 읽기, 쓰기 실력도 높일 수 있고, 개인의 창의적인 사고와 소통 능력을 기르는 데 도움이 되지 않을까 싶다. 물론 많은 교수자들이 나름대로 효과적인 외국어 학습을 위한 다양한 방법을 사용하면서 수업을 진행한다.¹³ 그러나 다중언어를 동시에 배우는 학습자들이 겪는 어려움과 부담감을 덜해 주기 위해서 교수자들이 다중언어 교육과정을 구성할 때 학습자들의 다양성과 요구를 고려해야 하는 것도 중요하다.

¹¹ 핀란드는 다른 북유럽 국가들과 마찬가지로 외국어 교육이 활발한 편이다. 특히 영어 교육이 많이 실시되어 있고 영어가 제1외국어로 지정되어 있다. 중합학교 3학년 부터 영어를 배우고 중합학교 7학년 부터는 스웨덴어를 제2외국어로 하나로 배운다. 그외 프랑스어, 독일어, 러시아어, 스페인어 등을 외국어로 배운다 (<https://namu.wiki/w>).

¹² <https://blog.naver.com/syenk/223018980626>

¹³ Kirss, L 외(2021)에서 다중언어의 효율적인 방법과 제안에 대해 살펴볼 수 있다.

4. 결론

지금까지 다중언어를 학습하는 학생들이 직접 느끼는 어려운 점과 개인적으로 효과적이라고 생각하는 방법에 대한 의견을 분석해보고 효과적인 다중언어 학습뿐만 아니라 외국어 학습 방법에 대해 모색하고자 하였다. 설문 대상자는 18~23세의 항공서비스학과 75명의 대학생으로, 대부분은 영어를 제2언어로, 한국어를 제3언어 내지 제4언어로 학습하고 있었다. 학생들이 두 개의 언어를 동시에 배우는 것은 전공뿐만 아니라 향후 외국의 대학에서 진학하는데 많은 도움이 된다는 것을 느끼고 있었다. 그러나 전혀 다른 계통의 언어를 동시 배우는 것은 재미있지만 아주 어렵다는 의견이 많았다. 특히 말하기 수업 시간에 원어민 교수와 이야기 할 때 한국어와 영어를 혼용하는 경우가 많다고 기술하였는데 교수자들이 몽골어와 영어, 그리고 몽골어와 한국어의 언어학적 유사점과 차이점에 대해 초급 단계부터 자세히 설명해주는 것도 좋을 것이다. 물론 교수자들이 이 부분에 대해 설명을 해주겠지만 두 언어의 유사점과 차이점을 상호 보완하여 효과적인 외국어 학습을 위해 몽골어의 이중언어, 다중언어 교육 환경에 맞는 교수법을 찾아보는 것도 중요하다.

교육 환경, 교재, 교수법 개선도 중요하지만 학습자 본인 스스로가 노력을 많이 해야 한다는 인식은 모두가 가지고 있었고, 가장 중요한 것은 외국어를 배우는데 모국어 실력이 얼마나 중요한지도 깨닫고 있었다. 그리고 교수들이 외국어 수업

을 다양하고 재미있는 방법으로 가르쳤으면 하는 의견을 학생들이 가장 많이 기술하였다. 몽골에서 한국어와 영어를 동시에 배우는 것이기 때문에 말하기 실력이 매우 낮은 수준이라고 스스로 평가하는 응답자가 대부분이었다. 따라서 한국어와 영어로 많이 말할 수 있는 환경 조성 과 학습자 본인도 배우려는 의지, 그리고 꾸준함이 중요하다는 응답이 많았다. 교수자들이 학습자들의 말하기 실력이 토론할 수 있는 수준에도 달했을 때 발표나 토론식으로 진행하는 경우가 많다. 발표나 토론은 말하기 실력뿐만 아니라 주제 관련 정보를 스스로 찾아보고, 수집한 자료를 번역해서 읽고, 분석하고, 요약하는 등 과정을 통해 듣기, 읽기, 쓰기 실력도 좋아질 수 있기 때문에 외국어 수업에 이러한 방법을 활용하는 경우가 많다. 또 한 다중언어 학습 관련 연구도 많이 이루어질 필요가 있고, 외국의 성공한 이중언어, 다중언어 교육 정책을 연구하는 것도 몽골의 외국어 교육에도 도움이 될 것이다.

본고는 다중언어 교육에 있어서 학생들이 생각하는 어려운 점과 개선 방법을 모색하기 위해 설문 조사를 바탕으로 살펴 보았지만 학습자 요인뿐만 아니라 교수 및 학습 환경 등 요인을 고려하지 못한 점은 본 연구의 한계점으로 남았다. 그리고 다른 다중언어 상황이나 다른 전공 학생들 혹은 다른 연령대의 학습자들을 대상으로 연구가 이루어지면 다중언어 교육과 개선 방안을 제시하는데 많은 도움이 될 것으로 보인다.

참고문헌

1. 권영혜(2016), 다중언어습득이비언어적인지기능에 미치는 효과, 서울대학교대학원, 협동과정인지과학문학석사학위논문
  2. 백영경(2013), 비한자어권학습자의일본어학습경험이제3언어로서의한국어어휘추측에 미치는 영향, 이화여자대학교국제대학원, 한국학과석사학위논문
  3. 임영순(2015), 제3언어로서의프랑스어학습에 관한연구:영어학습과의관련을중심으로,서울대학교대학원,외국어교육과교육학석사학위논문
  4. 주소정(2012), 영어학습이제3언어로서의독일어학습에 미치는 영향: 어휘영역을중심으로,서울대학교대학원,외국어교육과교육학박사학위논문
  5. 채민정(2007), 이중언어교육에서의간섭현상:한국어와러시아어를중심으로,고려대학교대학원,노어노문학과석사학위논문
  6. 허용·김선정(2013), 『대조언어학』,소통
  7. Braver, T. S., Gray, j. R., & Burgess, G. C. (2007). *Explaining the many varieties of working memory variation: Dual mechanisms of cognitive control*. Variation in working memory
  8. King, L (2018). *The Impact of Multilingualism on Global Education and Language Learning*, Cambridge Assessment English. London: The Languages Company
  9. Kirss, L., Säälk, Ü., Leijen. Ä., Pedaste. M. (2021). School Effectiveness in Multilingual Education: A Review of Success Factors. *Educ. Sci*, 11, 193.
  10. Okal, Benard Odoyo. (2014). Benefits of Multilingualism in Education, *Universal Journal of Research*, 223-229.
- <인터넷웹사이트>
1. <https://dictionary.cambridge.org>
  2. <https://namu.wiki/w>
  3. <https://blog.naver.com/syenk/223018980626>

몽골에서의 한류 수용도 조사: 페이스북 이용자를 중심으로

아마르타이반, 국제울란바타르대학교, 석사

amartaivan.m@ulaanbaatar.edu.mn

Absract

Since the late 1990s, the Korean Wave has been popular around the world through three stages and continues to expand. It is important to reveal how the Korean Wave affects Mongolian society. Existing studies about the Korean Wave in Mongolia focus on the economic ripple effect of the Korean Wave, promoting the improvement of the national image or purchase intention, or revealing the status of the early and mid-term stages of the Korean Wave. In order to examine what the Korean Wave in Mongolia is like and its characteristics, these aspects of existing studies should be developed into more specific and microscopic studies in the future. Since the most popular social media in Mongolia is Facebook, we would like to know the overall outline of the acceptance of the Korean Wave in Mongolia for Mongolian Facebook users, hoping this will be meaningful for future research.

주제어: 한류현상, 한류현황, 페이스북이용자, 문화수용, 문화소비

I. 서론

최근들어 한류라는 말은 한국을 가장 대표하는 단어 가운데 하나라고 해도 과언이 아니다. 한류는 1990년대 이후부터 동아시아를 비롯해서 세계 여러 나라의 국민들에게 한국의 대중문화가 퍼져 인기를 누리는 현상이다. 물론 처음부터 한국이 의도해서 접근한 것이 아니라 한국의 드라마를 비롯한 문화 콘텐츠들이 한국과 아시아 국가들의 생활양식과 사고방식의 동질성에 힘입어 널리 보급되고 후에 그 사업성이 인정되자 한국 정부의 문화정책으로 발전해서 크게 성공한 것으로 보인다.

한류 발생 이후 약 10년이 지난 2000년대 후반부터 한국이 세계 시장에 IT 강국답게 소셜 미디어를 통해 대단히 성공적으로 진출함으로써 세계 여러 나라의 팬들이 한국 대중문화를 공유하게 되자 일부에서 이 현상을 ‘신한류’라고 부르게 되었다. 이처럼 한류는 규모가 커지고 기반이 튼튼해져 쉽게 흔들리지 않게 되었으며, 개발도상국인 몽골의 사회에서도 청년들 가운데 한류 소비가 날로 증가했다. 청년층의 비중이 비교적 많은 몽골 사회에서 한국과 한류에 대한 인식은 중요한 이슈로 대두되고 있다. 그러므로 한

국문화산업교류재단의분류대로한류 1기(1997-2000년대초반, 한류의생성기), 한류 2기(2000년대중후반, 한류심화기), 한류 3기(2007년이후, 한류의다양화)에몽골사회에어떤변화가있었는지, 그런변화들이한류와관련이있는지밝히는일이중요하다.

몽골은 2020년기준으로총인구가 약 330만명이다.몽골의연간인구증가율이 2.2%, 가구당평균인원이 3.6명이며, 평균초혼연령이 27.7세이다. 연령구조로는 0-14세 31.5%, 15-64세 64.4%, 65세이상인 4.1%를차지한다. 그리고 6세이상인구의 87.7%가휴대전화를사용하고, 64.7%가인터넷사용자¹이다. 페이스북은몽골에서가장많이이용하는소셜미디어네트워크(SNS)²이다.따라서몽골에서의한류현황을몽골인페이스북이용자들을대상으로전체적인윤곽을파악하는것이향후연구에있어서의미가있다고생각한다. 따라서본연구에서는몽골에서한류가어느정도로수용되고있는지한국문화를선호하는페이스북이용자들을대상으로알아보고자한다.

II. 이론및선행연구

1. 한류의이론적접근

연구자들은한류현상을그발생시기부터주목했다. 하지만대부분의사람들은한류를금방사그라질일시적인현

상으로받아들였다. 그런데 20년이지난 지금도한류는여전히인기를누리고있다. 동아시아로부터시작된한국의대중문화수용이미국, 유럽, 중동, 아프리카까지퍼지게되었다. 이리한성공에는문화정책과예산투입의효과도약간있겠지만그밖의다른어떤요인들이있는지를설명하는다양한시도가있었다. 한류의초기단계에서문화적근접성과아시아화의개념을사용하고설명했지만향후에있었던한류의지리적확장을볼때이설명은부족했다.그래서연구자들은글로벌라이제이션, 글로벌라이제이션, 초국가성, 문화적혼종성등의다른개념(윤택진외, 2019)들을사용하여한류현상을설명하기시작했다.

홍석경(2013)은한류소비를이해하는네개의이론적연구방향³을제안하면서이제는 ‘문화적동일성’에대한논의를벗어나전세계소비자들의선호도를고려한콘텐츠에기반한 ‘타자성(다른문화, 다른사람들)’의논의로바뀌어야한다고주장했다. 또한채장광앤서니평, 민원정, 이은별등이중국, 남미권, 튀니지에서의한류의인기에디지털미디어의역할을다루고, 소수의빅팬들이문화상품의소비와관련된거래를지배하며, 문화적넥서스적인특징을가진다고말한다. 중국의사례에서발견되듯이몽골에도한국산리얼리티방송포맷리메이크가나타난다. 한편정혜리는미국내한류를초국가적미디어문화이자소프트파워라고평가하고, 팬들의수용을철저

¹ Nandintsatsral Amarsanaa.(2019-12-30).몽골소비시장의새로운트렌드로떠오르고있는모바일결제.코트라 해외시장뉴스.<https://news.kotra.or.kr>

² 이용자수통계에따르면페이스북 275만명, 인스타그램 76만명이다. (<https://napoleoncat.com/stats/social-media-users-in-mongolia/2021/05>)

³ ‘가. 한류담론으로부터의동아시아정체성해방, 나. 텔레비전프로그램의좋은품질에대한서구의기준재검토, 다. 북미중심적관점에서문화산업을논의하는것으로부터의탈피, 라. 문화적실천과사회변화에대한부르디외의이론을다시고민하자’는내용.

하게 다룰 때 복잡한 연결망이 잘 드러난다(윤택진외, 2019)고 보았다.

박미숙(윤택진외, 2019, 362-386)은 베트남의 경우 정부 주도의 경제 발전 계획들이 한국의 문화 상품에도 영향을 미쳤음을 밝힌다. 반대로 일반적으로 받아들여지는 이론은 아니지만 한류는 문화제국주의라는 입장도 있다. 문화제국주의는 한국 문화가 다른 국가의 문화를 말살시키고 종속을 영구화한다는 것인데, 이러한 우려를 해소하기 위해서는 한국 문화가 다른 나라에의 일방적인 침투를 지양하고 쌍방향 교류와 같은 상호 호혜적인 문화 교류가 필요하다고 본다.⁴ 즉, 한류의 미래는 문화 정책에 있어서 문화 민족주의를 내세우는 단선적 문화 전파에 대한 문제의식을 가지고 개선해 나가야 한다고 보고 있다. 한국에서도 문화 정책 면에서 한류가 한국 고유의 정체성이 있는 문화라기보다 유입된 외래 문화가 한국 스타일로 변용된 혼종 문화의 산물임을 인식하고 여러 나라 간 문화 콘텐츠의 자유로운 왕래를 가로막는 각종 규제를 철폐해야 한다고 보고 있다.

2. 몽골에서의 한류 관련 선행 연구

한국에서 한류는 학술계의 큰 관심사 중 하나이고, 한류 열풍이 부는 국가들도 각각 한류 연구를 계속 진행해 왔다. 그러나 몽골에는 특히 청년과 청소년들의 열정적인 한류의 소비 수준과 비교해 볼 때 한류 연구가 거의 없다. 몽골에서의 한류 관련 논문은 한국에서 몽골인 연구자가 단독으로 또는 한국인 연구자와 공동으로 진행한 연구 20여 편이었다.

Munkhjargal Sukhragchaa(2005)는 한류 현상을 현지 설문 조사 및 면담 조사를 통해 분석했다. 한국 이미지 개선 을 위한 가장 결정적인 것은 한국 상품이 아니라 한국 국민이라는 인식이 한국 사회에 확대되어야 한다고 주장했다. 몽골 학자 이안나(2006)는 한국어 열풍이 하나의 한류를 반영하는 척도가 되기도 하고, 한국어가 곧 한류의 내용이라고도 볼 수 있음을 말했다. 몽골은 세계에서 처음 한국 드라마를 통해 한류 열풍이 일어난 국가들 중 하나이며, 지금까지 그 열풍이 식지 않는 국가이다. 하지만 한류의 부정적 측면도 존재한다. 광민경, Oyuna(2014)는 몽골의 방송국 네트워크가 한류를 빠르게 확산한 덕도 있지만, 한국 드라마가 특히 몽골 미성년자들의 성격, 모습, 태도, 그리고 인간 관계에 부정적인 면에도 영향을 미치고 있다고 보았다. 이외에 몽골에서의 한류와 한국의 국가 이미지, 한국 관광, 한국 화장품, 한국 제품에 대한 소비와 만족도의 연관성 등을 다룬 논문들(체렌돌람, 신태수. 2019; 앵흐통갈락, 권해운. 2018; 강툴가, 오란채책, 유혜경 2016; 오기, 2013)이 있다.

앞서 검토한 연구들을 종합해 보면 몽골에서의 한류를 다루는 논문들은 주로 경제적 파급 효과를 다루는 논문들이 대부분이며, 한류의 사회적 영향에 대한 논문들은 비교적 적다. 몽골에서의 한류는 문화적 근접성, 초국가적 미디어 문화, 소프트 파워 이론들로 설명된다고 본다.

⁴ 고정민. (2014년 02월 11일). 문화는 위에서 아래로 흐른다. 씨네21. <http://www.cine21.com/>

III. 문제제기및가설

1. 문제제기

몽골에서TV드라마로시작해서비교적큰열풍을일으킨한류는지금도진행중이다. 본연구는몽골에서한류가어느정도로수용되고있는지한국문화선호하는페이스북이용자들을대상으로알아보는연구이다. 설문지를통해서수집한자료를정리하고, 기존연구방향과방법을좀더다양화하는시도를하고자한다. 연구를통해서다음과같은내용들을검정및설명을한다.

- 1) 몽골에서의한류는인터넷이용자들을대상으로할때인구사회학적특성이어떻게나타나는가?
- 2) 한국에서거주하는기간과한국어공부가한국문화선호와상관이있는가?
- 3) 한국에서거주하는가족이나친구가한국문화선호도에영향을주는가?
- 4) 한국문화에대한정보원천이어디이며, 한국문화선호도에영향을주는사람은누구인가?
- 5) 한국문화소비자의한국방문의도는어느정도이고, 한국방문을방해하는요인은무엇인가?

2. 가설

몽골에서의한류를다루는기존연구들은한류의경제적과급효과에중점을두고, 국가이미지향상이나구매의사향상을도모하거나한류의초기와중기단계의현황을다루고있다. 몽골에서의

한류가현재어떤상황이고, 그특징이무엇인지를살펴보려면기존연구의이런모습들이좀더구체적이고미시적수준의연구들로발전되어야한다고생각한다. 무엇보다도한국어공부와한국문화선호가서로어떤관계인지알아보고자한다. 이안나(2006)가주장한한국어열풍을한류를반영하는척도이자, 한국어자체가한류의내용이라고볼수있다는입장에근거하여 ‘한류는한국어공부와상관이있다’는가설1을설정하고자한다.

다음은몽골에서의한류에가장큰영향을미치는사람들은한국을방문했다가귀국하거나한국에거주중인가족, 또는친구일가능성이상당히높을수있다. 그렇다면이를뒷받침하는내용이설문응답에서도동일하게조사되는지를살펴보고자한다. 이를바탕으로두번째가설2는 ‘한국에거주하는가족이나친구가한국문화선호도에미치는영향이높다’로설정하고자한다.

IV. 연구분석

1. 표본및자료수집

본연구는몽골에서의한류현황의일면을알아보기위해서관련논문, 기사, 통계등문헌자료를검토했다. 그리고몽골은총인구중에서SNS 적극이용자수가 70%에이른다⁵는통계에근거해몽골인인터넷이용자들이가장많이이용하는페이스북(facebook)를통해2021년봄에설문조사를실시했다. 조사대상자들의연령대는 10대부터 50대이상까지로정했다. 설문지의내용에는응답자들의

⁵ Digital 2019: Mongolia (January, 2019). <https://datareportal.com/>

인구사회학적특성, 한국거주기간, 한국거주가족, 한국거주친구, 한국어를 배우는목적, 한국방문의사, 한국문화선호, 한국문화에대한정보원천, 영향을준사람, 소비에소요하는시간등을포함시켰다. 설문지는대상자들이몽골인임을감안하여편의상몽골어로만들었다. 설문지의참여자들을늘리고, 무작위성격을강화하고자몽골전통문자를홍보하는약 13만명의구독자가있는페이스북페이지에전통문자로도번역해서올렸으나 7명만이참여했다. 구글폼(Google Form)을통해서대부분현재사용중인몽골키릴문자로작성된설문지에총 125명이응답했으며,설문지가수집되었으며, 연구자는이를모두자료분석에사용했다.

2. 변수의조작및측정

연구목적을달성하기위해서설정된가장중요한변수인 ‘한류’또는 ‘한국문화’에대한정의와측정가능한조작적정의는다음과같이정했다. 한류를 ‘한국에서제작된영화, 드라마, 애니메이션, 노래, 음식, 화장품을좋아하거나팬이나타나는현상’(이운영, 강계삼, 2006)으로정의하고이를측정하고자위의모든변수들중에서가장선호하는것을 물어보았다. 이어서각각의좋아하는이유와가장좋아하는대상을조사했다.

3. 자료분석방법

본연구에서는회귀분석을진행하기위해서 STATA15.0 프로그램을활용했다. 구체적인분석절차및내용은다음과같다. 첫째, 연구대상자인응답자들

의인구사회학적특성을빈도분석을통해서살펴보았다. 둘째, 성별에따른거주지역의차이를확인하기위한교차분석, 연령과성별에따른한국문화수용차이를비교하기위한독립표본 t-test를실시했다. 셋째, 연령, 성별, 거주국, 거주지, 한국거주가족, 한국거주친구, 한국어가문화수용에유의미한영향을미치는지여부를확인하기위해회귀분석을진행했다. 넷째, 설문지응답에대한분석을실시했다.

V. 분석결과

1. 응답자빈도분석

먼저응답자의인구사회학적특성은다음과같다. 성별은남성 17명(13.6%), 여성은 108명(86.4%)로남성과여성의비율차이가여성이 6배많은것으로나타났다. 연령의경우 20-24세 22명(17.6%), 15-19세 21(16.8%), 35-39세 20명(16.0%)이비교적많은반면에 10-15세 5명(4.0%), 50세이상 3명(2.4)이적고, 45-49세는한명도없었다. 그리고거주국가는몽골이95명(76%)으로한국 30명(24.0%)보다 3배정도많았다. 한편수도거주자가 103명(82.4%)으로대부분을차지했다.

<표 1> 응답자의 인구사회학적 특성 N=125

구분	분류	빈도(명)	비율(%)
성별	남성	17	13.6
	여성	108	86.4
연령	10-14세	5	4.0
	15-19세	21	16.8
	20-24세	22	17.6
	25-29세	19	15.2
	30-34세	16	12.8
	35-39세	20	16.0
	40-44세	19	15.2
	45-49세	0	0.0
	50세 이상	3	2.4
거주국가	몽골	95	76.0
	한국	30	24.0
거주지	수도	103	82.4
	지방	22	17.6

2. 차이검정

성별에 따른 거주지역의 차이를 확인하기 위해서 교차분석을 실시했다. 남성은 거주지역이 몽골이라고 응답한 사람이 15명(88.2%), 한국이라고 응답한 사람이 2명(11.8%)으로 나타났고, 여

성은 몽골이 80명(74.1%), 한국이 25명(25.9%)으로 나타났다. 이 차이가 유의한지 확인한 카이제곱검정 결과 성별에 따른 거주국의 차이는 유의하지 않은 것으로 나타났다.

<표 2> 성별에 따른 거주국의 차이 단위:명, %

구분	성별				x ²
	남성		여성		
	빈도	비율	빈도	비율	
거주국가	몽골	15	88.2	80	74.1
	한국	2	11.8	28	25.9
전체					

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

연령별로 구분한 7개를 더미변수(10-29세: 0. n=67, 30-50세 이상: 1. n=58)로 만들고, 연령 더미변수를 이용한 독립표본 t-test를 진행하여 연령에 따른 한국

문화수용 차이를 분석한 결과 차이가 없는 것으로 확인되어 통계적으로 유의하지 않은 것으로 분석되었다.

<표 3> 연령에 따른 한국문화 수용

구분	10-29세(n=67)		30-50세 이상(n=58)		t
	평균	표준편차	평균	표준편차	
한국문화 수용	3.51	1.85	3.81	2.13	0.4011

하지만 같은 점정으로 성별에 따른 한국문화수용차이를 분석한 결과 남성의문화수용평균은 2.53(sd=2.00)로 나타났고, 여성의문화수용평균은 3.82(sd=1.93)로 나타나 차이를 드러냈다. 이 차이가 유의한지 확인한 결과

$t=0.213(p<0.05)$ 로 나타나 유의한 차이가 확인되었다. 즉 남성은 여성보다 문화수용율이 큰 것으로 조사되었다. 그러나 이는 사례수가 적어서 나타난 오류일 수도 있다.

<표 4> 성별에 따른 한국문화 수용 차이

구분	남성(n=17)		여성(n=108)		t
	평균	표준편차	평균	표준편차	
한국문화 수용	2.53	2.00	3.82	1.93	0.0213*

3. 다양한 변수가 한국문화수용에 미치는 영향

연령, 성별, 거주국, 거주지, 한국거주 가족, 한국거주 친구, 한국어가 문화수용에 미치는 영향을 확인하고자 회귀 분석을 진행했다. 종속변수인 한국문화수용에 대한 독립변수의 설명력은 14.1%로 나타났고, 연구모형은 0.05 유의수준에서 적합한 것으로 확인되었다($F=2.74$). 다중공선성 여부를 판단하기 위해 VIF를 확인한 결과 1.24로 나타나 문제가 되지

않는 것으로 확인되었다. 분석결과 한국거주 친구($p=0.02$)만 0.5 유의수준에서 유일하게 한국문화수용에 유의미한 영향을 미치는 것으로 나타났다. 즉 한국에 거주하는 친구(coef.=.126, $p<0.05$)가 있을수록 한국문화를 수용할 가능성이 높은 것으로 나타났다. 그리고 성별($p=0.065$)과 한국거주 가족($p=0.69$)도 0.5 유의수준에 가깝게 나타났으며, 나머지 독립변수는 유의한 영향을 미치지 않는 것으로 확인되었다.

<표 5> 연령, 성별, 거주국, 거주지, 한국거주 가족, 한국거주 친구, 한국어가 문화수용에 미치는 영향

구분	coef.	s.e	t
연령(ref.=10-29세)	-.058	.044	-1.32
성별(ref.=남성)	.110	.059	1.86
거주국(ref.=몽골)	-.039	.056	-0.69
거주지(ref.=수도)	.032	.057	0.55
한국거주 가족	.077	.042	1.83
한국거주 친구	.126*	.051	2.46
한국어	.038	.055	0.70
R ²		0.141	
Adj.R ²		0.09	
F(sig.)		2.74*	
N		125	

* $p<0.05$, ** $p<0.01$, *** $p<0.001$

4. 설문지응답에대한분석

설문응답자 125명중에한국거주자 30명이었고,이들은한국에서거주하는기간이3년미만 16명, 3년이상 14명이였다. 한국방문및이주는비교적비싼항공비용을제외하면몽골인들에게상당히매력적으로다가온다. 게다가같은아시아인중에서도문화적공통점, 언어와외모의유사성이존재하며, 비정규직이많아서생활하기가비교적편하다고말한다. 몽골인들은돈을벌거나교육을받아잘사는꿈을이루기위한목적지나경유지로한국이주를택한다. 여기서한국어가중요한매개체로작동한다. 설문지에서도 125명중에한국에가족이있는사람은 73명, 친구가있는사람은 90명이라는응답이나왔다. 한국에서가족이일하거나공부하는비율은 51%/49%, 친구가일하거나공부하는비율은 42%/58%로대동소이하다. 한국에가족이나친구가없는사람은거의없고, 한국어도접할기회가상당히많다. 응답자중의 80%는초중고급수준의한국어를할줄안다고답했다. 한국어를모르는사람 25명중에서도 20명이한국어를배우고싶다고답했으며, 한국어를배우고싶어하는이유도한국이나몽골에서일하기위한것이였다.

몽골에서한국어를가르치는세종학당외에도한국어와한국학을전공할수있는학교들이있고, 일부초중고등학교에서도한국어를공부할수있다. 시기적으로볼때한국어학습과한국이주는한류보다먼저있었던것은사실이지만현재는서로크게영향을주고받는관계라고하겠다.

한국을방문할의사가있느냐는질문에대해서응답자 117명중의 114명이긍정적으로답했고, 방문이유로는여행이나한국에서공부하기를택했다. 하지만방문을방해하는요인은응답자 112명중에 75명이 ‘비자문제’, 26명이 ‘기타문제’라고했는데이는조사당시코로나상황때문에항공운항이중단된것일가능성이크다.

한류, 즉몽골에서한국문화수용에대한질문들에대한분석은다음과같다. 기존연구들을통해서몽골에서비교적많이소비되는것으로확인되는한국영화, 드라마, 애니메이션, 노래, 음식, 화장품중에다중응답을허락한질문에네가지이상을선호한다는답이절반(125명중에 62명)을차지했다. 그리고가장선호하는한가지를선택하라고했을때 118명의응답자중에음식(31명), 화장품(25명), 노래(24명), 영화(22명), 드라마(15명), 애니메이션(1명) 순으로선택했다. 한국애니메이션의선호도가낮게나타난것은설문참여자들중에유아와소아가없었고, 10세이상은다른것과비교하면애니메이션을선호한다고응답하기가어려웠을것으로보인다.

페이스북이용자들을대상으로한만큼한류에대한정보원천은123명의응답자중에서 84명이 ‘인터넷’이라고응답했다. 한류콘텐츠를소비하는시간은119명의응답중에 43명이 ‘별도로시간을내지않고틈틈이소비한다’고답했고, 38명이 ‘매일소비한다’고답했다.

한국문화수용에대한또다른중요한질문은 ‘한류수용에누가가장많은영향을미치는가’였다. 다중응답이가능한

이질문에 103명이 답했다. ‘몽골에사는 친구’가 59명으로 가장 많았고, 이어서 ‘한국에사는 친구’ 28명, ‘몽골에사는 가족’ 16명, ‘한국에사는 가족’ 13명, ‘한국에사는 친척’ 5명, 순으로 나타났다.

끝으로 설문에서 다소 기대했던 한류 관련 커뮤니티 활동은 미흡했다. 114명의 응답자 중에 ‘활동을 안한다’는 답이 82명, ‘페이스북 페이지를 이용한다’가 10명, ‘페이스북 그룹 멤버이다’가 19명이었다. 그러나 비율을 살펴보면 페이스북 페이지와 페이스북 그룹 이용자를 합쳐서 25%로 상당히 많지만 구체적인 내용을 밝히지는 않았다. 결국 커뮤니티 활동은 별도의 조사가 필요할 것으로 보인다.

요약하면 한국에서 거주하는 기간과 한국어 공부, 그리고 한국 문화 선호와 상관관계가 많고, 한국 문화에 대한 정보 원천이 인터넷이 압도적이며, 한국 문화 선호에 영향을 주는 사람은 한국이나 몽골에 거주하는 친구가 가장 많았다. 한국 문화 소비자는 대다수가 한국 방문을 원하며, 한국 방문을 방해하는 요인은 비자 문제와 코로나 사태 등 기타 문제가 차지하는 비율이 높았다.

K-pop의 경우 신제품 개발(듣는 음악에서 보는 음악으로의 혁신), 새로운 생산 방법의 도입(아이돌 프로듀싱 시스템 등 문화 기술 개발), 새로운 시장 개척(전 세계 매니아층을 대상으로 틈새 시장을 개척함으로써 팬덤 시장 조성) 등 세 가지 혁신을 이뤄낸(이장우, 2021) 만큼 한류의 미래가 밝고 길이며, 몽골에서의 영향이 아직도 크다.

VI. 결론

몽골에서의 한류 현황을 전체적으로 파악하고자 몽골인 페이스북 이용자들을 대상으로 설문지를 통해 수집한 응답들을 바탕으로 다음의 문제들에 대해 답하고자 했다. 우선 응답자들의 인구 사회학적 특성을 보면 여성이 남성보다 6배 정도 많이 참여했고, 참여자들의 거주 국가는 몽골이 한국보다 약 3배 정도 많았다. 거주국의 수도권 거주자가 압도적으로 많은 82.4% 비율을 차지했다.

성별에 따른 거주 지역의 차이를 교차 분석으로 조사한 결과 유의미한 차이는 나타나지 않았다. 즉, 성별에 따라 거주 지역의 큰 차이를 보이지는 않았다. 연령에 따른 한국 문화 수용 차이를 비교하기 위해서 독립표본 t-test를 실시한 결과 통계적으로 유의미하지 않았지만 성별에 따른 차이는 통계적으로 유의미하다고 분석되었다.

다중회귀 분석은 연령, 성별, 거주국, 거주지 등을 통제 변수로, 한국 거주 가족, 한국 거주 친구, 한국어 등을 독립 변수로 이용해서 진행했다. 그 결과 종속 변수인 한류, 즉 한국 문화 수용에 대한 설명 변수들의 설명력은 14.1%로 나타났다. 다중공선성 여부를 판단하고자 확인한 VIF는 10보다 매우 작게 나타나 문제가 되지 않았다. 0.5 유의수준에서 한국 거주 친구만 유의미하게 나타났지만 한국 거주 가족도 유의수준에 가깝게 나타났다. 한국에 거주하는 지인이 있는 경우 한국 문화 수용에 영향을 미친다는 것을 알 수 있었다.

마지막으로 설문지 응답들을 통해서 한국에서 거주하는 기간과 한국어 공부, 그리고 한국문화 선호도 여부가 한국 문화 수용과 상관관계가 많은 것으로 조사되었다. 문화에 대한 정보원천으로는 인터넷이 압도적이었으며, 한국문화 선호에 영향을 주는 사람은 친구가 가장 많다는 사실이 확인되었으나, 본 연구는 탐색적인 연구에 그친 만큼 이에 대한 상관관계 분석 등을 이용한 심층 연구가 더 필요하다고 본다.

몽골에서의 한류에 있어서 한국 국제 문화 교류 진흥원에서 진행해 온 해외 한류 실태 조사에 대응하는 조사가 몽골에서 이뤄지면 더 좋겠지만 현재 상황에서 향후 보완을 할 수 있도록 소규모 실태 조사와 설문 조사 등 후속 연구들이 진행되기를 기대한다. 그리고 몽골에서의 한류의 여러 방면을 심층적으로 연구하는 포커스 집단 면접도 실시할 필요가 있다. 또한 사회주의 시절에 러시아 문화를 본 의아니게 과도하게 소비했던 몽골인들이 현재 한류와 한국 문화에 빠지는 이유가 과연 무엇인지 밝히는 분석적인 연구가 요구된다. 홍석경(2013)은 세계 문화 소비자들은 잠정적 문화 다식자이며, 프랑스의 한류 팬은 한국 드라마만 소비하는 팬이 소수에 불과하다고 했다. 이런 점을 고려할 때 몽골에서는 한국의 문화 콘텐츠만 소비하는 사람이 얼마 정도인지, 한류의 인식과 소비가 시대별로 몽골의 각 연령층에서 어떻게 변해왔는지 아직도 연구된 바가 없다. 이를 밝히는 일은 후속 연구자들에게 제안한다.

참고문헌

1. Munkhjargal Sukhragchaa. (2005). 몽골에서의 한류 현상의 배경과 성격. 석사학위논문, 서울대학교 국제대학원, 서울.
2. 강툴가오란채책, 유혜경. (2016). 몽골 시장에서 한국 화장품 브랜드 경쟁력 강화를 위한 연구. 브랜드디자인학연구, 14(4), 151-166.
3. 곽민경, Oyuna. (2014). 몽골의 반 한류 네트워크 분석-미디어, 소셜, 정부 네트워크의 '구조적 공백'을 중심으로. 몽골학, 39, 271-298.
4. 옹흐통갈락, 권해윤. (2018). 몽골인들의 한류에 대한 인식이 국가 이미지, 관광지 이미지 및 관광지 선택 의도에 미치는 구조관계 분석. 관광경영연구, 22(1), 163-189.
5. 오기(Uuganerdene). (2013). 몽골에서의 한류 영향과 한국 제품에 대한 만족도 분석. 국제무역연구, 3(1), 81-101.
6. 윤태진외. (2019). 한류 : 역사, 이론, 사례. 서울.
7. 이안나. (2006). 몽골에서의 한류와 발전 방안. 일본문화연구, 20(20), 57-66.
8. 이운영, 강계삼 (2006). 일본 내 한류가 원산지 효과에 미친 영향. 통상정보연구, 8(4), 231-254.
9. 이장우, (2021). 특집: 한류와 아시아(1) 한류(K-pop)의 성공 미래.

- 서울대학교(<http://asiabrief.snu.ac.kr/>)
10. 이형은. (2017). 글로벌 장르로서의 한류 : KDrama 와 KPop의 글로벌 장르화 가능성에 대한 연구. 석사 학위논문, 서울대학교 대학원, 서울.
11. 주정민. (2013). 한류 콘텐츠에 대한 반한류 현상의 원인 and 대응. 디아스포라 연구, 7(2), 137-160.
12. 체렌돌람, 신태수. (2019). 몽골 시장의 한류에 대한 태도가 한국의 이미지와 한국 제품에 대한 인식에 미치는 영향. 대한경영학회지, 32(12), 2131-2156.
13. 한국국제문화교류진흥원(KO-FICE). (2018). 한류백서. 서울: 동진출판.
14. 홍석경. (2013). 세계화과정속 디지털문화현상으로서의 한류. 언론정보연구, 50(1), 157-192.
15. 고정민. (2014년 02월 11일). 문화는 위에서 아래로 흐른다. 씨네21. <http://www.cine21.com/>
16. Nandintsatsral Amarsanaa. (2019-12-30). 몽골 소비시장의 새로운 트렌드로 떠오르고 있는 모바일 결제. 코트라 해외시장뉴스. <https://news.kotra.or.kr>

한국과몽골의샤머니즘신령체계비교

이승훈

국제울란바타르대학교교양학과교수, 박사(Doctor of Intercultural Studies)

Email:seunghoon.l@ulaanbaatar.edu.mn

Tel: 91197824

Abstract

A Comparative Study on the Spirit System of Korean and Mongolian Shamanism

Keyword: Shamanic gods, nature gods, human gods, miscellaneous gods, Tenger, Etugen, Ongod, Los Sabdak

In this study, the spirit system of Korean and Mongolian shamanism was examined focusing on the type, structure, and character of the spirit. The shamanism of the two countries has a polytheistic belief system about spirits, and the spirits have a hierarchy, but they have a strong functional character that governs the fate of people according to their respective duties. In addition, since the spirits exist to grant people's prayers, it is also examined that the spirits are closely related to human life.

It is characteristic that Korean shamanism is a sedentary agricultural culture in which the house gods and the spirits in charge of human life are divided in detail, and as a Confucian society, the names of character gods are named after generals and officials. In addition, in the case of human gods and miscellaneous gods, although they are superhuman beings, they are not omniscient and omnipotent, and their powers are also limited. In particular, it is interesting to emphasize the mutually cooperative role that ghosts wandering in the Nine Heavens can go to the underworld with the help of humans such as shamans. Also, it is noteworthy that the spirits introduced from China are set and worshiped in a fairly high hierarchy.

On the other hand, Mongolian shamanism has a strong pantheistic belief that God is omnipresent in nature, and is characterized by the fact that the number of heavenly gods called Tenger is 99, divided into east and west, in charge of good and evil. It is interesting that the guardian faith based on totem faith, Ongod worship, and the worship of the god of fire called 'Harseung Tenger' are related to the natural conditions of the nomadic society. Tenger has an inseparable relationship with the mountain, the earth,

and the oboe, and there are many shamanic spirits that have been Buddhistized under the influence of Tibetan Buddhism, which is different from Korean shamanism.

주제어: 무신, 자연신, 인간신, 잡신, 텡게르, 에투겐, 옹고드, 로스사브닥

I. 서론

미르치아엘리아데(M.Eliade)는 샤머니즘을 원시적인 주술종교적 현상 (archaic technique of ecstasy)'이라고 보았다(엘리아데, 1992, 18). 서구민속학자들은 중앙아시아와 시베리아 지방에서 주술로 병자를 고치고 저세상과 교통할 수 있는 사람들을 통구스족들의 토착 언어인 '샤먼(shaman)'이라고 불렀고, 그 종교적 체계를 샤먼의 이름을 따서 샤머니즘이라고 명명했다. 샤먼은 고대 시베리아와 동북아시아에서 부족장이면서 아울러 종교적 사제, 재판관, 예언자, 그리고 치료사로서의 역할을 했다(조흥윤, 1999, 19-24). 샤머니즘은 모든 물체에 정령(anima)이 깃들어 있다고 믿는 애니미즘(animism)에 기초하고 있다. 한국이나 몽골의 샤머니즘은 단독으로 생성된 것이 아니라 페티시즘(fetishism), 토테미즘, 애니미즘과 같은 기존에 있던 원시 신앙의 기초 위에서 발생했다는 것과 두 민족의 심성과 세계관에 커다란 영향을 미친 전통 신앙이라는 점에서 공통점이 있다. 한국에서는 샤먼을 '무당', 그 종교 현상을 '무속', '무(巫)', 또는 '무교'라고 하며, 몽골에서는 샤먼을 'бөө', 그 종교 현상을 'бөө мөргөл', 또는 'бөөгийн шашин'이라고 한다. 본 연구에서는 한국과 몽골의 샤먼을 중심으로 하는 원시적인 종교 현상을 '샤머니즘'으로 정의하고 이용어를 공통적으로 사용하고자 한다.

두 나라의 샤머니즘 신령에 대한 연구는 샤머니즘이 내포하고 있는 세

계관과 인간의 삶에 대한 이해, 그리고 제의의 성격과 의미를 이해하는데 있어서 큰 도움을 주기 때문에 일찍부터 그 연구가 이루어졌다. 한국의 샤머니즘에 대한 연구는 19세가 말과 20세기 초에 한국에 입국한 서양인들에 의해 시작되었다. 존로스(1895), 이사벨 라버드비숍(1898), 조지 존스(1901), 찰스 알렌 클락(한국명곽안련, 1929) 등이 대표적인 학자들이다. 일제시대에 무속을 연구한 한국인 학자로는 「조선 무속고」(1927)를 쓴 이능화가 있으며, 일본인 학자로는 「조선 무속의 연구」(1937)를 집필한 아키바다 카시(秋葉隆)와 아카마쓰 지조(赤松智城)가 대표적이다. 광복 이후 이루어진 한국 학자들에 의한 연구로는 임석제(1970), 유동식(1975), 문상희(1975), 최길성(1978), 김인회(1979), 김태곤(1981), 조흥윤(1983), 서대석(1995), 양종승(1999), 이용범(2001), 홍태한(2003), 최준식(2007) 등이 주를 이룬다. 이들 중에서 한국 샤머니즘의 신령에 대한 연구 성과로 주목할 만한 것은 김태곤과 조흥윤, 그리고 이용범의 연구이다. 김태곤은 한국 무당이 모시고 있는 신령의 사례를 수집한 후 이를 바탕으로 신령의 유형을 정립하여 신령 연구의 기틀을 닦았다. 조흥윤도 천신굿의 분석을 통해 신령의 유형과 위계 구조를 고찰했다. 이용범은 서울 재수굿에 등장하는 신령을 바탕으로 한국 샤머니즘의 신관이 어떤

체계를 가지고 있는가를 규명하였다.

몽골샤머니즘에 대한 연구는 도르지반자로프(1946)를 비롯하여 러시아 학자들의 초기 연구들이 있으며, 몽골 학자들은 체.덴딩수렝(1957), 베.린첸(1959), 체.달라이(1959), 이스.돌람 (1992), 어.푸렘(1998), 게.강톡토호(2001), 그리고 독일 학자 발터 하이시히(1980)의 연구가 있다. 신령과 관련해서는 이스.바담하탕(1965), 헤.보양바트(1985), 어. 푸렘(1998)의 연구가 있으며, 한국 학자로는 박원길(1996), 장장식(2002), 이안나(2010) 등의 연구가 대표적이다.

샤머니즘의 신령이 어떤 위계구조와 성격을 가지고 있는가에 대한 논의는 학자들마다 상이하다. 하지만 한국 샤머니즘에 나타난 신령의 유형을 구분하는 것이나, 신령의 계급이나 위계구조, 신령의 성격 등은 반드시 살펴보아야 할 주제들이다. 이러한 모든 주제가 샤머니즘의 본질을 밝히는 데 있어 매우 중요하기 때문이다. 이에 필자는 한국 신령 체계에 대한 학자들의 견해들을 정리하고 몽골 샤머니즘과 그 신령 체계를 비교함으로써 두 나라 샤머니즘 신령 체계의 특성들을 고찰하고자 한다.

II. 본론

1. 한국 샤머니즘의 신령 체계

1) 신령의 유형

한국 샤머니즘의 신령은 그 직능이나 성격과 같은 분류 체계에 따라 학자들마다 분류하는 방법이다양하다. 한국 신령을 유형별로 분류한 곽안련(C.A. Clark)은 신령을 여섯 유형으로 구분하여 하늘

의신, 땅의신, 물의신, 집안신, 나무의영, 떠돌이영으로 구분했다(Clark, 1961, 202). 일본 학자인 아카마쓰지조는 한국 샤머니즘의 신령을 천상령, 영웅령, 시조령, 무조령, 가택신, 토지령, 풍신, 방위신, 무령, 생로병사에 관한 귀신, 타계령, 성수, 영수, 유리혼, 수신령 등 열다섯가지로 분류했다(1991, 76-124). 그는 천신을 보이지 않는 신령으로 옥황상제, 제석천존, 불보살 등을 말하며 이를 천상령에 포함시켰다.

김태곤은 신령을 자연신, 인신, 기타 신령 등 세 부류로 나누고¹, 자연신 안에 천상신, 지신, 산신, 노신, 수신 등 다섯 계통으로 분류했다. 그리고 천상계를 천신, 일신, 월신, 성신 등 네 계통으로 나누었으며, 천신으로 천왕신, 천신대감신, 도당, 천황, 천존신, 삼성신, 삼황신, 삼신, 단순신, 성주신, 제석신, 삼불제석신, 천신대신을 열거했다(김태곤, 1981, 280-281).

하지만 조흥운은 위 학자들의 계통 분류는 신령의 성격을 정확하게 이해하거나 일정한 분류 기준이 없이 편의상으로 분류한 단점이 있다고 했다(조흥운, 1997, 296). 조흥운은 신령을 무당과의 관계 속에서 살펴보아야 할 것을 강조하면서 무당의 계급에 따라 신령을 크게 선

¹ 김태곤은 자연신 계통이 63.6%, 인신 계통이 33.3%, 기타가 4.1%로 자연신 계통이 가장 큰 비중을 차지하며 자연신은 인간의 일상 생활과 가장 밀접한지, 수, 산, 천의 순서대로 신앙되며, 인신의 경우에는 장군신, 왕신, 보살신, 무조신의 순위로 신앙된다고 말했다(김태곤, 1981, 280-285). 그는 국제의에 모시는 신이 73종, 무신도에 등장하는 신이 115종, 신당에 모셔지는 신이 138종, 가신으로 모셔지는 신이 11종으로 총 273종의 신령이 있다고 했다(1983, 243-256).

관과보살계급의신령, 전내계급의신령, 박수, 만신계급의신령, 뒷전무당계급의신령, 녀대신계급의신령(녀무당) 등 다섯가지로그유형을분류했다(조홍윤, 1983, 95-103).²

김인회는무신들의분류를가신, 동신, 자연신, 인간의사령, 무조신, 수명신, 외래신등일곱종류로분류했다(1987, 176-177).

현용준은「제주도 무속 연구」에서 신령을 크게 네 종류로 나누었는데 1군은 일반신(옥황상제, 삼승할망, 농신, 시왕등), 부락수호신(당신), 씨족수호신(조상, 일월, 일월조상, 군농등)을, 2군은영혼, 영신, 혼백과같은인간의사령을, 3군은군병, 군졸, 척구와같은잡귀를, 마지막4군은새나매류로서잡귀와는달리비인격적인존재를가리킨다고했다(1986, 148-150).

서대석은천신과마을신(서낭신, 골매기신, 당산신), 가정신(제석, 성주(성조), 조상, 대감신), 그리고질병신(창부신, 용왕산)과줄개신등네가지로분류했다(1995, 200).

이용범은서울재수굿을중심으로 하여신령의유형을나누었는데, 신령들을우주신, 지역신, 가신을포함하는영역신,조상, 무조신, 잡귀잡신, 영웅신을포함하는인물신으로분류했다. 영역신은인간삶의영역, 샤머니즘에서의세계에대한인식을보여주는데그세계는집과마을, 그것을둘러싸고있는하늘, 바다로서영역신은인간삶의우주론적측면을나타낸다. 반면, 인물신은영웅적존재이든, 평범한존재이든지, 아니면억울하고불행한죽음을당한자이든지 다양한형태의죽음자들을나타낸다고했다(2001, 155).

이처럼 학자들의 분류 방식에 따라 신령의 유형은 다양하게 나타난다. 그러나 유형 분류에 있어서 공통적인 부분으로 분류한다면 인간의 존재 이전부터 본래적으로 존재하던자연신계통과, 후천적으로 모셔진 인신계통, 그리고 잡신(잡귀)계통들로 나눌 수 있다.이것은 한국의 샤머니즘이 인간의 집이나 마을과 같은 생활 공간, 산이나 바다, 하늘과 같은 자연환경, 그리고 조상, 영웅, 죽은 자 등과의 관계를 통해서 인간의 삶을 바라본다는 것을 의미한다.

² 조홍윤은이후굿의거리구조에대한분석을통해신령의종류를 1) 천신계무신들인제석, 천존, 일월청신, 칠성, 불사등, 2) 산신계무신들인본향산신, 본향가망, 대신할머니, 사해용장군, 도당호구, 도당신장, 도당대감, 도당말명, 사행용신등, 3) 중국에서건너온외래신령들(전래신계무신들)인관성제군, 유비, 장비,제갈량. 오호대장등, 4) 장군신계무신들인최영장군, 임경업장군,신립장군, 이씨별상, 몽주대감, 조상대감, 복대감, 재물대감등, 5) 가택신계무신들인성주, 안당제석, 안당호구, 성주군웅등, 6) 잡귀잡신계무신들로서걸립, 터주, 지신할머니, 수광대, 서낭, 사신맹인신, 하탈, 말영, 객귀등으로분류했는데이후시왕, 사자, 녀대신, 시왕군웅, 삼대신등의신령들을저승계의신령으로묶어 7가지유형으로재분류했다(1998:164-168).

표1. 한국샤머니즘신령의종류

자연신계통	인간신계통	잡신계통
- 천신, 일신, 월신, 성신, 지신, 산신, 노신, 수신, 용신, 화신, 풍신, 석신, 농신, 방위신, 문신, 신장신등	- 왕신, 왕기신, 왕년신, 장군신, 장군부인신, 부인신, 무 조신, 불교신, 도교신, 영웅신, 일반인신등	- 영산, 처녀귀, 삼태귀신, 법상, 호구신, 걸립, 도깨비등

2) 신령의위계구조

한국샤머니즘신령들의계급이나 서열에 대해서는 학자들마다 그 의견이 상이하다. 신령의위계에 대해 앞에서 언급한 비숍, 존스, 클락과 같은 서양 학자들과 한국의 임석재나 김인회, 양종승은 신령들 상호간에는 높고 낮음의 등급이 존재하지 않는다고 주장한다. 이들은 신령들 사이에 어떤 관계나 구분, 질서가 없는 것으로 보았다(이용범, 2001, 10). 임석재는 샤머니즘의 신령들은 각각이 갖고 있는 권한의 직분에만 관여하고 있을 뿐 무신(巫神)들 사이에는 높고 최고신이나 최하신도 없고 모두 독립성을 가진 채 존재하며 샤머니즘의 의례에서도 서로 협의나 협력 등도 하지 않는다고 말한다(1970, 73-90).

김인회도 신령들 사이에는 위계 질서가 없으며 가족관계와 같은 상호관계가 없다고 말한다. 그는 각각의 신령들은 인간관의 관계를 통해서만 나름대로의 직능을 발휘한다고 주장한다(1987, 167-177).

양종승도 임석재의 의견에 동의하면서 한국 샤머니즘의 신령들은 각자의 맡은 분야에서는 전능한 임무를 수행하겠지만, 관찰 밖의 다른 분야

에 대해서는 아무런 힘을 가지지 않는 특성을 가지고 있다고 말한다. 즉, 한국의 신령들은 여러 신들이 다신체제로 존재하면서 서로간에 질서만 유지될 뿐 등급이나 계급, 위계가 존재하지 않는 병립신관의 특성을 가진다는 것이다. 신령들 사이의 질서란 등급에 의한 계급적인 위계 질서가 아니라 서로간의 예의적인 올바른 행동의 예의 질서를 말하기 때문에 어떤 무당에게 내린 신령의 영험력이 강하다고 해서 그 신령이 무신세계에서 우위를 차지하거나 다른 무신을 지배하거나 통치하지 않는다. 무신과 무당 사이에 협동이나 협력이, 협조 등이 이루어질 수 있지만 무신들 서로 간에는 이러한 관계가 형성되지 않는다고 말한다(1999, 185-190).

반면 샤머니즘의 신령들 사이에는 나름대로의 관계가 질서가 있다고 주장하는 학자들도 있다. 아카마쓰(赤松智城), 김태곤, 조홍윤, 서대석 등이 이러한 입장을 지지한다. 아카마쓰는 신령들 사이의 위계 질서와 높고 낮은 신들의 구분, 주신과 주신을 따르는 하위의 부속신의 계급 차이가 있다고 주장했으며, 무당의 제의에 ‘조직화된 의례’가 있음을

그근거로제시했다(이용범, 2001, 11).

김태곤도신들의위계를주장하면서천신과같은상층의신, 산신, 용신과같은중층의신, 성주(성조), 조왕과같은하층의신, 걸립, 영산과같은최하층의신등네가지로신의계급을구분했다. 그는이신령들의각기직무가나뉘어있지만필요할때는상호협력도가능하다고보았다(1981, 285-296).

샤머니즘의성격을연대기순으로고찰한조흥윤은신령들의위계가조선왕조사회신분상태를반영한다고보았다. 그래서하늘신, 땅신, 바다신과같은서열이가장높은신들은왕가에서그제를담당했다고주장한다. 굿에있어서

도중요한신들을위무하는곳은큰무당들이담당했는데이는신의위계를보여준다고보았다(조흥윤, 1983, 94-99). 그는신령들은등급에따라제사상의위치가다르고신가도구별되는등차별대우를받는데등급이높을수록제사상이앞쪽에놓여지고등급이낮으면대청마루로밀려난다고했다(1998, 168). 한편조흥윤은굿과관련한신령들의성격에따라신령을정신(正神), 조상신, 잡신(잡귀) 등셋으로구분하면서굿과관련한신령들의위계가계급적으로구분된다고보았다. 이처럼그는무당의계급, 천신, 굿의거리구조, 신의성격이라는분류기준을가지고신령들이위계가구분된다고주장했다.

표2. 조흥윤의굿과관련한신령의위계

정신(正神)	조상신	잡신(잡귀)
- 제석, 산신, 성주, 신장, 군웅, 말명, 창부, 대감신 - 최고신으로서신당이나굿당에모셔지고굿의주요거리에서놀려진다.	- 한집안의친가와외가의 4대조상이모두이범주에든다. - 굿의조상거리에서모셔진다.	- 걸립, 터주, 하탈, 객귀, 영산, 상문, 수비, 동법 - 제사받아먹지못하고떠돌아다니는하위신령들.

서대석은굿의제의순서나비중, 무가의내용에따라신령을접대하고상대하는비중이나그성격이다르며이를근거로신령들의등급과위계를파악해야한다고말한다. 그는신령들의 등급이나위계가 없다는 주장은 무당들이 잘못알아서 그런 것이지 신령들의 위계는 본래부터 존재한다고 반론한다(1995, 195-205). 서대석은신령의등급을천신과마을신, 가정신, 질병신, 줄개신으로나누었다(200).

이상에서본바와같이신령들의계급과위계에대한논쟁은아직까지도학자들사이에서논쟁거리이다. 분명한것은한국의신령들은각자가가지는분명한역할이있으며그것을관장하는고유권한을가지고있다는것이다. 따라서각자가자기에게주어진임무나규범, 규칙의임무만충실히완수하면되는것이기에다른신령들의기능에대해서는관여하지않는다. 이런관점에서볼때무신들간의상하관계가존재하지않는것처럼

보인다. 그렇지만 곳에 있어서 무당이신들을 불러들이거나 신령을 모시는 제사상의 배열에는 순서나 차이가 있음도 사실이다. 물론 이것이 신의 등급과 서열을 나눈다는 이해에는 반론들이 또 한 존재한다.

따라서 신령의 구조는 이러한 복합적인 요인들을 모두 고려해야 한다. 한국의 샤머니즘은 이용범의 견해처럼 다양한 신령들이 무질서하고 혼란스럽게 존재하는 것으로 보이지만 잘 조직된 제의 체계를 가지고 있으면서도, 아울러 그 원형적 질서를 유지하고 있는 특징을 가지고 있다(이용범, 2011, 12-13).

3) 신령의 성격 - 인간과의 관계에서

한국 샤머니즘의 신령들은 다신적 특성을 지닌다. 샤머니즘의 신령은 인격적으로 사람과 교통함으로써 자신의 뜻을 나타내기보다는 무서운 고통이나 벌을 내림으로써 자신의 의사를 전달하는 두려운 존재이다. 신령들은 대개 각자 인간을 위한 분담된 직무가 있으며 분담된 직무에 대해서는 무한한 능력자로나타난다(김태곤, 1993, 152). 신령들은 사람들의 삶과 죽음, 질병, 복과 화 등과 관련하여 존재하며 신령들의 뜻에 따라 인간의 운명을 주관한다.

한국 신령들의 성격을 보면 자연신이 인간이 존재하기 전부터 있어왔던 성스러운 신성을 지닌 신들인 반면 인간과 기타 잡신은 후천적으로 생겨진 신들이므로 신성보다는 인성이 지배적인 특성으로 나타난다(김태곤, 1983, 286). 자연그대로의 정령의 성격이 강한 자연신과는 달리 인신이나 잡신은 인간의 성품이 그

대로 나타나는 특징을 지니기에 당시의 환경이나 조건에 따라 신앙되는 불안정한 신령들이다. 따라서 신령을 어떻게 대접하느냐에 따라 선악의 기준이 달라진다. 클락과 같은 서양 학자들은 한국 신령들이 대부분 악신으로 인간에게 공포와 고통을 준다는 견해를 제시했는데(1929, 194) 이것은 신령들의 양면적 성격을 지나치게 부정적 측면에서만 본 견해라 할 수 있다.

샤머니즘의 신령은 여타 고등 종교처럼 이성적 계시를 통하여 사상이나 뜻을 전달하기보다 벌이나 고통을 내림으로써 전달하기 때문에 두려움의 대상이 된다. 종교적인 윤리성보다는 본능적 욕구에 충실하며 이상이나 내세의 문제보다 현실에 기반을 두는 현실적, 공리적 성격이 강한 신령이라 할 수 있다. 또 인간의 생사화복의 일체를 담당하는 기능적 성격이 강하다. 이러한 샤머니즘 신령의 특성은 한국이나 몽골뿐만 아니라 전세계적 원시 부족 종교에서 보편적으로 나타난다(최준식, 2007, 52-53).

신령의 성격과 관련하여 대부분의 학자들은 신령의 기능적 측면을 강조한다. 임석제는 일상생활에서 신령의 영력을 통한 도움을 받아 여러 문제들을 해결하려는 현실 구복적이고 수단으로서의 신령의 성격을 강조한다(임석제, 1986, 29-30). 김태곤도 현실적인 생활속에서 나타나는 여러 문제들을 초월적인 신의 힘에 의존하여 해결하려는 현실적, 공리적 신관으로 본다(1981, 295). 유동식도 샤머니즘의 신령들이 재물과 장수, 평안, 제액, 수호와 같은 기능적인 역할을 담당하는 기능신이라는 견해에 동의한다(1975, 314-316).

이용범은 기능신으로서의 신령의 성격을 기술하는 학자들의 의견에 대한 몇 가지 문제점을 지적했는데 대표적으로 한국의 신령들이 그 나름의 어떤 특수한 기능을 맡고 있는 분화된 기능이나 직능을 가진 존재로 나타나지 않는다는 것을 지적한다. 신령들에게 자손의 다산이나 집안의 안녕, 무병장수, 재수 등의 현실적인 바램을 기원하지만 이 바램의 내용이 신령들에게 나눠져서 역할 분담이 되어 있는 것이 아니라고 말한다. 따라서 그는 신령들이 어떤 특수한 기능을 가지고 있어서가 아니라 초월적이고 성스러운 존재이기 때문에 신들에게 여려 소원들을 기원하는 것으로 보아야 하며 신령들의 성격은 복합적 측면에서 고찰해야 한다고 주장한다(2001, 17-18).

샤머니즘의 신령은 인간과 특정한 관계를 갖는데 이것은 인간과 신령의 역할 속에서 그 특성이 분명히 드러난다. 사람들은 신령들이 세계와 인생을 지배하며, 자연의 변화와 길흉뽀만 아니라 인생의 생사화복이 신령의 지배 아래서 좌우된다고 믿는다. 신들도 인간과 함께 거주하고 있으며 인간이 거주하는 장소가 바로 신들이 머무는 장소라고 생각한다. 이러한 신적 세계의 성격은 샤머니즘이 갖는 현실 중심적 사고와 무관하지 않다(유동식, 1978, 506).

인간은 삼신에 의해 어린 아이가 태어나게 되면 일곱 살까지는 칠성신이, 그리고 그 이후부터는 제석신이 죽음에 이르기까지 인간의 수명을 관장한다고 믿는다.³ 또 사람마다 일정한 목숨의 길이가

³ 칠성신은 본래 도교적인 신이며 제석신은 불교에서 33천의 하늘을 맡은 불교의 기능신인데 샤머니즘에 의해 수용된 신이다.

정해져 있다고 믿는데 이를 ‘천수’라고 한다. 천수를 다하기 위해서는 하늘의 운명과 함께 인간 스스로의 노력과 책임으로 운명이 결정된다고 믿는다.

죽은 사람의 넋인 사령은 인간의 제례나 상례와 연관되는데 사령은 다시 선령인 조령과 악령인 원귀로 나뉜다. 사람이 천수를 다 누리 고자 식들이 보는 앞에서 여한이 없이 이상적으로 죽은 경우 사후 3년이 지나면 죽음의 부정을 씻고 재수와 부귀를 가져다 주어 후손을 보호하는 조상의 반열에 오르게 된다.⁴ 그러나 그렇지 못한 한스러운 죽음은 지노귀국이 나오구긔, 씻김굿과 같은 사령제를 통한 신격화의 과정을 거쳐서 조령이 된다.⁵ 그런데 돌볼 후손도 없어 신격화되지 못한 사령은 이승에도 들지 못하고 저승에도 들지 못해 구천에서 떠도는 뜨내기 귀신, 즉 원귀가 되어 이승에 살아남은 인간을 괴롭히는 악령이 된다고 여긴다(김태곤, 1993, 44-46). 그런데 이러한 원귀들도 그 원한을 풀어주면 저승으로 들어가 영생할 수 있으며 조령도 인간은 수호하고 건강과 생업을 도와주는 선령이지만 인간들의 대접 여하에 따라 악령적 성격을 띠기도 한다. 따라서 샤머니즘의 신령들은 인간과 상호 협조 관계를 가지며, 샤머니즘의 의례는 이러한 두 세계의 관계를 연

⁴ 조상신은 무속에서 ‘대신’, ‘말명’으로 부르고 원귀는 시집을 가지 못하고 처녀로 죽은 영혼이 원귀가 되는 ‘왕신(처녀귀신)’, 총각으로 죽은 영혼이 원귀가 되는 ‘몽달귀신’, 집이 아닌 밖에서 죽은 영혼이 되는 ‘객혼’, 젊어서 죽거나 횡사하여 억울하게 죽은 사령인 ‘영산’ 등이 있다.

⁵ 지노귀국은 원귀의 원한을 풀어서 저승으로 천도시키는 곳이다. 샤머니즘에서는 죽은 이의 넋을 달래어 저승으로 인도하고 살아남은 이들의 안녕과 질서를 피하는 목적에서 사령제를 드리는 데 이것은 조선시대 이후 유교가 점차 발전하면서 조상 숭배의 식인 제례와 혼합되게 되었다.

결하고 조절하는 역할을 한다(유동식, 1983, 318).

신령들은 초인간적인 존재이지만 전지전능한 존재는 아니며, 그 권능은 제한적이다. 자연신, 시조신, 영웅신들은 주로 국가와 사회, 지역을 수호하는 일과 연관되어 문화적 전통이나 국가 행사로 집단적으로 숭배하는 대상이다. 하지만 인신이나 잡귀들은 영계에서 만족한 생활을 하지 못하면 꿈이나 환상, 또는 재앙이나 질병을 통해 개인에게 나타나며 인간 생활 전반에 영향을 미친다. 인간이 무당을 통해 신령들의 의사를 확인하고 굿을 통해 신령들의 요구를 들어주거나 충족시켜 주면 비로소 그 원한을 풀게 된다. 특히 원귀의 경우 그 원한을 풀지 못하면 영원히 저승에 갈 수 없다고 믿기에 원귀는 인간을 통해 생전에 못다 한 원한을 풀기 위해 온갖 노력을 다한다(최주열, 1995, 239).

이처럼 샤머니즘의 신령은 인간과 구체적인 만남이나 일정한 관계를 맺음으로써 그 존재성을 드러내며, 인간은 굿이나 제의를 통해 신령들의 저승길을 닦아주는 역할을 함으로써 신령들과 관계를 맺는다(최주열, 1995, 240). 한국 샤머니즘 신령들은 인간 삶의 현실 경험을 반영하고 있으며, 무당이라는 샤먼을 통해 자신을 구체적으로 드러내고 인간과 직접적인 의사소통을 갖는 현실적인 존재이다. 또 독립적인 신들로서 인간들과의 관계 속에서 나름의 역할과 존재 가치를 인정받고 있는 다원적인 신령 세계를 이루고 있다고 할 수 있다(이용범, 2011, 155).

2. 몽골 샤머니즘의 신령 체계

1) 몽골 신령의 유형

몽골의 샤머니즘도 한국과 동일하게 다신교적 신앙 체계를 가지고 있다. 몽골을 비롯한 동북아시아 계민족은 전통적으로 하늘과 땅, 즉 천신과 지신을 가장 큰 숭배의 대상으로 삼아왔다. 천신은 인간의 삶, 수확, 자연 현상을 관장하는 만물의 궁극적인 원인으로 몽골에서는 이를 ‘텡그리’ 또는 ‘텡게르(тэнгэр)’라고 한다. 몽골인들은 신격화된 하늘을 ‘몽흐 텡게르(Мөнх тэнгэр, 영원한 하늘)’ 또는 ‘어트경 텡게르(Отгон тэнгэр)’라고 불렀다. 몽골 샤머니즘은 유일신인 영원한 푸른 하늘(Мөнх хөх тэнгэр)⁶ 아래 99천신이 있다고 믿는다. 천신은 모든 자연 현상을 다스리는 주인이라 할 수 있으며 자연 현상마다 각각 다스리는 주인이 있는데 몽골 샤먼들이 99천신이라 한 것은 99개의 자연 현상을 다스리는 주인이 있다는 말이다(Ч.Далай, 1959, 42). 서쪽을 지배하는 55신은 선한 일을 관장하는 백천신이고, 동쪽을 관장하는 44천신은 악한 일을 관장하는 흑천신이다.⁷ 몽골인들에

⁶ 몽골인의 신앙의 대상인 ‘영원한 푸른 하늘’의 ‘영원한’이란 말은 시간성과 영성을, 하늘은 수직적 공간과 구체와 추상, 그리고 물질과 정신을 포괄하는 개념이다(이안나, 2010, 3).

⁷ 서쪽의 55신(백색방향)은 온순하고 선한 일을 가호하고 인간 존재를 지키며 삶의 방향을 지시하고 이끄는 선한 신인 반면 동쪽의 44신(흑색방향)은 위협하고 악한 모든 것에서 인류를 구원하고 보호하고 적을 눌러 멸망시키는 사납고 무서운 신들이라고 말한다.(이안나, 2005, 246-247). 또 샤먼 무가 나기도 문에는 동서의 99텡게르 외에 북방의 3텡게르라는 말이 나오는데 이를 합치면 총 102 텡게르가 된다. 아울러 몽골 무가에 33텡게르 개념도 나오며 그 수장은 호르마스트(хурмаст)로 나온다. 호르마스트는 천신의 지배자이면서 불의 수호자로나오는데 어떤 학자는 호르마스트가 페르시아의 최고신 아후다마즈다에서 온 것이라고 말한다(하이시히, 2003, 99-101).

게하늘은최고의신이였으나이것은하늘을상징하는추상적인신이기때문에여타신령들처럼우상을만들지않았다(박원길, 2001, 207).

천신인몽호텡게르다음으로숭배의대상이된것은대지신이다. 대지를뜻하는 ‘에투깅’은어머니라는 ‘에호’와함께합성어로사용되어대지신은‘에투깅에호(Этүгэн эх, 지모신)’라고불렸다. 지모신은풍요, 다산, 다복을상징한다. 대지신과함께‘보르향(бурхан, 신)’이거주하는높은산악도도숭배의대상이었다. 칭기즈칸이‘보르향할둔(бурхан халдун)’산에서신에게제사를드리며숭배한것이그대표적예이다(박원길, 2001, 208). 몽골의구릉이나높은언덕, 대로변큰고개위에오보(овоо, 서낭당)가많은것도산을비롯한물, 나무등의신앙물제의와연관이있다.

몽골의샤먼들은텡게르외에도하늘의일신, 월신, 성신을숭배했다. 흉노의모든선우는아침에는해를바라보고, 저녁에는달을바라보며기도를했다. 몽골인들은북두칠성이나북극성을숭배했으며사람마다자신의별이있어서그별이떨어지면사람이죽는다고생각했다.

성신신앙가운데가장중심이되는것이북두칠성신앙이다. 모든생물의죽음과삶을관장한다고믿기때문이다. 북두칠성을‘덜렁어브경(ДОЛОН ОВГОН, 일곱노인)’이라고하는데이는모두조상신의성격을띤다고할수있다. 북두칠성은수명, 건강, 일, 가축, 먼여행길, 자식, 무사고를가호해주는수호별로여겨가축의젖을뿌리며숭배했다. 길흉화복, 번성과풍요, 인간사전반을관장하는신으

로여졌다. 조상신의관념도내포한다. 북두칠성제는몽골샤먼의중심제의였다(이안나, 2010, 89).

또몽골샤먼들은땅과물의주인인로스(лус, 산천신)를숭배했다. 샤먼의무가를보면 7층의무서운흑산천신, 8층의지수신, 모든황금땅의산천신등과같은내용이나온다. 땅과물에는이러한로스(산천신)들이많지만로스들의주인은단하나인테이를‘로싱향(лусын хаан)’이라고일컫는다. ‘사브닥(савдаг)’이란말은주로지력이센땅을말하는데몽골인들은주로‘로스사브닥(луссавдаг)’이라고단어를합성해서부른다. 그이유는대지와흙, 물과물기는서로분리될수없다는관점때문이다(테.마르하호, 2000, 53). 샤먼이산봉우리나샘의근원지, 냉.온천의주변등에오보를쌓고거기에제사를올리는것도그고장의주인들인로스사브닥을위로하고숭배하기위한함이다(마르하호, 2000, 55).

몽골의샤머니즘은세상이세가지층으로이루어져있다는삼계(гурван ертөнц) 사상을믿는데⁸하늘에는 99 천신이, 땅에는 77 지모신이있으며,지하는 7층, 77층으로이루어져있다고생각한다. 땅에는에투깅에호가, 산천은로스사브닥이, 그리고산과강들에는각각개별적인신들이좌정한다고보았으며,

⁸ 삼계(Гурван ертөнц)란상계, 중계, 하계가그것이다. 상계는하이르향(хайрхан)으로대표된다면, 하계는에를렉(эрлэг)으로대표되며, 상하계가생겨난이후중계가생겨났고사람이그곳에거주하게되었다. 그런대상계가하계와다툼을하게되었고이싸움에서상계가하계를이기게되어세상을세우게되었다. 그래서몽골에서는위험과재해에서보호를받기위해서하이르향을숭배하게되었다. 몽골에있는산들의이름에하이르향이많은것은이와관련이있다.

지하는에를렉항(염라대왕, Эрлэг хан)이다스리다고보았다(이안나, 2010, 66). 그래서로싱항은중간세계를다스리는주인이기에하이르항, 에를렉, 로싱항이렇게세주인이상계, 하계, 중계를다스리는신령들이라고여겼다. 이러한신령들은한국샤머니즘의표현으로하면원래부터존재하는자연신에해당된다.

인물신으로는대표적으로조상신을들수있다. 몽골인들은조상의영혼을자신이나씨족을지켜주는능력을지니고있다고믿고조상신들에게경배했다. 그들은조상의신령이자연에의하여유발되는끊임없는위험이나사악한정령이유발하는질병이나재난, 위험과시련에서후손들과그재산을보호하여준다고믿는다(하이시히, 2003, 137). 인간을그당한재난이나고통에서보호해주는조상신령이나인물신령을‘웅고드(онгод)’라한다. 무당이죽은지 3년이되면조령이되는데이것이웅고드다.⁹웅고드는샤먼이나특별한존재가죽어서불사의영으로있으면서그후손에게빙의되는조상신령의의미가가장일반적이다. 웅고드는그좌정위치를가지고있을뿐아니라늘움직이고활동한다. 웅고드는오보나무당나무, 인적이없는척박한주거지등에거주하며, 웅고드의움직이는소리는북, 종소리, 휘파람소리로알수있다고한다(하이시히, 2003, 207).

몽골샤먼들은웅고드중에서칭기스칸웅고드가가장세다고말한다.¹⁰그래

서몽골의조상숭배에서가장보편적인풍속은칭기즈칸신령숭배이다. 샤먼들은칭기즈칸과그의동생들, 신하들은무신으로모시고, 한식에는능묘에서, 설달그믐날에는초원에서향을피우고절을한다. 몽골사람들은게르의상석이나집밖의가축우리에조상신이거한다고믿는다.

몽골샤머니즘은씨족, 부족, 인간들의기원을하늘에서점지하여태어난늑대, 사슴, 고니, 소나무등으로보고이것들을 ‘하르승텡게르(харсан тэнгэр, 수호신)’라하여신앙해왔다.¹¹이것은조상신개념을가진집단과개인의수호신이라할수있다. 집안에잡귀가드는것은조상신, 그리고하르승텡게르나자야치웅고드(заяач онгод)를제대로모시지않았기때문이라고여긴다. 그래서해마다정월초하루나설달그믐날아침에조상이나웅고드에게사찰(сацал, 예)를올린다(이안나, 2010, 234-236).

몽골의인격화된신령으로특징적인것은불과수호기숭배이다. 불은부정의제거와가계의번영을상징하여예부터몽골인들은이를숭배해왔다. 몽골샤먼들은불의신을풍요를보장하고부와가축을지킨다고믿으면서불의신을‘갈텡그리(гал тэнгэр, 불천신)’, ‘갈링한(галын хаан, 불의왕)’이라고했으며, ‘어트경갈링한(отгон галын хаан, 불의왕)’, 또는‘어트경갈링한에흐(отгон галын хаан эх, 불의왕어머니)’이라고했다(하이시히, 2003, 138). 몽골인들은

⁹ 일반인이죽으면그영혼은다른사람이나동물로다시태어나지만무당들의영혼은웅고드의세계, 흑암의세계라는곳에존재한다고한다.

¹⁰ 무당의사후 3년이 지나면웅고드가되는의례를행한다. 웅고드는아무나되는것이아니고특별한사건으로유명해진사람이나초능력을가진존재가죽으면그영혼이웅고드가된다.

¹¹ 보양바트(Х.Буянбат)는신령신앙의유형을자연신앙(천신과지신숭배), 토렘신앙, 조상신앙, 웅고드신앙이라는네부류로나누었는데수호신숭배는토렘신앙에해당된다(어트거니푸레브, 2001, 33-34).

한가정과나라의생명이불에있으며, 불을신성한빛과정화의상징으로믿었다. 불의신을명명할때‘어트경’이라는용어를사용한것은한국과는반대로부모의가산(гал голомт)을이어받는자가막내이기때문이기도하고, 어트경이라는말자체가불의왕(галын хан)이나불의주인(голомтын эзэн)이나불의수호신(голомт сахигч)을의미하기때문이다.

자신들의씨족이나부족을지켜주는 ‘술드(сүлд, 수호기)’라는수호신도마을신의성격으로섬겼다(하이시히, 2003, 164-165).¹²이처럼몽골의샤머니즘은자신들의삶에직·간접적으로영

을주는자연을다양한의인화된신으로숭배한다.

몽골의샤머니즘은한국과같이자연신과인물신이있으며, 조상신령도웅고드라는형태로숭배된다. 한국의무당이몸주신이라고말하는것을몽골의샤먼은웅고드라고말한다. 몽골의샤머니즘은자신들의삶에직, 간접적으로영향을주는자연을다양한의인화된신으로숭배하며, 조상신과다양한영들을섬긴다. 몽골에서특별한것은불의신과수호기를가족이나부족의수호신으로숭배하는것인데그상징과의미의차이는농경사회와유목사회의차이에서비롯된것이라하겠다.

표3. 몽골샤머니즘신령의종류

자연신계통	인간신계통	기타인격화된 수호신령
- 천신(몽흐텡게르), 지모신(에투쟁에흐)	- 칭기즈칸신령	- 하르승텡게르
- 일신, 월신, 성신, 산천신(로스사브닥)	- 조상신	- 불의신
- 호수의신(로싱항), 에를렉항	- 웅고드	- 술드(수호기)

2) 몽골신령의위계구조

몽골샤머니즘에서최고신인몽흐텡게르는현실적인샤먼의례의중심에

있다.¹³인간의힘으로는어찌할수없는혹독한기후변화를비롯한자연의움직임

¹² 술드는 21개아이막의종마갈기나꼬리털로만드는데이는민족의화합을상징한다. 아울러깃털과깃대는말털신앙과나무신앙(솟대신앙)의결합을, 깃발에있는말의그림은인간의기운, 정기, 운을살리는힘을, 그리고 9개의술드는성수를상징한다.

¹³ 실제로 샤먼들은 제의시에 몽흐 텡게르를 갖가지 칭호와 이름으로 부르며, 자신의 씨족, 부족, 나이와 이름을 아뢴다. 그 후 어떤 공물을 헌납하는지를 알라고, 몽흐 텡게르와 다른 텡게르들을 불러 무엇을 바라고 원하는지를 아람으로써 의례를 마친다. 몽흐 텡게르에게 바치는 공물은 흰 색이며, 숫자로는 3 과 9수의 상징이 나타난다. 비단과 오색천, 향, 촛불, 음식 등이 준비된다. 소원은 가족이나 부족의 평안과 목숨의 보전, 죽음과 고통에서 벗어나게 해주고 악마에게서 보호, 재산과 가축의 풍요를 요청하고 신성함으로 나타내는 흰 젖을 뿌린다.

은하늘의 뜻을 반영하는 것이었기에 몽골인들은 몽골초원에서 일어나는 바람, 천둥, 구름, 번개등과 같은 기후변화의 주요인들을 모두 텡게르와 관련된 현상으로 이해하였으며 따라서 천신인 몽호텡게르에 대한 신앙을 가장 중시했다(이안나, 2010, 9-10).¹⁴

비옥한 토지와 풀을 자라게 하는 대지의 신인에 투쟁에 대한 숭배는 몽호텡게르 못지않게 몽골인들에게 숭배되었다(마르하호, 2001, 122). 몽골인들은 대지와 물, 산, 높은 곳, 호수, 강등을 인격화한 정령으로 숭배했으며 샤먼들은 제의에 투쟁과 로스사브닥을 위한 무가를 포함시켰다. 특히 로스사브닥은 인간에게 불행과 질병이라는 고통을 주는 자연신령으로 인식되었기에 몽골인들은 로스사브닥에 대한 의례를 중시했다.

부리아트 몽골인들은 최고신인 허호몽호텡게르(хөх мөнх тэнгэр) 아래에 세계말라안텡게르(эсэгмалаан тэнгэр)를 두었는데 그 이유는 세 세계말라안텡게르가 텡게르들 중에서 가장 연장자일 뿐만 아니라 허호몽호텡게르에게 나아가는 통로이자 중개자 역할을 하기 때문이라고 한다(양민중, 2003, 94-95).

몽골 샤머니즘에는 수많은 텡게르들이 있는데 이들은 행운이나 축복을 가져다주고, 가축을 보호하는 기능을 한다. 특별히 창조와 번성의 신으로서 가축의 보호와 증식, 특정 동물이나 목축에 영향을 미친다. 텡게르들은 각각 고유한 임무에 따라 역할을 맡으며, 또 세상의 특징지

역에 거주하며 그 지역에 대한 역할과 영향력을 행사한다. 이들 텡게르의 기원과 역할은 다르지만 그들에게 제의를 통해 기원하는 사람들을 보호하는 기능은 똑같다(하이시히, 2003, 102-118).

천신과 지모신에 이어 지배층이나 평민 할 것 없이 모두가 숭배한 대상은 조상신령인 웅고드이다. 웅고드 신앙은 사람의 영혼은 영원히 죽지 않는다는 몽골 샤머니즘의 영혼관에 근거한 것으로 샤먼들은 주로 징기스칸과 그의 형제들, 씨족, 그리고 고인이 된 유명한 무당들을 중요한 웅고드로 모셨다(에트거니푸레브, 2001, 59). 가축과 풍요의 신, 대지와 물의 지배자로 숭배된 ‘차강어브경(цагаан өвгөн, 흰노인)’, 다르항하르텡게르, 아브갈대웅고드, 자야치웅고드, 마니항웅고드 등을 섬겼다(이안나, 2010, 217-226). 이들은 몽골에서 가장 보편적으로 모시는 웅고드로 할아버지, 할머니로 나타나기도 해서 조상신 성격을 띤다. 이들은 씨족이나 종족, 더 나아가 나라를 수호하고 도움을 베푸는 수호신의 역할을 한다. 웅고드는 인격신이지만 산천이나 나무 등에 거주하는 자연신의 특성도 가졌다(이안나, 2010, 210).

몽골의 신령은 몽호텡게르를 정점으로 하는 위계구조를 가지고 있지만 그 계급이 뚜렷하게 구분되어 있지는 않다. 원래 몽골의 전통 신앙을 계승하는 흑사먼 전통에서는 3대륙에 각각 3신이 있어서 천신의 수는 9신이 존재했으며, 99천신이란 개념은 없었다. 99천신의 수는 불교의 영향으로 신령들의 대체와 변형 과정에서 그 수가 많아진 것으로 보인다.¹⁵ 원

¹⁴ 몽골 비사에서는 몽호텡게르나 에트경텡게르(Отгон тэнгэр)를 데드텡게르(Дэд тэнгэр), 한텡게르(Хаан тэнгэр), 에첵텡게르(Эцэг тэнгэр) 등 여러 가지 명칭으로 부른다.

¹⁵ 불교 만신전에서 몽골의 샤머니즘 속으로 받아들인 비스만텡게르(바이스라바나) 즉 비사문천, 비쉬누텡게르(비쉬누) 즉 비뉴천, 보르항

래몽골샤머니즘은신령들의다양한차이를인정하는수평적신관으로서의특성을갖고있다(이안나, 2010, 200).

모든텡게르들이각각의역할과임무가있으며, 지역이나관할하는영역이분명히나누어져있다는면에서, 또그들에게기원하는사람들의소원을들어주는신령들이라는면에서한국의샤머니즘과유사한특성을지닌다. 그러나한국의신령들이불교와도교의영향을받아서제석신, 십대왕, 칠성이나팔선녀등이있다면몽골의텡게르들은 16세기이후티베트불교가번성하면서불교의보살이나티베트의신령으로대체, 변형되었다는특징이있다.

3) 몽골신령의성격

몽골 샤머니즘의 신관은 모든 만물에 생명과 영혼이 깃들여 있다는 범신론적 세계관의 형태를 띠고 있으며 하늘과 대지, 그리고 자연을 관장하는 신들이 있음을 믿는 다신론적 신앙체계를 가지고 있다.

이러한 몽골 샤머니즘 신관의 특성은 자연적 지리조건과 밀접한 관련이 있다. 자연을 위대한 원천으로 여기고 인간은 자연의 일부로서 자연의 순리에 순응하며 사는 것이 인간의 운명이라는 유목적인 삶은 자연과 신성을 하나로 인식하는 사고방식을 형성했다. 몽골 샤머니즘에서 자연은 살아있는 유기체요 생명체이며 인간과 유기적 관계를 맺는다. 몽골인들은 일반

적으로 산, 강, 호수, 나무, 돌 등을 어머니로 여기는 관념을 가지고 있다. 대지는 어머니이고 물은 생명의 젖줄이며 어머니의 피라고 생각하는데 이것은 인간과 자연을 일체로 보는 시각을 나타낸다(이안나, 2010, 9-10).특히 몽골 샤머니즘은 자연의배후에는보이지않는힘이존재하는데이것은인간의정신적, 물질적삶에유기적으로연결되어있다는관념을가지고있다. 자연에는신령이깃들어있기때문에신령들을노하게하는행위를해서는안된다고여긴다. 그래서몽골인들은자연적삶의질서와조화를중시한다.¹⁶

텡게르들의성격도이러한자연적환경과연관되어있다. 예를들어‘자야치(заяач) 텡게르’는가축을큰질병없이자라게하는텡게르이며, ‘올랑아타(улаан атаа) 텡게르’는말의운명을주관하는텡게르이다. ‘다르항구지르(Дархан гүжир)’또는‘구지르홍호르(Гүжир хонхор) 텡게르’는가축이나인간에게충분한풀과음식을제공하는수호신이다. 또‘마나한(Манахан) 텡게르’는사냥할때행운을주는천신이다.¹⁷이와같이텡게르들은몽골인들의중요한경제활동인

¹⁶ 몽골민간신앙의특성은자연만물에는영적힘, 영적존재가깃들여있다는애니미즘, 페티시즘적신앙체계이다. 자연은하나의정신적존재이기에인간이존중하지않으면화를불러일으키거나부정적인영향을미친다고믿는다. 칭기즈칸통치시절에강물을더럽히는것을강하게처벌했는데이것은물을더럽히는것이어머니의피를더럽히는것이라고보았기때문이다. 자연물을살아있는개체로보는것이몽골샤머니즘의특징이다.

¹⁷ 몽골샤머니즘의신령과그기능에대한자세한내용은게.강북토호(2001)의“몽골보르야드족샤머니즘의이해” 147-152쪽과하이시히(2003), “5장. 몽골의민간신앙과만신전” 99-118쪽을참고하라.

텡게르(부처), 에스룬텡게르(인드라, Indra, 제석천), 오킨텡게르(스리데비, 즉소녀천신), 오치르바니텡게르(바즈라파니, 즉금강수) 등이그예다(하이시히, 2003, 106).

목축과 밀접한 관련이 있다. 이것은 몽골 샤머니즘이 유목 환경에 적합하게 신령 체계가 발달되어 왔음을 보여준다.

몽골 샤머니즘 신령의 또 다른 특징은 신앙 형태들이 서로 불가분의 관련을 맺고 있다는 것이다. 몽골의 산신앙은 천신신앙과 직접적으로 관련되어 있고, 또 오보신앙과도 관련이 된다. 오보는 대체로 그 자체로 신앙시되는 경우보다 산과 물, 나무 등의 신앙물체의 틀위해 세우는 경우가 많다.

또 다른 특성으로 몽골 샤머니즘의 신령은 사람들의 일상 생활과 밀접한 관련을 맺는다는 것이다. 몽골 샤머니즘은 세상을 ‘빛의 세계(нарт хорвоо)’와 ‘어둠의 세계(харанхуйн орон)’로 나누었으며 어둠의 세계에 있는 웅고드나 신령들은 사면을 통해서 빛의 세계에 영향을 끼칠 수 있는데 이들은 세상의 동식물과 사람, 산, 강, 호수, 나무와 돌 등 모든 것을 돌보는 역할을 한다(О.Пүрэв, 2014, 118-119). 빛의 세계의 텅게르는 물과 생명을

만들어 내고 대지를 풍요롭게 해주며 만물이 그 특성대로 존재할 수 있도록 지켜주는 역할을 한다. 로스사브닥도 인간과의 관계에 있어서 죄가 없는 자를 건드리거나 괴롭히지 않는다. 하지만 로스사브닥이 다니는 길을 막는 것이나 물속에서 육지 동물을 죽이는 것과 같은 인간의 그릇된 행동으로 인한 결과에 대해서는 매우 엄하고 무섭게 대한다. 일상 생활 가운데 생기는 가뭄, 폭우, 우박 등과 같은 자연적 재난이나 죽음, 고통, 병과 같은 고난은 로스사브닥이 인간에게 내리는 벌의 결과다(О.Пүрэв, 2014, 60-62).

몽골의 샤머니즘은 하늘과 땅과 물을 비롯한 이 세상의 모든 곳에는 신령과 영혼이 깃들여 있으며 이 신령들에게 잘 못하면 인간은 화를 입게 되기에 인간들은 자연을 존중하고 보호하며, 자연 세계 안에 거하는 웅고드나 신령들과 올바른 관계를 맺고 조화를 이루는데 힘써야 하는 것이다(어트거니푸레브, 2001, 26).

표 4. 한국과 몽골 샤머니즘의 신령 체계 비교표

구분	한국	몽골
공통점	· 다신적 신앙 체계를 가지고 있다. · 신들은 각자가 맡은 직무에 따라 사람의 운명을 관장하는 기능적 성격이 강하다. · 신령은 사람들이 구하는 바램을 들어주기 위해 존재한다. · 신령들은 인간의 일상적 삶과 밀접한 관계를 맺고 있다. 신들도 인간과 함께 거주하고 있으며 인간이 거주하는 장소가 바로 신들이 머무는 장소이다. · 불교의 석가모니(불사)나 보살(관세음보살, 미륵 등)들을 신령으로 수용했다.	

차이점	·잡신들의종류가많고그존제도다양하다. ·가택신과인간의생명을관장하는삼신이상세하게구분되어있다. ·인간신이나잡신들은초인간적인존재이지만전지전능한존재는아니며, 그권능은제한적이다. ·잡귀들은샤먼의도움을통해저승으로갈수있다는상호협조적역할을강조한다. ·인물신들은유교적문무백관의직책을따라장군, 대감등의명칭이많다. ·인물신들의규모나종류가다양하고한이많은인물들이신령으로모셔진경우가많다(최영, 임경엽, 신립등). ·불교와도교에서수용된신령들(제석, 칠성신, 조왕신, 옥황상제등)이많다. ·중국에서전래되어진장군신들이존재한다(관우또는관제신, 제갈공명, 유비등).	·자연에신이편재해있다고보는범신론적세계관을가지고있다. ·천신들의수가 99개로많고다양하며각각의영역을담당한다. ·씨족, 부족, 인간들의기원을늑대, 사슴, 고니, 소나무등으로보고이것들을 ‘하르승텡게르’라하여토텐신앙에근거한수호신앙을강하다. ·유목이라는자연적조건과연관된신령들이발달되어있다. ·웅고드를숭배한다. ·불의신에대한개념과제의가발달되어있다. ·신앙형태들이서로불가분의관계를맺고있다. 천신-산-오보등 ·명절에차찰(цацал) 의례를행한다. ·티베트불교로부터수용한텡게르신령들이많다(비스만텡게르, 비쉬누텡게르, 보르항텡게르, 에스룬텡게르, 오킨텡게르, 오치르바니텡게르등).

III. 결론

본 연구에서는 한국과 몽골 샤머니즘의 신령체계를 신령의 유형, 위계구조, 성격을 중심으로 살펴보았다. 두 나라의 샤머니즘은 신령에 대한 다신교적 신앙 체계를 가지고 있음과 신령들은 위계가 있지만 각자가 맡은 직무에 따라 사람의 운명을 관장하는 기능적 성격이 강하다는 점을 고찰했다. 또 사람들이 간구하는 바람을 들어주기 위해 신령이 존재하기에 신령들은 인간의 일상적 삶과 밀접한 관계를 맺고 있음도 살펴보았다.

한국샤머니즘의신령은인간의존재이전부터본래적으로존재하던자연신계통과, 후천적으로모셔진인신계통, 그리고잡신(잡귀) 계통들로나눌수있

다. 이것은한국의샤머니즘이인간의집이나마을과같은생활공간, 산이나바다, 하늘과같은자연환경, 그리고조상, 영웅, 죽은자등과의관계를통해서인간의삶을바라본다는것을의미한다. 한국의신령들은각자가분명한역할이있으며그것을관장하는고유권한을가지고있다. 따라서각자가자기에게주어진임무나규범, 규칙의임무만충실히완수하면되는것이기에다른신령들의기능에대해서는관여하지않는다. 이런관점에서무신들간의상하관계가존재하지않는것처럼보인다. 그렇지만곳에있어서무당이신들을불러들이거나신령을모시는제사상의배열에는순서나차이가있음도사실이다. 따라서신령의구조는이

러한복합적인요인들을모두고려해야한다. 샤머니즘의신령은인간과구체적인만남이나일정한관계를맺음으로써그존재성을드러내며, 인간은곳이나제의를통해신령들의저승길을닦아주는역할을함으로써신령들과관계를맺는다. 한국샤머니즘신령들은인간삶의현실경험을반영하고있으며, 무당이라는샤먼을통해자신을구체적으로드러내고인간과직접적인의사소통을갖는현실적인존재이다. 또독립적인신들로서인간들과의관계속에서나름의역할과존재가치를인정받고있는다원적인신령세계를이루고있다고할수있다.

몽골의샤머니즘은한국과같이자연신과인물신이있으며, 조상신령도옹고드라는형태로숭배된다. 몽골의샤머니즘은자신들의삶에직, 간접적으로영향을주는자연을다양한의인화된신으로숭배하며, 조상신과다양한영들을섬긴다. 몽골에서는불의신과수호기를가죽이나부족의수호신으로숭배하는데그상징과의미는유목사회의성격을반영한다. 몽골의신령들은텡게르를정점으로하는위계구조를가지고있지만그계급이뚜렷하게구분되어있지는않으며, 신령들의다양한차이를인정하는수평적신관으로서의특성을갖고있다. 모든텡게르들이각각의역할과임무가있으며, 지역이나관할하는영역이분명히나누어져있다는면에서, 또그들에게기원하는사람들의소원을들어주는신령들이라는면에서한국의샤머니즘과유사한특성을지닌다. 그러나한국의샤머니즘이일찍부터불교와도교, 중국의영향을받아제석신, 칠성신, 관우장군을비롯한여러장군신등을수용했다면, 몽

골의샤머니즘은16세기이후티베트불교의영향으로티베트의신령들을수용하거나그신령들로변형또는대체했다는특성이있다.

참고문헌

1. Б.Ринчен(1975), *Монгол бөө мөргөлийг судлах эх хэрэглэхүүн*, III боть, УБ.
2. О.Пүрэв(2014), *Монгол бөөгийн шаашин*, УБ: Монгол Улсын Шинжлэх Ухааны Академ.
3. С.Дулам(1992), *Дархад бөөгийн уламжлал*, УБ: Монгол Улсын Их Сургууль.
4. Ч.Далай(1959), *Монголын бөө мөргөлийн товч түүх*, УБ.
5. С.Бадамхатан(1965). *Хөвсгөллийн дархад ястан*. УБ.
6. Х.Буянбат(1965), *Монголын бөөгийн шаашны учир*, Өвөр монгол.
7. 김인회(1987), 한국무속사상연구, 집문당.
8. 김태곤(1981), 한국무속연구, 집문당.
9. 김태곤(1983), 한국민간신앙연구, 집문당.
10. 김태곤(1993), 무속과영의세계, 한울.
11. 미르치아엘리아데(1992), 샤머니즘, 이윤기역, 출판까지,
12. 박원길(1996), 몽골의문화와자연지리, 도서출판두술.

13. 발터하이시히(2003) 몽골의종교, 이평래역, 소나무.
14. 섀덴자빈돌람(2007), 몽골신화의 형상, 이평래역, 태학사.
15. 양민중(2003), 샤먼이야기 : 잃어버린신화샤먼세계를찾아서, 정신세계사.
16. 유동식(1975), 한국종교와기독교, 서울: 대한기독교서회.
17. 유동식(1978), 민속종교와한국문화, 현대사상사.
18. 이능화(2002), 조선무속고, 문예신서 44, 이재곤역, 동문선.
19. 이안나(2005), 몽골인의생활과풍속, 첫눈에.
20. 이안나(2010), 몽골의민간신앙연구, 서울: 한국문화사.
21. 이용범(2001), 한국무속의신관에 대한연구: 서울지역재수굿을중심으로, 서울대박사학위논문.
22. 조홍윤(1983), 한국의무, 정음사.
23. 조홍윤(1997), 무: 한국무의역사와현상, 민족사.
24. 조홍윤(1999), 한국의샤머니즘, 서울대학교출판부.
25. 최준식(2007), 한국의종교문화로 읽는다, 사계절출판사.
26. 최준식(2009), 무교-권력에밀린한국인의근본신앙, 도서출판모시는사람들.
27. 현용준(1986), 제주도무속연구, 집문당.
28. 아키바다카시(秋葉隆). 아카마쓰지조(赤松智城) (1991), 조선무속의연구, 심우성역, 동문선.
29. Charles Allen Clark(1961), *Religions of Old KoreaSeoul*, Seoul: Christian Literature Society of Korea.
30. 강토그토호(2001), “몽골보리야드 족샤머니즘이해”, 무속과민속. 월인, 147-165.
31. 데.마르하호, (2001), “몽골샤머니즘의초원제에대하여”, 「몽골무속과민속」, 월인, 51-65.
32. 서대석(1995), “한국인의무속적신관”, 해방 50주년, 세계속의한국학, 인하대학교한국학연구소, 195-207
33. 양종승(1999), “한국무신의구조연구”, 비교문화연구제5호, 서울대학교비교문화연구소, 163-193.
34. 어트거니푸레브(2001), “몽골무교의전반적성격”, 몽골무속과민속. 월인, 11-29.
35. 어트거니푸레브(2001), “몽골무교의신령, 옹고드의특징”, 몽골무속과민속, 월인, 31-49.
36. 임석제(1986) “한국무속연구의회고”, 비교민속학제2집, 3-21.
37. 조홍윤(1998), “한국신령의체계와성격” 동방학지, 101권, 연세대학교국학연구원, 139-180.
38. 최주열(1995), “한국무속의인신신앙연구”, 성화논총, 229-268.
39. 홍태한(2022), “서울굿신령대신의의미와기능”, 무형유산학제7권 2호, 115-136.

МОНГОЛ СОЛОНГОС ХОЁР ОРНЫ БОЛОВСРОЛЫН САЛБАР ДАХЬ ХАМТЫН АЖИЛЛАГААНЫ ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ¹

Б.Туяа

ОУУБИС, Боловсрол судлалын ухааны доктор

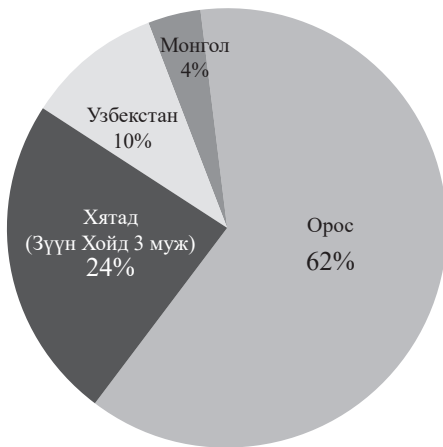
БНСУ болон Монгол Улс 1990 онд дипломат харилцаа тогтоосноос хойш улс төр, эдийн засаг, соёл, боловсрол гэх мэт нийгмийн бүхий л салбарт хоёр улсын харилцаа, хамтын ажиллагаа үргэлжилсээр байна. 1990 онд Ну Тэ Ү²-гийн Засгийн газар хуучнаар ЗХУ болон Хятад улстай гадаад харилцаагаа өргөжүүлсэн үеэс эхлэн БНСУ-ын үе үеийн засгийн газар “Даяаршлын бодлого”, “Нарны гэрэл бодлого”, “Зүүн хойд Азийн энхтайван, хөгжлийн бодлого”, “Евроазийн санаачилга”, “Шинэ Умардын бодлого” зэрэг бодлогын хүрээнд Зүүн хойд Азийн орнуудтай хамтын ажиллагааг хөгжүүлсээр ирсэн.

Дээрх бодлогыг хэрэгжүүлж ирсэн БНСУ-ын үе үеийн засгийн газрын гол зорилго, чиглэл хоорондоо бага зэрэг ялгаатай ч хойд хөршүүдтэйгээ эдийн засгийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх, Зүүн хойд Азийн аюулгүй байдал, энхтайвныг бэхжүүлэхэд оршиж байв. Тухайлбал, Ну Тэ Ү-гийн Засгийн газрын “Умардын бодлого”, Ким Дэ Жүний Засгийн газрын “Нарны гэрэл бодлого” нь Хятад болон ЗХУ-тай гадаад харилцаагаа өргөжүүлэх, Солонгосын хойгт энхтайван, аюулгүй байдлыг бэхжүүлэх, Ким Ён Самын Засгийн газрын хэрэгжүүлсэн “Даяаршлын бодлого” нь умард хөршүүдтэйгээ дипломат харилцаагаа өргөжүүлэх, И Мён Бакын Засгийн газраас хэрэгжүүлсэн “Эрчим хүчний гадаад харилцаа” бодлого нь Хойд Солонгос, Өмнөд Солонгос, Оросын байгалийн хийн хоолойн төслийг хэрэгжүүлэхэд гол зорилго нь оршиж байв. Пак Гын Хэгийн засгийн газраас хэрэгжүүлсэн “Евроазийн санаачилга” нь нэг тив, бүтээлч тив, энхтайвны тив болох зорилго бүхий Евроази дахь хамтын ажиллагааг хөгжүүлэхэд гол анхаарлаа хандуулж байсан бол Мүн Жэ Иний засгийн газрын “Шинэ Умардын бодлого” нь аж үйлдвэр, эдийн засгийн онцлогийг харгалзсан Евроазийн орнуудтай хамтын ажиллагааны төслүүдийг хэрэгжүүлэх, Умардын зах зээлд санхүүгийн хүртээмжийг өргөтгөх платформыг бэхжүүлэх, боловсрол, соёл, эрүүлмэнд, аялал жуулчлалын салбарт төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг өргөжүүлэхэд чиглэж байв.

¹ This work was supported by the Core University Program for Korean Studies of Ministry of Education of Republic of Korea and the Korean Studies Promotion Service at the Academy of Korean Studies (AKS-2022-OLU-2250006)

² Тус өгүүлэлд солонгос хүний нэрийг дуудлагаар нь галиглав.

Шинэ Умардын бодлогын зорилтот орнуудад Орос, Молдав, Монгол, Беларусь, Армени, Азербайджан, Узбекистан, Хятад (Зүүн хойд 3 муж), Казахстан, Киргизстан, Тажикстан, Туркменстан зэрэг орнууд багтдаг бөгөөд тэдний дотроос Монгол Улс хэдийгээр бага хувийг эзэлдэг ч Орос, Хятад, Узбекистаны адил БНСУ-ын голлох түншийн нэг гэж тооцогддог байна.

Эх сурвалж: 나용우외 (2020), p.164.

Түүнчлэн Шинэ Умардын бодлогын хүрээнд БНСУ хойд хөрш орнуудтайгаа боловсролын салбарт хамтран ажиллахаар төлөвлөсөн нь хөгжиж буй орнууд ядуурлыг бууруулах зорилтоо бие даан хэрэгжүүлэхэд

зайлшгүй шаардлагатай тусламж бол “боловсрол” гэж үзсэнтэй холбоотой. Боловсролын салбар бол үр дүнг нь шууд тооцоход бэрх ч ирээдүйн чадварлаг боловсон хүчнийг бэлтгэх маш чухал салбар юм. Иймээс БНСУ хөгжиж буй орнуудтай боловсролын салбарт хамтран ажиллаж, тэр дундаа Монгол улстай боловсролын салбарын туршлага, ноу-хау (knowhow)-гаа хуваалцаж байгаа нь боловсролын салбарын чадавхыг бэхжүүлэх зорилготой.

Шинэ Умардын бодлогын хүрээнд Мүн Жэ Иний Засгийн газар 1) К-эрүүл мэндийн үйлчилгээ, 2) Соёл-боловсрол 3) Хөдөө аж ахуй, загасны аж ахуйн худалдаа, 4) Санхүү-Худалдаа-Инновацийн платформ, 5) Digital Green хамтын ажиллагаа, 6) Үйлдвэр, дэд бүтцийн хамтын ажиллагаа, 7) Нэгдсэн сүлжээ байгуулах, 8) Бүс нутгийн онцлогт тохирсон хамтын ажиллагаа зэрэг 8 санаачилгын хүрээнд 70 үндсэн ажил, 130 үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөжээ. Энэхүү 8 санаачилгын нэг нь соёл боловсролын салбар бөгөөд үүнтэй холбоотой үндсэн 10 ажлын хүрээнд 20 үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн байна.

Соёл-боловсролын солилцооны чиглэлээр хэрэгжүүлэх төслүүд

8 санаачилга	70 үндсэн ажил	Үйл ажиллагаа
Соёл-боловсролын салбарын солилцоо	Олон улсын шилдэг оюутнуудыг БНСУ-д суралцуулах	1
	Евроазийн академийн үйл ажиллагаа	1
	Солонгос хэл, судлалыг түгээн дэлгэрүүлэх	3
	Солонгос соёлын урсгал, дипломат харилцаан ойн арга хэмжээ	1

	Соёл боловсролын салбар дахь ODA	2
	Их дээд сургууль хоорондын харилцааг өргөжүүлэх	2
	Боловсон хүчний сургалт	2
	Хүмүүс хоорондын харилцааг өргөжүүлэх	4
	Соёлын нийгэмлэг байгуулах	2
	Нийт	20

Эх сурвалж: 변현섭, 박선진(2022), p.7

Үүнээс тус өгүүлэлд “Олон улсын шилдэг оюутнуудыг БНСУ-д суралцуулах”, “Солонгос хэл, судлалыг түгээн дэлгэрүүлэх”, “Соёл боловсролын салбар дахь ODA” зэрэг төслүүдийн өнөөгийн байдлыг авч үзье.

1. Олон улсын шилдэг оюутнуудыг БНСУ-д суралцуулах

БНСУ-ын Засгийн газраас 2017 оноос 2021 оны хооронд дэлхий нийтийн

хэмжээнд 5039 оюутныг Засгийн газрын тэтгэлгээр Солонгос улсад суралцуулсан ба үүний 23,3 хувь буюу 1179 оюутан Шинэ Умардын бодлогын зорилтот орнуудаас суралцсан байна. Тэдгээр 14 улс орноос дээрх 5 жилийн хугацаанд Монгол Улсаас 153 оюутан суралцсан нь 13 хувийг эзэлж байна.

Улсын нэр	2017		2018		2019		2020		2021	
	оюутны тоо	хувь	оюутны тоо	хувь	оюутны тоо	хувь	оюутны тоо	хувь	оюутны тоо	хувь
Дэлхий нийтийн хэмжээнд	692	100	803	100	873	100	1,320	100	1,351	100
Шинэ Умард	146	21.1	164	20.4	181	20.7	340	25.8	348	25.8
Орос	17	2.5	20	2.5	22	2.5	51	3.9	50	3.7
Казакстан	1	0.1	1	0.1	1	0.1	3	0.2	1	0.1
Киргизстан	19	2.7	24	3.0	29	3.3	55	4.2	63	4.7
Тажикстан	1	0.1	1	0.1	2	0.2	2	0.2	5	0.4
Туркменстан	2	0.3	3	0.4	3	0.3	5	0.4	5	0.4
Узбекстан	6	0.9	7	0.9	5	0.6	13	1.0	17	1.3
Монгол	17	2.5	24	3.0	24	2.7	42	3.2	46	3.4
Армени	3	0.4	3	0.4	5	0.6	14	1.1	18	1.3
Азербайджан	2	0.3	3	0.4	3	0.3	5	0.4	6	0.4
Гүрж	36	5.2	26	3.2	26	3.0	28	2.1	25	1.9
Беларусь	14	2.0	19	2.4	21	2.4	47	3.6	49	3.6
Молдав	14	2.0	17	2.1	19	2.2	33	2.5	36	2.7
Украин	9	1.3	9	1.1	13	1.5	26	2.0	18	1.3
Хятад(зүүн хойд 3 муж)	5	0.7	7	0.9	8	0.9	16	1.2	9	0.7

Эх сурвалж: 변현섭, 박선진(2022), p.9

БНСУ-ын Засгийн газрын тэтгэлэгт хөтөлбөрийн зорилго, ач холбогдол нь нэг талаас солонгос орныг таниулах, солонгос орны талаар дотно имижийг бүрдүүлэх, Солонгос улсын дэлхий дахин дахь нэр хүндийг өсгөх, солонгосын хөдөө орон нутгийн их, дээд сургуулийг дэмжих, дээд боловсролыг олон улсын түвшинд хүргэх боловч нөгөө талаасаа бусад орны соёлыг таньж мэдэх, улс хоорондын боловсролын солилцоог дэмжих, дэлхийн авьяастнуудыг хөгжүүлэх, хөгжиж буй орнуудын гол асуудлуудыг шийдвэрлэхэд бодитой, тодорхой тусламж үзүүлэхэд оршиж байна (이창기, 2014; 김덕신, 2018; 나은영, 2019).

Судлаач И Жи Е (이지예, 2021) БНСУ-ын Засгийн газрын тэтгэлгээр суралцаж буй оюутнуудын сэтгэл ханамжийг хувийн зардлаар суралцаж буй оюутнуудын сэтгэл ханамжтай харьцуулах замаар БНСУ-ын Засгийн газрын тэтгэлэгт хөтөлбөр дэвшүүлсэн зорилгодоо хүрч, үр дүнтэй байгаа эсэх талаар судалжээ. Солонгос орны талаар дотно имиж бүрдүүлэх зорилго бүхий тус хөтөлбөрөөр суралцаж буй оюутнууд нь хувийн зардлаар суралцаж буй оюутнуудтай харьцуулахад солонгос хүний сэтгэл, хандлага, солонгосын соёл гэх мэт гол хүчин зүйлсийн тухайд харьцангуй эерэг хандлагатай байсан нь судалгааны үр дүн харуулж байна.

2. Солонгос хэл, судлалыг түгээн дэлгэрүүлэх

БНСУ-ын Боловсролын яамнаас жил бүр гадаадын их дээд сургуулийг түшиглэн солонгос судлалыг хөгжүүлэх төслийг шалгаруулдаг бөгөөд энэхүү төслийг “Нахиа” ба “Цөм” гэж ангилдаг. “Нахиа” төсөл нь солонгос судлалын сургалтын орчин нөхцөл сул байгаа гадаадын их дээд сургуулиудад солонгос судлалын сургалтын орчныг бүрдүүлэх хөтөлбөрийг дэмжих зорилготой бол “Цөм” төсөл нь солонгос судлалын чиглэлээр сургалт, судалгааны тодорхой чадавхад хүрсэн гадаадын их дээд сургуулийг сонгон, тэднийг урт хугацааны дэмжлэгтэйгээр бүс нутгийн солонгос судлалын төв болгон хөгжүүлэн, хилийн чанад дахь Солонгос улсын үндэсний статус, үнэ цэнийг өсгөх зорилготой юм. 2018 оны 6 дугаар сараас эхлэн 2022 оны 11 дүгээр сар хүртэлх хугацаанд “Нахиа” төслийн хүрээнд Хятад, Узбекистан, Киргизстан орнуудын их, дээд сургууль тус бүрээс нэг төсөл, “Цөм” төслийн хүрээнд Хятад, Орос, Монгол Улсын их дээд сургууль тус бүрээс нэг төсөл шалгаран хэрэгжиж байна.

Зүүн хойд Азийн орнуудад хэрэгжиж буй Солонгос судлалын төслийн өнөөгийн байдал

(2018 оны 6-р сараас эхлэн өнөөг хүртэл хэрэгжиж буй хөтөлбөр)

Улс	Төслийн нэр	Хугацаа
Казакстан	(цөм төсөл) Төв Азийн солонгос судлалын алсын зайн сургалт, судалгааны нэгдсэн системийг бүрдүүлэх	2021.06~2026.05
Орос	(цөм төсөл) Татарстан болон Оросын төв, өмнөд бүсийн солонгос судлалыг хөгжүүлэх	2019.06~2024.05
Хятад	(цөм төсөл) Хятад, Солонгосын стратегийн түншлэлийн хүрээнд солонгос судлалын чадварлаг боловсон хүчин бэлтгэх загвар бий болгох	2018.06~2023.05
	(нахиа төсөл) Хятадын зүүн хойд бүс нутагт солонгос судлалын үндсэн бааз байгуулах	2021.06~2024.05
Узбекстан	(нахиа төсөл) Узбекистан дахь солонгос хэл ба солонгос хэлний багш нарын үйл ажиллагаа	2021.06~2024.05
Киргизстан	(нахиа төсөл) Киргизстанд солонгос судлалыг бэхжүүлэх сургалтын хөтөлбөр боловсруулах төсөл	2020.06~2023.05
Монгол	(цөм төсөл) Монголын хойч үеийн солонгос судлалын сургалт, судалгаа, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх	2022.11~2027.10

Эх сурвалж: БНСУ-ын Солонгос судлалыг хөгжүүлэх агентлагийн веб хуудас

3. Соёл боловсролын салбар дахь ODA

КОИСА-гаас 2012 оноос 2019 оны хооронд Монгол улсад хэрэгжүүлсэн бүх төрлийн төслийг БНСУ-ын Менежментийн Нийгэмлэгийн Зөвлөлөөс “Төрийн захиргаа/цахим засаглал”, “Хот байгуулалт”, “Ашигт малтмалын алдагдлын менежмент”, “Байгаль орчин”, “Усны менежмент ба ариун цэврийн байгууламж”, “Хөдөө аж ахуй ба хөдөө орон нутгийн хөгжил”, “Мэргэжлийн сургалт ба ажлын байр бий болгох”, “Дээд боловсролын чадавхыг бэхжүүлэх”, “Суурь боловсрол” болон бусад гэсэн 10 кластерт ангилсан байна. Эдгээр 10 кластер дотроос “Мэргэжлийн сургалт

ба ажлын байр бий болгох”, “Дээд боловсролын чадавхыг бэхжүүлэх”, “Суурь боловсрол” гэсэн 3 чиглэлийг сонгон, эдгээр чиглэлийн хүрээнд БНСУ-аас хэдий хэмжээний тусламж үзүүлсэн, ямар ямар хамтын ажиллагаа хэрэгжүүлсэн талаар авч үзье.

2020 оны 10 дугаар сарын байдлаар “Мэргэжлийн сургалт ба ажлын байр бий болгох”, “Дээд боловсролын чадавхыг бэхжүүлэх”, “Суурь боловсрол” гэсэн 3 чиглэлээр үндэсний, төр, хувийн хэвшил, сайн дурын байгууллагын хамтын ажиллагаа болон сургалтын үйл ажиллагаанд нийтдээ 42 тэрбум вон зарцуулсан байна.

Кластер	Үндэсний хамтын ажиллагааны төсөл	Төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааны төсөл	Сайн дурын байгууллагын хамтын ажиллагаа	Сургалтын үйл ажиллагаа	Нийт	Хувь (%)
Мэргэжлийн сургалт ба ажлын байр бий болгох	11,836,511,378	5,160,540,840	1,806,738,267	624,808,374	19,428,598,859	8.5
Дээд боловсролын чадавхыг бэхжүүлэх	6,600,000,000	1,896,576,324	4,920,997,734	363,991,606	13,783,565,664	6.0
Суурь боловсрол	-	1,394,220,253	9,343,274,335	-	10,737,494,425	4.7

Эх сурвалж: 한국능력협회컨설팅 (2021), p.13

“Мэргэжлийн сургалт ба ажлын байр бий болгох”, “Дээд боловсролын чадавхыг бэхжүүлэх”, “Суурь боловсрол” гэсэн 3 чиглэлийн хүрээнд хэрэгжүүлсэн хамтын ажиллагааг дараах хүснэгтэд харуулав.

Кластер	Хэлбэр	Төслийн тоо	Төслийн нэр
Мэргэжлийн сургалт ба ажлын байр бий болгох	Үндэсний хамтын ажиллагааны төсөл	2	- Монгол дахь Солонгос-Монгол техникийн их сургуулийн чадавхыг бэхжүүлэх - Монголд мэргэжлийн боловсрол, сургалтын тогтолцоог бэхжүүлэх
	Төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааны төсөл	10	- Багануур дүүргийн өрх толгойлсон эцэг, эхийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих - Монголын харааны бэрхшээлтэй иргэдийг баристад сургах - Монголын эмэгтэйчүүдийн бизнес төв, инкубатор байгуулах - Бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн бизнесийн чадавхыг бэхжүүлэх, гарааны бизнесийг дэмжих - Сонгинохайрхан дүүргийн 26-р хорооны иргэдэд мэргэжлийн сургалт явуулах замаар хувь хүний хөгжлийг дэмжих - Сонгинохайрхан дүүргийн хогийн цэгт амьдардаг иргэдэд мэргэжлийн боловсрол олгох замаар хөгжихөд дэмжлэг үзүүлэх - Монгол улсад хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, хамгаалах чиглэлээр хөдөлмөр эрхлэлт, хөдөлмөрийн төвийн үйлчилгээг дэмжих, түүний тогтолцоог бий болгох

			- Монголын мэдээллийн технологийн мэргэжилтнүүдийг дэмжих - Монголын мэдээллийн технологийн салбарын боловсон хүчнийг бэлтгэх, бизнес инкубатор орчныг бүрдүүлэх
	Сайн дурын байгууллага ба сургалт		- Сайн дурын байгууллагын 68 ажилтан, 3 сургалтын үйл ажиллагаа зохион байгуулав.
Дээд боловсролын чадавхыг бэхжүүлэх	Үндэсний хамтын ажиллагааны төсөл	1	- Монголын ШУТИС-ийн чадавхыг бэхжүүлэх
	Төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааны төсөл	3	- Монголын ШУТИС-ийн Mobile ICT боловсролын төвийг дэмжих - МИУ их сургуулийн номын санг өргөжүүлэх - МУИС-ийн Төрийн захиргааны удирдлагын тэнхимийг шинэчлэх
	Сайн дурын байгууллага ба сургалт		- 350 сайн дурын ажилтан, 8 сургалт
Суурь боловсрол	Төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааны төсөл	5	- Баянзүрх дүүргийн сургуулийн өмнөх насны болон бага ангийн сурагчдад сургуулийн дараах сургалтын чиг баримжаа олгох, чадварыг хөгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх - Баянзүрх дүүргийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, залуучуудад зориулсан манлайлал, чадавхыг бэхжүүлэх - Багануур хотод хүүхэд залуучуудыг дэмжих - Тусгай боловсролыг дэмжих төвийг байгуулж, үйл ажиллагаа явуулах - Бага ангийн сурагчдад хичээлийн өмнөх болон дараах сургалтын чиг баримжаа олгох, тэдний чадварыг хөгжүүлэх
	Сайн дурын байгууллага		-1210 сайн дурын ажилтан

Эх сурвалж: 한국능률협회컨설팅 (2021), p.16

Монгол Улсад хэрэгжиж байгаа дээрх төслүүдийн оновчтой, үр дүнтэй, тогтвортой байдал нь Монгол Улсын хөгжлийн бодлого(2007-2015, 2016-2021), урт хугацааны хөгжлийн бодлого(2015-2040), Монгол Улсын төсөв, боловсон хүчний дэмжлэгээс ихээхэн хамаарна.

Монгол Улс 1990-ээд оноос зах зээлийн эдийн засагт шилжиж эхэлсэнтэй холбогдуулан боловсролын шинэчлэлд дараах зорилтуудыг дэвшүүлсэн.

- Сургуулийн өмнөх боловсролын хүртээмжийг нэмэгдүүлэх

- Бага, дунд боловсролын хэт их хөтөлбөрийг багасгах
- Мэдлэгт чиглэсэн сургалтын хөтөлбөрөөс чадамжид чиглэсэн сургалтын хөтөлбөрт шилжих
- Багш төвтэй сургалтын аргаас суралцагч төвтэй сургалтын аргад шилжих
- ЕБС-ийн сургалтын хөтөлбөрт заавал судлах хичээлээс гадна сонгон суралцах хичээлүүдийг оруулах
- Сурах бичиг бичих, хэвлэх, түгээх тогтолцоог шинэчлэх
- Боловсролын үнэлгээний тогтолцоог шинэчилж, үнэлгээнд субъектив хүчин зүйлийн нөлөөллийг бууруулах
- Мэргэжлийн боловсролын үр ашгийг нэмэгдүүлэх
- Дээд боловсролын чанар, үр ашгийг дээшлүүлэх
- Боловсролын сангийн дэмжлэг, ивээн тэтгэгчийн тогтолцоог бий болгох
- Боловсролын удирдлагын төвлөрлийг сааруулж, боловсролын байгууллагын бие даасан байдлыг нэмэгдүүлэх
- Боловсролын санхүүжилтийг өргөжүүлэх
- Хөндлөнгийн байгууллагаар боловсролын байгууллагын чанарын үнэлгээг хийлгэх
- Багш, боловсон хүчнийг давтан сургах

- Багш, боловсролын байгууллагын ажилтнуудын ажлын ачаалал, хөдөлмөрийн үнэлэмжийн үнэлгээг сайжруулах
- Гадаад хэл, мэдээллийн технологийн боловсролыг сайжруулах
- Өмчийн янз бүрийн хэлбэрийн боловсролын байгууллагын эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх

Эдгээр зорилтод хүрэхийн тулд боловсролын салбарын стратегийг дараах 5 байдлаар томъёолов. Нэгдүгээрт, Боловсролын яамны стратеги төлөвлөлт, гүйцэтгэх чадварыг сайжруулах, хоёрдугаарт, хөдөлмөрийн захзээлийн эрэлт хэрэгцээг тодорхойлох, гуравдугаарт, багш бэлтгэх асуудал, дөрөвдүгээрт, боловсролын агуулгыг сайжруулах, тавдугаарт, боловсролын солилцоо, хамтын ажиллагааг дэмжих явдал юм. Үүнээс харахад Монгол Улсад боловсролын салбарт тулгамдсан асуудлуудыг шийдэх, боловсролын салбарыг хөгжүүлэхэд бусад улс оронтой хамтран ажиллах, бусдаас суралцах хэрэгцээ шаардлага их байна.

Монгол Улс өдгөө дундаас доогуур орлоготой орны эгнээнд байгаа бөгөөд дундаас дээш орлоготой орон болон хөгжихийн тулд ажлын байр бий болгож, ажиллах хүчээр хангах нь чухал байна. Монгол Улсын Үндэсний хөгжлийн бодлого (2007-2015, 2016-2021)-ын зорилтод зөвхөн ажилгүйдэл, ядуурлыг бууруулах талаар дурдсан бол Монгол Улсын хөгжлийн урт

хугацааны бодлого (2015-2040)-д өндөр ур чадвартай боловсон хүчин бэлтгэх асуудлыг бодлогын таван үндсэн чиглэл болгон тодорхойлсон.

БНСУ-ын засгийн газраас Монгол улсад мэргэжлийн сургалт ба ажлын байр бий болгох хүрээнд хэрэгжүүлсэн Солонгос-Монгол технологийн их сургуулийн чадавхыг бэхжүүлэх төсөл нь мэдээлэл технологийн мэргэжлийн боловсон хүчин бэлтгэх, суралцагчдын чадамжийг нэмэгдүүлэхийн зэрэгцээ бага боловсролтой иргэдэд мэргэжлийн боловсрол олгох зорилго бүхий төслүүдийн хамт хэрэгжсэн нь Монгол Улсын хөгжлийн урт хугацааны бодлогын үндсэн чиглэлтэй нийцэж байна гэж үзэж болохоор байна. Улмаар уг төсөл мэргэжилтнийг бэлтгэж, холбогдох чиглэлээр ажлын байр бий болгох, ур чадвар эзэмшүүлэхэд хувь нэмрээ оруулсаар байгаа төдийгүй мэргэжлийн сургалт зохион байгуулснаар иргэдийг ажлын байраар хангах зэрэг бодит үр дүн авчирсан гэж үзэж болно.

Монгол Улсын Үндэсний хөгжлийн бодлогод дээд боловсролын бодлогоос илүүтэйгээр ард иргэдийг бүх нийтийн боловсролд хамруулах боломжийг онцолсон боловч түүний дараа батлагдсан Монгол Улсын хөгжлийн урт хугацааны бодлогод өндөр ур чадвартай боловсон хүчин бэлтгэх, хөдөлмөрийн бүтээмжийг дээшлүүлэхийг онцолсон. Гэсэн хэдий ч дээд боловсролын талаар хэрэгжүүлэх

тодорхой төсөлт ажлыг дурдаагүй байна.

Дээд боловсролын салбарт хэрэгжүүлсэн төслийн хувьд ШУТИС-ийн Мэдээлэл, харилцаа холбооны чадавхыг бэхжүүлэх, МУИС-ийн Мэдээллийн технологийн боловсролын төвийг дэмжих, МУИС-ийн Төрийн удирдлагын тэнхимийг шинэчлэх, МИУ дээд сургуулийн номын санг өргөжүүлэх төслийг дурдаж болно. ШУТИС-ийн Мэдээлэл, харилцаа холбооны их сургуулийн дэмжих ажил нь эхлээд төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд хэрэгжиж байгаад одоо төсөлт ажлын хүрээнд хэрэгжиж байгаа бол МУИС-ийн Мэдээллийн технологийн боловсролын төвийг дэмжих, МУИС-ийн Төрийн удирдлагын тэнхимийг шинэчлэх, МИУ дээд сургуулийн номын сангийн өргөжүүлэх төслүүд нь хэсэгчилсэн дэмжлэгт төслүүд байсан. Эдгээр төслүүдийн ихэнх нь сургалтын төв байгуулах, эсвэл тоног төхөөрөмж, техник хангамж зэрэг материаллаг дэмжлэгт чиглэсэн байна.

Монгол Улсын Үндэсний хөгжлийн бодлого (2007-2015, 2016-2021)-д суурь боловсролыг Мянганы Хөгжлийн Зорилт (MDGs)-д хүрэх бодлогын цөм болгон баталсан ч түүний дараах Үндэсний хөгжлийн бодлогод суурь боловсролыг гол цөм болсон бодлогоос хассан байна.

Суурь боловсролын салбарт сайн дурын байгууллагын төслүүдийн

эзлэх хувь өндөр байгаа бөгөөд эдгээр төслүүд нь “Шинэ тосгоны хөдөлгөөн”, бага сургуульд хэрэгжиж байна. Хичээлийн дараах сургалт, манлайлах сургалт, тусгай боловсролыг дэмжих төв байгуулах зэрэг төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааны хэлбэрээр хэрэгжсэн төслүүд нь суурь боловсролоос илүүтэй эмзэг бүлгийн сурагчдад чиглэсэн дэмжлэг түлхүү байна.

Сайн дурын байгууллагын төслийн үр дүнгийн судалгаанаас үзэхэд төсөлд хамрагчдын сэтгэл ханамж өндөр, харин нийгэмд тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэх, зорилтот бүлгийн амьдралын чанарыг сайжруулахад оруулсан хувь нэмрийн талаарх сэтгэл ханамж харьцангуй доогуур байна. Ялангуяа төслийн шинж чанарт нийцсэн боловсон хүчнийг томилж явуулах, уг боловсон хүчний мэдлэг болон нөхцөл байдлын хоорондын зөрүүтэй байдал асуудал үүсгэж байна. Мөн суурь боловсролтой холбоотой хэрэгжүүлж буй төсөл нь сайн дурын байгууллага тухайн сургууль дээр очиж солонгос хэл заах төдийгөөр хязгаарлагдаж байна (한국능력협회컨설팅, 2021:50).

Суурь боловсролын чанарыг сайжруулах хүчин зүйлсийн нэг нь багш бэлтгэх, багшийг дахин сургах явдал юм. Энэхүү ажил нь 2018 оны 10 дугаар сард Монгол Улсын Боловсролын яамны удирдлагууд болон боловсролын хүрээлэнгийн судалгааны 10 мэргэжилтнийг БНСУ-д урьснаар

эхэлсэн. Тус төслийн гол зорилго нь 2018 оноос гурван жилийн хугацаанд ЕБС-ийн сургалтын хөтөлбөр – суралцахуй ба багшлахуй – үнэлгээний уялдаа холбоог сайжруулах замаар боловсролын чанарыг дээшлүүлэх, хурдацтай өөрчлөгдөж буй нийгмийн хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн чадварлаг боловсон хүчнийг төлөвшүүлэхэд оршиж байв.

Дээрх сургалтын агуулга нь нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийж, нийгмийн эрэлт хэрэгцээний судалгааны үр дүнд үндэслэн монголын боловсролд тулгарч буй асуудлыг шийдвэрлэх арга замыг эрэлхийлэхэд чиглэж байв. Монгол улсын боловсролын салбарт нэн даруй шийдвэрлэх шаардлагатай байгаа асуудлуудыг хэрхэн шийдвэрлэх арга замын талаар сургалтаар сурсан агуулгад үндэслэн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө гаргаж, түүнийгээ хэрэгжүүлж, үр дүнд нь дүн шинжилгээ хийх маягаар үйл ажиллагаа явагдаж байв. Шинжилгээний үр дүнг багш нарын заах аргын нэгдлээр дамжуулан бусад сургуулиудад нэвтрүүлж, хэрэгжилтийн явцад олсон асуудлуудын шийдлийг дараагийн шатны сургалтын хөтөлбөрт тусган ажиллах маягаар сургалтыг зохион байгуулсан байна. Сургалтад хамрагдсан мэргэжилтэн судлаач нар тухайн сургуулийн багш нарын заах аргын нэгдэлтэй хамтран суралцсан зүйлээ бодит амьдрал дээр хэрэгжүүлэв. Үүний үр дүнд багш нарын заах аргын нэгдэл хичээлийн

чанарыг хэрхэн яаж сайжруулах, үр дүн гарахгүй байгаа бол юунд асуудал байгаад дүн шинжилгээ хийх замаар багш нар бие биеэсээ суралцах, сурагчийн саналыг сонсох зэргээр асуудлыг шийдвэрлэж байсан байна (장경숙 외 2019). Энэхүү үйл ажиллагаа нь багш нар бодит байдалд тулгамдаж буй асуудлаа тодорхойлох, түүнээс гарах шийдлийг олоход хамтдаа хэлэлцэж, хамтран ажиллах, заах аргын нэгдлийн үйл ажиллагааг эрчимжүүлсэн зэрэг бодит үр дүн гарсан гэж үзэж болно.

Монголд багш нарыг хүлээн зөвшөөрөх, тэдний нийгэмд эзлэх байр суурь доогуур байгаагийн улмаас багшлах боловсон хүчин тэр дундаа хөдөө орон нутгийн сургуульд чадварлаг боловсон хүчнийг ажиллуулах хүндрэлтэй байдаг. Үүнээс болж багшийн чадавх хангалтгүй боловсон хүчнийг хөгжил буурай бүсийн сургуулиудад ажиллуулж байна. Иймэрхүү нөхцөл байдалд багшийн чадавхыг дээшлүүлэхийн тулд дахин сургалтад хамруулах явдал нэн чухал бөгөөд энэ нь боловсролын чанар сайжрахад тодорхой хэмжээнд нөлөөлөлөх болно.

Дүгнэлт

Тус эрдэм шинжилгээний өгүүлэлд 1990 онд БНСУ болон Монгол Улс дипломат харилцаа тогтоосноос хойших хамтын ажиллагаа, тэр дундаа Мүн Жэ Иний засгийн газраас хэрэгжүүлсэн боловсролын салбар дахь

хамтын ажиллагаа, төслийн хэрэгжилт, түүний үр дүнгийн өнөөгийн байдлыг мэргэжлийн сургалт, дээд боловсрол, суурь боловсролын хүрээнд авч үзлээ.

Мэргэжлийн сургалтын хувьд цаашид ЕБС-ийн сурагчдад мэргэжлийн ур чадварын анхан шатны мэдлэг олгох нь сургуулиа төгсөөд ажилгүй болохоос сэргийлж, тодорхой мэргэжлээр ажиллах боломжийг бүрдүүлнэ. Түүнчлэн дараагийн шатны сургуульд үр дүнтэй суралцах үндэс суурийг бүрдүүлж, тэдний ирээдүйд нөлөөлнө. ЕБС-ийн сурагчдад ерөнхий мэдлэг олгохын зэрэгцээ мэргэжлийн ур чадварын анхан шатны мэдлэг олгохын тулд сургалтын хөтөлбөрийн агуулгыг анхааран үзэх хэрэгцээ шаардлага урган гарч байна.

Дээд боловсролын хувьд ихэнх төслүүд нь сургалтын төв байгуулах, эсвэл тоног төхөөрөмж, техник хангамж зэрэг материалын дэмжлэгт төвлөрсөн байгаа бол цаашид багш нарын чадавх, сургалтын хөтөлбөр зэрэг зөөлөн чадварыг дэмжиж, чанарын өөрчлөлт авчрах шаардлагатай байна.

Эцэст нь боловсролын чанарт нөлөөлөх хамгийн том хүчин бол багш бэлтгэх явдал бөгөөд Монгол Улсын Боловсролын яамнаас СӨБ, ЕБС-ийн багш нарын цалин хөлсийг хөдөлмөрийн бүтээмж, ажлын гүйцэтгэл, үр дүнтэй уялдуулснаар нийгэм дэх нэр хүнд, үнэлэмжийг сайжруулах чанартай багш бэлтгэх

хэрэгцээ шаардлага байгааг мэдэрч, ЕБС-ийг хагас бие даасан тогтолцоонд шилжүүлэх, нэг хүүхдэд ногдох хувьсах зардлыг шинэчлэх, сургалтын чанарт суурилсан багшийн цалин урамшууллыг олгох нөхцөлтэйгөөр эрх зүйн зохицуулалтыг бүрдүүлэхээр зорьж байгаа нь бас нэгэн дэвшил гэж үзэж байна.

Ном зүй

1. Монгол Улсын Үндэсний хөгжлийн бодлого (2007-2015, 2016-2021).
2. Монгол Улсын хөгжлийн урт хугацааны бодлого (2015-2040).
3. 김덕신(2018). “정부초청대학원장 학생한국어교육과정구성방안” 학습자중심교과교육연구 18 (15), 649-665.
4. 김홍진외(2020). 신북방시대한국-몽골미래협력의비전: 분야별협력과제와실행방안. 대외경제정책연구원.
5. 구정우, 김대욱(2011). 세계사회와 공적개발원조: 한국 ODA 결정요인 분석, 1989-2007.
6. 나은영(2019). “언어불안과학업성취도의상관관계연구” 인문사회21, 10(3). 1561-1572.
7. 나용우외(2020). 신남방정책·신북방정책추진전략과정책과제. 통일연구원.
8. 변현섭, 박선진(2022). 문재인정부의신북방정책성과와신정부의과제 - 문화·교육협력분야를중심으로. 한국외국어대학교러시아연구소.
9. 이석희(2008). 아시아개발도상국가의교육협력수요분석연구. 한국교육발원.
10. 이지예(2021). 정부초청장학제도의개선방안에대한연구. 석사학위논문, 선문대학교.
11. 이창기(2014). 한국정부초청장학생(GKS) 사업에대한만족도영향요인연구: 탄자니아사례를중심으로. 한국정책학회, 2014(0), 112-128.
12. 장경숙외(2019). 몽골교육개발협력성과와도전: 교사전문적학습공동체를중심으로. 한국교육과정평가원.
13. 한국능력협회컨설팅(2021), 몽골 KOICA ODA 사업국별포트폴리오 평가보고서. 한국국제협력단.
14. KOICA, CIAT(2017), KOICA 글로벌연수사업성과사례분석.

Website:

1. 한국학진흥사업단 (aks.ac.kr)

철학·사상 분야의 한·몽 학술 성과 및 전망

- 부록: 한국학 연구 방법에 대하여 - ¹

김현우(조선대학교,교수)

들어가는 글

한국의 국가적 위상이 높아지면서, 한국을 연구하고자 하는 이들도 대폭 늘어났다. 동시에 한국과 다른 나라를 비교하는 연구도 많이 진행되고 있다. 현재 대체로 전자적 관점의 연구는 비한국인들을 중심으로, 후자는 한국인들을 위주로 진행 중이다. 본 연구에서는 이러한 연구 경향에 대해 철학·사상 분야를 중심으로 한국에서 진행한 한국-몽골 연구를 정리하였다.² 더불어 마무리에 몽골에 있는 한국학 연구자를 위한 연구 방법도 간략히 제시하였다.

몽골에서 한국을 연구하는 것처럼, 한 문화권에서 다른 문화권을 연구할 때, 철학·사상 분야의 연구는 대체로 가장 늦게 이루어진다. 철학과 사상 등은 언어, 문학, 문화, 역사 등의 학술을 토대를 세계관이나 가치관을 연구하기 때문이다. 특히 몽골이 한국학을 시작한 주된 이유는 한국에 대한 지적 호기심 즉 학문적 욕구가 아니라 경제 교류였기 때문에 1990년 수교 이후 현재까지도 재몽골 한국학은 한국어에 능통한 몽골인의 양성 즉 한국어 교육을 목적으로 하였다. 이것이 한·몽 수교 30년이 흐른 현재까지도 유효하며, 몽골에서의 어문학 이외의 한·몽 학문 특히 철학 분야의 연구가 미진한 주된 이유이다.³

하지만 한국으로 가는 몽골인 특히 유학생이 많아져 향후 양국을 연구하는 다양한 분야의 학술이 발전할 것은 명약관화(明若觀火)하다. 이에 본 연구에서는 철학 사상 및 인접한 총류, 교육학, 종교학, 문화학 연구를 정리하여 기존 연구의 경향을 분석하고 향후 발전 방향을 모색하고자 한다.⁴

¹ This work was supported by the Core University Program for Korean Studies of Ministry of Education of Republic of Korea and the Korean Studies Promotion Service at the Academy of Korean Studies (AKS-2022-OLU-2250006)

² 본 연구에서 인용한 목록은 학술연구정보서비스(riss.kr) 주요 학술지 논문을 정리한 것이다. 인용 연구들의 검색 기준은 다음과 같다.

³ 이외 이유로는 철학·사상의 사회적 영향력을 들 수 있다. 이들 학문은 궁극적으로 가치관, 세계관과 연결되는데, 이는 사회적 배경과 깊은 관계가 있다. 어느 시공간을 막론하고 가치관, 세계관의 전파와 수용은 오래 걸릴 수밖에 없기 때문이다.

⁴ 해방 이후 한국에서의 한·몽 연구들은 어문학과 사학 분야가 다수이다. 그중 어문학은 한국어와 몽골어의 어원적 유사성을 중심으로 연구가 이루어졌고 또 진행 중이다. 사학의 경우에는 고려-몽골(또는 원元)과의 관계를 다루는 연구가 위주이며 현재도 진행 중이다.

1. 종류 · 교육 · 문헌 · 종교 분야

본 연구에서는 한 · 몽 연구 중 먼저 종류 · 교육 · 문헌 · 종교 등의 성과를 보가 있다. 본 연구에서 검토한 이 분야의 연구는 다음과 같다.

분야	논문명	논자	발행기관	연도
종류	몽골에서의 한국학 연구	게 에르텐치백	인하대학교 한국 학연구소	2006
종류	몽골학과 한국학의 접점	이용규	인하대학교 한국 학연구소	2007
종류	한국의 몽골 민속연구20년	박환영	한국몽골학회	2010
종류	한국내에서 수행된 몽골의 교육관련 연구 동향 분석	간치백	한국몽골학회	2021
교육	사회 교과서 속의 몽골 관련 서술-중·고등학교 사회·세계사 교과서를 중심으로-	윤용혁	한국몽골학회	2011
교육	남북한 중학교 교과서의 고려시대 대외항쟁사 서술체제와 내용분석	김형준	역사와 교육학회	2014
교육	몽골인 학습자를 위한 한국 문화 교육 요소 연구=몽골과 한국 설화의 비교·대조를 통해	김문기	한국학중앙연구원	2018
교육	현행<동아시아사>교과서의 불교사 서술의 문제점과 개선 방안	조명제	역사교육연구회	2019
문헌	암각화 부호와 고문자 부호와의 상관성 연구2 -내몽고(內蒙古)암각화 부호"를 중심으로	임진호	중국어문학회	2012
문헌	몽골 바위그림에 나타난 하스 문양(ᠬᠠᠰ)의 양상과 의미	장장식	한국몽골학회	2017
문헌	비교민속 자료로서의 몽골지역에 위치한 돌궐 · 위구르 비문 소개	박원길	국립민속박물관	2020
종교	몽골 불교유적 답사기	정명호	동국대학교 불교 문화연구원	1992
종교	言語와巫歌를 통해서 본韓 · 蒙古 文化의樣相	朴相圭	한국민속학회	1997
종교	몽골의‘어머니나무’신앙과 한식맛이굿	장장식	한국무속학회	2002
종교	한 · 몽 무속 비교연구=입무과정과 무계의 분화변천을 중심으로	홍태한	비교민속학회	2008
종교	팔만대장경판(八萬大藏經板)과 무아통일정신(無我統一精神)	서수생	택민국학연구원	2009
종교	고구려‘온달’과 몽골 산악신앙의 완곡어‘Öndör’와의 작명관 비교 연구	김기선	동아시아고대학회	2011
종교	대몽골제국의 국교Möngke Tenggeri에 대하여-샤마니즘의 세계종교화-	박원길	한국몽골학회	2011
종교	제주와 몽골의"신체(神體)의 산육신적 특성을 중심으로-	이안나	한민족문화학회	2011
종교	고려대장경의 사상사적 의의	정병삼	불교학연구회	2011
종교	고려후기 불교조각과 원의 영향	정은우	진단학회	2012
종교	초기 한국교회의 선교사 파송에 관한 연구	구성모	서울신학대학교 기독교신학연구소	2014
종교	북방 샤마니즘의 역사적 특징	박원길	한국몽골학회	2014
종교	북방 샤마니즘의 저주법과 치병의례	박원길	한국몽골학회	2016

이들 연구들은 대부분 1992년 한·몽 수교 이후의 성과이다. 그러므로 지금 한·몽 연구의 출발은 외교관계 수립에서 시작했다고 볼 수 있다. 즉 수교이후 인적·물적 교류와 더불어 학술 교류도 함께 발전했던 것이다.

위 연구 중 주목해야 할 부분은 한국의 원형 사상과 몽골의 무속을 연결한 연구이다. 한국에서도 단군신앙, 선도(仙道), 풍류(風流) 등 원형 사상과 관련한 연구가 꾸준히 나오고 있는데, 한·몽 연구 중에도 한국의 원형 사상에 몽골의 민속을 연결하여 해석하는 연구가 이어지고 있다. 다만 위 분야 모두 연구의 질과 양에서 아직은 부족한 편이다. 특히 원전 자료의 부족, 비

합리적인 원전 해석, 종교·사상·문화 등의 선입견 등에서 개선이 필요하다.

2. 문화 분야

문화는 인문학 연구에 새로운 분야가 되고 있다. 이 분야는 주로 어문, 역사, 고고학을 중심으로 비교 연구가 두드러지며, 최근에는 다문화 현상 연구로도 발전하고 있다. 한·몽 연구에서는 제주도를 중심으로 전통 및 현대 문화 비교 연구가 지속되었으며, 몽골인 이주자(이주노동자, 결혼이주자, 유학생 등)를 중심으로 한 몽골 출신 다문화인 대한 연구도 진행되고 있다. 주요 연구 성과는 다음과 같다.

분야	논문명	논자	발행기관	연도
문화	몽골인 결혼이주여성을 위한 한국 문화 교육 방안 연구	김형복,이행선	부산대학교 한국민족문화연구소	1992
문화	東北亞古代文化에 있어서의 韓國	金元龍	원광대학교 마한백제문화연구소	1993
문화	제주도 돌하르방 연구의 몇가지 문제점; 그 기능과 형태 및 계통:동몽골 다리강가 훈출로오와 관련하여	주채혁	강원사학회	1993
문화	1990년 수교이후 한·몽 사회문화관계 발전	金善浩	서강대학교 동아연구소	1996
문화	朝鮮・鮮卑의 '鮮'과馴鹿遊牧民:몽골유목기원과 관련하여	周采赫	연세대학교 국학연구원	2000
문화	동(東)아시아의 창세신화(創世神話)연구(研究)-만족·몽골·한국 창세신화의 양상과 변천-	박종성	한국구비문학회	2001
문화	韓・蒙 服飾文化의比較 研究	소황옥	비교민속학회	2002
문화	한·몽 설화의 비교=爭年說話를 중심으로	윤승준	비교민속학회	2002
문화	고려후기濟州·몽골의 만남과 제주사회의 변화	김일우	고려사학회	2003
문화	한국과 몽골 설화의 비교연구=비교연구의 현황과 몽골설화의 특징을 중심으로	장장식	비교민속학회	2007
문화	세계음악<아리랑>을 통한 몽골과의 교류(交遊)	박소현	한국몽골학회	2009
문화	한·몽 출생의례의 비교민속학적 고찰	박환영	비교민속학회	2009

문화	탈춤 기원문의 쟁점과 상고시대 탈춤문화의 뿌리	임재해	한국민속학회	2009
문화	한국과 몽골의 판놀이 연구=고누형 판놀이를 중심으로	장장식	비교민속학회	2009
문화	한·몽 전래동요의 비교 연구	박소현	한국몽골학회	2010
문화	한국과 몽골의 전통문양디자인 비교-몽골의 연속문양(Алхан хээ)과 길상문양(Өлзий хээ)을 중심으로-	백승정	한국몽골학회	2010
문화	한·몽 설화 속의 여우 형상성 비교 고찰	이안나	한민족문화학회	2010
문화	몽골의 게르(Ger)에 나타난 북방문화원형 디자인 연구	백승정	한국몽골학회	2011
문화	한국 내 몽골결혼이주여성의 다원주의적 인정투쟁Pluralistic Struggle of Recognition in Korea	신난딩	한국몽골학회	2011
문화	‘3수 분화의 세계관(1-3-9-81)’의 기원과 홍산문화=홍산문화에 보이는 성수(聖數) 3, 9, 81을 중심으로	우실하	비교민속학회	2011
문화	악신징치 신화소의 두 유형,해양형과 내륙형 비교 연구-일본·한국·몽골의 자료를 사례로-	임재욱	한국구비문학회	2011
문화	비교문화사의 관점에서 본 한국과 몽골의 민속	장장식	한국몽골학회	2011
문화	탐라와 몽골의 음식문화 비교연구	이종수	이화여자대학교 이화인문과학원	2012
문화	고조선본풀이와‘개세르’의 문화적 이질성과 한·몽관계의 접점	임재해	비교민속학회	2012
문화	한국 다문화 가정에서 나타나는 가족 담화의 특성과 패턴-숙제 돌보기와 관련된 모자간 상호 작용을 중심으로-	최진영	이중언어학회	2012
문화	몽골지역에 전승되는 고대 한민족관련 기원설화에 대하여	박원길	한국몽골학회	2013
문화	한류 문화 콘텐츠를 이용한 몽골의 한국어 유이어 교육	에르덴수랭	한국언어문화학회	2013
문화	<단군신화>와<게세르칸>서사시의 비교 연구와 쟁점-한국 비교신화학 연구에 대한 전망을 중심으로	이선아	한국몽골학회	2013
문화	고대(古代)동북아시아 동물 매장행위에 관한 연구-우리나라와 중국 내몽고지역을 중심으로-	장윤정	東亞大學校附設 石堂傳統文化研究院	2013
문화	東明(T'umen)루트:몽·한「활거레」(Qalqa obog,弓族)分族考	주채혁	한국몽골학회	2013
문화	한·몽 전통문양의 역사적 변천-탐가와 십장생을 중심으로-	백승정	한국몽골학회	2014
문화	마구(馬具)로 본 우리나라와 중국 동북지방의 교류	장윤정	동아시아문물연구학술재단	2014
문화	신라·가락국 신화와 유목遊牧야장신冶匠神의 전통	강은혜	계명대학교 한국학연구원	2015
문화	제주 술의 문화적 원형과 콘텐츠화 전략	김동진	한국역사민속학회	2015
문화	다문화 가정 어머니와 자녀 간 의사소통양상 연구	백목원	한국초등국어교육학회	2015

문화	몽골출신 결혼이주여성의 진로경험에 관한 연구	알기르마	한국진로교육학회	2015
문화	한국,몽골 전통문화를 활용한 다문화 가정의 상호문화교육콘텐츠 연구	양민정	세계문화비교학회(구 한국세계문화비교학회)	2015
문화	한·몽 신화에서의 영웅의 형상과 성격 일고찰	이선아	한국외국어대학교 외국문학연구소	2015
문화	한·몽 민속에서의 두창(痘瘡) 역신(疫神)에 대한 인식 비교	이선아	한국민속학회	2015
문화	한·몽 역만자 문양(의)의 비교 시론	장장식	국립민속박물관	2015
문화	몽골 어머니를 대상으로 실시한 부모교육이 어머니의 아동권리인식과 양육태도에 미치는 영향	현정희	열린부모교육학회	2015
문화	현대 한국사회의 다문화 가정에 대한 기독교교육적 모색-마리아 해리스(Maria Harris)의 기독교교육 이론을 중심으로-	강문규	한국실천신학회	2017
문화	고려후기色目人の移住와 삶	김철웅	단국대학교 동양학연구원	2017
문화	몽골과 한국 설화 비교를 통한 한국 문화교재 구성 방안 연구	김형복	부산대학교 한국민족문화연구소	2017
문화	‘제주도 돌하르방’의 기원과‘요대(遼代)석인상’	우실하	한국몽골학회	2017
문화	몽골유학생의 효 의식에 관한 연구-여자대학원생을 중심으로-	최왕규	한국효학회	2017
문화	탈경계 시대,몽골에서의 한류드라마 수용 양상 연구-몽골은 왜 한국 드라마에 열광하는가?	이선아	한국몽골학회	2018
문화	제주[탐라]민요와 몽골민족노래의 근원	박소현	한국몽골학회	2019
문화	백남준 예술작품세계 속의 몽골인식	백승정	한국몽골학회	2019
문화	한·몽 상례와 장례의 음식 상징성 비교 연구	장재혁	한국몽골학회	2020
문화	몽골인 학습자의 한국문화 인식 조사 연구	Sainbilegt Dashdorj	국제한국언어문화학회	2021
문화	고려石棺을 통해 본 북방 장례문화와 텡그리즘-고려와 요의 관계를 중심으로-	이승희	승실사학회	2022
문화	제주도 돌하르방의 기원 문제와 불교조각과의 관계	정성권	한국몽골학회	2022

문화 분야의 연구는 철학·사상 연구로 가는 중간 위치에 있다. 위 목록을 보면, 한국에 온 몽골인 유학생의 논문도 다수 보인다. 동시에 원형 사상, 사학 등의 분야와 겹치는 부분도 보인다. 이 분야는 기존 연구 성과를

토대로 독자적인 영역을 개척하고 있으며, 한국인이 아닌 몽골인(유학생)의 시각을 반영한다는 점에서 이 분야 연구 다양화, 특히 철학·사상 분야 확산으로 이어질 수 있다고 보인다.

3. 사상 분야

한국의 사상 분야는 주로 사학의 한 부분인 사상사의 한 파트로써 연구되었다. 이 분야의 연구 방법은 시대적 배경하에서 객관 자료로부터 인물이나

사상을 유추하는 것이다. 이는 세계관 또는 가치관을 중심으로 개별 인물이나 주장을 연역적으로 분석하는 철학과는 다른 것이다. 주요 연구는 다음과 같다.

분야	논문명	논자	발행기관	연도
역사	元代 蒙古「國子學」과「太學」에對하여	金鍾圓	동양사학회	1969
역사	고려후기 몽고침입과 민중항쟁의 성격	이익주	역사문제연구소	1994
역사	몽고에 투항한 홍복원.다구부자	장동익	역사비평사	1999
역사	元의高麗認識과高麗人의對應:法典과文集내용을 중심으로	김인호	한국사상사학회	2003
역사	소현세자의‘청’체험과 문화 수용	김경미	이화여자대학교 한국문화연구원	2006
역사	김방경(金方慶)의 생애(生涯)와 행적(行蹟)	장동익	경북대학교 퇴계연구소	2007
역사	渤海유역의 역사문화와 동아시아 세계의 이해-‘터(場, field)이론’의 적용을 통해서-	윤명철	동아시아고대학회	2008
역사	『帝王韻紀』에 보이는北方王朝인식	임상선	한국사학회	2011
역사	눌재 양성지의 관방론(關防論)연구- 15세기 중엽 주변정세를 기초로-	김석규	육군군사연구소	2012
역사	止浦 金垵의 외교활동과 대몽 인식	윤용혁	전북사학회	2012
역사	20세기 전기 한국 지식인들의 몽골 인식1-과거,현재,미래에 대한 평가와 전망-	이평래	중앙아시아학회	2012
역사	연행록 세계인 인식 담론에서 가치와 역가치	임기중	택민국학연구원	2012
역사	『제왕운기帝王韻紀』로 본 이승휴李承休의 국가의식과 유교관료정치론	채웅석	한국국학진흥원	2012
역사	일연(一然)과 삼국유사(三國遺事)에 대한 탈식민주의적 독해	허원기	국제어문학회	2012
역사	조선초기 단군 인식과 삼국유사 간행	도현철	연세대학교 국학연구원	2013
역사	大元 使行을 통해 본 李承休의 현실 인식	윤은숙	강원대학교 인문과학연구소	2013
역사	記錄에 남겨진宰相 金方慶	장동익	한국중세사학회	2013
역사	근대 이전 한국사 속에서의 단군인식	조경철	한국사상사학회	2013
역사	『龍飛御天歌』에 나타난 조선왕실의“小中華”적 정체성 창출과 타자인식	정다함	고려사학회	2014
역사	북방민족의 정체성과 계승성	윤은숙	한국몽골학회	2015
역사	고려후기 성리학 도입에 관한 제설의 검토와 김구의 역할	도현철	역사실학회	2016
역사	箕子朝鮮과小中華	박대재	고려사학회	2016
역사	여운형의<몽골여행기>에 나타난 한.몽 교류사적 의미	오미영	한국몽골학회	2016
역사	『삼국유사』의 후고구려 인식	홍창우	호남사학회	2016
역사	‘한국(韓國)’국호의 어원과 의미 분석	윤명철	고조선단군학회	2017

역사	13~15세기 천하질서하에서 고려와 조선의 국가 정체성	최종석	역사비평사	2017
역사	『三韓紀畧』 소재高麗 관련 기록과伊藤東涯의 고려시대사 인식	이미지	한국사학회	2018
역사	『고려대장경』 彫成과鄭晏의 역할	최연주	동아대학교 석당학술원	2018
역사	13세기 중엽鄭晏의 활동과 현실인식	최영호	동아대학교 석당학술원	2018
역사	서한을 통해서 본 이태준의 독립운동	반병률	연세대학교 의학사연구소	2019
역사	元代말기의 정국과 고려文人이공수(1308-1366)의 행적	권용철	충남대학교 인문과학연구소	2020
역사	숙종대 최국량의 『壇究捷錄』 과 평안도 방어진	하명준	한국사학회	2020
역사	팍스 몽골리카 하 가정(稼亭)이곡(李穀)의 이중적 정체성—‘고려인-세계인’사이를 방황한 경계인—	김영수	동방문화대학원대학교 동양학연구소	2021
역사	신채호의 문학과 국가사상-영토의식을 중심으로	김주현	원광대학교 인문학연구소	2022
역사	1910년대 한국 독립운동과 몽골-김규식의 활동을 중심으로-	오미영	독립기념관 한국독립운동사연구소	2022
역사	이제현의 현실 인식 및 외교 논리 검토 - 『익재난고』 의「사찬」과 상서(上書)를 중심으로 -	한누리	한국중세사학회	2022
역사	『제왕운기』의 후고구려 인식- ‘수용’과‘배제’의 논리에 주목하여-	홍창우	전북사학회	2022
역사	김구의 대몽 외교활동에 관한 두 가지 문제	고명수	전북사학회	2023
역사	할빈골 전투에 대한 남.북한 역사 인식 비교	오미영	한국몽골학회	2023

위에서 언급했듯이 한·몽 사상 분야의 연구들은 고려와 몽골이 직접 접한 여말 선초를 배경으로 특정 인물의 시대 인식을 주로 다루고 있다. 이외에 일제강점기 이태준, 여운영, 김규식 등에 비친 몽골 인식도 있다.

다만, 연구의 질과 양에서는 다른 사상사 분야와는 비교되지 못할 정도로 부족하다. 이러한 주요 문제에는 원전 해석 능력이 있다. 이 시기 한국에서 접근하는 원전인 「고려사」, 「고려사절요」, 「조선왕조실록」, 「삼국유사」 또는 개인 문집 들은 모두 한자로 기록

되어 있다. 「원사元史」 등의 중국 자료도 한자를 기본으로 한다. 한국 연구자도 원전에 대한 해석 능력이 부족하고, 고전번역원이나 국사편찬위원회의 번역본이 공개된 이후에는 이런 능력이 부족한 상태에서 연구가 진행되고 있어 오역과 오류가 발생할 수 있는 부분이 많다. 이런 가운데 가독성이 더욱 부족한 몽골 출신 연구자들이 이 분야를 연구하는 것은 매우 어려운 실정이다. 따라서 몽골 한국학 연구자들에게 한문을 가르치는 일은 양질의 성과 확보를 위해서도 시급하고 중요한 일이라 할 것이다.

4. 철학 분야

철학이란 학문을 몇 개의 단어로 정의하는 것은 불가능하다. 아마도 다양한 범주를 늘어 놓고 연구자 자신의 관점을 정립하는 것이 바람직할 것이다. 특히 현대 철학에 있어서는 이러한 정의가 더욱 어렵다. 그렇지만 최소한의 정의는 필요하기에 본 연구에서는 철학을 세계관 또는 가치관으로 규정

하고 있다. 본 연구도 이러한 관점에서 서술하고자 한다.

한·몽의 철학 비교란 매우 어려운 설정이다. 왜냐하면 양국의 현대, 전통 학술 중에서 철학적 접근을 가질 만한 것이 매우 부족하기 때문이다. 철학 분야 주요 연구로는 다음과 같다.

분야	논문명	논자	발행기관	연도
철학	은족(殷族)의 원류(源流)와 그 흥망득실(興亡得失)에 대한 성찰: Komerican문화 설계를 위한 하나의 참고	김충렬	동양철학연구회	1992
철학	다문화주의에 관한 철학적 연구:이주노동자,여성 결혼이민자	박병섭	사회와 철학 연구회	2009
철학	凡父 金鼎高의<崔濟愚論>에 보이는東學이해의 특징	최재목	동학학회	2011
철학	동아시아 시조 전승 신화에 나타난 가족 관계와 효	김윤경	한국효학회	2016
철학	몽골에서 찾은 우리 효 문화의 원류	김현우	한국효학회	2016
철학	凡父 金鼎高의『東方思想講座』와東方學에 대한 기초적 검토	최재목	한국양명학회	2021
철학	중화와 민족 사이:유학자 정약용의 문명론과 동인(東人)의식	백민정	연세대학교 국학연구원	2022

김충렬은 1992년 은족殷族 즉 동이족에 대해 언급하면서 몽골과의 연결을 모색하였다. 이는 한국 원형사상의 철학적 해석이자, 고대 중국 문화의 한 축인 동이족을 연구하면서 자연스럽게 한국 철학의 정체성을 확인하고자 한 것이다. 다만, 이런 연구는 항상 근거 부족에 시달린다. 특히 1992년은 한·몽 연구가 거의 없던 시기이므로 시론이나 추측 또는 일종의 당위에 근거한 것이었다.

김현우, 김윤경의 연구는 원형 사상 중 여전히 한국 사회에 남아 있는 효문화를 고찰한 연구이다. 역시 이 분야의 초기 연구이다. 최근에는 다문화,

생태관 등의 연구도 시도되고 있다. 그럼에도 한·몽 비교 연구에 있어서 철학 분야는 여전히 생소한 분야이다.

하지만 연구 분야가 한정된 것만은 아니다. 일단 한국의 주류 유학인 주자 계열의 성리학은 몽골 제국 시기에 유입되었다. 이는 몽골 제국, 최소한 원나라에서는 이 주자 계열의 성리학이 주류였다는 것이다. 주자학은 기본적으로 세계를 리(理)와 기(氣)의 이원론적 관계로 해석하고 있다. 이는 원나라 이후 명나라의 주류 유학이었던 양명 계열의 성리학 즉 양명학이심(心) 일원론적 세계관과는 다른 것이다. 당시 조선에서의 중화사상이 실질

적으로는 천명 사대주의로 흘렀지만, 철학적으로는 양명학 대신 여전히 주자 계열의 성리학 즉 주자학을 주류 학문으로 삼았던 상황은 고민하고 연구해야 할 분야이다.

나가는 글 - 한국학 연구 방법에 대하여

본 연구는 한·몽 비교 연구 중 철학·사상 분야를 중심으로 성과를 정리한하였다. 1992년 한중 수교로부터 발전한 한·몽 비교 연구는 해를 거듭할수록 다양한 분야에서 많은 시도가 이루어졌다. 하지만 여전히 질과 양에서 미국, 유럽, 중국, 일본 등 한국학에는 미치지 못하고 있다. 이는 또한 울란바타르대학교 한국학대학원이 풀어야 할 과제이기도 하다.

추가로 몽골에서 한국학을 연구하는 연구자들에게 몇 가지를 제안한다. 첫째, 많은 한국 원전에서 쓴 글자 즉 한자, 그리고 한자로 사용한 글인 한문에 익숙해져야 한다. 현재도 한국어의 60%는 한자어이며, 대부분의 학술 용어도 역시 한자이다. 그러므로 한자를 모르면서 논문이나 연구 성과를 이해한다는 것은 어불성설이다. 나아가 한자, 한문을 모르고 한국의 전통 학문을 연구할 수도 없다. 한국의 언어 문화는 번역이 아니라 해석이기 때문이다. 이는 연구에 있어서 자기가 관련 언어를 습득하여 가독성을 높이는 것을 말한다. 한국학 관련 모든 책이 번역되지 않고 또 번역본만으로는 의미를 온전히 얻을 수 없다는 것을 현실로 받아들여야 할 것이다. 그러므로 어느 분야이건 한국학 석사 이상의 연구자는 반

드시 한자와 한문에 대해 충실해야 할 것이다. 한가지 더 부연하자면, 한자는 중국 글자가 아니며, 한문 역시 중국어가 아니다. 이들은 전근대 중국 글자나 중국어와도 다르다. 그러므로 한국학의 한 부분이라 여기고 학적 배경으로 인식해야 할 것이다.

둘째, 체계적인 연구 방법을 습득해야 한다. 가설-검토-결론으로 이어지는 연구 방법이 논리적이고 체계적이지 못하면 연구는 실패하고 만다. 이는 연구의 목적, 내용, 방법, 범위 등의 명확성을 의미한다. 한국에서 논문 심사의 시작과 결론은 연구 목적의 명확성, 타당성, 일관성에 있다는 점을 기억하기 바란다. 더불어 논문은 일정한 형식이 있다. 이는 논리적 정연함을 확보하기 위한 방법이다. 서문이 있고 본문이 있고 마지막으로 결말이 따른다. 여기에 참고문헌과 각주(또는 미주)가 있다. 이 모두 유기적으로 작성되어야 체계적인 연구라 할 것이다. 연구의 심화도 중요하지만 동시에 이를 체계적으로 정리하는 것도 중요하다. 한국에서는 이를 연구방법론이라고 하는데, 이 역시 한국학 연구 발전에 기초라 할 것이다.

셋째, 현실에 부합하는 연구를 하기 바란다. 특히 “모든 철학은 현대 철학이다.”라는 말이 있다. 좀 더 생각해보면, 모든 학문이 그럴 것이다. 왜냐하면 인간의 의식은 시공간의 산물이고 철학은 이러한 현실을 해석하는 학문이기 때문이다. 그러므로 지금 몽골에서 전근대의 한국학 또는 전근대 한국철학인 유학(儒學)을 연구한다고 할지라도 그것은 시간적으로는 현대 철

학이자 공간적으로는 몽골 철학이 될 것이다. 이를 위해서 가장 중요한 것은 현실에 대한 문제 제기이다. 이런 비판적 능력을 먼저 키우기 바란다.

넷째, 논문의 형식에 충실하기 바란다. 몽골 학자들이 쓴 논문을 보면, 인용 양식이나 참고문헌 기재 양식이 국제 형식 심지어는 몽골 형식에도 부합하지 않는 경우를 볼 수 있다. 논문은 자기 생각을 적은 글이 아니라, 일정한 체계를 갖춘 연구 성과물이다. 이 두 가지만 잘 정리하여도 보기에 좋은 글이 될 것이다.

기타 다양한 독서를 통해 자신의 지식을 넓히는 것도 중요하다. 최근 chatGPT에 대한 국가와 대학들의 규

제가 언론을 통해 보도되고 있다. 이는 이것인 학생들이 창의적인 사고를 저해하기 때문이다. 그러므로 단순한 지식보다는 모인 지식을 자신의 관점에 의거하여 재구성하는 작업이 필요하다. 이를 어떤 이들은 철학 작업이라고도 한다. 그러므로 좋은 글을 쓰기 위해서는 다독(多讀), 다작(多作), 다상량(多商量)이 필요하다는 구양수(歐陽脩, 1007년~1072년)의 말은 지금 연구자들에게도 유효하다.

이런 과정을 통해 울란바타르대학교 한국학대학원이 북방지역 최고의 한국학 연구기관이 되고, 더욱 발전하여 세계 유수의 한국학연구기관이 되기를 소원한다.

몽골에서의 한국 문화 교육 현황 및 연구 동향

МОНГОЛ ДАХЬ СОЛОНГОСЫН СОЁЛЫН СУРГАЛТ, СУДАЛГААНЫ ЧИГ ХАНДЛАГА¹

Ts.Bayarmaa

국제올란바타르대학교, 한국학연구소, 한국학박사

L.Battuya

국제올란바타르대학교 한국학연구소, 교육학 박사수료

1. 서론

한 나라를 진정으로 이해하고 그 나라의 언어를 제대로 사용하기 위해서는 그 민족의 문화를 알아야 할 것이다. 이제 한국은 당당한 세계적 문화의 대열에 들게 되었는데 한국 문화와 사회에 대한 수요와 공급이 급속도로 증가하고 있다.

특히 최근 방탄소년단이 빌보드 차트를 석권하고, 봉준호 감독의 ‘기생충’이 아카데미상 4관왕을 휩쓸었으며, 윤여정 한국 배우가 최초로 아카데미상을 수상한 사실 등이 이제 단순히 한국 드라마를 시청하거나 한글을 배우는 것을 넘어서 한국 문화와 사회, 역사에까지 깊은 관심을 가지게 되는 계기가 되고 있다. 한 나라의 참 모습을 알 수 있는 가장 좋은 방법은 그 나라의 문화에 대한 깊은 이해로 그 나라 사람들이 사용하는 언어를 습득함으로써 비로소 가능해진다고 했다.²

한국과 몽골 민족은 서로 유사점이 많은데다가 차이점도 많아 이중적인 감정 결과가 나타나고 있다. 한반도와 몽골 간의 관련성은 친근하게 대하면서도 서로 융합하지 못하는 문화적 장벽이 있으며, 이런 현상은 기원이 같지만 오랜 세월 동안 분리되어 다른 생활 패턴을 이뤄 살면서 형성된 이질감으로 해석되기도 한다고 하였다³. 따라서 SainbilegtD.(2008:150)에서 친근하면서도 이질감 역시 존재하는 두 나라 사람들이 서로를 이해하고 존중하기 위한 문화 의사소통 능력(cultural communication competence)을 높이는 일이 매우 중요시하다고 하였다.

외국어 교육에서도 언어교육이 문화교육이 되어야 한다는 공감대가 형성되고 있다. 그런데 ‘문화’의 개념과 범위도 한국어 교육에서만 아니라 일반적인 문화의 측면에서 적절한 경계나 구분, 분류 등이 상당히 추상적이다. 더구나 지금까지 한국 문화 교육과

¹ This work was supported by the Core University Program for Korean Studies of Ministry of Education of Republic of Korea and the Korean Studies Promotion Service at the Academy of Korean Studies (AKS-2022-OLU-2250006)

² 권영민 외(2009:3)

³ 한국과 몽골 두 민족의 특징과 차이점이 우리를 더 가깝게 만드는 요인이 될 수 있으며, 서로 보완하며 배울 점은 배워서 더 강한 민족으로 성장해 나가는 것이 중요하다.(SainbilegtD.2008:152)

관련된 교수·학습 자료는 주로 문화재 해설이나 특정 상황에서 쓰이는 표현 등에 나타나는 한국인의 사고방식 등에 한정되는 것이 일반적이었다.(김문기 외 2018:218)

그러나 몽골의 한국 문화 관련 논의를 살펴보면 대부분의 논의가 양국 문화 교류, 한국어 교재의 문화 내용 분석, 특성 문화를 활용한 한국어 교육 방안, 한국에서의 몽골인 유학생 또는 결혼 이주여성 대상 문화 인식, 양국 언어에 있어서 문화적 특성 비교, 비정규직 교육 즉 세종학당 등의 일반 한국어 교육과정 관련 문화 교육 등에 치우쳐 있으며 교육자료 개발, 교수요목과 교육과정, 교수·학습자의 요구나 문화 능력 등은 아직 논의되지 않고 있다.

이에 본고는 몽골의 한국 문화 교육과정을 해외 타 학교 교육과정과 비교·분석할 것이며, 지금까지 개발된 핸드북이나 교재그리고 연구 동향의 한계점을 살펴볼 것이다. 이렇게 하여 몽골의 한국 문화 교육의 교육과정, 교재 개발그리고 궁극적으로 향후 연구 동향을 모색하는 데 그 목적을 둔다.

몽골 한국어 교육은 현재 한국어 교육을 실시하는 기관의 유형에 따라 대학교 전공 한국어 교육과정, 초·중·고등학교 한국어 교육과정, 세종학당 한국어 교육과정 그리고 마지막으로 개인이 운영하는 사설 학원 교육과정으로 분류될 수 있으며, 본고 분석 범위는 대학교 전공 한국어 교육과정으로 한정된다. 몽골의 초·중·고등학교에서 실시되는 한국어 교육은 언어와 문화를 분리하지 않는, 문화를 배경 지식으로 내포된 언어 문화 통합 교육이기 때

문에, 그리고 세종학당은 전 세계적으로 설립되어 그 교육과정에 관한 선행연구가 흔히 논의된 바 있어 본고 분석 범위에서 제외시켰다. 또한 국립국어원(2011:93-95), 권오경(2009:49-2), 조항록(2004:199-219)등에서 한국어 교육 문화 범주 및 내용 구성을 다양하게 제시하였으나 본고 분석 범위는 순수 ‘문화’라는 주제어로 정하고자 한다⁴.

2. 연구 동향 분석

1990년 몽골 한국 수교 이후 30년의 세월 동안 몽골에서의 한국학은 지속해서 발전해 오고 있다. 특히 몽골 한국학 학습자 증가에 따라 주요 대학에서의 한국어 한국어학, 한국학과는 물론 몽골 국공립, 사립 초·중·고등학교에서의 한국어 정규교육과정이 꾸준히 개설되면서 교육 기관을 통한 한국어교육은 양적으로나 질적으로 지속적으로 성장을 이뤄 왔다⁵. 학습자들이 한국문화를 직접적으로 경험에 의해 학습하기 보다는 어휘적인 이해 수준의, 교과서 위주의 주입식, 문화지식 나열방식의 문화 교육에 그칠 우려가 있어서 문화적 배경을 인식할 수 있는 공간 조성, 이문화 적응·동화 및 문화 충

⁴ 외국어 교육에서 논의되는 ‘문화’에 관한 정의는 Brooks(1975), Hendon(1980), Tomalin 외(1993), Vallette(1995)등이 다양하게 정의했는데, 문화는 넓은 의미로 ‘사람이 사는 일상생활의 모든 것을 의미하며, littleC(일상 생활 문화)와 bigC(성취 문화라 흔히 말하며 문학, 예술, 무용, 음악, 민속, 가공품)로 분류하였다. 본고는 여기 분류 중에 bigC 말고 littleC 문화 항목을 주로 분석하기로 하였다.

⁵ Sainbilegt.D (2020) 몽골한국어문화교육의 쟁점과 전망, 국제한국언어문화학회(INK) 제29차 국제학술대회, pp.25-35

격 온화에 도움을 주는 교육을 필요하다(Gerelchimeg.D, 2017:74; Sainbilegt.D외, 2021:326). 이 같이 몽골에서의 한국어 학습자 대상 한국어교육에서의 문화교육의 필요성이 강조됨에 따라 관련 연구들이 지속 수행되고 있다.

지금까지 수행된 몽골의 한국 문화 관련 논의를 살펴보면 대부분의 논의가 양국 문화 교류, 한국어 문화교육, 한국어 교재 문화 내용 분석, 몽골인 대상 한국 문화인식, 양국 언어에 있어서 문화적 특성 비교, 한류 문화 등이 논의되었다. 2000년도 초반에는 한·몽 문화 교류, 언어 문화적, 한류, 비교 문화적 연구 위주로 빈번히 수행되었다(이진안, 2002; Sainbilegt.D, 2003, 2008; 신현덕, 2004; 사중희경, 2004; 이안나, 2006; 신도길, 2007). 2009년 이후로 한국어교육에서의 문화 교육 관련 연구 논문이 조금씩 증가하였으며 여기에는 한국어 문화 교육, 문화교육 방안 연구(Khishigjargal, 2009; 오일환, 2012; Б.Дулмаа, 2013; Z. Erdenesuren, 2013; 김형복, 2017; 김형복·이행선, 2017; 김문기·이행선, 2018; 김문기, 2018; Б.БҮҮЖИНЛХАМ; Б.Дулмаа, 2019; Sainbilegt.D, 2020; 잠발 민진르함, 2022), 한국 문화 인식 관련 연구(양지선, 2018; Sainbilegt, 2016, 2021) 몽골 한국어 문화 교재 관련 연구(Ariunbolor.Ts, 2010; 김형복·이행선, 2017; Urtnasan, 2021), 비교 문화 연구(И Сонг Гюг, 2011; Amar-taivan. M, 2011; 박소현, 2012; 박환영, 2021), 한국과 몽골이 문화 교류 연구(최기호, 2011; 김선호, 2013), 한류 문화 연구(Д. Шинэ-Од, 2012;

Б.Батцэрэн, 2016; 이선아, 2018) 등이 있다. 그 밖에도 몽골 청소년과 몽골 인유학생을 대상으로 한 문화 특성과 문화적응 유형 및 비교 연구(L.Khongorzul, 2009; 문영하, 2012; 다와더르바트치벡, 2017; 허윤범, 2017; 김현진, 2018) 등이 있다.

이진안(2001)의 “한국과 몽골의 문화 및 교육 발전 교류 양태에 관한 연구” 논문은 한국과 몽골의 문화와 교육 발전에 대한 교류 양태를 분석하면서 상호 협력의 중요성과 발전 가능성, 성비락(2003)의 “한·몽 언어 문화적 특성 비교 연구”는 한국어와 몽골의 언어 및 문화적 특성을 비교 분석하면서 언어와 문화의 상호작용과 중요성을 강조하였다. 사중희경(2004) “몽골에서 한국어와 한국어 문화를 심다.”는 몽골에서의 한국어 교육 상황과 이를 위한 교육방법론에 대해 다뤘으며, 특히 한국어 교육에서의 문화교육의 필요성, 한국의 전통 음식, 영화, 음악, 예술 등의 문화측면에서 한국 문화를 소개함과 동시에 이와 관련된 교재, 교사 교육, 교류 프로그램이 필요성을 강조하였다. 성비락(2008)의 “한국·몽골 교류와 문화 비교” 연구는 한국과 몽골의 역사적 문화상호작용을 비교 분석하면서 상호작용의 중요성과 미래적 가능성을 강조하였다. 이 같이 2008년까지 이뤄진 문화 관련 연구는 양국 문화 비교, 한류 문화의 영향, 양국의 문화 교류 발전방향, 언어에서의 문화 연구 위주로 이뤄졌다.

2009년 이후 수행된 문화 교육 관련 연구에서는 Khishigjargal.B(2009)는 “몽골인 한국어 학습자를 위한 언

어 문화교육 연구- 언어 관련 속담을 중심으로” 주제로 한국어 학습자의 언어 교육에 있어서 속담 학습의 중요성을 강조하였고, 이에 한국어 속담을 이용하여 몽골인 학습자의 한국문화의 이해도, 학습 효율성을 높이는 데 기여할 수 있다는 결론을 내렸다. 오일환(2012)의 “한국과 몽골의 역사문화 유산을 활용한 학습방안 구축 연구”는 몽골의 역사문화 유산 비교 분석을 통한 두 문화간의 차이점을 이해함으로써 문화와 역사를 깊이 있게 학습할 수 있는 방안을 제안한다. 이를 위해 문화유산의 직접 체험, 온라인 학습자료와 교육용 동영상 등을 활용한 보다 쉬운 역사와 문화교육의 방안을 제시한다. 김형복, 이해선(2017)는 다문화 결혼이주여성 대상 문화교육 방안을 몽골과 한국 설화 비교를 통해 한국 문화교육의 의의를 밝혔다. 특히 이주여성들의 한국의 가족 관계에서 비롯되는 문화적 차이로 인한 어려움을 설화를 통한 자연스러운 문화인식을 이루는데 있다. 게렐치맥(2017)은 몽골인 한국어 학습자를 한국 문화교육 제공 방안을 연구하였다. 이를 위해 한국과 몽골의 민족문화상징을 비교를 바탕으로 문화교육을 제공했을 때 학습 효과를 높일 수 있음을 제시하였다. 또한 몽골에서의 한국어 교육은 한국어 문법 어휘 위주의 교육에 초점을 맞추는 것을 비판하여 문화교육의 필요성을 강조하였다. 어휘로서의 문화교육이 아닌 문화활동을 바탕으로 하는 문화 교육을 통해 학습자 참여도를 높일 것을 제안하였다(게렐치맥 2017). 잠발 민진르함(2022)은 재한 몽골학교 중고등 학습자를 대상으로 한국 문화 교육 실태

및 교육 내용 선호도를 조사하였으며 전반적으로 학생들은 한국어 수업과 교재에 대한 만족도는 낮았고 특히 한국 문화 학습 시간, 기회는 충분치 않다는 답변이 70%로 이상, 문화 교육의 필요성에 대해서는 80%가 필요하다는 응답을 하였다. 이 같이 학습자들의 요구 있음에도 불구하고 문화교육 시간이 부족하다는 것을 보여주며, 이는 한국어 문화교육 시간이 별도로 마련되어 있지 않고 한국어 수업을 통해 한국문화를 습득하고 있는 실정이다. 이에 연구자는 맞춤형 한국문화 교재 개발 필요, 중고등 학습자를 위한 문화 콘텐츠를 활용한 문화교육 시간 마련, 한·몽 문화비교 방식에 의한 수업 요구가 필요하다는 결과를 도출해냈다(잠발 민진르함 2022). 이 같이 지속해서 한국어교육에서의 문화 교육 교수 및 학습 방법을 다양한 측면에서 연구함으로써 몽골인 학습자를 대상으로 한 한국어교육에서의 문화교육의 필요성이 강조되고 있다. 특히 Sainbilegt.D, 2020는 몽골의 한국학 전공 교육과정은 한국역사, 정치, 경제, 사회문화 관련 지식 전달과 그 영역에서의 언어 현상을 설명하는 방식에 한정되어 있음으로 외국인 학습자를 위한 포괄적 영역에서의 한국 언어문화 교육을 실시해야 하고, 더 나아가서 몽골에서의 언어 문화 교육의 목표, 교수방법론, 교재론, 평가 등 교육과정의 전반적인 내용을 더 구체화시킬 필요성이 있어 보인다고 하였다. Sainbilegt Dashdorj 외(2021)에서는 몽골인 비전공자 한국어 학습자들이 한국 문화 이해도, 수용을 파악하였으며, 대다수의 학습자들은 한국 문화 콘텐츠인 드라마, 음

식, k-pop에 관해서는 잘 알고 있었으나 한국어, 한국의 역사와 전통 문화, 사회제도에 대한 이해도는 낮았다. 김흥진 외(2020)에서는 몽골에서의 한국 문화 전파를 위한 한국어, 한국어 문화를 전달하고 교육하는 종합적인 플랫폼 구축 요구되고 있음을 강조하였으며, 이에 따라 앞으로 상대방이 문화를 이해하고 몽골과 한국 문화의 관련성을 연구할 필요함을 제안하였다.

이같이 한국어 교육에서의 문화 교육 활성화에 여러가지 장애물이 있는 그 중 하나는 안주호·투무르바트 톱싱바야르(2016)와 오르타나승(2021)의 연구에서 볼 수 있듯이 몽골인 학습자를 위한 한국 문화 교재의 개발이다. 오르타나승(2021)에서는 몽골인 학습자를 위한 한국어 문화교재 내용을 분석하고 개선 방안을 제시하였다. 현재 사용중인 한국어 교재에 한국의 역사, 문화, 사회, 경제 등 다양한 분야에 대해 다루지고 있으나 내용들을 과잉으로 담가져 있어서 학습자들이 이해하기에는 어렵다는 문제점을 발견하였다. 또한 교재 내용과 학습 수준, 관심사에 부합하지 않아 학습효과를 저해하는 요인으로 작용할 수 있다. 따라서 교재 내용 구체화, 핵심 내용에 초점을 맞추고, 단순히 명확하게 전달하는 방향으로 개선 필요, 학습자들이 한국 문화를 직접적으로 체험할 수 있도록 다양한 활동도 교재에 추가시킬 필요가 있음을 제안하였다. 안주호·투무르바트 톱싱바야르(2016)에서는 한국어 교재 관련 몽골 현지 학습자 요구 조사를 5개의 대학의 303명(전공, 비전공 포함)을 대상으로 한 설문지 결과 교재에서의 보충 사항은 대한 질문에 한국

일상생활 문화, 한국 문화 관련 내용, 한국 역사에 대한 내용의 순으로 요구가 많았으며, 교재의 한국 문화 내용적인 부분에서 보통으로 크게 만족하지 않는 것으로 나타났다(안주호·투무르바트 톱싱바야르, 2016). 그 밖에도 문화교재 관련해서 차강출롱아리웅벌러르(2010)의 “몽골 유학생을 위한 일상생활문화 교재 개발 연구” 논문은 한국 내 몽골 유학생을 대상으로 하여 한국에서의 일상 생활을 쉽게 이해하고, 적응할 수 있는 생활문화 교재를 개발함으로써 교육현장에서 몽골 유학생들의 교육수준을 높이는데 기여할 수 있음을 논하였다. 김형복·이행선(2017)의 “몽골과 한국 설화 비교를 통한 한국 문화 교재 구성 방안 연구의 연구”는 한국과 몽골이 전통 설화 분석을 통해 문화의 차이와 공통적인 요소를 파악, 이를 통해 상호 이해 존중을 촉진하는 교육적 활용방안을 모색하였다.

본고는 2000년 이후 몽골과 한국에서 수행된 몽골인 대상 한국 문화 관련 논문을 대상으로 그 동안의 문화 교육 관련 연구의 성과를 살펴보고자 한다. 지금까지 한국과 몽골에서 발표된 한국 문화 관련 연구물 중 몽골인을 대상으로 한국 문화에 관한 논의로 대상을 한정하여 총 41편을 분석 대상으로 삼았다⁶. 여기에 언어문화, 문화 교육, 한국문화 인식, 문화교재, 한국 문화교류, 문화비교, 한류 문화, 문화 특성과 문화적응 관련해서 논의한 경우를 모두 연구 대상에 포함시켰다.

⁶ 본고에서는 연구 대상 논문을 2000년부터 2022년 12월까지 한국과 몽골에서 수행된 한국어 교육에서의 문화 교육 관련 연구물 41편으로 하였으나, 기준을 달리하는 경우 대상 논문의 수가 달라질 수 있다.

<표 1> 몽골인 학습자 대상 한국 문화 교육 관련 연구 주제별 분류 현황

분류	연구자	논문제목	출처	수
언어 문화 연구	성비락 (2003)	한·몽 언어 문화적 특성 비교 연구: 언어 사고 방식을 중심으로	학술지	3
	O.Отгонжаргал (2011)	Зүйр цэцэн үгийн хэлний соёл судлалын үүднээс тайлбарлах нь: Монгол, Солонгосын уламжлалт ажахуйтай холбоотой зүйр цэцэн үгсийг харьцуулсан жишээндээр	Магистр	
	Н.Оюунбилэг (2018)	Солонгос хэлний өвөрмөцхэлцийгсо ёлынорчуулгынүүднээсудлахнь	Магистр	
한국어 문화 교육 연구	Khishigargal.B (2009)	몽골인 한국어 학습자를 위한 언어 문화교육 연구 -언어 관련 속담을 중심으로-	학술지	13
	오일환 (2012)	한국과 몽골의 역사문화유산을 활용한 학습방안 구축	학술지	
	김형복 (2017)	몽골인 결혼이주여성을 위한 한국 문화교육 방안 연구- 팔 없는 여인과 손 없는 색시의 비교를 통해	학술지	
	김형복.이행선 (2017)	몽골인 이주여성을 위한 한국 문화 교육 방안 연구	학술지	
	게렐치맥 (2017)	민족문화상징 비교를 통한 문화교육 방안 연구	학위논문 (석사)	
	김문기 (2018)	몽골인 학습자를 위한 한국 문화 교육 요소 연구 - 몽골과 한국 설화의 비교·대조를 통해-	학술지	
	김문기.이행선 (2018)	몽골인 학습자를 위한 한국 문화 교육 요소 - 몽골과 한국 설화의 비교·대조를 통해	학술지	
	Sainbilegt.D (2020)	몽골 한국어 언어 문화 교육의 쟁점과 전망	학술지	
	잠발 민진르함 (2022)	재한 몽골학교 중·고등학습자를 위한 한국 문화 교육 방안 연구	학위논문 (박사)	
	Б.Дулмаа (2013)	Солонгосын соёлын хичээлийн агуулга, заах аргын асуудалд	Гадаад хэл соёл судлал сэтгүүл (2013),17	
	Б.Бүжинлхам (2018)	"Солонгосын соёл" хичээлийн туршилт, үрдүн-Сэжун институтийн анхан шатны сурагцагчдын жишээгээр	Магистр	
	Б.Дулмаа (2019)	Солонгос хэлний соёлын хичээлд соёлын контент ашиглах нь	Гадаад хэл соёл судлал сэтгүүл	
	Z.Erdenesuren (2013)	한류문화 콘텐츠를 이용한 몽골의 한국어 유의어 교육	학술지	

한국 문화 인식	양지선 (2018)	외국인 유학생의 한국 문화 인식에 대한 연구 -중국, 몽골 학습자 중심으로-	학술지	2
	Sainbilegt.D (2021)	몽골인 학습자의 한국문화 인식 조사 연구	학술지	
문화교재	차강출롱아리웅벌러르(2010)	몽골 유학생을 위한 일상 생활 문화 교재 개발 연구	학위논문 (석사)	4
	안주호·투무르바트 톱싱바야르 (2016)	몽골 현지 학습자를 위한 한국어 교재 개발을 위한 요구 분석	학술지	
	김 형 복 · 이 행 선 (2017)	몽골과 한국 실화 비교를 통한 한국 문화 교재 구성 방안 연구	학술지	
	오르트나승(2021)	몽골 한국어 교재의 문화 내용 분석과 개선 방안 연구	학위논문 (석사)	
한국 문화 교류	이진안 (2002)	한국과 몽골의 문화 및 교육교류	학술지	8
	신현덕 (2004)	한-몽 문화교류의 현황과 과제	학술지	
	사중희경 (2004)	몽골에서 한국어와 한국어 문화를 십다	학술지	
	신도길 (2007)	한국-몽골간의 문화 교류와 관광: 김치축제에 대한 몽골인들의 평가를 중심으로	학술지	
	Sainbilegt.D (2008)	한국·몽골 교류와 문화 비교	학술지	
	최기호 (2011)	한국 문화 와 몽골 문화이 뿌리	학술지	
	김선호 (2013)	정치,경제 : 한국, 몽골, 북한 간의 사회문화 교류에 있어서 몽골의 역할 분석	학술지	
	SainbilegtD (2016)	The Current Status and Issues of Cultural Cooperation between Mongolia and Korea, Beyond the cultural border of the East Asia International Seminar	학술지	
비교 문화	Amartaivan Myagmar (2011)	한국과 몽골의 문화상징 비교 연구: 설화에 등장하는 '십이지'를 중심으로	학위논문 (석사)	3
	박소현 (2012)	문화, 예술: 몽골"참"과 한국 "영산재"의 비교 연구	학술지	
	박환영 (2012)	몽골과 한국의 비교 문화 민족학적 접근	학술지	
한류 문화	이안나(2006)	몽골에서의 한류와 발전 방안	학술지	4
	Д.Шинэ-Од (2012)	Солонгосын соёлын нөлөө Монголын ахуйн хүрээнд нөлөөлж байгаа нь	Магистр	
	Ц.Батцэрэн (2016)	БНСУ-ын соёлын давллагаа, Монголын залуучуудад үзүүлж буй нөлөө	Солонгос судлал сэтгүүл)	

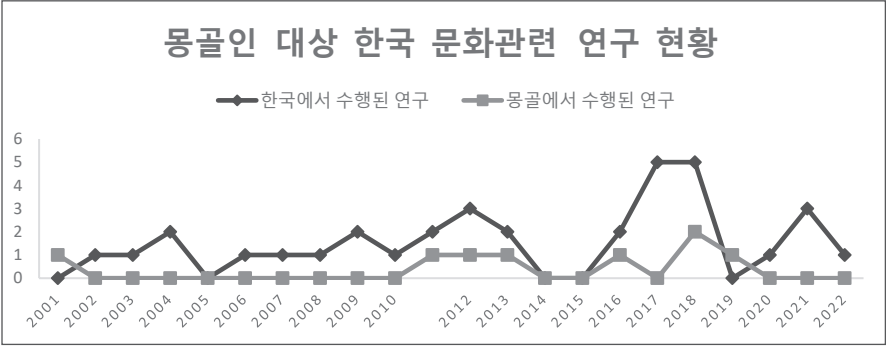
	이선아 (2018)	탈경계 시대, 몽골에서의 한류드라마 수용 양상 연구-몽골은 왜 한국 드라마에 열광하는가?	학술지	
문화특성과 문화적응	L.Khongorzul (2009)	몽골 청소년들이 미디어 이용행태와 한국 고등교육문화의 특성과 의미: 몽골 유학생으로 중심으로	학위논문(석사)	5
	문영하 (2012)	몽골 청소년의 몽골어·한국어 숙달도와 문화적응 유형의 상관관계	학위논문(석사)	
	다와더르 바트치벡 (2017)	외국인 유학생들이 경험한 한국 고등교육문화의 특성과 의미: 몽골 유학생을 중심으로	학위논문(석사)	
	허운범 (2017)	몽골어 모어 학습자의 언어능력과 문화적응 스트레스의 관계 연구	학술지	
	김현진 (2018)	재한 외국인 유학생의 문화적응 비교 연구 -중국, 베트남, 몽골, 일본 유학생들을 중심으로-	학술지	

<표 2> 연도별 한국과 몽골에서 수행된 문화 관련 연구 성과

연도	2001	2002	2003	2004	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
학위논문(한)	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1
학위논문(몽)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
학술지(한)	0	1	1	2	1	1	1	1	0	1	2
학술지(몽)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
편수	0	1	1	2	1	1	1	2	1	3	4
연도	2013	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	편수	
학위논문(한)	0	0	0	1	0	0	0	1	1	7편	
학위논문(몽)	0	0	0	0	2	0	0	0	0	4편	
학술지(한)	2	0	2	4	5	0	1	2	0	27편	
학술지(몽)	1	0	1	0	0	1	0	0	0	3편	
편수	3	0	3	5	7	1	1	3	1		

*총 41편(학술지 30편/학위논문 11편)

<그림 1> 한국과 몽골에서 수행된 문화 연구의 연도별 추이

몽골은 중국과 일본 같은 아시아 국가들과 비교하여 봤을 때 한국어 및 한국학 교육이 다소 늦게 출발한 바 있다. 그럼에도 불구하고 2009년을 기준으로 25개 대학교에서 한국어를 가르쳤으며, 대학 동양어학과 중 가장 인기 있는 학과였다. 현재 2023년 기준으로 21개 대학에서 전공 또는 선택 과목으로 한국어를 교육하고 있으며⁷, 이들 중 한국어를 선택 과목으로 수강하고 있는 학생수가 전공으로 수강하는 학생보다 월등히 높아진 것으로 것이다. 이것은 요즘 세대 학생들이 한국어를 굳이 4년이나 배워 전공하는 것보다 언어를 배경으로 다른 전공 교육과정을 훨씬 선호하게 되었다는 증거일 것이다.⁸

따라서 몽골 대학 한국학 관련 전공은 언어 교육에 집중하는 것이 아니

⁷ 한국국제교류재단통계센터(<https://www.kf.or.kr/koreanstudies/koreaStudies-Map.do>)에 따르면 전세계적으로 총 107개국의 1408개처의 해외 대학에서 한국학 강좌를 운영하고 있는데, 몽골은 21개 대학으로 상위 30개국 가운데 10위를 차지하고 있다. 그러나 필자가 직접 연락을 해 본결과 여기 가운데 3개 대학(이호몽골 대학, 다르항 대학, 이르헝 대학)은 한국학 강좌를 운영하지 않고 있는 것으로 나타났으며, 울란바타르국립대학은 올해부터 몽골국립대학교 교육과정을 통합시켜 그 명칭이 몽골국립대학교의 울란바타르대학교로 변경되었다. 그 외에도 시티대학, 국립국방대학, 글로벌대학, 오프텐베르그대학, 울란바타르에르메대학 등의 대학에서도 선택 과목으로 한국어 강좌가 실시되고 있다.

⁸ 또한 몽골은 2022년 기준으로 세종학당 4곳에서 매년 2000여 명의 수강생들이 한국어를 배우고 있으며, ‘한국어 말하기반’, ‘토픽반’ 외에 ‘관광 안내반’, ‘한국어통번역반’ 등의 심화과정도 시범 운영을 실시하고 있다. 이는 세종학당 한국어 교육이 대학 전공 교육 못지않게 학습자들의 요구를 반영해 주고 있음을 보여준다.

라 사회와 문화를 집중적으로 교육할 절실한 필요가 있다⁹. 이에 대해 이미 이안나(2006)와 성비락(2008)에서 한국의 대중문화는 많이 소개되었으나, 고급문화에 속하는 ‘정신적 가치’가 한류개념에 매우 중요한 요소이며, 이러한 고급문화소개는 소수 전문가 범위에서 크게 벗어나지 못하고 있는 실정이라 후속적인 지원과 관심이 요구됨을 강조한 바 있다.

몽골 한국어 교육을 실시하는 대학 학과를 크게 세 분야로 분류할 수 있다. 그 첫째는 Орон судлал(지역학)전공을 위한 ‘외국어-지역학/한국/D023102’ 또는 ‘국제지역학/한국/D022203’라는 교과과정이며 그 목적을 보면 한국어뿐 만 아니라 한국 역사, 사회, 정치, 경제, 문화, 예술, 민속학 등의 드넓은 지식을 지닌 전공자를 양성하는 데 있다고 되어 있다. 둘째로는 Гадаад хэлний орчуулга/солонгос/(외국어 통번역/한국어/)는 몽골 학생들이 가장 선호하는 교과과정이며, 과학기술대학교는 기술 전문 통번역가를 양성하는 외 남은 대학은 일반 통번역자를 배출하고 있다. 마지막으로 Багш, гадаад хэлний боловсрол/солонгос хэл/즉 한국어 교육 교과과정 학과는 현재 몽골 사범대학교와 국제울란바타르대학에서만 설립되어 있다.

⁹ 한국어 교육에서 한국 문화 교육을 강조하는 것은, 문화를 통해 학습자들이 사회 문화적 맥락에 맞는 언어를 사용하고 행동할 수 있기 때문이며, 더욱이 최근 한국 문화에 대한 세계의 관심은 한국어 학습자의 계기를 마련하며 학습 동기를 강화하기도 한다. 김형복외(2017:190)

이러한 교육과정으로 한국학 전문가를 배출하고 있는 몽골 주요 대학의 한국 문화 관련 교과목을 각 대학 한국 문화 담당 교수대상 설문지를 통하여 분석하였으며, 그 결과는 아래와 같다.

<표1> 몽골 주요 대학 한국학과 개설 문화 교과목

학교	교육 과정	과목	학년	학점
몽골 국립대학교	외국어, 지역학/한국/	БНСУ-ын нийгэм соёл (대한민국 사회문화)	3	3(필수)
	외국어 통번역/한국/	БНСУ-ын соёлын гадаад бодлого ¹⁰ (대한민국 문화 외교 정책)	4	2(선택)
과학기술대학교	기술 전문 통번역 /한국어/	Солонгосын нийгэм ба соёл 한국사회와문화	3	2(필수)
인문대학교	외국어 통번역/한국/	Солонгос орон судлал 한국지역학 입문 ¹¹	3	3(필수)
몽골 사범대학교	교사, 외국어교육/한국어/	Хэл соёл судлал 한국언어문화론	3	2(필수)
국제올란타르 대학교	국제지역학/한국/	Солонгосын соёл зан заншил 한국의 문화와 풍습	4	3(필수)
	교사, 외국어교육/한국어/			3(선택)
	외국어 통번역/한국/			3(선택)
후레정보 통신대학교	외국어 통번역/한국/	없음		

위의 표를 보면 현재 몽골 대학 교육과정 중 한국 문화 관련 과목 비중이 비교적으로 낮은 것을 확인할 수 있다. 이를 또한 해외 소재 대학 한국학과 현황과 비교해 보겠다.

본고는 한정환(2020)에서 제시된 헝가리 국립엘테대학교와 장문정(2018)에서 제시된 말레이시아 말라야대학, 태국 슬파콘대학 한국어학과, 베트남 호치민 시 국립대학교 한국학과 한국 사회, 문화 교육과정 비중을 비교하면 아래와 같다.

<표2> 해외대학 한국어/한국학과 한국 문화 교과목

학교	교육 과정	과목	학년	학점
헝가리 국립엘테대 학교		전통 한국문화	2	2()
		현대 한국문화	2	2
		동아시아문화	2	4
태국 슬파콘 대학교	한국어학과	텍스트를 통한 한국문화	3	3
		오늘날의 한국 문화	4	3

¹⁰ 본 과목은 문화 교육이라기보다 공공외교와 문화외교 관한 내용이 강함.

¹¹ 중앙대학교 한국학과에서 운영하는 온라인 문화 과목이 여기에 포함.

말레이시아 말라야 대학교	동아시아학과 한국학 전공	Cultureand Society of Korea (한국의 문화와 사회)	1	
		Globalizationand Popular Cultureof Korea (한국 세계화와 대중문화)	2	
베트남 호치민시국립대학교	한국학과	한국문학과 문화	3	2
		한국 현대 문화	3	2

위 표에서 알 수 있듯이 해외 대학 한국어/한국학과에서 개설된 한국 문화 관련 교육과정은 최소 2개 이상이며, 그 교과목 범위 역시 다양하다. 특히 몽골 대학과 비교하여 볼 때, 한국 현대 문화 과목이 대부분 대학에서 개설되어 있는 것을 확인할 수 있었다.

이어서 한국 문화 교재를 조사한 결과, 각 대학마다 다양한 자료를 사용

한 것을 발견하였다. 한국인 교수진은 주로 한국어판 문화 교재를 사용하고 있으며, 몽골인 교수진은 몽골어판 교재를 주요 사용하며, 한국어판은 참고용으로 쓴다고 설문에 응답하였다. 그러나 그 종류나 수량이 충분치 않아서 교수진마다 서로 다른 강의 자료로 강의하고 있었다. 지금까지 몽골어로 발간된 한국 문화 관련 교재 및 핸드북을 다음과 같다.

<표3> 몽골어로 발간된 한국 문화 핸드북 및 교재

교재		단원 구성	문화 항목	연습 활동
1	Солонгосыг ойлгох нь (김학선 외, 2004)	키워드 텍스트 제시	가치관, 이름, 언어, 생화, 음식, 가족, 성과 결혼, 여성, 종교, 예절, 역사, 인구, 교육, 경제, 예술, 스포츠	
2	Солонгосын нийгэм соёл (노로브남, 2010)	사진 첨부 설명 텍스트	의식주, 결혼, 장례, 제사, 종교, 예술, 음악과 춤	
3	Гадаад хүнд зориулсан Солонгосын соёлын унших бичиг ¹²	사진 첨부 설명 텍스트	의식주, 나너우리, 행복을 찾아서, 경계를 넘어서, 젊음, 사랑과 결혼, 일상, 여가	참고 자료 몽골어 설명

¹² 권영민 외(2009), 『외국인을 위한 한국어 읽기』의 몽골어 번역본, 몽골어 번역본은 읽고 나서, 더 알아봅시다, 어휘 풀이 등의 연습 활동이 없음.

위 표에서 볼 수 있듯이 현재 몽골에서는 몽골어로 개발된 한국 문화 교재와 핸드북이 매우 한정적이라는 것을 알 수 있다. 그리고 가장 최근 발간된 한국 사회 문화 단행본과 권영민 외 공동 저술 번역 교재도 무려 13년이나 지난 상태이다. 위의 세 가지 교재 내용을 비판적으로 분석을 해 봤다.¹³

¹³ 먼저 김학선 외 저술한 「한국을 이해하기 (Солонгосыг ойлгох нь)」의 내용을 보면 한국 문화에 관한 내용 중에 이해하기 어렵거나 한국 문화를 오해 받을 수 있는 내용이 포함되어 있거나, 부적절한 내용으로 구성된 부분을 발견할 수 있었다. 그 예는 아래와 같다.

1. Солонгос хүнтэй харьцахдаа гадаадынхны гаргадаг хамгийн түгээмэл алдааны нэг нь харилцан ярианы явцад нэрсийг хэтэрхий олон давтдаг явдал юм. Ийнхүү нэрийг буруу хэрэглэх нь Солонгос хүмүүст гадаадынхан нэрийг ямар ичмээр, бүдүүлгээр хэрэглэдэг хүмүүс вэ гэсэн сэтгэгдлийг төрүүлдэг байна.(외국인이 한국인을 대할 때 저지르는 가장 흔한 실수 중 하나는 대화 중에 이름을 너무 많이 반복하는 것입니다. 이처럼 잘못된 이름 사용은 한국인에게 외국인은 이름을 얼마나 창피스럽고 무례하게 사용하는 사람인지 모르다는 인상을 준다.(한국인의 이름, 10 쪽)
2. Тухайн хүнийг raksa хэмээн дуудах нь түүнийг нийгэмд өндөр байр эзлэх эрдэмтэн гэдгийг илтгэх бөгөөд долигонож зусардсан аястай байдаг.(사람을 박사라고 부르는 것은 그가 사회적 지위가 높은 학자임을 의미하며, 비굴하게 아침하여 알랑거리는 분위기를 나타냅니다. 한국인의 이름, 11 쪽)
3. Охидууд бол гэр бүлийн хамгийн доод бага анхаарал тавьдаг.(가족 중에 딸 아이가 가장 낮은? 적은 관심을 가진다.¹²)

그 다음으로 노로브남이 저술한 「Солонгосын нийгэм соёл」 저서를 보면, 문화 부분의 거의 90% 이상은 전통 문화 즉 옛부터 내려온 예절이나 절차와 질서를 소개하는 내용이며, 미술은 신석기 시대부터 17세기까지, 그림은 삼국시대부터 19세기 초기까지, 음악과 노래 부분은 중조제례악, 판소리, 가면극 그리고 농요 등과 같은 주로 전통 예술문화유형 등이 포함되었다.

하지만 위에서 언급한 것처럼 한국은 이제 전통 문화뿐 아니라 K-Culture 즉 한류라는 대중문화 열풍이 전 세계적으로 퍼져 가는 추세임에 따라 외국어로서의 한국어 교육 내용에도 이러한 내용도 포함되어야 할 시기이다. 한국어 문화교육론의 내용 구성에 대한 연구한 조항록(2004)에서 한국어 학습자에게 비치는 한국 문화는 전통과 현대가 어우러진 혼재된 양상의 문화일 것이며 이들 문화 간의 상호 보완 내지는 갈등으로 이루어지는 역동적인 양상일 것이며, 외국어로서의 교육 경우 순수 전통 문화보다 전통에 기반한 현대 일상 문화를 중시해야 함을 제시하였다.

마지막으로 권영민 외 공동 저술한 「외국인을 위한 한국문화 읽기」 번역 책이다. 이 책은 단순한 한국어 학습서가 아니라 한국 문화를 통해 한국을 배울 수 있도록 다양한 사진과 함께 제시되는 교재입니다만 그 어휘 또는 문법 난이도가 다소 높아 고급 수준의 한국어 학습자를 대상으로 하는 강독 교재로 개발되었다는 점이 아쉬움을 남겼다. 그리고 한 과가 마무리되면서 제시되는 질문을 읽고 푸는 ‘읽고 나서’ 연습을 몽골어 번역본 저서에 포함시키지 않았다. 또한 본 저서의 다양한 통계 평균 조사 및 설문 조사 정보가 업데이트 될 필요가 있어 보인다.

물론 한국에서 출판된 한국어로 되어 있는 사회, 문화 저서를 활용할 수 있겠으나, 현지 한국어 교과목을 담당하는 교수진과 전문가들이 현지 실정에 맞는 적절한 교재를 개발하고 교수자들의 교육과정을 서로 협의를 하여

구성해야 한다는등의 문제도 따를 것이다.

결론

몽골 현지 한국어학습자 학습 동기는 한국 유학 목적이 대다수이다. 이에 우리는 학습자 성격과 요구를 고려한 교육을 과정을 개발할 필요가 있다. 문화교육 활성의 장애물은 전공 교수 부족 문제이다(김홍진 외, 2020). 하지만 위에서 논의하였듯이 몽골 한국 문화 교육은 외국어로서의 한국 문화 교육계에서 매우 중요한 관점임을 알 수 있다.그러나 몽골 한국 문화 교육이언어 교육(한국어)보다 그 교과 과정,개설 과목 및 교재와 연구물 등의 다양한 접근이 매우 미흡한 모습을 드러내고 있다.

본고는 몽골과 한국 수교 이후부터 현재까지의 한국어 문화 교육 현황을 살피기 위해 문화 교육 선행연구 조사하여 그 특성을 보면 주로 양국 문화 비교분석,문화 교류와 외교그리고 한류 문화가 미치는 영향에 대한 분석에 초점을 두고 있다.

몽골 주요 대학별로 한국어 문화 과목을 조사해 본 결과,최대 2과목부터 최소 개설된 과목 전혀 없는 경우도 있었다.이를 해외 동일 학과 과목과 비교해살펴보면 각 대학이 최소 문화 관련 2개의 과목이 개설되어 있으며,헝가리와 태국 그리고 말레이시아 같은 경우 현대 한국 문화뿐 아니라 더 나아가 세계화 속의 한국문화 역할을 교육하고 있었다.이를 이미 조항록(2004:203)에서 한국어 학습자에게 미치는 한국 문화는 전통과 현대가 어

루러진 혼재된 양상의문화일 것이며 이들 문화 간의 상호 보완내지는 갈등으로 이루어지는 역동적인 양상일 것이라고 강조한 바 있다.

한국이나 해외에서 한국 문화 관련 다양한 교재¹⁴를 사용하고 있으나 몽골은 학습자 대상 한국 문화 교재는 주로 문화 지식에 대한 읽기 중심으로 일방적인 한국 문화 전달에 그치거나이미 개발된 교재 내용이 전통 문화에 국한되어 있다는 문제점을 발견하였다.

따라서 향후 몽골 한국 문화 교육 활성화를 위한 다음 3가지를 제안하겠다.첫째,몽골 대학 문화 교육과정을 언어학적 능력 향상에 초점을 두기보다 그 내용이 목표 교육과정에 따른 체계적인 한국 문화 구성을 요소를 포함시켜야 한다.이를 위해 교수뿐 아니라 학습자 대상 문화 과목 내용에 관한 학습자 요구 분석도 같이 실시되어야 한다.

둘째,몽골 대학 한국 문화를 교육하는 전문 교수진이 절대적으로 부족하다는 지적을 대학 현장에서 교육하는 교수진들의 설문을 통하여 알 수 있었다.따라서 현재 몽골은 한국어 교육보다 한국학 즉 한국 사회와 문화를 교육하는 교수진이 절실히 필요하다.

마지막으로 한국 문화 관련 지식만을 전달하는 읽기 중심으로 교재보다 학습자의 학습동기와 흥미를 유발할 수 있는 활용성이 높은다양한 교재를 개발하며, 그에 필요한 교수요목 선정을 위한 요구분석도 논의되어야 함을 제안하겠다.

¹⁴ 김형복 외,2017:192-193쪽 참조.

참고문헌

- 게렐치맥. (2017). 민족문화상징 비교를 통한 문화교육 방안 연. 상명대학교 석사학위논문, 서울.
- 김명광.(2008).몽골의 한국어 교육과정에 대한 일고찰－목적에 따른 영역 별 교과목 관계를 중심으로. 한국초등국어교육, (38), 29-5.
- 교육부 고시 제 2017-131호 [별책 43], 한국어 교육과정
- 권영민 외 (2009), 『외국인을 위한 한국문화 읽기』 서울,아름다운 한국어학교,3-4.
- 김문기 외(2020). 몽골인 학습자를 위한 한국 문화 교육 요소 연구. 정신문화연구제41권 제3호, 217-243.
- 김선영, Sun-Young.(2010).통신방법을 이용한 한국 내 몽골대학생들의 제 3언어 사회화.비교문화연구,19(0),411-444.
- 김재욱(2008). 외국 대학과 한국 대학의 한국어교육 전공 학과 교육과정 비교 연구. 한국국어교육학회제 113차, 185-196.
- 김형복, 이행선. (2017). 몽골과한국설화비교를통한한국문화교재구성방안연구. 로컬리티인문학, 18, 189-211.
- 대외경제정책연구원. 신북방시대 한국·몽골 미래협력의 비전:분야별 협력과제와 실현방안 연구보고서 20-05,208.
- 민진르함잠발. 2022. “재한 몽골학교 중·고등 학습자를 위한 한국문화 교육 방안 연구”. 서울.
- 박영순(2002). 『한국어교육을 위한 한국문화론』 서울,한국문화사
- 사중희경. "몽골에서 한국어와 한국어 문화를 심다." 統一世界 -.8 (2004): 152-156.
- 안주호, 투무르바트 톱신바야. (2016). 몽골 현지 학습자를 위한 한국어 교재 개발을 위한 요구 분석. 동악어문학, 68, 253-278.
- 오르트나승. 2021. “몽골 한국어 교재의 문화 내용 분석과 개선 방안 연구”. 서울
- 오일환.(2012).한국과 몽골의 역사문화유산을 활용한 학습방안 구축. 한국콘텐츠학회논문지,12(3),411-420.
- 이진안. "한국과 몽골의 문화 및 교육 발전 교류 양태에 관한 연구." 국내박사학위논문 연세대학교 대학원, 2001. 서울.
- 잠발 민진르함. (2022). 재한 몽골학교 중·고등 학습자를 위한 한국문화 교육 방안 연구 (국내박사학위논문). 상명대학교 일반대학원, 서울.
- 장문정(2018). ‘한국 문화’ 교육과정 개발을 위한 기초 연구-말라야대학교 한국학 전공자를 대상으로. 국제한국어교육학회제 30차,421-43.
- 조항록(2004). 한국어 문화교육론의 내용 구성 시론. 한국언어문화학회 1권1호,199-219.
- 차강출롱아리웅벌러르. (2010). 몽골 유학생을 위한 일상 생활문화 교재 개발 연구 (국내석사학위논문). 한남대학교 일반대학원, 대전.
- 최기호.(2011).한국문화와 몽골문화의 뿌리.나라사랑,(0),326-333.
- 최용기 외(2020). 몽골에서의 한국어와 한국학 교육 현황과 과제,38-50.

- 한정 한(2020). 헝가리 한국어교육의 현황과 과제:엘테대학교 학국학과 교육과정을 중심으로. 외국어로서의 한국어교육, 56집, 518-538.
- Khishigjargal.B.(2009).몽골인 한국어 학습자를 위한 언어 문화교육 연구- 언어 관련 속담을 중심으로 -.한국언어문화학, 6(1), 213-233.
- Sainbilegt Dashdorj , Bujinkham Batmunkh, Enkhchimeg Sodnomdorj. (2021). 몽골인 학습자의 한국문화 인식 조사 연구 . 한국언어문화학, 18(1), 325-349.
- Sainbilegt.D. (2020). 몽골 한국어문화 교육의 쟁점과 전망. 국제한국언어문화학회(INK) 제29차 국제학술대회, 25-35.
- Sainbilegt.D.(2003).한·몽 언어 문화적 특성 비교 연구-언어사고 방식을 중심으로-.국어교육연구, 12(), 351-384.
- Sainbilegt.D.(2008).[주제발표] 한국·몽골 교류와 문화 비교.관훈저널, (108), 143-160.

한국어 문법 연구 현황 -국제울란바타르대학교를 중심으로¹

강선화

국제울란바타르대학교, Ph.D

Sunhwa.k@ulaanbaatar.edu.mn

주제어: 한국어문법연구, 국제울란바타르대학교, 언어학, 형태론, 통사론

서론

1991년 몽골국립대학교 한국학과 개설을 시작으로 현재 22개 대학에서 3,149명이 한국어를 배우고 있다.² 국제울란바타르대학교는 1995년 한국어과 개설을 시작으로 2003년 한국학과, 2014년 한국어교육학과가 증설하였고, 2002년 외국언어학(한국어학) 석사 과정을, 2011년에 외국언어학(한국어학) 박사과정을 개설하였다. 2020년 교육학 석사과정을, 2022년에는 한국학 석사과정이 개설되었다. 2023년 현재 한국어관련학과 학부 1,327명³, 언어학 석사 128명, 박사 5명을 배출하였다.

본고는 국제울란바타르대학교를 중심으로 이제까지 한국어 문법 연구 현황을 살펴보고, 연구 추세와 동향을 파악하여 앞으로의 과제와 전망을 제시하는 데 있다. 한국어 연구는 국제울란

바타르대학 뿐만 아니라 몽골과 한국, 양국 발전의 중요한 역할을 했으며 다른 분야에 비해 다양한 연구가 이루어졌다. 한국어의 범주를 현대 한국어 문법⁴ 중 형태론과 통사론으로 한정한다. 번역, 문학, 교육 분야의 논문, 사전이나 기타 교재 등은 포함시키지 않았다.

연구 자료는 국제울란바타르대학교 석박사학위논문⁵, IUU 학술지⁶, 한국학 연구소에서 발행한<U.B. 한국학 연구>⁷, Залуу судлаач⁸를 중심으로 수집하였다. 수집한 자료는 다음과 같다.

⁴ 넓은 의미에서 문법의 범위는 언어현상 전반을 연구하는 언어학과 같은 뜻으로, 음운현상에서 형태론, 통사론, 의미론까지를 다룬다. 좁은 의미로는 형태론과 통사론을 다루며 형태론은 단어의 짜임새를, 통사론에서는 문장의 구성방식을 대상으로 한다. 단어를 이루는 형태소의 결합 방식, 문장을 형성하는 단어의 결합 방식 연구가 연구의 주를 이루지만 단어의 구성성분이나 문장의 의미를 밝히는 것도 연구 대상이 된다. 문법 연구는 형태적 측면과 의미적 측면 모두 연구 대상이 된다. 한국민족문화대백과사전, <https://encykorea.aks.ac.kr/>

⁵ 국제울란바타르대학교 2004~2023년 한국어학과 석사논문을 수집하였다.

⁶ 국제울란바타르대학교에서 발행한 <Улаанбаатар дээд сургууль эрдэм шинжилгээний бичиг>, <Mongolica Ulaabaatarrensia>, <Journal Олон Улсын Улаанбаатарын Их Сургуулийн Эрдэм Шинжилгээний сэтгүүл>(IUB Journal, IUU Journal)를 참조하였다.

⁷ 2009, 2010, 2011, 2015년 총 4회 발간하였다.

⁸ 국제울란바타르대학교에서 발행하는 학술지로서 2010-2014, 2020, 2021년 총 7회 발간하였다.

¹ This work was supported by the Core University Program for Korean Studies of Ministry of Education of Republic of Korea and the Korean Studies Promotion Service at the Academy of Korean Studies (AKS-2022-OLU-2250006)

² 2022년 6월 말 기준 25개 중고등학교 4,025명, 22개 대학 3,149명으로 총 7,274명이 한국어를 배우고 있다. 출처: 주 몽골 대한민국대사관

³ 한국어통번역학 1,044명, 한국학 232명, 한국어교육학 51명

분류		음운	형태	통사	어휘	계통	합계
학위논문	박사	0	1	0	1	3	5
	석사	1	22	6	46	0	75
학술지	IUU 학술지	1	10	1	4	2	18
	UB 한국학연구	0	8	2	1	5	16
	Залуу судлаач	0	7	2	17	2	28
합계		2	48	11	69	12	142

위의 표에서 보는 바와 같이 총 141편의 자료 중 어휘> 형태론> 통사론> 계통> 음운의 순서로 연구가 많이 이루어진 것을 볼 수 있다.

형태론, 통사론, 어휘의미론, 기타로 나누고 형태론과 통사론에는 각각의 해당 문법 연구를, 어휘의미론에는 특수 어휘, 속담, 관용어, 금기어, 연어 등을 포함하였으며, 계통 분야는 계통연

구, 어원, 어휘, 차용어 연구 자료를 수집하였다.⁹

1. 형태론 연구

문법이라 함은 통상 형태론과 통사론을 말한다. 형태론 연구는 품사별 연구와 조어법이 포함된다. 총 48편으로 연구분야는 조사, 동사, 형용사, 조어법 등이다.

조사 (14)			동사(11)			형용사(4)	조어법(19)	
격조사	접속사	보조사	동사	보조용언	활용		파생법	합성법
8	5	1	2	5	4	4	16	3

조사 연구는 총 14편으로 격조사 8편, 접속사 5편, 보조사 1편이다. 격조사 연구 초기에는 한국어와 몽골어의 격조사 전반에 걸친 형태나 기능에 대한 비교 연구가 주를 이루었다면 주격조사, 관형격조사, 목적격조사, 부사격조사, 방향격조사 등 범위가 좁아지고 있다.

동사 연구로 ‘하다’ 동사나 머리와 관계된 ‘착탈동사’처럼 양국의 특정 동

사의 의미 비교 연구가 주를 이룬다. 또한 보조용언 연구로는 ‘보조용언의 구별기준, 보조동사 기준이나 차이’ 등을 비교한 연구가 있다. 동사 활용 연구로는 ‘문장 종결어미’나 ‘보조동사의 연결어미 비교 연구가 있다. 품사 연구 중 동사가 차지하는 비중이 높다. 이는 동사는 한국어와 몽골어 문장에서 중요한 역할을 하며, 동사의 어미에 따라 문장 유형이나 의미가 달라지기 때문이다.

⁹ 각장에는 관련 박사학위논문, 석사학위논문을 제시한다. 학위논문이 다수일 경우 각 주제별로 한 편씩만 제시하고, 학술지에서는 선별하여 제시하였다.

형용사 연구로는 2편이 있다. 형용사로써 의미와 기능은 비슷하지만 형태가 달라 한국어의 형용사는 용언으로 분류하고 몽골어는 형용명사로 체언으로 분류한다.

<석사학위논문>

- А. Нарангэрэл(2004), Солонгос-Монгол хэлний **тийн ялгалын** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.
- Л.Эрдэмбаатар(2011), Солонгос хэлний **харьяалах** тийн ялгал ба Монгол хэлний харьяалах тийн ялгалын харьцуулсан судал, ОУУБИС.
- Г.Өсөхбаяр(2012), Монгол Солонгос хэлний **харьяалах, чиглэх, үйлдэхийн** тийн ялгалын харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.
- Б.Саран-Отгон(2012), Монгол, Солонгос хэлний **заахын** тийн ялгалын харьцуулалт, ОУУБИС.
- Ким Гым сүн(2018), Солонгос хэлний **дайвар** тийн ялгалыг монгол хэлний зарим тийн ялгалтай зэрэгцүүлсэн судал, ОУУБИС.
- Б.Алтай(2006), Орчин цагийн монгол хэлний Солонгос хэлний **холбох** үгийн харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.
- П.Урантуяа(2011), Монгол-Солонгос хэлний **холбох** үгийн харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.
- Ан Жун Буг(2015), Монгол солонгос хэлний **холбох** үгийн харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.
- Д.Алтанчимэг(2012), Монгол-Солонгос хэлний **"хийх(하다)"** хэмээх үгийн утга ба хэрэглээг харьцуулсан нь, ОУУБИС.
- С.Отгонжаргал(2022), **Толгойд хувцас, чимэг, зүүлтийг өмсөх тайлахтай** холбоотой солонгос, монгол үг хэллийг үгийн сан-утга зүйн талаас харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.
- Жан Хи Сү(2005), Монгол - Солонгос хэлний **туслах үйл** үгийн харьцуулал, ОУУБИС.
- Сун Мира(2009), Солонгос-Монгол хэлний **туслах нөхцөлийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.
- Ж.Нарантуяа(2012), Монгол Солонгос хэлний **туслах үйл** үгийн харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.
- Ян Э Ран(2014), Солонгос-монгол хэлний өгүүлбэрийн **төгсгөх нөхцөлийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.
- Б.Баянзул(2011), Монгол. Солонгос хэлний **тэмдэг нэрийг** харьцуулах нь, ОУУБИС.
- Ж.Бадамгарав(2014), Монгол Солонгос хэлний **тэмдэг нэрийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

조어법 연구로는 16편으로 조사 연구와 더불어 가장 많은 연구가 이루어졌다. 한국어 접사 연구, 한국어와 몽골어의 파생명사, 파생동사, 의성어 의태어 파생 등의 연구가 있다. 몽골인 학습자들이 어려워하는 것 중에 하나가 한

국어의 경우 사동접사와 피동접사의 형태가 같고 어기의 환경에 따라 결합하는 접사를 예측할 수 없기 때문이다. 마찬가지로 몽골어의 사동접사는 그 수가 한국어에 비해 많고 어기의 형태나 모음 환경에 따라 결합하는 접사가 다르다. 또한 자동사일 경우 사동접사와 같은 형태의 접사로 타동사를 만들고 다시 사동접사를 결합해야만 사동사를 만드는 경우가 많아 한국보다 복잡하다.

합성법 연구로는 3편이 있는데, 1편은 합성에 관한 연구이고, 2편은 합성명사에 관한 연구이다.

<박사학위논문>

Кан Сонь Хуа(2016), Солонгос Монгол хэлний залгаврын аргаар **үйл үг бүтэх ёсны** зэрэгцүүлсэн судалгаа, ОУУБИС.

<석사학위논문>

Д.Мягмарханд(2012), Монгол Солонгос хэлний **нэрээс нэр үг бүтээх дагаврын** харьцуулсан судалгаа (Хүний нэрийтгэл нэр үгийн утгын жишээн дээр), ОУУБИС.

Ж.Пүрэвмаа(2021), Монгол, Солонгос хэлний **нэрээс нэр үг бүтээх дагаврын** зэрэгцүүлсэн судалгаа (жинхэнэ нэрээс хүнтэй холбоотой жинхэнэ нэр бүтээх дагаврын жишээн дээр), ОУУБИС.

А.Нарангэрэл(2004), Монгол-Солонгос хэлний **залгаврын аргаар үүссэн нэр үгийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Ган Сонь Хуа(2006), Солонгос-Монгол хэлний **үүсмэл үйл үгийн** харьцуулал, ОУУБИС.

О.Чулуунцэцэг(2006), Монгол - Солонгос хэлний **нийлмэл үгийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Жон Бом Жү(2011), Солонгос ба Монгол хэл дэх **нийлмэл нэр үгийн** харьцуулсан судалгаа/үг бүтэх арга/, ОУУБИС.

<IUU 학술지>

Ц.Оюунгэрэл(2005), Монгол солонгос хэлний **дагаврын аргаар бүтсэн үйл үгийн** харьцуулал,

Кан сонь хуа(2006), Солонгос, монгол хэлний **үүсмэл үйл үгийн** харьцуулал -Үйл үгээс үйл үг үүсгэх дагаврын жишээн дээр,

Кан Сонь Хуа(2012), Солонгос, монгол хэлний **үйл үг үүсгэх аргыг** харьцуулсан нь -Нэр үгээс үйл үг үүсэх нь, Mongolica Ulaanbaataren-sia, Vol.3, p.97-106.

Кан Сонь хуа(2015), Солонгос, монгол хэлний **үйл үг бүтээх "хада" болон "-хий"** дагаврын ажиглалт, IUB Journal Vol.1, No.1, p.145-154.

<한국학>

아미야수릉(2010), 한국어와 몽골어의 동사 어기에 붙는 동사 파생접미사 비교, U.B.한국학연구 2권, p.70-89.

강선화(2011), 한국어와 몽골어의 동사

파생법 비교-체언에서 동사파생
을 중심으로, U.B.한국학연구 3권,
p.32-46.

강선화(2015), 한국어와 몽골어의 반복
을 나타내는 동사파생접사의 고
찰, U.B.한국학연구 2권, p.4-13.

2. 통사론 연구

시제	양태	높임	태	문장
3	2	2	1	3

통사론 연구는 11편으로 시제, 양
태, 높임, 태, 문장 구문 연구가 있다. 시
제는 동사의 과거, 현재 시제를 주로 다
루었으며, 종결어미와 관형사형 어미
로 분류하여 비교 연구하였다. 몽골인
학습자들에게는 다소 복잡한 높임법은
몽골어의 존경표현과 연결하여 비교 연
구하였다. 문장연구로는 접속문, 부정
문, 인용문 연구가 있다. 형태론 연구에
비해 통사론 연구는 활발하지 않다. 통
사론 연구 대상이 문장이며, 문장 성분,
어순, 구조, 종결 표현이 대표적이라 할
수 있다.

Э.Халиун(2014), Монгол. Солонгос
хэлний хөндлөнгийн оруулбар
өгүүлбэр, түүний хэл хэлэхүйн
онцлог төрөл хэлний "гэ"-т
өгүүлбэрийн харьцуулсан
судалгаа, ОУУБИС.

Б.Орхон(2015), Монгол Солонгос
хэлний үйлийн цагийн
харьцуулсан судалгаа,
ОУУБИС.С.Сансарбаяр(2021),
Монгол, Солонгос хэлний
өнгөрсөн цагийг илэрхийлэх
харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

<ИУУ 석사학위논문>

Т.Түвшинбаяр(2006), Монгол-
Солонгосын хэлний хэвийн
бүтээврийн утга, үүргийн
харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Н.Булганчимэг (2009), Солонгос-
Монгол хэлний хүндэтгэх ёсны
дүрмийн харьцуулсан судалгаа,
ОУУБИС.

Л.Наранханд(2012), Солонгос Монгол
хэлний үгүйсгэл өгүүлбэрийн
харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

<학술지>

이필영(2010), 서술부 양태 표현들의 범
주화와 결합 양상, U.B.한국학연구
1권, p.18-38.

Сө Хуажөн(2014), Монгол солонгос
хэлний байцын илэрхийллийн
тийн ялгалын судалгаа, Залуу
судлаач.

체. 어용계 렐(2015), 몽골어와 한국어의
높임법 비교 연구, U.B.한국학연구
4권, p.25-37.

테. 톱신바야르(2010), 한국어와 몽골어

의 접속문 구성 비교 연구 -대등접속문 구성을 중심으로, U.B.한국학 연구 2권, p.55-69.

Г.Баярмаа(2015), Солонгос, монгол хэлний үйл үгийн цагийн айн харьцуулсан судалгаа -одоо цагийг голлон, IUB Journal Vol.1, No.1, p.118-136.

3. 어휘·의미론 연구

어휘·의미론 연구에는 관용어, 의성의태어, 다의어 등 어휘 연구와 속담 같은 문장에 대한 연구를 포함시켰다. 단순히 어휘의 형태나 구조를 비교하기도 하지만 어휘나 문장 속에 있는 의미

를 찾아내 양국의 문화적 특성 비교 연구가 많다.

142편의 논문 중 총 69편으로 48.59%를 차지할 정도로 많은 연구가 이루어졌다. 속담연구가 23편으로 가장 많고, 관용어가 15, 의성의태어가 7편이다. 형태론이나 통사론이 1990년 이전부터 연구가 되었다면 어휘, 의미 연구는 2000년 이전에는 변주호(1994)의 속담연구와 신현덕(1995)의 수수께끼 연구가 전부이다. 대부분의 연구는 2000년 이후에 이루어졌다. 국제울란바타르대학교도 2004년부터 석사학위 논문이 발표되었다. 어휘의미론 연구 분야는 다음과 같다.

속담	관용어	의성의태어	연어	색채어	날씨 관련 어휘	존경어	호칭어	금기어
23	15	7	2	2	2	2	2	1
다의어	감정어	감각어	인사 어휘	정치	기술용어	외래어	태도에 관한 어휘	계측
1	2	1	1	1	1	1	1	1

속담은 오랜 시간을 걸쳐 생성되고 전승되어 왔기 때문에 한 나라의 언어 뿐만 아니라 문화나 생활풍속, 사고방식 등을 배울 수 있다. 독특한 문장 구조나 함축적 의미 특징 비교 등 다양한 연구가 이루어질 수 있다. 속담 연구 대상으로는 사람에 관한 연구가 많았다. 사람의 성격(5), 사람(4), 여성(3), 신체(2), 호칭(1), 양육(2), 말(1)과 관련한 비교 연구였고, 그 외에도 책, 일, 동물(말), 식물 등 주제도 다양했다.

사람과 관련한 연구는 속담, 관용어, 연어, 의성의태어, 금기어, 호칭어, 인사, 태도 등 어휘의미연구 전반에

걸쳐 나타난다. 사람 중에서도 여성만을 다룬 연구가 있는데 여성의 지위나 역할, 상징성, 금기에 대한 비교가 있다. 두 나라의 전통 사회의 공통점과 차이점을 볼 수 있다.

연구 주제 중 신체기관이나 신체어에 대한 연구, 특히 ‘머리, 눈, 손, 손가락, 입’ 등에 대한 연구가 많았고, 감정이나 의식주, 자연, 계절 등 다양한 주제로 연구가 이루어졌다.

어휘의미론 연구 영역은 음운, 형태, 통사구조, 의미 연구에 그치지 않고 언어와 문화의 상관 관계까지 확장되고 있다.

<박사학위논문>

Ким Ын Жон(2023), Монгол, Солонгос хэлний **нийлэмж үгийн** танин мэдэхүйн онцлог (Таван мэдрэхүйн эрхтний нэр оролцсон нийлэмж үгийн жишээгээр), ОУУБИС.

<석사학위논문-속담>

Л.Цэвэлсүрэн (2008), Хүний **бие эрхтэнтэй** холбоотой солонгос, монгол **зүйр цэцэн үгийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

С.Энх-Амгалана (2010), Монгол Солонгос **эрдэм номтой холбогдох зүйр цэцэн үгийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

П.Мөнхмандах (2010), Монгол-Солонгос **хүний зан чанартай холбоотой зүйр цэцэн үгийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Ч.Өнөржаргал(2012), Монгол-Солонгос хэлэн дэх **сурган хүмүүжүүлэх зүйр цэцэн үгийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

О.Батдулам(2013), Монгол-Солонгос **хүний зан чанартай холбоотой зүйр цэцэн үгийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Ким Жом Рэ(2013), Солонгос, Монгол **хүнтэй холбоотой зүйр цэцэн үгийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Чой Сүкхий (2013), Монгол-Солонгосын **зүйр цэцэн үгийн** сургалгаагаар дамжуулан хоёр

улсын үндэсний болон соёлын харилцаатай холбоотой судалгаа, ОУУБИС.

Г.Болортуул (2014), Монгол солонгос **хүний зан чанартай холбоотой зүйр цэцэн үгийн** судалгаа, ОУУБИС.

Ж.Бадамгарав (2014), Монгол солонгос **хүний зан чанартай холбоотой зүйр цэцэн үгийн** тухай түүний харьцуулалт, ОУУБИС.

И Сын Хүн (2014), **Эмэгтэй хүний талаарх** солонгос, монгол **зүйр цэцэн үгийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Ц.Ариунгэрэл (2015), Монгол солонгос хэлэн дэх **ажил хөдөлмөртэй холбоотой зүйр цэцэн үгсийг** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Б.Мягмар-чулуун (2015), Монгол солонгос хэлний **зүйр цэцэн үгсийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Ким эн (2015), Монгол солонгос **"Хэл Яриа"-тай холбоотой зүйр цэцэн үгийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Хан Су ён (2017), Солонгос, монгол хэлний **гэр бүлийн гишүүдийн нэр орсон зүйр цэцэн үгсийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Б.Цогжаргал (2018), Монгол, солонгос хэлний **"Үг яриа"-тай холбоотой зүйр цэцэн үгийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Мун Со Ён (2020), Солонгос, Монгол **эмэгтэй хүнтэй холбоотой зүйр цэцэн үгсийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Им Бу Хуан (2020), Солонгос-Монгол **зүйр цэцэн үгийн** харьцуулсан судалгаа (**Ургамалтай холбоотой зүйр цэцэн үгийн** жишээн дээр) , ОУУБИС.

<석사학위논문-관용어>

С.Адъяасүрэн (2004), Монгол Солонгос хэлний **байгальтай холбоотой эх сурвалж бүхий өвөрмөц хэлцийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.Х.Уянга(2008), Солонгос-Монгол хэлний **сэтгэл хөдлөлийг илэрхийлэх өвөрмөц хэлцийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Ш.Болормаа (2009), Солонгос-Монгол хэлний **хэлцийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Сөн Хейөн (2011), "**Гар, хуруу**" хэмээх үгийн бүрэлдүүлбэр бүхий солонгос монгол **хэлц үгсийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

О.Хандсүрэн (2013), Монгол солонгос хэлний **хүний бие эрхтэнтэй холбоотой өвөрмөц хэлцийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Ж.Минжинлхам (2013), Монгол, Солонгос **улирлын үечлэлтэй холбогдолтой хэвшмэл үг хэллэгийн** харьцуулал, ОУУБИС.

Ким Бусонь (2014), Солонгос-Монгол хэлний **өвөрмөц хэлзүйн** талаарх судалгаа /Соёлын онцлогыг төвлөрүүлэн/, ОУУБИС.

Мандхай (2023), Монгол, солонгос хэлний **өвөрмөц хэлцийн** утгын харьцуулалт (**Амьтны нэр** бүхий өвөрмөц хэлцийн жишээгээр), ОУУБИС.

<석사학위논문-의성어의태어>

С.Адъяасүрэн (2002), Солонгос-Монгол хэлний **дүрслэх үг ба авиа дуурайх үгийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Б.Ганчимэг (2009), Солонгос -Монгол хэлний **авиа дуурайх үгсийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Х.Нарантуяа (2010), Солонгос-Монгол хэлний **авиа дуурайх үг-дүрслэх үгийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Х.Нарантуяа (2011), Солонгос-Монгол хэлний **хүнд хамаатах идэвхитэй хэрэглэгддэг дүрслэх үгийн** харьцуулсан судалгаа \хүний овор дүр байдал ба үйл хөдлөл заасан үгс дээр тулгуурлав\, ОУУБИС.

<석사학위논문-기타>

Ким Ми Сонь (2018), Солонгос монгол хэлний **олон утгат үгийн** зэрэгцүүлсэн судалгаа (явах, ирэх), ОУУБИС.

- Н.Энхтуяа (2014), Монгол-солонгос хэлний **хандсан үг**, түүний утга соёлын онцлог /монгол-солонгос хэлний зэрэгцүүлсэн судалгаа/, ОУУБИС.
- Б.Гүнтэвсүд (2018), Монгол Солонгос хэлний **өнгө заасан үгийн** бэлгэдлийн талаар харьцуулсан судалгаа /Цагаан, хар, хөх, улаан, шар өнгөний жишээн дээр/, ОУУБИС.
- Г.Энхтамир (2022), **Хүний сөрөг сэтгэл хөдлөлтэй холбоотой** солонгос, монгол хэлний **үг хэллэгийг** харьцуулсан үгийн сан-утга зүйн судалгаа (үйл үг, тэмдэг үйл үгийн жишээгээр), ОУУБИС.
- Ариунчимэг (2023), **Хүний эерэг сэтгэл хөдлөлтэй холбоотой** солонгос, монгол **үг хэллэгийн** утгын харьцуулсан судалгаа (Үйл үг, тэмдэг үйл үгийн жишээгээр), ОУУБИС.
- Н.Нарангарав (2010), **Эмэгтэй хүнтэй холбоо бүхий** Монгол-Солонгосын **цээрлэх ёсны** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.
- А.Энхцэцэг (2013), Монгол-Солонгос хэлний **цаг уур хур тундастай холбогдолтой үг хэллэгийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.
- Ц.Оюунгэрэл (2006), Монгол-Солонгосын хэлний **хүндэтгэлийн үгийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.
- Н.Булганчимэг (2009), Солонгос-Монгол хэлний **хүндэтгэх ёсны дүрмийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.
- М.Мөнхболор (2012), Солонгос-Монгол хэлний **хүндэтгэлийн үг хэллэгийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.
- Д.Даш-цэвэлмаа (2013), Монгол Солонгос хэлний **хүний эшийн нэрийн** харьцуулсан судлал, ОУУБИС.
- Г.Эрдэнэчимэг (2010), Монгол Солонгос, **хүмүүний харилцаа болон зан үйлтэй холбоотой аман хуулийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.
- Д.Оюунжаргал (2012), Монгол-Солонгос хэлний **мэндчилгээний үг хэллэгийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.
- П.Должинсүрэн (2013), Монгол-Солонгосын **уламжлалт тоо зүй, хэмжилзүйн нэрсийн** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.
- Ч.Чамин-Эрдэнэ (2015), Монгол солонгос хэлний **улс төрийн үг хэллэгийг** харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.
- Б.Хонгорзул (2018), **Авто техникийн зарим нэр томьёог** монгол хэлэнд болон солонгос хэлэнд зэрэгцүүлэн судалсан нь, ОУУБИС.

4. 기타

기타 연구에 음운론과 계통연구로 나누었다. 음운론 연구는 2편이다. 한국어와 몽골어의 단모음 비교 연구와 동사 파생 과정에서 나타나는 음운 변화 즉, 모음조화, 음운탈락, 음운첨가, 동음화, 이음화 등을 연구하였다.

<석사학위논문>

И Дун Хун (2017), Орчин цагийн солонгос, монгол хэлний богино эгшиг авиалбарын харьцуулсан туршилт судалгаа, ОУУБИС.

<학술지>

Кан Сонь хуа (2016), Солонгос, монгол хэлэнд залгаврын аргаар үйл үг бүтэх явцад авиа хувьсах нь, IUU Journal Vol.2, No.1, p.149-166.

한국어와 몽골어의 어원이나 차용어를 통한 계통연구, 문법 연구 등이 있다. 기초 어휘나 신체 어휘에 대한 비교가 많은데 이는 “수사나 신체어를 비롯한 기초 어휘의 일치가 언어의 친족성을 확고히 하는 주요한 증거 자료가 되기 때문에 역사 언어학자들의 수사 간의 공통점을 찾기 위한” 노력이라고 할 수 있다.¹⁰ 국제울란바타르대학교 연구로는 문자, 고유어 어원, 신체 기관명, 차용어 등을 연구했다.

특이할 만한 것은 5편의 박사논문 중 3편이 한몽 어원, 차용어, 중세어휘

에 관한 어원 연구로¹¹ 계통 연구라 할 수 있다.

<박사학위논문>

이지영 (2015), Солонгос-Монгол хэлний уугуул үгсын гарлын харьцуулсан судалгаа, ОУУБИС.

Г.Баярмаа (2017), Монгол, солонгос хэлний хүний биеийн эд, эрхтний нэрсийн харьцуулсан судалгаа (“몽어유해 Мон-Ө Юхай” сурвалж бичгийн жишээгээр), ОУУБИС.

임도희 (2018), Монгол хэлнээс чэжү аялгуунд орсон үгсийн судалгаа, ОУУБИС.

<학술지>

김국 (2010), 몽골어의 문자로 한글 자모의 차용 가능성, UB한국학연구 2권, p.4-17.

계.바야르마 (2010), 18세기 (몽)어록해의 문법적 고찰, UB한국학연구 2권, p.39-54.

Ц.Шагдарсүрэн (2020), Монгол, солонгосын хэл, бичиг, соёлын түүхэн харилцааг судлах асуудалд, IUU Journal Vol.5, No.1, p.7-17.

Г.Баярмаа (2015), Монгол, солонгос хэлний "сормуус, нүд" үгийн харьцуулсан судалгаа, IUU Journal, Vol.1, No.2, p.17-23.

Г.Баярмаа (2016), Монгол солонгос хэлний "нударга, цус, хамар" хэмээх үгсийн гарлыг бэлчирлэх

¹⁰ 이성규(2006), 몽골어와 한국어의 수사체계 비교연구, 한국몽골학회, 몽골학, No.21, p.2

¹¹ 석사학위논문에는 계통연구가 없다.

ОНОЛЫН ҮҮДНЭЭС СУДЛАХ НЬ, IUU Journal, Vol.2, No.1, p.89-96.

결론

이상과 같이 국제울란바타르대학교 석박사 논문과 학술지 소논문을 토대로 한국어 문법 연구 현황과 동향에 대해 알아보았다. 연구 현황 파악을 위해 형태론, 통사론, 어휘·의미론, 기타(음운론, 계통연구) 등 네 가지 분야로 나누어 살펴보았다.

수집한 자료는 총 142편으로 음운 관련 논문이 2편(1.4%), 형태론 연구가 48편(33.8%), 통사론 연구가 11편(8.4%), 어휘·의미론 연구가 69편(48.59%), 기타(계통, 어원, 어휘, 차용어) 연구가 12편(8.45%)이었다. 형태론과 어휘·의미론 연구가 82.39%으로 전체의 4/5이상을 차지하는 것을 볼 수 있다. 2004년이후 20년 간 128편의 석사학위논문 중 75편이 문법 관련 논문으로 58.59%로 절반 이상을 차지한다. 한국어문법 관련 박사학위논문은 5편으로 형태론 1, 어휘·의미론 1, 계통연구3편이며, 한국인 박사가 4명으로 전체 80%를 차지한다. 몽골 학습자는 한국어 관련 학부나 석사학위를 마치고 한국에서 박사학위를 취득하거나 언어학에서 교육학이나 타 전공으로 바꾸는 경우가 많은 것이 몽골인 박사가 적은 원인 중 하나이다.

한국학의 기초라 할 수 있는 한국어 연구는 지난 20여 년 동안 다른 분야에 비해 많은 연구가 이루어졌다. 양국의 문법에 대한 비교, 대조연구를 통해 공통점과 차이점을 밝혔다. 이제는 언어학보다는 한국어 교육이나 한국어학

에 대한 관심이 높아졌다. 언어학 전공자는 감소하고 타 학과 전공자는 증가하는 추세이며, 몽골 내 대학원 진학자보다는 한국 유학을 선택하는 학습자들이 증가하고 있다. 이제까지 언어학적 연구 성과, 특히 두 언어가 가진 공통점과 차이점을 통해 알게 된 자료를 바탕으로 앞으로는 교육학, 한국학(민속학, 문화), 사회학, 나아가 타 학문과의 교차 연구, 융합 연구가 증가할 것으로 보인다.

참고문헌

- 강선화(2023), “몽골에서의 한국어 문법연구 현황”, 몽골 한국학의 성과와 과제, 몽골 한국학 학술대회, 국제울란바타르대학교 한국학연구소, p.68-87.
- 권성훈 (2011), “몽골에서의 한국어 연구 동향과 과제”, 인문과학논집 제22집, 강남대학교 인문과학연구소.
- 김기성 (2021), “한국의 현대몽골어 연구 30년 -연구 추세와 동향 파악을 중심으로-“, 몽골학 제65호, 한국몽골학회.
- 성비락 (2008), “동아시아 정세분석: 몽골에서의 한국학이 어디로 가고 있는가”, 동아시아 브리프 3권 1호, 성균관대학교 성균중국연구소.
- 이성규 (2021), “한국 몽골학의 현재와 미래”, 몽골학 제65호, 한국몽골학회.
- 최용기, 김명광 (2020), “몽골에서의 한국어와 한국학 교육 현황과 과제”, 한·몽 수교 30주년

몽골에서의 한국어언어문화교육의
확장과 발전 방안,
국제한국언어문화학회(INK) 제
29차 국제학술대회.

ОУУБИС Эрдэм шинжилгээ,
багшийн хөгжлийн төв(2020),
Олон Улсын Улаанбаатарын Их
Сургуулийн Эрдэм шинжилгээний
сэтгүүлд нийтлэгдсэн өгүүллийн
жагсаалт(2003-2020 он), УБ.

논문 요약

본고는 국제울란바타르대학교 언어학 석박사 논문, 학술지 자료를 바탕으로 한국어 문법 연구 현황을 통해 연구 동향을 살펴보고 앞으로의 연구 방향을 제시하고자 한다. 국제울란바타르대학교는 2002년 외국언어학 석사 과정이 개설되었고 2010년 박사과정이 개설되었다. 지금까지 128편의 석사 논문, 5편의 박사논문이 나왔다. 이 중 75편의 석사학위논문, 5편의 박사학위논문이 한국어 문법 연구 논문이며, 학술지 62편이 한국어 문법 연구 논문이다.

본고는 한국어 문법을 큰 틀에서 형태론과 통사론으로 나누고, 속담이나 관용구와 같이 어휘나 의미 연구는 어휘의미론에 포함시켰다. 기타에는 계통, 어원, 차용어 등으로 구분하였다.

어휘의미론 연구가 69편으로 가장 많았고 형태론 연구 48편, 계통연구가 12편, 통사론 11편이었다. 이는 문법의 기본이 되는 품사나 조어법 연구를 시작으로 속담이나 관용어 등을 통해 양국의 언어 속에 녹아있는 의미나 전통 문화 등을 비교하기에 적합하기 때문이다. 특이할 만한 것은 5편의 박사논문 모두 한국어 문법과 관련이 있으며, 3편이 어원이나 차용어 등 계통 연구였다. 이는 타교에 비해 어원 연구를 할 수 있는 환경, 특히 지도할 수 있는 교수가 있기 때문이라고 본다.

시대의 흐름에 따라 언어학보다는 교육학이나 한국학 전공자가 증가하고 있다. 기존 연구를 바탕으로 문법 교육이나 한국학(민속학, 문화)으로 영역을 넓혀 연구 범위가 확장되기를 바란다.

“IUU СОЛОНГОС СУДЛАЛ” эрдэм шинжилгээний сэтгүүлийн ерөнхий шаардлага

Сэдвийн шаардлага

1. Солонгосын хойгийн бүс нутгийн боловсрол, түүх, орон судлал, улс төр, эдийн засаг, нийгэм, хэл, соёл, утга зохиол, угсаатны зүй, шашин гэх мэт салбар ухааны тодорхой асуудлыг хөндсөн судалгааны үр дүнг тусгасан байх
2. Онол аргазүйн түвшин, шаардлагыг хангасан байх, шинэ санал, дүгнэлт дэвшүүлэх
3. Урьд өмнө нийтлэгдээгүй байх
4. Өгүүллийг монгол, солонгос хэлний аль нэгээр бичих

Техник шаардлага

1. Өгүүллийн эхний нүүрний баруун дээд өнцөгт зохиогчийн нэр, харьяа байгууллага, албан тушаал, эрдмийн зэрэг, цол, цахим хаяг байна. Багаар гүйцэтгэсэн бол зохиогчийн нэрсийг 1., 2. гэх мэтээр тэмдэглэн нэрсийн доор зохиогчийн харьяа байгууллага, албан тушаал, эрдмийн зэрэг, цол, цахим хаяг бичсэн байна.
  2. Өгүүлэлд өгүүллийн нэр (монгол, солонгос, англи хэл дээр), зохиогчийн мэдээлэл, түлхүүр үг(5-аас доошгүй), удиртгал, судалгааны үндсэн хэсэг, үр дүн эсвэл дүгнэлт, ном зүй гэсэн хэсэгтэй байна.
  3. Товч агуулга (Abstract) нь агуулгыг товчилсон 10-аас доошгүй мөр, 40-өөс доошгүй үгэнд багтаан монгол, солонгос, англи хэлний аль нэгээр бичнэ.
  4. Бичвэрийг Microsoft Office Word программыг ашиглах ба хэмжээ нь А4 (дээд, доод, баруун, зүүн 2 см) хэмжээтэй 6-12 нүүр байна.
  5. Монгол хэлээр бичих бол Times New Roman, солонгос хэлээр бол Batang (바탕) фонтыг ашиглах ба өгүүллийн нэр 15, зохиогчийн мэдээлэл 13, гарчиг 14, дэд гарчиг 12, хураангуй 10, үндсэн бичвэр 11, хураангуй 10, эшлэл, зүүлт, зураг (хүснэгт, график, диаграмм)-ийн тайлбар 9, ном зүй 10, мөр хоорондын зай single буюу 1.0 байна.
  6. Ном зүйд орсон бүтээлийг монгол, солонгос, англи бусад гадаад хэл, цахим эх сурвалж дарааллаар жагсаана. Эшлэл аваагүй зохиогчийн нэрийг ном зүйд оруулахгүй.
  7. Эшлэлийг тайлбар зүүлт(Footnote)-ээр оруулах ба монгол, солонгос, англи эсвэл бусад хэл дээр гэсэн дарааллаар байна.
  8. Ном зүй, эшлэл зүүлтийг АРА(АНУ-ын Сэтгэл зүйн нийгэмлэг) бичвэрийн стандартыг дагана.
-

“IUU 한국학” 학술지 원고 작성 요령

주제

1. 한국학(언어, 교육, 역사, 지역, 정치, 경제, 사회, 문화, 문학, 민속학, 종교학 등)과 관련된 전 학문 계열의 관련 주제
2. 전문성과 독창성 있는 주제와 이론적 분석을 갖춘 학술 논문이어야 한다.
3. 이전에 저서 및 기타 학술지 등에 게재되지 않았거나 게재될 예정이 없는 논문이어야 한다.
4. 원고는 한국어 또는 몽골어로 작성한다.

원고 작성 요령

1. 원고 첫 페이지 오른쪽 정렬에 저자의 성명, 소속기관명, 직위, 최종학위, 연락처를 기재한다. 공동연구일 경우 1., 2. 등으로 분류하여 그 순서대로 성명, 소속기관명, 직위, 최종학위, 연락처를 기재하도록 한다.
2. 원고의 표지에는 논문 제목(몽골어, 한국어, 영어) 및 저자 정보, 주제어(5 개 이하), 서론, 본론, 결론 또는 분석 결과, 참고문헌, 요약(한국어, 영어 중 선택)이 포함된다.
3. 논문요약(Absract)에는 10 줄 이하, 40 단어 이하를 포함한 논문 내용을 한국어 또는 영문으로 작성한다.
4. 원고는 MS워드를 활용하여 A4용지(위, 아래, 왼쪽, 오른쪽 모두 2 cm) 분량으로 6-12 쪽 내외로 한다.
5. 논문을 작성할 때에 몽골어는 Times New Roman, 한국어는 Batang(바탕) 글꼴을 사용하며, 각 부분별 속성은 아래와 같이 한다. 줄간격은 single로 한다.

◦논문제목: 바탕 15, 진하게, 가운데 정렬

◦저자 정보: 바탕 13, 진하게, 오른쪽 정렬

◦큰 제목: 바탕 14, 진하게, 가운데 정렬

◦중간/작은 제목: 바탕 12, 진하게, 들여쓰기 10

◦본문: 바탕 11, 들여쓰기 10, 양쪽 혼합정렬

◦각주내용: 바탕 9, 양쪽 혼합 정렬

◦논문요약: 바탕 10, 들여쓰기 10, 양쪽 혼합 정렬

◦참고문헌: 바탕 10, 왼쪽 여백 10, 양쪽 혼합 정렬

6. 참고문헌은 몽골어, 한국어, 영어 또는 기타 언어, 전자 자료 순으로 하여, 알파벳 또는 가나다의 순서에 따라 배열한다. 본문에서 언급된 논문, 저서만 제시한다.
7. 인용문의 경우, 본문에서 내용주로 처리하고, 내용의 설명은 각주로 제시하며, 몽골어, 한국어, 영어 또는 기타 언어 순으로 다음과 같은 예시로 배열한다.
8. 본문 내 인용, 참고문헌 목록은 APA 양식을 따른다.